

GENEL LİSELERDE AKRAN ZORBALIĞI VE YÖNETİMİ

Gülten GENÇ

**İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav
Yönergesi'nin**

**Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı
için öngördüğü
DOKTORA TEZİ
olarak hazırlanmıştır**

**Malatya
Haziran, 2007**

*Sevgili Nuray,
Senin Şahsında
Kendisini Çocukları İçin Feda Etmiş
Bütün Annelere...*

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı)'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____

Üye: _____

Üye: _____

Üye: _____

Üye: _____

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2007

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doktora tezim olarak sunduğum “Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların, hem metin içinde hem de kaynaklar bölümünde yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Gülten GENÇ

ÖNSÖZ

Güven vermeyen ve öğrenciler açısından tehdit algısına neden olan çevrenin okul ortamında öğrenmeyi olumsuz olarak etkiliyor olması, eğitim yöneticilerini okul güvenliğine ilişkin çok sayıda konuyla ilgilenmeye zorlamaktadır. Yaygın biçimde görülen zorbalık davranışları, öğrencilerin çeşitli şiddet davranışları göstermeleri, öğrencilerin okula yabancılaşmaları, okuldan ayrılma ve devamsızlıkların artması, öğrenciyi destekleyecek sistemlerin yetersiz olması, evde ve okulda öğrenci ve yetişkin ilişkilerinin zayıflaması bu konulardan bazılarıdır. Bu çalışma, bu tehditlerden “akran zorbalığı” ve çeşitli faktörlerden etkilenme durumunu, genel liselere devam eden öğrenciler açısından irdelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın sonuçlarının, okullarda yaşanan ve son zamanlarda artış gösterdiği dikkat çeken zorbalık ve şiddet davranışlarının nedenlerinin belirlenmesine ve çözüm yoluna gidilmesine katkıda bulunması umut edilmektedir.

Araştırmanın yürütülmesinde ve araştırma raporunun hazırlanmasında katkıları ve emeği geçenleri burada anmak istiyorum.

Okulların sosyoekonomik düzeylerinin belirlenmesi ve araştırma için gerekli yasal izinlerin alınması sürecinde destek ve yardımcı olan Malatya ve Erzurum illeri Milli Eğitim Müdürlükleri görevlilerine teşekkür ederim.

Araştırma kapsamındaki genel lise öğrencileri ile görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenlerine zaman ayırdıkları ve araştırma sürecine yaptıkları katkılardan ötürü içtenlikle teşekkür ederim.

Ayrıca, araştırma süreci boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen ve her şeyden önce onlardan çaldığım zaman için bana sabır ve anlayış gösteren aileme teşekkür ederim.

Araştırmanın bütün aşamalarında yakın ilgisini, bilgi, görüş ve eleştirilerini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Mualla Bilgin Aksu'ya içtenlikle teşekkür ederim.

Malatya–2007

Gülten GENÇ

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğrencilerin, okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin okullarda yaşanan zorbalık davranışlarına ilişkin algılarını belirlemektir. Araştırmanın alt amaçları ise, zorba veya kurban olmanın seçilmiş bazı kişisel ve ailevi değişkenlerle ilişkisini ve öğrencilerin zorbalık yapma veya maruz kalma durumundaki duygusal ve davranışsal tepkilerini belirlemektir. Ayrıca okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin zorbalık ve önlenmesi konusundaki düşünceleri ve deneyimlerini ortaya koymaktır.

Bu amaçla, hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu araştırmanın evrenini 2006–2007 öğretim yılında Erzurum ve Malatya illerinde genel liselere devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Ayrıca örneklem okulların okul müdürleri ve rehber öğretmenleri ile Doğu Anadolu Bölgesinin üçüncü büyük ili olan ve kültürel nedenlerle veri çeşitliliği sağlayacağı düşünülen Van ilinden aynı yöntemle belirlenen üç okulun müdürü ve rehber öğretmeniyle de görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini illerde Milli Eğitim Müdürlüklerinin yardımı ile belirlenen bir alt, bir orta ve bir de üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden üçer lisenin her kademesinden ikişer sınıf oluşturmaktadır. Örneklem okulların müdür ve rehber öğretmenleriyle araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş sorular esas alınarak yüz yüze görüşmeler yapılmış ve öğrencilere de araştırmacı tarafından geliştirilen “Liselerde Akran Zorbalığı Tanı Ölçeği” uygulanmıştır. Ayrıca okulların son bir yılını içeren “Disiplin Kurulu Kararları” da karşılaştırmalar yapmak üzere kullanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesi, SPSS 10.0 paket programından yararlanılarak yapılmıştır ve bütün çözümlenmeler için hem parametrik hem de nonparametrik testler uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir:

- Genel lise öğrencilerinin en çok maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorba davranışlar şu başlıklar altında toplanmıştır: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık”.
- Akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirten genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 18,3 iken akranlarına zorbalık yaptığını ifade eden öğrenci oranı yüzde 15,2; okulda zorbalığa tanık olduğunu ifade eden öğrenci oranı ise yüzde 56,9 olarak bulunmuştur.
- “Sözel Zorbalık”, öğrenciler arasında en yaygın görülen zorbalık türüdür.

- Zorba davranışların uygulanması ve maruz kalınması bakımından cinsiyet önemli bir faktördür. Bütün zorbalık türlerini erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha çok uygulamaktadır.
- Öğrencilerin zorba davranışlar uygulamasında ve maruz kalınmasında okul başarı durumu önemli bir etkidir. “Başarılı” öğrencilerin, bütün zorbalık türlerine “okul başarısı “orta” veya “başarısız” olan öğrencilerden daha az başvurdukları ve maruz kaldıkları görülmüştür.
- Anne-babanın bir arada veya ayrı olması öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde ve zorbalığa maruz kalmasında etkili bir faktördür. Anne-babası birlikte olmayan öğrenciler, anne babası birlikte olan öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlar uygulamakta ve zorbalığa maruz kalmaktadırlar.
- Ailede şiddet olması öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktördür. Ailesinde şiddet olan öğrenciler, bütün zorbalık türlerini uygulamaktadır.
- Kendisini madde bağımlısı olarak ifade eden öğrenciler olması öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalması ve uygulaması bakımından önemli bir faktördür. Madde bağımlılığı olan öğrenciler, bütün zorbalık türlerine hem daha fazla maruz kalmaktadır hem de daha fazla uygulamaktadır.
- Görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler, zorbalığın okullarında bir problem olduğunu düşünmektedir.
- Zorbalık, görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin ifadelerine göre en çok okuldan çıktıktan sonra, başka okullardan veya dışarıdan gelen gruplarca yapılmaktadır.
- Görüşülen okul müdürleri ve rehber öğretmenler çok az sayıda ailenin okula zorbalıkla ilgili şikâyetlerde bulunmak için başvurduklarını ifade etmişlerdir.
- Araştırmaya katılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler zorbalığın başlıca nedenleri olarak öğrencilerin iletişim becerilerinden yoksun olmalarını, okulda kendilerini ifade edecek yeterli sosyal etkinliklerden yararlanamamalarını, sorun çözme becerilerine sahip olmamalarını ve ailelerinin ilgisizliğini göstermişlerdir.
- Örneklem okullarda zorbalıkla mücadele için geliştirilmiş program dahilinde bir etkinliğin olmadığı; ancak müdürlerin zorbalığa karşı duyarsız kalmayarak baş etmek için çeşitli yollara başvurdukları görülmüştür.

SUMMARY

The purpose of the present study is to determine the perceptions of the school principals, counselor teachers and the general high school students related to bullying behaviors experienced at school settings. Secondary purpose of the study is to determine the relationship between being bully or victim and some personal and family variables; and the emotional and behavioral reactions of school bullies and their victims. Certain experiences and thoughts of the school principals and counseling teachers were also investigated.

For this purpose both quantitative and qualitative research methods were used in the study. The sample consisted of 811 students attending general high schools in 2006-2007 academic year, the principals and the counseling teachers of the same schools in Erzurum, and Malatya the biggest cities of the Eastern Anatolian Region. Considering to increase the cultural variety of data, another big city of the region, Van, was also involved in the research. But during the process, only the principals and counseling teachers in this city were interviewed. In each city, three schools from different socioeconomic levels were selected by help of Province National Education Directorate.

School principals and the counseling teachers were interviewed using a semi-structured interview forms. A 5-point Likert-type scale developed by the researcher herself was administered to gather the data from the students. All subjects were assured of the confidentiality of their responses. "School Discipline Council's Punishment Decisions" about the students with discipline problems were also assessed to increase the variety of data.

The collected data were analyzed statistically, using SPSS version 10.0 and both parametric and nonparametric tests were applied appropriately.

Some of the striking findings of the research are presented as follows:

- The most commonly applied and suffered bullying behaviors by general high school students are categorized as follows: "Bullying with a Weapon or Threatening, Verbal Bullying, Cyber bullying or Sexual Bullying, Simple Physical Bullying, Behavioral Bullying, Heavy Physical Bullying".
- The rate of the students being bullied by their peers is 18, 3% in high school students whereas the rate of the students applying bullying behaviors in high school students is 15, 2%. But the rate of the students who reported to have witnessed bullying at school setting is 56, 9%.

- The most common type of bullying among the general high school students is “Verbal Bullying”.
- Sex has been found to be an important factor for being both bully and victim. Boys apply all kinds of bullying behaviors more than girls do.
- Academic performance of the students has also been found as an important factor for being both bully and victim. “Successful” students apply and suffer less from bullying behaviors than the ones classified as “average” and “unsuccessful”.
- Parents’ marital status (living apart or together) has been found as an important factor for both being bully and victim. Students whose parents live apart apply and suffer more from bullying behaviors than the students whose parents live together.
- Substance addiction is another important factor for being both bully and victim. Students depending on a substance are more often bully and victim for all the kinds of bullying behaviors than the students who don’t.
- Both school principals and counseling teachers agree that bullying is a problem at their schools.
- According to the school principals and counseling teachers bullying happen on the way to school or home and bullies are usually the young adults coming from school neighborhood or the students of other schools around. They also added that families rarely complained about bullying problems that their children experienced at school setting.
- The school principals and counseling teachers claimed that students’ being deprived of communication skills, conflict resolution skills, being able to express themselves through some cultural and sportive activities and parents’ lack of interest are major reasons for bullying.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İTHAF.....	I
ONAY.....	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar.....	XI
ŞEKİLLER.....	XIV

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Problem Durumu.....	1
1.1. Okul Güvenliği Kavramı ve İlgili Kuramlar.....	3
1.2. Çocuk ve Suç.....	6
1.3. Okulda Şiddet.....	8
1.4. Akran Zorbalığı Olgusuna Genel Bir Bakış.....	9
1.4.1 Zorbalığın Tanımı.....	11
1.4.2 Zorbalığın Türleri.....	14
1.4.3 Zorbalığın Görülme Sıklığı.....	18
1.4.4 Zorbalığın Nedenleri.....	19
1.4.5 Zorbaların Özellikleri.....	20
1.4.6 Kurbanların Özellikleri.....	21
1.4.7 Zorbalığın Sonuçları.....	22
1.4.8 Zorbalık ve Cinsiyet.....	24
1.4.9 Zorbalığı Önlemeye ve Müdahaleye Yönelik Stratejiler.....	25
2. Problem Cümlesi.....	28
3. Alt Problemler.....	28

4. Sayıtlılar	30
5. Sınırlılıklar	30
6. Tanımlar	30
7. Kısaltmalar	31

BÖLÜM II

KURAMSAL YAYINLAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar.....	32
2.2 Yurtdışında Yapılmış Araştırmalar.....	42

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	49
3.2. Araştırmanın Evreni.....	51
3.3. Örneklem.....	52
3.4. Veri Toplama Aracı.....	53
3.4.1 Zorbalık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Araştırması.....	54
3.5. Verilerin Toplanması.....	57
3.6. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	58

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Okul Müdürleri ve Rehber Öğretmenlere İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi	60
4.1.1. Okul Müdürlerinin Özellikleri.....	60
4.1.2. Rehber Öğretmenlerin Özellikleri.....	61
4.1.3. Birinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme	62
4.1.4. İkinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme.....	
4.2. Okulların Disiplin Kurulu Kararları ve Değerlendirilmesi.....	107
4.3. Öğrencilere İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi	112
4.3.1. Üçüncü Alt Problem Kapsamında Değerlendirme.....	112
4.3.2. Dördüncü Alt Problem Kapsamında Değerlendirme.....	131
4.3.3. Beşinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme.....	138
4.3.4. Altıncı Alt Problem Kapsamında Değerlendirme.....	164

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	181
5.1.1. Genel Liselerdeki Bazı Müdürlerin ve Rehber Öğretmenlerin Zorbalık ve Önlenmesi Konularındaki Görüşlerine İlişkin Sonuçlar.....	187
5.1.2. Genel Liselerdeki Bazı Müdürlerin Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Sonuçlar.....	
5.1.3. Akran Zorbalığına Maruz Kalan Genel Lise Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Algılarını İfade Eden Sonuçlar.....	181
5.1.4. Akranlarına Zorbalık Yapan Genel Lise Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Algılarını İfade Eden Sonuçlar.....	182
5.1.5. Genel Lise Öğrencilerinin Zorba Davranışlar Göstermesinin Kişisel ve Ailevi Değişkenlere Göre Dağılımına İlişkin Sonuçlar.....	183
5.1.6. Genel Lise Öğrencilerinin Zorba Davranışlara Maruz Kalmasının Kişisel ve Ailevi Değişkenlere Göre Dağılımına İlişkin Sonuçlar.....	184
5.1.7. Genel Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Genel Düşüncelerini İfade Eden Sonuçlar.....	186
5.1.8. Genel Lise Öğrencilerinin Sadece Tanık Olduğu Akran Zorbalığına İlişkin Sonuçlar.....	186
5.2. Öneriler.....	191
5.2.1 Uygulamacılar İçin Öneriler.....	191
5.2.2 Araştırmacılar İçin Öneriler.....	194
KAYNAKÇA.....	195
EKLER.....	204
EK 1.....	206
EK 2.....	209
EK 3.....	212
EK 4.....	218
EK 5.....	219

EK 6.....	220
EK 7.....	221
EK 8.....	222
EK 9.....	223

TABLOLAR

No		Sayfa
1.	Açıklanan Toplam Varyans Tablosu	55
2.	Ölçeğe İlişkin Yapı Geçerliliği Verileri	56
3.	Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Verileri.....	57
4.	Okulların Öğretmen, Öğrenci Sayıları ve SED.....	60
5.	Maruz Kalınan Zorba Davranışların Türü ve Oranı	112
6.	“Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” - Kurban.....	114
7.	“Sözel Zorbalık” - Kurban	115
8.	“Sanal Zorbalık veya Cinsel Zorbalık” - Kurban	116
9.	“Basit Fiziksel Zorbalık” - Kurban	116
10.	“Duygusal Zorbalık” - Kurban	156
11.	“Ağır Fiziksel Zorbalık” - Kurban	117
12.	Zorbalığa Maruz Kalan Öğrencinin Hissettikleri.....	118
13.	Zorbalığa Maruz Kalan Öğrencinin Yaptıkları.....	120
14.	Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kaldıkları Yerler.....	123
15.	Zorba Davranışların Gerçekleşme Zamanı.....	124
16.	Öğrenciler Zorbalığa Uğradıklarında Söyledikleri Kişiler.....	125
17.	Öğrenciler Zorbalığa Uğradıklarında İlgilenen Kişiler.....	127
18.	Zorbalık Yapanların Kimler Olduğu.....	128
19.	Zorbalığın Büyüklere İletilmesi Sonucunda Olanlar.....	129
20.	Uygulanan Zorba Davranışların Türü ve Sıklığı	131
21.	“Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” - Zorba	169
22.	“Sözel Zorbalık” Zorba	132
23.	“Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık” - Zorba.....	134
24.	“Basit Fiziksel Zorbalık” - Zorba	135

25.	“Duygusal Zorbalık” - Zorba	136
26.	“Ağır Fiziksel Zorbalık” - Zorba	136
27.	Zorbalık Yaptıktan Sonra hissettikleri..	137
28.	Boyut 1’in Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	138
29.	Boyut 1’in Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	142
30.	Boyut 2’nin Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	143
31.	Boyut 2’nin Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	146
32.	Boyut 3’ün Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	147
33.	Boyut 3’ün Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	149
34.	Boyut 4’ün Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	151
35.	Boyut 4’ün Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	154
36.	Boyut 5’in Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	155
37.	Boyut 5’in Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	157
38.	Boyut 6’nın Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	159
39.	Boyut 6’nın Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması	161
40.	Zorba, Kurban ve Tanık İlişkisi	162

41.	Zorbalık Hakkında Genel Düşünceleri	164
42.	Zorbalara İlişkin Duyguları	165
43.	Bir Öğrenciye Zorbalık Yapıldığını Gördüğünde Yaptıkları	166
44.	Maruz Kalınan Zorba Davranışların Türü ve Sıklığı.....	168
45.	“Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”- Tanık	170
46.	“Sözel Zorbalık”- Tanık	171
47.	“Sanal Zorbalık veya Cinsel Zorbalık” - Tanık.....	172
48.	“Basit Fiziksel Zorbalık” - Tanık	172
49.	“Duygusal Zorbalık” – Tanık	173
50.	“Ağır Fiziksel Zorbalık”- Tanık	173

ŞEKİLLER

No		Sayfa
1.	Gereksinim Sıradizini	1
2.	Zorba-Kurban Etkileşimi	14

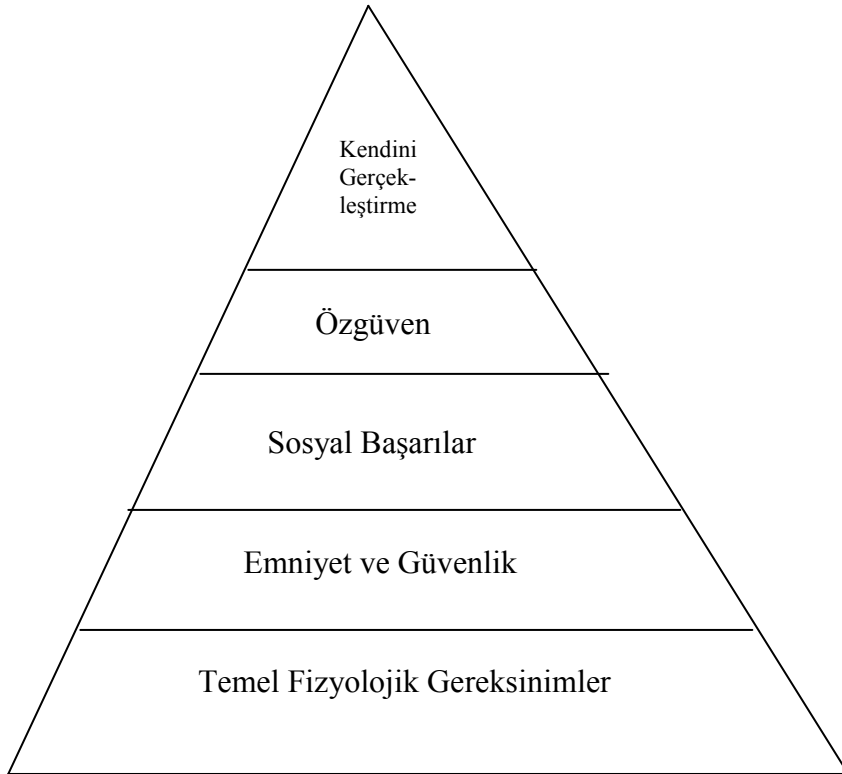
BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, okul güvenliği ve okul güvenliği açısından tehdit oluşturabilen akran zorbalığına ilişkin çeşitli bilgiler, alanyazına dayalı olarak “Problem Durumu” başlığı altında verilmiştir. Daha sonra problem cümlesi, alt problemler, sayıtlar, sınırlılıklar, tanımlar ve araştırmanın önemi üzerinde durulmuştur.

1. Problem Durumu

Yaşam, hiyerarşik biçimde düzenlenmiş etkinliklerden oluşmaktadır. Maslow (1970) tarafından tanımlanmış olan gereksinim sıradizini de, birey için emniyetli ve güvenli çevrenin önemini vurgulamaktadır. Aşağıda sunulan bu güdüsel gereksinim sıradizinine göre, birey “kendini gerçekleştirme” aşamasının yer aldığı en üst basamağa doğru tırmanmak için temel fizyolojik gereksinimlerini karşılamak zorundadır (Amburgey, 2005). Maslow’un gereksinim sıradizini aşağıda sunulmuştur:

Şekil 1: Gereksinim Sıradizini (Amburgey, 2005)

Maslow'un gereksinim sıradizini, güvenliği tam olarak sağlanmamış bir bireyin öğrenmeye güdülenmesinin olanaksız olduğunu göstermektedir.

Sade bir biçimde ifade edip öğrenciler açısından bir değerlendirmesi yapılacak olursa; öğrenciler eğer aç ise veya üşüyorsa (fizyolojik gereksinimler), kendilerini tehdit altında hissediyorlarsa (güvenlik gereksinimi), kimsenin umurunda olmadıklarını hissediyorlarsa (sevilme ve ait olma duygusu) ya da kendilerini başarısız görüyorlarsa (güven duygusu) matematiği veya tarihi öğrenmelerini bekleyemezsiniz (Amburgey, 2005). Okulda herhangi bir tehlikenin algılanması, öğrencinin okula karşı hissettiği duyguları ve okula olan bağlılığını tehdit edebilir. Okula bağlılık duygusunun; öğrencilerin (a) okulda başkaları tarafından anlaşılma, (b) okulda kendisinden beklenenleri karşılayabilme, (c) okulu güç ama başarılabilir ve ilginç bulma gibi algılarıyla yakından ilişkili olduğu saptanmıştır. Çevresinden alacağı sosyal destek, çocuğun okula bağlılığı konusunda ne kadar olumlu bir etkiye sahipse; okul ortamında algılanacak bir tehlike ya da güvensizlik de o derece olumsuz bir etkiye sahiptir (Bowen ve diğerleri,1998).

Çocuklar şüphesiz onlara sağlanabilecek en iyi okullarda eğitim görmeyi hak etmektedir. Ayrıca okul yöneticileri ve öğretmenler, okulun sadece öğrenciler için değil, bütün personel için güvenli bir yer olması konusunda hemfikirdir. Ülkemizde de, özellikle son yıllarda okullarda artış gösteren ve güvenliği tehdit eden şiddet davranışlarına karşı gerekli önlemlerin alınması amacıyla, eğitim yöneticileri, siyasetçiler, okul müdürleri, bilim insanları ve kitle iletişim araçları çalışanları tarafından sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yapılmakta ve konuyla ilgili çeşitli yazılar yazılmaktadır.

Güvenli okul, bütün öğrenciler için yaşamsal öneme sahiptir. Çünkü okul ortamında ya da çevresinde herhangi bir tehlikeli duruma maruz kalmak ya da tehlikeli bir durumu algılamak, öğrencilerin potansiyel yeteneklerini tümüyle kullanabilmelerini tehdit etmektedir (Bowen ve Bowen, 1999). Etkili öğrenme, asla emniyetli ve güvenli olmayan bir çevrede gerçekleşemez. Öğrenciler, öğretmenler ve aileler, okulu korkulacak bireylerin kuşattığı yerler olarak değil; korkudan uzak ve sadece öğrenmeye yoğunlaşılacak yuvalar gibi hissetmelidir. Bu güvenlik, sadece okulda değil, okulun her sınıfında, kantininde, koridorlarında, bahçesinde, tuvaletinde ve hatta bütün okul çevresinde sağlanmalıdır.

Güvenli okulu oluşturmak, çocukların zihinsel ve duygusal problemleri için önleyici tedbirler almanın yanı sıra, bu sorunların öğrencilerde kendilerine ya da başkalarına şiddet uygulamasına gitmeden bütün uyarıcı sinyallere karşı kapsamlı bir yaklaşımı benimsemeyi

gerektirir. Okulun güvenliğini tehdit edebilecek bu tip erken uyarıcı davranış sinyalleri aşağıda sıralanmaktadır (Dwyer ve diğerleri 1998):

1. Sosyal geri çekilme
2. Yoğun biçimde izole olma ve yalnız kalma
3. Yoğun bir reddedilme duygusu yaşama
4. Herhangi bir şiddet davranışında kurban olmak ya da maruz kalmak
5. Sürekli olarak eziyet edildiği ve kendisiyle uğraşıldığı duyguları taşımak
6. Okula karşı ilgisizlik veya düşük akademik performans
7. Yazdıklarında veya çizgilerinde şiddet ifadelerini kullanması
8. Öfkesini kontrol edememesi
9. Düşüncesiz davranış kalıpları ya da kronik vurma, sindirme ve zorba davranışlar sergilemesi
10. Geçmişinde disiplin problemleri yaşıyor olması
11. Geçmişinde şiddet veya saldırganlık davranışlarını olması
12. Farklılıklara karşı hoşgörüsüz olması ve önyargılı tutumlara sahip olması
13. Uyuşturucu veya alkol alışkanlığı olması
14. Silahlarla çok ilgili olması
15. Ciddi şiddet tehditleri

Stephens'a göre, okulların güvenli okul niteliği taşımaları için, okul yöneticilerinin okul iklimini değerlendirmeleri bir önkoşuldur. Her okul yöneticisi okulunda çeşitli değerlendirmeler yaparak o okula egemen olan yaygın sorunların neler olduğunu saptamalı ve okula özgü bir güvenli okul planlama ekibi oluşturarak bu konulara hitap edecek programlar geliştirmelidir.

1.1. Okul Güvenliği Kavramı ve İlgili Kuramlar

Güvenli okulda eğitim görmek her öğrencinin hakkıdır. Aynı zamanda güvenli okullar problemleri davranışların hiç olmadığı yerler değil, öğrencilerin bütün potansiyellerini geliştirecek kadar güvende ve emniyette hissettikleri yerlerdir. Güvenli okullarda öğrenciler, psikolojik strese ve fiziksel zarardan uzaktır. Okullar güvenli olmadığı sürece öğrencilerin hayatta başarılı olabilmeleri için gereken akademik ve sosyal yeterliliklere ulaşmaları çok zordur (Ron ve diğerleri; 2002). Bu unsurların önemini vurgulayan bir tanım Dönmez (2001) tarafından şöyle yapılmıştır:

“Öğrencilerin ve öğretmenlerin kendilerini fiziksel, psikolojik ve duygusal bakımdan özgür hissetmeleridir. Bir başka ifadeyle okul güvenliği, öğrencilerin kendilerini özgürce ifade edebilmeleri, öğrenmek için çalışırken öğretmenlerin ve diğer görevlilerin kendilerine yardımcı olmaları, kendilerini tehlikeden ve korkudan uzak, güvende hissetmeleridir” (Dönmez, 2001).

Okul güvenliğini açıklamaya yönelik çalışmalarda Işık'ın Welsh, Greene, Jenkins, (1999)'den aktardığı şu üç kuram ön plana çıkmaktadır. Bu teorilerin her biri okul güvenliğine ilişkin farklı açıklamalar getirmektedir. Okul güvenliğiyle ilgili yapılan çalışmalarda bu kuramların göz önünde bulundurulması gerekir.

1. Kontrol Kuramı

Kontrol kuramına göre, okullardaki şiddet olaylarının temelinde toplumsal ve kültürel etkililiğin zayıflığı yatmaktadır. Özellikle de toplumsal değerlerin aile ve okul gibi kurumlarca çocuklara yeterince aktarılamaması söz konusudur. Bu değerlerin çocuklara yeterince aktarılamaması okuldaki şiddet olaylarının en önemli nedenlerinden biridir. Kontrol kuramına göre güvenli okul ancak; geleneksel amaçlara bağlılık, diğer kimselerin haklarına bağlılık, toplumsal etkinliklere katılım, toplumsal normlara inanma koşullarının sağlanmasıyla gerçekleşebilir.

Geleneksel değerlerden uzaklaşma durumunda bireylerin davranışlarını kontrol edecek araçlar olarak yasalar ve kişilerin bireysel tercihlerine ilişkin alternatif söz konusudur. Geleneksel değerlerce desteklenmemesi durumunda yasalar ve bireysel tercihler her zaman insanı istenene ya da olması gerekene yönlendirmeye ve ulaştırmaya yeterli olamamaktadır.

2. Okul İklimi Kuramı

Okul iklimi kuramı okulun sağlıklı ve açık bir iklime sahip olmasıyla okulun güvenliği arasında doğru bir ilişki olduğunu kabul eder. Okul ne kadar sağlıklı ve açık bir iklime sahipse o derece güvenli bir okuldur. Okulda olumsuz bir iklimin varlığı söz konusu ise, bu okulun güvenliği de o derecede zayıf olacaktır. Bu kuramsal çerçeveye göre okulun olumlu bir iklime sahip olma durumu güvenlik için ön koşuldur. Bir başka deyişle, iklimi olumsuz olan okullar güvenlikten yoksun okullardır.

2. Toplumsal Çözülme Kuramı

Bu kurama göre okul güvenliği, okulun içinde bulunduğu toplumun güvenliğinden bağımsız olarak ele alınamaz. Okul, içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır. Toplumda görülen her türlü olumsuzluk, okulu da aynı şekilde etkileyecektir. Suç oranı yüksek olan bir toplumda, okuldaki suç oranı da aynı şekilde yüksek olacaktır.

Bütün öğrencilere karşı duyarlı ve güvenli bir okulun özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Akademik başarılar üzerinde yoğunlaşan,
2. Anlamlı biçimde aileleri de dâhil etmek
3. Toplumla iyi ilişkiler geliştirmek,
4. Öğrenciler ve personel arasında olumlu ilişkileri vurgulamak,
5. Güvenlik önlemlerini açık biçimde tartışmak,
6. Öğrencilere aynı biçimde saygı göstermek,
7. Öğrencilere ilgilerini ve zevklerini paylaşacak yollar yaratan,
8. Öğrencilerin duygularını ifade ederken kendilerini güvende hissetmelerine yardım eden,
9. Çocuklar için kapsamlı sosyal programlar sunmak,
10. İyi vatandaş ve olmayı ve iyi karaktere sahip olmayı vurgulayan,
11. Problemleri tanımlayan ve çözüme giden yolu değerlendiren,
12. Öğrencilerin yetişkin hayatına ve işyerine geçişine destek olan (Amburgey, 2005).

Okulda güvenliği başarmanın ilk ve en önemli adımı okullardan bilimsel yaklaşım ile doğru ve kesin bilgileri toplamaktır. Gerçek şudur ki, eğer devlet ülke çapında okul güvenliğine ilişkin bilgi toplama sistemi kursa ve geliştirse bile son derece az okullardan gerçek ve yeterli bilgi toplayabilir. Yetersiz ve doğru olmayan bilgi de ulaştırılması zor ya da çok uzak sonuçlara götürmektedir. Okulda ortaya çıkan yasadışı veya düzen bozucu olayların özellik ve sayısına ilişkin doğru ve kesin bilgiler olmadan, okul güvenliğine ilişkin problemler ve gereksinimler belirlenemediği için suç ve şiddeti önlemeye yönelik kaynaklar uygun biçimde paylaşılamaz ve uygulanan stratejiler ve etkinlikler de asla etkili olamaz. Sonuç olarak okul güvenliğine ilişkin nitelikten ve doğruluktan uzak bilgi ile öğretmenler ve öğrenciler kendilerini okulda güvende hissedemezler hatta güvende olamazlar (Fontaine, 2003).

Okulun güvenliğini tehdit eden olaylar; alkol kullanımı, kundaklama, dayak atma, cinayet, baskın yapma, düzen bozucu disiplinsiz davranışlar, hap kullanımı, kavgalar, kaçırılma, hırsızlık, soygun, cinsel taciz, tehdit etme, okula ateşli veya ateşsiz silah getirme, sigara kullanımı, disiplin kurallarının ihlal edilmesi, okul eşyalarına zarar verme, tahrip etme ve zorbalık gibi toplumda görülen ve suç teşkil eden davranışların okulda görülmesidir (Fontaine, 2003).

Görüldüğü gibi güvenliği büyük ölçüde tehdit eden bu davranışlardan şiddet içeren maddeler ağırlıklı olmaktadır. Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de yüksek düzeylere ulaşan gençler arasında şiddet özellikle okulda şiddet konusu eğitim yöneticileri için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki birçok genç, çatışmayı çözmede

en etkili yolun şiddet olduğuna inanmaktadır. Araştırmalar, şiddete ve saldırganlığa yönelik davranışların yaşamın erken dönemlerinde öğrenildiğini göstermektedir. Saldırganlık da diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilmiş, başka bir deyişle sonradan kazanılmış bir tutumdur. Bu bakış açısıyla, ciddi şiddet davranışları uygular hale gelmeden önce, erken okul yıllarında daha genç çocuklara yönelik yapıcı çatışma çözüm yöntemleri ve şiddeti önleme programlarının geliştirilmesi önemle üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur.

1.2 Çocuk ve Suç

Saflığın ve iyiliğin simgesi olan çocuk ile suç kavramının bir arada kullanılması kulağa aslında hiç de hoş gelmiyor. Ancak çocukluk döneminde de suç olarak nitelenen çeşitli şiddet davranışlarını görmek mümkün olabilmektedir. Aşağıda sunulan örnek, çok nadir olmasına rağmen dünyanın çeşitli yerlerinde ne yazık ki olabilen türden ve çocukluk çağında uygulanılabilecek şiddeti göstermesi bakımından son derece düşündürücüdür.

“Yaşları altı ve sekiz olan iki erkek çocuğu İngiltere’nin Liverpool şehrinin en işlek alışveriş merkezinde kaybolan beş yaşındaki bir başka erkek çocuğunu, annesine götüreceklerini söyleyerek dışarı çıkardılar. Sıkça kullanılmayan, şehir merkezinden biraz uzakta bir tren yoluna götürüp işkence yaparak öldürdüler. İnsanlar nasıl tepki vereceklerini bilemediler. Küçük çocuğun cesedi bulunduğu anda polis, sapık bir çocuk katili yakalamaya kendini öylesine programlamıştı ki, mağazadaki gizli kameralardan elde edilen görüntülerin incelenmesi sonucunda gerçek ortaya çıktığında bile buna inanamadı. Görüntüler, yüzlerce kez izlendi, defalarca incelendi. Her iki çocuk da çocuk psikologları tarafından haftalarca sorgulandıktan sonra cinayeti kabul ettiler. Temsili resimlerde her iki çocuğun da kollarının altında oyuncak ayıların olduğu ve sürekli ağladıkları görülüyordu. Karara varılmadan önce olayı açıklayabilmek ve bu iki çocuğun bir başka çocuğu niye öldürdüklerini anlayabilmek için, bilim adamları çok büyük çaba sarf ettiler. Çocukların aileleri üç kuşak öncesine kadar araştırıldı. Hatta beyin tomografileri bile çekildi. Bazı psikologlar, çocukların cinayet gününden bir gece önce “Çocuk Oyunu” adlı korku filmini seyretmiş olup olmadıkları olasılığı üzerinde bile durdular. Sonuç: Bu benzersiz olay anlayamadığı, bir açıklama getirilemediği için çocukların “toplum için tehlikeli” olduklarına karar verildi. Çocuklar öylesine küçüklerdi ki kanun bu durum karşısında çaresiz kaldı ve her ikisi de ömür boyu hiç çıkmamak ve ölene kadar da bütün insanlardan tecrit edilmek üzere ayrı ayrı özel hapisanelere kapatıldılar.” (Solok; 1996).

Altı ve sekiz yaşında, yaptıkları şeyin bir eğlence mi, oyun mu yoksa bir vahşet mi olduğunu bile ayırt edemeyecek çağdaki bu çocuklara verilen ceza, “yani tehlikeli olabileceği

için ömür boyu diğer insanlardan uzak tutulma” herhangi bir şiddet davranışına bir şekilde başvuran çocuğun ileride potansiyel suçlular olma beklentisini onaylamaktadır. Bu yönden baktığımızda okulda ve erken yaşlarda şiddete başvuran ve suç teşkil eden davranışlar gösteren çocuklar, bu davranışları gösterme nedenleri ile birlikte özel olarak ilgilenilmeyi gerektirmektedir.

Çocukların suça bulaşmasında etkili olan risk faktörlerine ilişkin alanyazın incelendiğinde geniş bir bilgi birikiminin olduğu görülmektedir. Kandakai ve diğerleri (1999) çocuk suçluluğuna ilişkin psiko-sosyal risk faktörlerini şöyle belirtmiştir;

1. Evde ya da toplum içinde şiddetle karşı karşıya gelme,
2. Aile içi şiddete maruz kalma,
3. Uyuşturucu madde alışkanlığı,
4. Kötü arkadaş ilişkileri,
5. Yeteneklerini kullanabilme konusunda bilişsel yetersizlikler,
6. Yeteneklerini toplumun kabul ettiği şekillerde ifade edebilme yeterliğinden uzak olma,
7. Şiddet kurbanı olma,
8. Aile ilgisinin yetersizliği ve tek ebeveynli aileler olarak listelenmiştir (Işık, 2006).

Bireysel ve toplumsal kargaşa, saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin kaynağıdır. Bu kaynak, insanlık tarihi boyunca saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleriyle beslenmiştir. Sonuç olarak kargaşa, saldırganlık ve şiddet etki-tepki biçiminde birbirini tırmandırmıştır.

Saldırganlık, canlıların temel içgüdülerinden, dürtülerinden biridir. Belirli ölçüde saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücüdür. Saldırgan davranışların, saldırganlığın kaynağına ilişkin çeşitli kuramlar, varsayımlar ileri sürülmüş ve değişik yorumlar yapılmıştır. Bunlar iki grup içinde toplanmıştır.

Birinci gruptaki görüşler, saldırganlığın içgüdüsel ve dürtüsel; ikinci gruptaki görüşler, toplumsal kaynaklı olduğunu kabul etmiştir. Başka bir deyişle, saldırganlık doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan bir güdü olarak iki değişik yaklaşımla yorumlanmıştır (Köknel, 2000).

Çocukların şiddet davranışları göstermesinde ise etkili olan birçok faktör araştırılmıştır. Aile ilişkileri ile olumsuz akran ilişkileri bunlardan belli başlıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Corbitt’e (2000) göre ailesel faktörler olarak, yetersiz aile denetimi ve yoğun biçimde yaşanan kardeş rekabeti çocuklarda şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. O’nun “parçalanmış aile” kuramına göre ebeveynlerden birisinin olmaması (ki bu genellikle babadır), çocuğun gelecekte suç niteliği taşıyan davranışlara yönelmesini

körüklemektedir. Potansiyel suç, ebeveynin çocuğu yeterince denetleyememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü ekonomik bakımdan yeterli olmayan ailede baba, geç vakitlere kadar çalışmak veya değişik işlerin peşinde koşturmakta olduğu için çocuklarına yeterince vakit ayırmamaktadır (Walker, 2005).

Gorman-Smith ve diğerlerine (1996) göre, aile sıcaklığının ve sevgisinin düşük olduğu, çatışmaların sık yaşandığı, aile bağlarının güçlü olmadığı ve çocuklara düşük düzeyde saygı duyulduğu aile ortamlarında antisosyal davranışlar ile suç niteliği taşıyan davranışların görülme sıklığı fazla olacaktır. Ayrıca, yukarıda sözü edilen anne babadan yalnızca biri olan ailelerin tersine ana babanın her ikisinin de mevcut olması olumsuz etki yaratabilmektedir Steinberg de (1996), ergen dönemdeki gençler üzerinde arkadaş etkilerinin çok büyük olduğu; bu yüzden ailelerin, çocuklarının arkadaşları konusunda hassas davranmaları gerçeği üzerinde durmaktadır. Çünkü ergenlik dönemindeki gençler, akranları tarafından kabul görmek için onların değerlerini benimsemek durumundadır. Eğer akranları olumsuz değerlere sahipse, çocuk da ne yazık ki aynı yolu izleyecektir (Walker, 2005).

1.3 Okulda Şiddet

Şiddet kavramı, geniş veya dar, birçok biçimde tanımlanmaya çalışılmıştır. Elliott, (1998), örneğin, sadece fiziksel şiddeti şiddet kabul ederek “bir başka bireyi fiziksel güç kullanarak veya kullanmakla tehdit ederek korkutmak, sindirmek veya yaralamak” olarak tanımlamışlardır. Bu tanım içinde, saldırgan davranış içinde karşıdaki bireyi kasıtlı olarak ve fiziksel olarak korkutmak ve yaralamak anlamı vardır. Sözel ve psikolojik şiddet ile zaman zaman kardeşler ve iyi arkadaşlar arasında da görülen vurma, itme, tokat atma gibi karşıdaki kişiyi kasti olarak yaralamayı hedef almayan türdeki fiziksel şiddetin bu tanım içinde yer almayacağı da özellikle vurgulanmıştır (Elliott, 1998).

Ontario Halk Sağlığı Derneği'nin çalışma grubunun yaptığı tanımda da şiddetin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmektedir. Bu tanıma göre şiddet, “diğer kişileri kontrol altına almak veya onlara baskı uygulamak amacı ile gücün istismar edilmesini içeren sosyal bir edimdir. Şiddet, birey ve toplumun zihinsel, fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde yıkıcı tahribatlara neden olan yaygın bir sosyal problemdir” (Ontario Halk Sağlığı Derneği, 1999).

Ancak, daha çok kabul gören ve daha geniş bir tanım MacDonald (1998) tarafından şu şekilde yapılmıştır; “karşıdaki bireyin fiziksel veya psikolojik olarak zarar görmesine neden olan davranışların tümü”. Bu tanım içinde okulda öğrencileri korkutmaya, sindirmeye, istismar etmeye yol açan veya ayrımcılık içeren her türlü davranış şiddet olarak

görülmektedir. Bu anlamda okulda şiddet tanımı fiziksel olduğu kadar fiziksel olmayan davranışlar, istismar, sözel sataşmaları da içermektedir ve bu tip davranışlara uğrayan öğrenciler asla ihmal edilmemelidir (MacDonald, 1997).

Okulda şiddeti hazırlayan birçok karmaşık ve çoğunlukla da toplumla ilgili faktör vardır. Önemli risk faktörleri şu şekilde tanımlanmıştır: (Uysal, 2003).

1. Bireysel Faktörler: Genetik özelliklerden gelen nörolojik, hormonal ve diğer fizyolojik anormallikler; bilişsel fonksiyonların bozulması ve düşük akademik başarı; dürtü kontrolünün gelişim bozukluğu, problem çözme becerileri ve akran ilişkilerinin yetersizliği; bilişsel gelişimde bozukluk ve önyargılar.
2. Ailesel Faktörler: Anne baba olma ve çocuk yetiştirme becerilerinin yetersizliği; aile bireyleri arasında duygusal bağların zayıf olması; ailenin problem çözme ve baş etme becerilerinin yetersiz olması. Okulda şiddeti hazırlayan en önemli faktör olarak evde ebeveyn gözetiminin yetersiz olması.
3. Akran Faktörleri: Yanlış yönelimleri olan akran ilişkileri; akranları tarafından zorbalığa uğrama; saldırgan ve şiddet davranışlarını destekleyen inanışlara sahip sınıfları veya sosyal grupları keşfetme.
4. Okula İlişkin Faktörler: Sınıf yönetim süreçleri, okul disiplin politikaları ve saldırgan ve anti sosyal gençle öğretmenin ilişkisinin yapısı; öğretmenlerin eğitimsel uygulamaları ve sınıf eğitimi veya sosyal davranışı desteklemede öğretmenin yetersizliği.
5. Toplumsal Faktörler: Fakirlik; oturlan semt/mahallede şiddet; sosyal karışıklık; sosyal düzenin korunmasında bir toplumun toparlayıcı başarısı veya başarısızlığı; medyada şiddetin yaygınlaşması, uyuşturucu madde veya alkol kullanımının artması (Uysal; 2003).

Okullarda şiddetin en yaygın biçimi olmakla birlikte bütün okullarda mevcut olan zorbalık ise bütün okul personelinin farkında olması ve gözlemci olması gereken bir şiddet biçimidir (Furlong ve diğerleri, 2005).

1.4. Akran Zorbalığı Olgusuna Genel Bir Bakış

Akran zorbalığı, okullarda bugün düşük düzeyde şiddetin en yaygın biçimidir ve kontrol altına alınmadığı sürece daha ciddi şiddet biçiminde kendini göstermesi kaçınılmazdır. Geçmişte, çocukların gelişimlerinin bir parçası gibi düşünülen zorbalık

davranışlarının bugün okulun öğrenme çevresi üzerinde çok derin ve yaygın olumsuz bir etkisi olduğuna dair kanıtlar giderek artmaktadır. Okulda dalga geçilme, tartaklanma, tehdit edilme, dışlanma korkusu öğrencilerin öğrenme yeteneklerini olumsuz etkilemektedir. Kontrol altına alınmadığı sürece zorbalık şiddetin daha tehlikeli hatta ölümcül biçimlerine de dönüşebilmektedir (Whitted ve diğerleri; 2005). Aileler, özellikle de zorbalık yapan çocukların aileleri zorba davranışlara karşı gereken duyarlılığı göstermemektedir (Olweus, 1990).

Akranlarına zorbalık uygulayan öğrencilerin genellikle, kavga etmenin kendilerini arkadaşları arasında popüler yapacağına dair bir inancıya sahip oldukları, kavganın problem çözmede kullanılacak en etkili çözüm yolu olduğunu düşünmeleri ve kurbanlarının da maruz kaldığı davranışı hak ettikleri gibi bir düşünceye sahip olmakla saldırganlık davranışlarına karşı olumlu bir tutum içinde oldukları gözlenmiştir. Ayrıca bu öğrencilerin okula karşı olumsuz bir tutum içinde oldukları ve çeşitli disiplin suçları işlemeye yatkın oldukları da çeşitli araştırmalarla saptanmıştır (Cole ve diğerleri, 2006).

Zorba davranışlar uygulayan çocuklar da kurbanlar da birçok problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kurban çocuklar, yalnızlık hissi, kaçınma, korkma, sinme, kaygı, baş ağrısı, uyku bozuklukları ve mide ağrıları gibi sorunlardan şikâyetçi olmaktadır. Zorba çocuklarda ise boyun ağrısı, halsizlik, bitkinlik ve başka birçok çeşitli psikosomatik rahatsızlıklar görülmektedir (Dake ve diğerleri, 2003; Batsche ve Knoff, 1994). Ayrıca saldırgan davranışlar sıklıkla hem kurban hem de zorba için çok ağır olumsuz sonuçlar da getirebilmektedir. Araştırmalar, birçok kurban ve zorbanın sürekli negatif etkileşimler sonucunda depresyon ve intihar düşünceleri ile mücadele etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir (Kaltaila-Heino ve Rimpela, 1999; Roland, 2002).

Okulda zorba davranışlara maruz kalmak, birçok öğrenci için büyük bir stres kaynağıdır ve öğrencilerin genel sağlık durumları üzerinde önemli ölçüde olumsuz yan etkileri bulunmaktadır. Sürekli olarak zorbalığa uğrayan öğrencilerde şiddetli depresif eğilimler görüldüğü bazı çalışmalarda ileri sürülmüştür. Avustralya'da ergen çağıdaki okul çocuklarında sürekli olarak zorbalığa uğrayanların diğer öğrencilere göre intihar fikrine daha yatkın oldukları görülmüştür (Rigby, 2000).

Okulda zorba davranışlara maruz kalmak, birçok öğrenci için büyük bir stres kaynağıdır ve öğrencilerin genel sağlık durumları üzerinde önemli ölçüde olumsuz yan etkileri bulunmaktadır. Sürekli olarak zorbalığa uğrayan öğrencilerde şiddetli depresif eğilimler görüldüğü bazı çalışmalarda ileri sürülmüştür. Avustralya'da ergen çağıdaki sürekli

zorbaliğa uğrayan okul çocuklarının, diğerk öğrencilere göre intihar fikrine daha yatkın oldukları görülmüştür (Rigby, 2000).

Zorba davranışların, ülkemizde de okulların büyük problemi olduğunu gösteren çalışmalar vardır. Bu çalışmalara göre, öğrencilerin yüzde 64,9'u okulda şiddet içeren davranışlara maruz kaldığını, yüzde 22,7'si başkalarına şiddet içeren davranışlarda bulunduğunu, yüzde 85,6'sı da okullarında şiddet içeren davranışlara tanık olduğunu bildirmiştir (Yurtal, 2006).

Yurt dışında yapılan çalışmalara göre, kız öğrencilerin de erkek öğrenciler kadar grup kurdukları ve sözel olarak zorba davranışları ile akranlarına tacizde buldukları ortaya çıkmıştır. Aynı araştırma sonuçlarında, erkekler yalnızca erkek arkadaşlarına zorba davranışlarda buldukları halde, kızların hem erkek hem de kız arkadaşlarına zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır (Öger, 2005).

Öğrenciler üzerinde hem eğitsel hem de psikolojik açıdan olumsuz etkileri olabilen zorbalık konusunda, dünyanın her yerinde yapılmış çalışmaları görmek mümkündür. 1970'li yıllardan itibaren İskandinav ülkelerinde, Avrupa ülkelerinde, Avustralya'da, Kanada'da ve ABD'de okullarda şiddet ve zorbalık konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Ülkemizdeki okullarda ise, şiddet davranışlarını gösteren sayısal veriler küçümsenemeyecek boyutta olmasına rağmen, konu üzerinde yapılan çalışma sayısı son derece sınırlıdır.

Okulda yaşanan şiddet olaylarının eğitim öğretim etkinliklerini olumsuz etkileyerek öğrencilerin akademik başarı düzeylerini düşürdüğü de bilinen bir gerçektir (Uludağlı ve Uçanok, 2005). Ayrıca, okul yıllarında zorbalığa maruz kalmanın, zorbalık yapmanın ve tanık olmanın öğrenciler üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkilerinin hayat boyu süren olumsuz sonuçları ve son yıllarda ülkemizin çeşitli bölgelerindeki okullarda artan şiddet olayları, öğrencilerin birbirlerine uyguladığı şiddeti algılama biçimleri ve sıklığı konusunda bilgi edinme gereksinimini doğurmuştur. Çünkü okul çocuklarının gösterdikleri şiddet davranışlarını tanımlamak ve büyüklüğünü belirlemek, müdahale ve önlemeye yönelik stratejiler geliştirmek bakımından önemlidir.

1.4.1. Zorbalığın Tanımı

Zorbalık, bir bireyin bir başkasını sürekli olarak ve kasten incitmek amacı ile güç kullanmasıdır. Zorbalık olarak adlandırılan bir eylem şu unsurları taşır: Kötü niyet, sürekli olarak kötü davranma, zorbanın güç olarak üstün olması, hassas ve izole edilmiş bir kurban ve hırpalayıcı sonuçlar. Zorbalık, nispeten küçük bir problem olarak görülmesine rağmen, çok

ciddi yaralanmalara hatta zorba, kurban veya her ikisinin de ölümüne neden olabilecek davranış türleridir (Fried ve Fried, 1996).

Okullarda meydana gelen saldırganlık olaylarının bir türü olan okul zorbalığı, yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak daha güçlü olan öğrencilerin, kendilerinden daha güçsüz olan çocukları sürekli olarak rahatsız etmesi, hırpalaması ve onlara eziyet etmesidir. Zorba öğrenciler, söz ve eylemleri aracılığıyla diğer öğrencileri korkutmakta, sahip olmaları gereken özgür öğrenme haklarını ellerinden almakta, dolayısıyla çocukların kendilerini okulda güvensiz hissetmelerine ve sıkça devamsızlık yapmalarına neden olmaktadır (Furniss, 2000).

Zorbalık, bireyin bir öğrenci veya bir grup öğrenci tarafından, sürekli olarak ve tahrik söz konusu olmadan fiziksel ve psikolojik istismarıdır. Bu tip saldırganlığın kurbanı olan çocuklar, aradaki güç dengesizliği nedeniyle genelde etkili biçimde direnemeyecek tiplerdir (Olweus, 1991). Zorbaların ise, kurbanı göre fiziksel ölçü olarak daha büyük ve güçlü, akranları arasında genellikle yüksek statülü veya geniş bir akran grubuna sahip olma gibi çeşitli özellikleri vardır (Furniss, 2000).

Zorbalığın tanımlarında görülen ortak nokta; zorbalığın kurbanın tahrik edici davranışları sonucunda ortaya çıkmamış olması, fiziksel veya sözel gibi değişik biçimlerde görülmesi ve süreklilik göstermesidir (Smith ve Sharp, 1994). Olweus (1991) da kurban ve zorba arasında bir güç dengesizliği olduğunun özellikle altını çizmiştir.

Zorbalık sadece fiziksel saldırganlıkla sınırlı değildir; söz, hareket ve sosyal dışlama yoluyla insanların duygularını zedeleyerek, başkalarına olan güvenleri kadar özgüvenlerini de tahrip eden bir durumdur (Hazler, 1996 ve Roffey, 2000).

Coloroso (2003), zorbalığın gerçekleştiği bir okulu; zorba, kurban ve seyredenler olmak üzere üçlünün oynadığı; ancak hep aynı trajik sahnenin farklı oyuncular, farklı giysiler ve farklı biçimlerde konuşan oyuncularla sergilendiği bir tiyatro sahnesine benzetmektedir. Bu sahnede de aşağıda belirtilen dört öge bulunmaktadır:

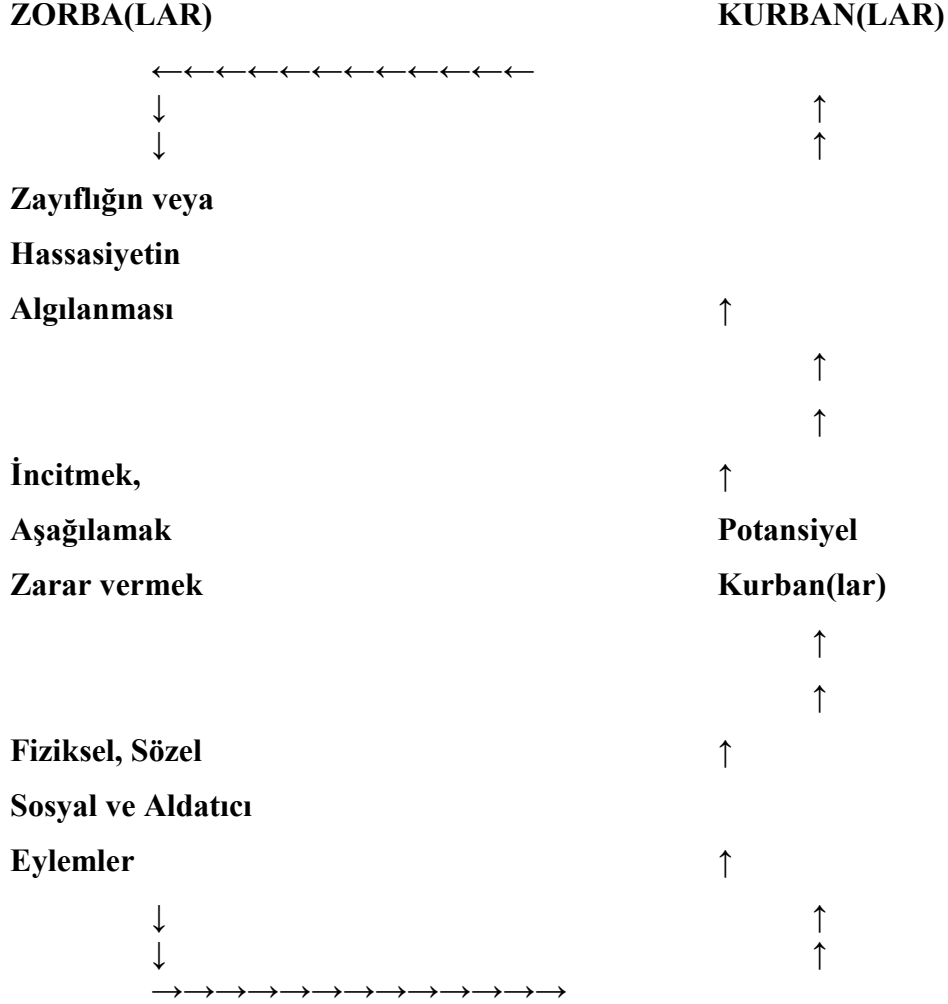
1. Zorbaları ödüllendirip hedef olanları suçlayan bir kültür,
2. Zorbalık problemi yokmuş gibi davranan ve dolayısıyla zorbalığı engellemeye yönelik herhangi bir programı olmayan bir okul,
3. Zorbalık açısından evde yanlış model olan veya zorbalığı öğreten bir aile,
4. Zorbalığa maruz kalan bir çocuğu görmeyen ya da çılgınlıklarını duymayan yetişkinler

Coloroso'nun ifadelerinde, zorba ve kurbandan başka zorbalıktan etkilenen bir üçüncü gruptan söz edildiği dikkat çekmektedir: Zorbalığa tanık olanlar. Zorbalığa tanık olan öğrenciler de, kurbanlar kadar olumsuz biçimde etkilenmektedir. Tanık olan öğrencilerin,

1. Kurbanla birlikte hareket etmeleri durumunda, kendi statülerinin düşeceği veya zorbanın kendilerinden intikam alacağı korkusu;
2. Zorba davranışları bildirmeleri durumunda "ispiyoncu", "dedikoducu" veya "haberci" gibi adlandırılacakları korkusu;
3. Sınıf arkadaşlarına yardım etmek adına, kurbanı destek olamamanın verdiği suçluluk ve çaresizlik duygusu;
4. Grup baskısı ile zorbanın yanında yer alma durumu;
5. Kendini güvende hissetmeme, önlem alamama ve kontrolünü kaybetme gibi olumsuz duygular yaşadıkları rapor edilmiştir (ABD Eğitim Bakanlığı, 2006).

Bazı çocuklar, potansiyel kurban olarak görülmektedir. Bu tip çocuklar, okulda zorbalık yapmak için güdülenmiş ve daha güçlü olan diğer çocukların hedefi haline gelmektedir. Çocukların okulda zorbalık yapmaya nasıl güdülendikleri konusunda birçok çalışma yapılmıştır; ancak Rigby (1999) bu konuda ihmalkâr, zorbalık yapan veya baskıcı ailelerin çocuklarının önemli bir bölüm oluşturduklarının altını çizmektedir. Sonuç olarak, nedeni ne olursa olsun hiç şüphesiz bazı çocuklar bir şekilde başkalarını incitmek, aşağılamak ve zarar vermek için plan yapmaktadır. Bu durum ilkökul çocuklarında daha çok fiziksel olmakla birlikte; ortaokullarda daha çok sözel, dolaylı ve sosyal dışlama biçimlerinde gerçekleşmektedir. Bu durum, Şekil 2'deki gibi bir süreç veya olaylar döngüsü biçimde kavramsallaştırılabilir.

ZORBA/KURBAN ETKİLEŞİMİ

Şekil 2. Zorba-Kurban Etkileşimi

Kaynak: (Rigby, 1999)

Zorbalık, okulda bir korku ve sindirme ortamı yaratarak, bütün okulu olumsuz biçimde etkilemektedir. Değişik biçimlerde ortaya çıkan saldırgan davranışların, hem kurban hem de zorba açısından sosyal, akademik ve psikolojik bakımdan birçok olumsuz sonuçları vardır (Casey-Canon, ve diğerleri, 2001; Crick ve Grotpen, 1996; Grilo ve diğerleri, 1994; Sharp, 1996). Zorbalığın çeşitli biçimleri ve olumsuz sonuçları, aşağıda zorbalığın türleri, zorba ve kurbanların özellikleri ve zorbalığın sonuçları başlıkları altında sunulmuştur.

1.4.2. Zorbalığın Türleri

Zorbalığın alanyazında birçok değişik türü olduğu görülmektedir. Zorbalık sadece fiziksel saldırganlıkla sınırlı değildir. Başkalarının duygularını incitmek, başkalarını sözcüklerle, hareketlerle ya da sosyal olarak dışlama yoluyla onların güven ve özsaygılarını sarsmak da zorbalığa dahil edilmektedir. Doğrudan ve fiziksel olarak nitelenen zorbalık vurma, çelme takma, eşyalara zarar verme iken; doğrudan ve sözel olan zorbalık isim takma ve alay etme gibi davranışları içerir. Zorbalığın dolaylı biçimi, başkalarının arkasından çirkin öyküler uydurma, dedikodular çıkarma veya kişiyi gruptan dışlama şeklindeki davranışlardır (Yurtal, 2006).

Birçok kaynakta benimsenen zorbalığa ilişkin gruplama şu biçimdedir (Coloroso, 2003; Cooper ve Snell, 2003; Rigby, 2002; Sullivan, 2000):

1. Fiziksel Zorbalık: Tokat atma, vurma, boğazını sıkma, dürtme, yumruklama, tekmeleme, ısırma, çimdikleme, itme, çekme, tırmalama, saçını çekme, etini kıvrırma, tükürme, odaya kilitleme veya diğer bütün fiziksel saldırı biçimleri, elbiselerine veya eşyalarına zarar verme gibi davranışları içerir. Fiziksel zorbalık, çocukların ifadelerine göre, ortaya çıkan bütün zorbalık davranışlarının üçte birinden daha azını oluşturmaktadır.
2. Fiziksel Olmayan veya Sözel Zorbalık: Taciz edici telefon konuşmaları, parasını veya eşyalarını zorla alma, şiddet tehditleri ile korkutma, ad takma, ırkçı ifadeler veya alaylar, istenmeyen cinsel içerikli sözler söyleme, aşağılayıcı alay ifadeleri, küfür etme, hakkında yalan ve incitici söylentiler çıkarma gibi davranışları içermektedir. Sözel zorbalık, en yaygın görülen zorbalık biçimi olmakla birlikte; en çok gözden kaçan, aynı zamanda da en fazla onur kırıcı ve alçaltıcı zorbalık türüdür.
3. Davranışsal/ İlişkisel/ Duygusal Zorbalık: Dışlama, önemsememe veya ondan kaçma gibi çocuğun kendine güvenini olumsuz yönde etkileyecek dolaylı ve sürekli hareketlerdir. Saldırgan bakışlar, gözlerini kısır bakma, iç çekme, kaş çatma, dudak bükme, gülerken bakma ve vücut dilini düşmanca kullanma gibi davranışları içerir. Bu tip davranışlar, aynı zamanda bireyi yabancılaştırmak, akran grubuna girmesini reddetmek veya kasıtlı olarak arkadaşlık ilişkilerini tahrip etmek biçiminde de olmaktadır. Bireyde bu tip davranışlara maruz kalmanın verdiği acı çoğunlukla fark edilmez, ifade edildiğinde de genellikle yetişkinler tarafından aldırış edilmez.

4. Cinsel Zorbalık: İstenmeyen cinsel içerikli mesajlar göndermek ve bu türden davranışlar göstermeyi içerir. Mesaj verilen kişinin kendisini rahatsız, küçük düşmüş ve utanç içinde hissetmesine neden olur. Bu tip davranışlar; müstehcen el hareketleri, kişinin vücudunu hedef alan cinsel içerikli ifadeler, cinselliğe yönelik çeşitli talepler, davet edici mesajlar veya ifadeler, kişinin cinselliğine yönelik dalga geçmeler, müstehcen fıkralar anlatma, birey hakkında cinsellik içeren söylentiler çıkarma türünden dokunmadan olabileceği gibi cinsel amaçlı istenmeyen dokunma, sarılma, çimdikleme gibi davranışları da içermektedir. Cinsel zorbalık çoğunlukla kızlara yöneliktir, ancak erkeklere yönelik olarak da görülebilmektedir ve çok tahrip edici sonuçlara neden olabilmektedir.

Ayrıca, hem öğrenciler hem de öğretmenler hatta aileler, zorbalığın sözel ya da fiziksel boyuta varıncaya kadarki kısmının öğrenci için zedeleyici olmadığını düşünmektedir. Ancak, dolaylı yapılan zorbalık da, doğrudan zorbalık uygulamak kadar zarar verici ya da kırıcı olabilir.

Alanyazında zorbalık türleri arasında yer almayan, ancak yüz yüze zorbalık kadar tahrip edici olan ve çoğunlukla lise çağlarındaki gençleri etkileyen bir başka zorbalık türü de sanal zorbalıktır. Sanal zorbalık, oldukça yeni bir zorbalık alanıdır. Lise çağındaki gençler, teknolojik gelişmelerden yararlanacak; bilgisayar ve internet sayesinde dünya ile iletişim kuracak yaştaki gençlerdir. Ancak ne var ki, bilgisayar aracılığı ile iletişim, yararlarının yanı sıra bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir.

Bilgisayar ile iletişim yoluyla kimi zaman okul yolu veya okul koridorlarında gerçekleşen zorbalık, internet aracılığı ile öğrencilerin evine taşınmaktadır. Elektronik zorbalık, çoğunlukla okul ortamının dışında gerçekleşmesine rağmen, kurbanı çoğunlukla okulda etkilemektedir.

Sanal zorbalık türünde zorba, kimliğini daha kolay saklayabilmektedir. Böylece, kurbanı anlık iletiler, e-postalar, çeşitli rahatsız edici resimler ve yazılı mesajlar gönderebildiği gibi; bir web sitesi oluşturarak hakkında söylentiler veya rahatsız edici istemediği mesajlar ya da resimler koyabilmektedir. Bu yolla kurbanı çeşitli biçimlerde hakaret edilmekte veya sosyal olarak okuldaki arkadaş gruplarından dışlanmasına neden olmaktadır. Sanal zorbanın kimliğini tespit etmek zor olduğu için, müdahale ve engellemeye yönelik etkinlikler de sınırlı kalmaktadır. Sanal zorbalık yoluyla kurban hakkında söylentiler yaymak, yüz yüze zorbalıktan daha kolaydır ve daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Sanal zorbalık, sözel ve dolaylı yöntemler kullanmaktadır. Sanal zorbalığa

uğrayan kurbanların tepkileri, zorbalığın ciddi sonuçlarını gösterecek niteliktedir. Örneğin, kurbanlardan bazıları, yaşadıkları yoğun duygusal stres ile başa çıkamayarak kendilerine zarar verme veya intihar girişimi gibi yöntemlere başvurduklarını ifade etmişlerdir (Newton, 2004).

Kimliğini gizleme veya başka isimler kullanma yöntemlerini seçtikleri için herkes sanal zorba olabilir. Sanal kurbanlar ise, okul ortamında öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve diğer okul işgörenlerinin tümü olabilir. Zaman zaman cep telefonu mesajları ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkar ve cinsel içerikli mesajlar gönderilebilmektedir. Ayrıca, kameralı cep telefonları yoluyla kurbanların uygunsuz görüntüleri anında internete yönlendirilebilmektedir. Sözelimi soyunma odalarına, tuvaletlere vb. yerleştirilen kameralar ile mesaj ya da görüntüler çok sayıda insana defalarca gönderilerek veya arşivlenerek kurban için son derece rahatsız edici olabilmektedir. Bazı zamanlarda da sanal ortamda başlayan zorbalık, buluşmak üzere yer ve zaman belirlenmesine fırsat yaratmakta; sonra da kaba kuvvet kullanımı ve silahlı saldırı biçiminde fiziksel ortamda şiddet haline dönüşebilmektedir (Baker, 2006).

Sanal zorbalık artık sadece internet aracılığı ile değil, kameralı cep telefonları ile de kurbanı her yerde rahatsız edebilmektedir. Örneğin bu öğretim yılında (2007–2008), televizyonların ana haber bültenlerine ve gazetelere yansıyan bir haber de, öğrencilerin sınıfta çektikleri görüntüleri internet ortamına aktararak öğretmenlerine uyguladıkları sanal zorbalığa ilişkindir. Haber basında şu şekilde yer almıştır:

“İzmir Cumhuriyet Ticaret Meslek ve Anadolu Ticaret Meslek Lisesi muhasebe öğretmeni Zafer Çakır’ın, başka bir sınıfın öğrencisi olduğu halde dersine yanlışlıkla girdiğini ileri süren öğrenciyle tartışması sonucunda kızıp oturduğu sandalyeyi arkasından fırlattı. Sınıfta yaşanan bu tartışma, bir öğrenci tarafından cep telefonunun kamerasıyla kaydedildi. Görüntülerde, öğretmen ile öğrenci arasında arbede yaşanması, öğrencinin öğretmenin elini öpmeye çalışması ve öğretmenin öğrencinin arkasından oturduğu sandalyeyi kaldırıp fırlatması yer aldı. Görüntünün mesajla diğer öğrencilerin cep telefonlarına da gönderilmesi okul yönetimini harekete geçirdi”. (Memurlar.net, 11 Ekim 2006).

Yine basında yer alan ve öğretmenin görüntülerinin de bulunduğu bir başka örnek de aşağıda sunulmuştur:

“Bazı okullarda öğretmenleri aşağılayan görüntülerin internette ve televizyon ekranlarında yer almasının ardından Adana’da da ilginç bir görüntü ortaya çıktı. Adana’daki öğrencilerin cep telefonlarındaki bir görüntü, öğrenci terörünün okullardaki boyutunu bir kez daha gözler önüne serdi. Cep telefonu kamerasıyla çekilen görüntüde sırtı dönük şekilde tahtaya yazı yazmaya çalışan öğretmenin ardından gelen sınıftaki öğrencilerden biri öğretmenin pantolonunu indirip yerine kaçıyor. Sınıftaki öğrencilerin kahağaya boğulduğu anda

pantolonunu geri çeken öğretmen kendisine eşek şakası yapan öğrenciyi kovalıyor". (Memurlar.net, 4 Ekim 2006).

“Öğrenciden Öğretmene Terör” başlığı altında verilen ve klip şeklinde görüntülerin yer aldığı bir diğer örnek ise, durumun vahametini ortaya koymaktadır.

“Türkiye'nin en köklü eğitim kurumlarından tarihi Haydarpaşa Lisesi'nde bir eğitim skandalı yaşandı. 2005–2006 öğretim yılının 11- D sınıfı mezunları, Konya Selçuk Üniversitesi İngilizce bölümü mezunu, dokuz yıllık hoca Vedat Varol'u, bazen sınıfa sokmadı, bazen ders sırasında öğretmen koltuğuna yanaşıp "Kalk lan yerimden" diyerek azarladı, bazen de üzerine yürüyüp tartakladı, ellerine vurdu. Bütün bunları güruh halinde ve gülererek yapan öğrenciler olanları cep telefonuyla kaydetti. Öğrenciler mezuniyetlerinin ardından yeni eğitim yılı başlar başlamaz hocayı kendi ifadeleriyle "madara" ettikleri görüntüleri klip halinde "youtube.com" adresindeki internet sitesinde yayınlamaya başladı” (Memurlar.net, 4 Ekim 2006).

Gazeteler veya internet sitelerindeki haber sayfaları tarandığında, ne yazık ki bu örnekler gibi yüzlercesi bulunabilir.

1.4.3. Zorbalığın Görülme Sıklığı

Zorbalığa ilişkin alanyazın taramasının sonucunda, okullarda zorbalığın oldukça yaygın bir olgu olduğu görülmektedir. Aşağıdaki bilgiler, ABD’de zorbalığın yaygınlığı ve boyutu hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadır:

1. Ortalama bir ilkokul sınıfında, her üç öğrenciden ikisi gününü korku içinde geçirmektedir. Bu öğrencilerin bazıları, zorbalığa maruz kalma korkusu ile kantin, tuvalet, koridor gibi ortak kullanım alanlarından uzak durmaktadır.
2. Her okul gününde 160.000 çocuk korku nedeni ile okula gitmemektedir.
3. Yaklaşık 100.000 çocuk okula her gün silahla gelmektedir. Bunlardan bazılarının amacı sadece korku vermektir.
4. Lise öğrencilerinin yüzde 80’i ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin ise yüzde 90’ı okulda zorbalığa uğradıklarını ifade etmektedir.
5. Dördüncü sınıf ile sekizinci sınıf aralığındaki çocukların yüzde 15’i zorbalık yüzünden şiddetli stres yaşadıklarını ifade etmişlerdir.
6. Zorbalar aynı zamanda kurban da olabilmektedir: Zorbalığa uğramış erkek çocukların yüzde 62’si vurma, tekmeleme ve yumruk gibi fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

7. Zorbalık, öğrenmeyi güçleştirmektedir. Dördüncü sınıf ile sekizinci sınıf aralığındaki öğrencilerin yüzde 22'si akran zorbalığı yüzünden akademik başarısızlık yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Colvin ve diğerleri; 1998).

Kanada'da yapılmış çalışmalar, zorbalığın buradaki okullar için de bir problem olduğunu ve öğrencilerin okulun oyun alanlarında, koridorlarda ve hatta sınıflarda zorbalığa uğradığını vurgulamaktadır. Toronto'da yapılan bir çalışmada, ilkököl öğrencilerinin yüzde 49'u bir okul dönemi içinde en az bir veya iki kez bir zorbalık davranışına kurban olduklarını ifade etmişlerdir (Charach ve Pepler, 1995).

Zorbalığın yaygınlığı konusunda dünyanın her yerinde yapılmış çalışmalar mevcuttur. Ancak, Avustralya'da yapılmış çalışmalar bu ülkede nispeten daha fazla olduğunu göstermektedir (Rigby, 1999). Avustralya'da 38.000 okul çocuğu üzerinde yapılmış yaygın bir çalışmanın sonucuna göre, çocukların en az yüzde 50'si okulda zorbalığa maruz kalmış ve yaklaşık her altı çocuktan birisine en azından haftada bir başka çocuk veya öğrenci grupları tarafından zorbalık yapılmıştır (Rigby, 1999).

Ülkemizde ise akran zorbalığının ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığı bakımından yapılmış bir çalışma (Pişkin, 2002) da her üç öğrenciden birisinin düzenli olarak zorbalığa uğradığını ve zorbalık yaptığını göstermektedir.

Yeni teknolojinin gelişmesi ve zorbalık davranışı bakımından kullanılması amacı ile yapılmış yeni bir çalışma, öğrencilerin yüzde 6'sının okuldayken tehdit edici e-postalar veya yazılı mesajlar aldıklarını ortaya koymaktadır (Rivers, 2003). Ayrıca cep telefonları, zorbalık amacıyla kullanılan en yaygın araç olarak göze çarpmaktadır. Öğrencilerin yüzde 16'sı, cep telefonları aracılığı ile zorbalık veya tehdit içeren mesajlar aldıklarını; yüzde 7'si internette sohbet odalarında, yüzde 4'ü de, e-postalar yoluyla zorbalığa uğradıklarını ifade etmişlerdir (Reid ve diğerleri, 2004).

1.4.4. Zorbalığın Nedenleri

Olweus (1987), çocuklardaki mizaç ve cinsiyet gibi bireysel farklılıkları zorbalığın nedenleri olarak göstermiştir. Yüksek bir enerji ve sinirli bir yapı gibi özelliklere sahip çocuklar, daha sakin kişilik özelliklerine sahip olan çocuklara göre zorbalık açısından yüksek risk grubunda değerlendirilmektedir.

Zorbalığın özelliklerinden olan güç ve saldırganlığın kökeni aile yapısına dayanmaktadır. Zorbalık uygulayan çocuklar genellikle, sert cezaların ve yetersiz sevginin egemen olduğu evlerden gelmektedir. Böyle bir aile yapısı içinde zorbalılar, anti-sosyal

eğilimlere sahip olmakta ve evlerindeki saldırgan davranış kalıplarını okula taşımaktadırlar (Zaklama, 2003).

Friedman ve arkadaşlarına göre, çocukta ve ergende saldırgan davranışların görülmesinde taklit önemli bir süreç olmaktadır. Öfke ve saldırganlık düzeyini kontrol edemeyen ve sağlıksız yollarla aktarma davranışı gösteren ana babanın çocukları da başkalarını katı biçimde eleştirme, bağırma ve sözel saldırganlık gibi davranışlarını kolayca gösterebilmektedir (Kuzucu, 2003).

Olweus (1987), zorba davranışlar sergilemede etkili olan, çocuğun evde temel bakımını veren kişi ile çocuk arasındaki ilişkiye yönelik olarak şu üç unsura dikkat çekmiştir: a) Çocuğa bakım veren kişinin sıcaklık ve yakın ilgiden yoksun olumsuz duygusal tutumu, b) Çocuğun saldırgan davranışlarına karşı net bir sınırlamanın olmayışı veya saldırganlığın hoşgörü ile karşılanması, c) Çocuğu yetiştirirken şiddet içeren duygusal patlamalar ve fiziksel cezaların kullanılması. Bu durumların her birinde çocuğun mizacı, saldırganlık ve başkalarına karşı düşmanca tutumu artırıcı bir rol oynamaktadır. Hem sevgi ve sıcaklıktan eksik yetişmesi, hem de net ve sınırları belli olmayan aşırı özgürlük, çocuğun saldırgan davranışlara başvurma olasılığını artırmaktadır.

Son yıllarda, okullarda zorbalığın ve şiddetin nedenlerine yönelik yapılmış çalışmaların büyük bölümü, çocukların eğlenceli vakit geçirmek üzere kullandıkları internet, video oyunları, spor ve televizyon programları ile de çok miktarda şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Bazı aileler bunun için çeşitli önlemler almaktaysa da, birçoğu durumun farkında bile değildir. Evlerinde, okulda, yakın çevresinde sürekli zorbalığa maruz kalan çocuklar; televizyon programları, internet ve video oyunları, spor ve müzik gibi eğlence araçlarında da sürekli şiddet muhatap olmaları sonucunda, bazı olayları sıradan olaylar gibi algılayıp kanıksamaktadırlar. Televizyonda veya dizilerde gördükleri şiddet davranışları, bir süre sonra gerçek şiddet davranışları haline dönüşebilmektedir (Kanada Sosyal Kalkınma Konseyi Araştırma Raporu, 2003).

Televizyon programları yoluyla sürekli şiddete maruz kalan çocukların iki biçimde olumsuz etkilendikleri görülmüştür: Birincisi, çocukların sürekli olarak gördükleri şiddet ve zorbalık içeren davranışları bir süre sonra kabul edilebilir normal davranışlar olarak algılamaya başlamaları sonucunda, kendilerine uygulandığında herhangi bir tepki vermemeleridir. İkincisi ise, kendilerinin aynı davranışları uygulamasının da normal olarak algılanması beklentisidir (Drabman ve Thomas, 1974; Bryant ve diğerleri, 1981).

1.4.5. Zorbalar ve Özellikleri

Saldırgan davranışta bulunan kişiler zorba olarak adlandırılmaktadır. Tıpkı kurbanlar gibi, zorbalarda da çeşitli duygusal ve sosyal problemler yönünden risk altındadır. Okul çağındaki çocuklara zorbalık yapmak, daha sonraki çağlarda veya yaşlarda daha fazla şiddet içeren davranışların da öncüsü olmaktadır (Garrity ve diğerleri 1997). Olweus (1993) da, zorbalık uygulayan çocukların genellikle kendilerine yönelik olarak algılarının olumlu ve özgüvenlerinin oldukça yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Zorbalık uygulayan çocuk, diğerlerine göre daha güçlü olduğu için sürekli olarak kazanacağından emin olduğu türden çatışmaların içindedir ve taktikleri son derece acımasızdır (Bitney ve Title, 1997).

Zorba davranışlarda bulunan çocuklar daha önce engellenmiş, zorba davranışlara maruz kalmışlar çocuklardır. Örnek alacak rol modelleri ya zayıftır ya da hiç yoktur. Aile içinde ihmal edilmektedirler, aşırı uyumsuz etkileşimlere sahiptirler ve davranış problemleri vardır. Zorba davranışları uygulayan çocuklar, genellikle fiziksel olarak güçlü, sporda ve bahçe oyunlarında başarılı, enerjik, aktif, acıya dayanma eşikleri yüksek ve kurbanlardan yaşça ve bedence büyüktürler. Kaygı düzeyleri düşüktür ve güce dayalı benlik algısına sahiptirler. Kendilerini sert, başarılı, becerikli görürler ve tatminsizlik duymazlar. Genel olarak güvenli, dışa dönük, rahat, baş etme becerileri yüksek, bağımsız ve kendini güvenle ortaya koyabilecek özelliklere sahiptirler ve çoğunlukla kurbanın cezayı hak ettiğine inanırlar (Öger, 2005).

Olweus (1993), zorbaların davranış biçimlerine göre gruplandırarak, zorba ve pasif zorba arasındaki farklılığa dikkat çekmiş, zorbalık davranışlarında anahtar davranışın “başlatıcı” olup olmamak olduğunu altını çizmiştir. Pasif zorbaların başlatıcı olmadıklarını, genellikle diğerlerini takip ettiklerini; pasif olmayan zorbaların ise başlatıcı olma görevini yaptıklarını ve kurbanı sözel veya fiziksel herhangi bir zorbalık davranışını yapmaktan kaçınmadıklarını ifade etmiştir.

1.4.6. Mağdurlar ve Özellikleri

Zorbalığa maruz kalan veya zorbaların hedefi olan kişiler, mağdur veya kurban olarak adlandırılmaktadır. Zorbalık mağdurlarının alanyazında “kurban, mağdur veya hedef kişi” olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Bu çalışmada ise genel tanımlardan yola çıkılarak en uygun ifadenin “mağdur veya hedef kişi” olacağı düşünülmüştür. Alanyazında en çok tercih edilen ifade olan kurban, TDK sözlüğünde (TDK, 2007) konuyla ilgili tanım olarak “maddi ve manevi bakımdan felakete sürüklenmiş, insani değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya

bırakılmış kimse” olarak tanımlanmaktadır. Mağdurun, “haksızlığa uğramış kimse, kıygın” tanımının zorbalığa maruz kalanları daha iyi ifade ettiği düşüncesi, çalışmada tercih edilmesine neden olmuştur. Ayrıca zorbaların hedefi olan kişileri için de “hedef kişi” ifadesi kullanılmıştır.

Kurbanlar, düşük özgüven eğilimi gösterdikleri gibi, daha fazla karamsar duygular taşıdıklarını, kaygılarının yüksek olduğunu ve diğer çocuklara nazaran kendilerini daha az güvende ve yalnız hissettiklerini ifade etmişlerdir (Boivin ve diğerleri, 1995). Zorbalığa maruz kalmak, bu tip çocuklarda okulu sevmeme, sık sık okulu asma ve okulu terk etme gibi okula ilişkin birçok probleme neden olmaktadır (Forero ve diğerleri, 1999; Sharp, 1995).

Kurban çocuklar, zorbaların aksine, ev yaşamından hoşlanan ve ailesi ile yakın ilişki içinde olan çocuklardır. Büyük bölümünün çekingen, içedönük, endişeli ve pasif oldukları görülmektedir. Bu çocukların acıya dayanma eşikleri genellikle düşüktür ve zorbalardan yaşça ve bedence küçük oldukları gözlemlenebilir. Çoğunlukla aşırı koruyucu anne babaya sahiptirler (Öger, 2005).

Zorbalığın, okullarda ciddi bir problem olduğu ve uzun vadede ciddi şiddet davranışlarına dönüşme potansiyeli olduğu bilinmesine rağmen, öğretmenler ve öğrencilerin büyük bir bölümü tarafından kabullenme ve hoşgörme yoluna gidildiği görülmektedir. Zorba davranışlara maruz kalan kurban, duygularını öğretmenlerinden ve ailesinden saklayabilir. Ancak, üzüntü ve utanç duygularının olması kaçınılmazdır ve kurbanda akademik başarısızlık, depresyon, sosyal bakımdan geri çekilme, okuldan kaçma ve diğer sosyal ve psikolojik uyumsuzluklar ile kendini gösterecektir (Crick ve Grotpeter, 1996; Kochenderfer ve Ladd, 1996; Slee, 1995). Bu bakımdan, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin sorunun çapının farkında olması ve hoşgörüyü karşılamaması gerekmektedir.

Tipik bir kurban, genel olarak diğer öğrencilerle kıyaslandığında daha kaygılı ve güvensizdir. Kurbanlar çoğunlukla dikkatli, duyarlı ve sakin çocuklardır. Kurbanları iki grupta ele alınabilir: Pasif ve tahrik edici kurbanlar. Pasif kurbanlar, tipik olarak sessiz, sakin olan ve çevreleriyle çok yakından ilişki kurmayan kimselerdir. Genellikle, fiziksel olarak zayıf oldukları gibi, düşük düzeyde bir özgüvene de sahiptirler. Öte yandan, tahrik edici kurbanlar ise, yoğunlaşma sorunu yaşayan; karşıdaki kişiyi huylandırabilecek ve saldırganlığı tahrik edebilecek türden davranışlar sergileyen çocuklardır (Olweus, 1993).

Saldırgan olan veya olmayan kurbanlar, zorba davranışlar karşısında farklı biçimlerde tepki verirler (Pepler, ve diğerleri 1998; Wilton, ve diğerleri 2000). Saldırgan olmayan

kurbanlar, saldırı ile karşılaştıklarında boyun eğici davranışlar gösterirler (Schwartz ve diğerleri, 1993) ve kendilerine saldıran kişinin eşyalarını yağmalamasına boyun eğerek veya acı çektiklerini, üzüntü duyduklarını göstererek ödüllendirirler (Perry ve diğerleri 1990). Saldırgan kurbanlar, bir başka anlatımla hem kurban hem saldırgan olanlar ise, zorbalığa maruz kaldıkları zaman hemen karşı saldırıya geçerler ve tahrik edici davranışlar sergilerler ve bizzat kendileri saldırgan davranışları başlatırlar.

1.4.7. Zorbalığın Sonuçları

Okulda şiddet konusu yeni bir olgu değildir, ancak son yıllarda giderek artan bir hızla ölümcül ya da fiziksel yaralama derecesine gelmiştir. Okulda kendisini yeterince güvende hissetmeyen ya da dışlanan öğrencinin, okula bağlılığından söz edilmesi mümkün değildir. Öğrencilerin okulu sevmelerinde ya da okuldan uzaklaşmalarında orada yaşadıklarının etkisi tartışılmaz.

Okul ortamında akran çocukların ve gençlerin birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet içeren davranışlar, geçmişte öğrencilerin gelişim sürecinin bir parçası olarak düşünüldüğü için problem olarak değerlendirilmemiştir. Ancak son yıllarda, bu durum okul güvenliğini ciddi biçimde tehdit eder hale gelmiştir. Akranlarının herhangi bir şekilde zayıflığının farkına varan öğrenciler, okulda güç kazanmak ve kendi aralarındaki sosyal olayların kontrolünü ellerinde tutmak amacıyla zayıf olanları güç kullanarak ve amaçlı biçimde hırpalamaktadır. Ancak zorbalığın, çocukluk ve ergenlik döneminde çocuklar arasında ortaya çıkan kaçınılmaz çatışmalardan çok farklı olduğunun altı özellikle çizilmelidir (Whitted ve diğerleri, 2005).

Okulda yaşanan bu tür şiddet içeren davranışlar, öğretmen, yönetici ve ailelere bazen iletilmekte, bazen de çeşitli nedenlerle iletilmemektedir. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi, bu durum gelişimin bir parçası olarak görülmekte ya da öğrencilerin özellikle lise çağlarında kendi problemlerini kendilerinin çözmesi beklendiği için problem öğrenciye bırakılmaktadır. Bu tip deneyimler edinmiş olan öğrenciler, maruz kaldıkları şiddet konusunda ne ailelerini ne de okul yöneticilerini veya öğretmenlerini haberdar etmektedir.

Ayrıca zorbalığa uğrayan çocukların, zorbalığın meydana geldiği çevrede korku ve endişe duymaları kaçınılmazdır. Bu kurbanlar, bu tür rahatsız edici eylemlere okulda uğradıklarında okulu sevmeme, okulda zorbalığın meydana geldiği yerlere gitmekten kaçınma ve hatta okuldan kaçma gibi tepkiler verebilmektedirler. Zorbalığa uğrayan öğrencilerin, kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları yaşadıkları; zorbalığın, okula gitmek istememe, bazı

kronik hastalıkların ortaya çıkması ve hatta intihara kalkışma nedeni olabileceği de ileri sürülmektedir (Pişkin, 2002).

Zorbalık; hem zorba, hem kurban hem de okul toplumu açısından çok ciddi ve uzun dönemli olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir olgudur. Zorbalıkla doğrudan ilgili olmayan öğrenciler bile, okullarında meydana gelen zorba davranışlardan olumsuz biçimde etkilenmektedir.

Zorbalık, maruz kalan çocukları birçok biçimlerde etkilemektedir. Zorbalığa tanık olan çocuklar, bu durumun son derece rahatsız edici olduğunu ve kendilerini yoğun biçimde stres altına soktuğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu çocuklar, genellikle kendilerinin de bir gün maruz kalacağı endişesi duyduklarını ve korku içinde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu çocuklar, dikkatlerini sürekli olarak derslerinden çok, zorbaların hedefi olmaktan nasıl kaçınacakları konusuna yönelttikleri için okulda da başarılı olamamaktadırlar (Whitted ve Dupper; 2005).

1.4.8. Zorbalık ve Cinsiyet

Olweus ve Endresen'in (1998) çalışması, kızların 10 yaşından itibaren hem erkek hem de kız kurbanlara karşı empatik ilgilerinin arttığını; ancak erkek çocukların özellikle de diğer erkek kurbanlara karşı empatik ilgilerinin azaldığını göstermektedir.

Zorbalığa başvurma yönünden bakıldığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlar uyguladığı birçok araştırmanın dikkat çekici bulguları arasındadır (Nansel ve diğerleri, 2001; Banks, 1997). Kız öğrenciler kendilerine zorbalık uygulayanların hem kız hem de erkek öğrenciler olduğunu ifade ederken, erkek öğrenciler kendilerine zorbalık uygulayanların çoğunlukla erkek öğrenciler olduğunu ifade etmişlerdir (Melton, ve diğerleri, 1998; Olweus, 1993).

Zorbalıkla karşı karşıya kalındığında yardım isteme durumunda kızlar ve erkekler arasında farklılıklar görülmektedir. Newman, ve diğerlerinin (2001) araştırma sonuçlarına göre, kızların özellikle tehlikeli bir durumla karşılaştıkları zaman erkeklere oranla daha fazla yardım aradıkları görülmektedir. Yine Smith ve Shu'nun (2000) araştırmalarından aktarılan bilgi de, bu sonuçları destekler niteliktedir. Bu araştırmaya göre, kızlar, (%25) özellikle de zorbalığın şiddeti ile ilişkili olarak erkeklere (%19) oranla daha sık yetişkin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar (Murray, 2004).

Uygulanan zorba davranışlarının türü ile cinsiyet ilişkisine bakıldığında ise, kız ve erkeklerin farklı zorbalık türlerine başvurdukları görülmektedir. Erkeklerin zorba davranışlardan daha çok fiziksel türlere, kızların ise daha çok dolaylı, ilişkisel boyutta olanlara ve sosyal dışlama biçimindeki zorbalık davranışlarına başvurdukları görülmektedir (Smith ve diğerleri, 2003). Ancak başka çalışmalarda, sözel zorbalık türünün hem kızlar hem de erkek arasında en yaygın görülen zorbalık türü olmakla birlikte, erkek öğrencilerin en çok fiziksel zorbalığa maruz kaldığı, kız öğrencilerin de daha çok hakkında söylenti yayılması ve cinsel zorbalık türlerine maruz kaldıkları görülmektedir (Olweus, 1993; Nansel ve diğerleri, 2001). Ayrıca kızların, kendi aralarında en çok başvurdukları zorbalık türünün, birbirlerini sosyal ortamdan dışlama biçiminde olduğu ifade edilmiştir (Olweus, 2002).

1.4.9. Zorbalığı Önlemeye ve Müdahaleye Yönelik Stratejiler

Zorbalığı önlemeye yönelik program geliştirme ve uygulama yönünde birçok ülkede politikalar geliştirilmiş ve uygulanmış olmasına rağmen, bu program ve politikaların uygulandığı okullarda yüzde 100 etkililik sağlandığını söylemek mümkün değildir (Olweus, 1993). Bu noktada, kurbanların kendilerinin zorbalığın etkileri ile başa çıkmak için güçlerini nasıl kullandıklarını anlamak gerekmektedir. Çünkü bu bilgi, politika ve programların geliştirilmesine rehberlik yapacak sosyal değişim için anahtar rol oynayacaktır. Ayrıca bu programlar da, zorbalığa maruz kalan çocukların hayatlarını iyileştirecek araçlar da olmalıdır (Ramirez, 2005).

Okullarda zorbalığı önlemeye yönelik programlar oluşturulurken; her okulun eşsiz ve kendine özgü problemlerinin olduğu; ayrıca bu problemlerin kendine özgü yaklaşımlar gerektirdiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Örneğin bir okulda erkek öğrenciler arasında cinsel istismar biçiminde bir zorbalık davranışı yaygın görülebilirken, aynı bölgede yer almasına rağmen bir başka okulda öğrencilerin okula silah getirmesi gibi bir sorunla karşı karşıya kalınabilir. Bu iki problem için uygulanması gereken önleme programları, kesinlikle farklı yaklaşımlar gerektirmektedir (Astor ve diğerleri, 2005). Bu nedenle, tüm ülke çapında bir tek program seçip uygulamaktan kaçınılarak; her okulun gereksinimleri ve problemleri temelinde farklı programlar uygulanmalıdır. Ancak genel anlamda bu programların sahip olması gereken özellikler vardır.

Okullarda görülen akran zorbalığı veya şiddete yönelik okul çapında uygulanacak müdahale programlarının şu nitelikleri taşıması beklenir (Astor ve diğerleri, 2005):

1. Okulda ortaya çıkan şiddetin türüne göre (cinsel istismar, kavga veya silah kullanımı gibi) öğrencilerin, öğretmenlerin ve ailelerin farkındalık düzeylerini artırmalı ve sorumluluk almalarını sağlamalıdır.
2. Bütün okul için açık, net ve kolay anlaşılabilir talimatlar ve kurallar oluşturulmalıdır.
3. Bütün okul toplumunun şiddet eyleminden önce, sonra ve şiddet eylemi sırasında yapacaklarını içermelidir.
4. Programlara okul işgörenleri, öğretmenler ve öğrencilerin katılması üzerinde odaklanmalıdır.
5. Müdahale programları, okulun özgörevine (misyon) ve normal akışına kolayca uymalıdır.
6. Okuldaki bütün birimlerin, işgörenlerin ve ailelerin okul ortamında programın planlanması, yürürlüğe konması ve sürdürülmesi sürecine katılımını sağlamalıdır.
7. Sınıf dışındaki alanların da, çeşitli biçimlerde izlenme ve denetlenme olanağını artırmalıdır.

Guetzloe'e göre, okulda şiddete ilişkin bazı risk faktörleri kolayca ele alınabilecek türdendir. Ancak, konuya ilişkin eğitim, beceri geliştirme, aile-okul ve profesyonel kişilerle yapılacak işbirliği, işgörenleri eğitmek ve en önemlisi de şiddete meyilli davranışları olan, duygusal ve davranışsal problemlili çocukları erkenden tanımak, şiddeti engellemeye yönelik programlar için yaşamsal öneme sahiptir (Grinberg ve diğerleri; 2005).

Zorbalığı önlemeye yönelik bir dizi müdahale stratejileri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bunlardan çeşitli ülkelerde uygulanmış ve olumlu sonuçlar alındığı rapor edilmiş olan sekiz tanesi aşağıda özetlenmiştir (Smith ve diğerleri, 2003):

1. Bütüncül Okul Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre, okulda zorbalığa ilişkin davranışlar bakımından, okulun amacı ve bu durumda uygulanacaklara ait stratejiler, yazılı bir belge olarak ifade edilir. Bu yazılı belge, amaçlarının ve stratejilerinin etkili biçimde uygulanmasını, izlenmesini, sürdürülmesini ve gerektiğinde yeniden gözden geçirilmesini sağlayacak biçimde okul içindeki sistemler ve işlemler tarafından desteklenmelidir. Bütüncül okul yaklaşımı, genellikle politikanın oluşturulmasında bütün okul üyelerinin demokratik katılımını gerektirir.
2. Sınıf İklimi: Okul ortamında yürütülecek zorbalık karşıtı politikalar ve çabalar, doğrudan veya daha genel olarak okul hatta sınıf içindeki ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak yapılmalıdır. Norveç'te yapılan bir uygulamada (ki bu öğrenci-öğretmen ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik planlanmıştı), zorbalık davranışlarının büyük ölçüde azaldığı rapor edilmiştir.

3. Akran Desteği Sistemleri: Zorbalıkla başa çıkmada, öğrencilerin kendilerinin çaba göstermesini sağlamayı ifade etmektedir. Genellikle, zorba davranışlardan hoşlanmayan öğrencilerden yararlanmayı ve onların çeşitli biçimlerde tedbir almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Akran desteği yöntemleri;
 - a. Sınıfta işbirlikçi grup çalışması yapmak;
 - b. Kızgınlık, kavga, zorbalık da dahil olmak üzere sınıftaki ilişkileri değerlendirmeye zaman ayırmak;
 - c. Savunmasız öğrencilerle birlikte çalışacak olan öğrencilere akran desteği sunacak arkadaş çevresi oluşturmak;
 - d. Akranlarına yardım etmek veya birlikte olmak üzere öğrencilerin görevlendirildiği yardımlaşma grupları oluşturmak;
 - e. Öğrenciler arasından zorbalık karşıtı politikaları uygulayacak, çatışmaların çözümüne yardımcı olacak, ihtiyaç duyan öğrencilere danışmanlık yapacak veya aktif dinleme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacak bir grup öğrenciyi seçmek ve bu yolla okulun izlenmesini sağlamak gibi birtakım çabalardan oluşmaktadır.
4. Okul Mahkemeleri: Bir okul mahkemesi veya zorbalık davasında, zorbalığa karışan öğrenciler için kanıtların dinlenmesi veya yaptırımların ya da cezaların ne olacağı konularına karar vermek için öğrenciler seçilir. Kanada'da uygulanan bu yöntemle zorbalık davranışlarında oldukça düşüş yaşandığı görülmüştür.
5. Oyun Alanı İyileştirmeleri: Özellikle ilkokullarda, zorbalık davranışlarının en çok görüldüğü yerler oyun alanları ve okul bahçeleridir. Bu kısımlarda denetimin, gözetimin artırılması ve oyun alanlarının düzenlenmesi önemli bir önlem olarak ifade edilmektedir.
6. Öğretim Programı (Müfredat) Çalışması: Öğrencilerin farkındalık düzeylerinin arttırılması, fikirlerinin açığa çıkarılması ve zorbalıkla başa çıkmak için kuralların geliştirilmesine yönelik olarak sınıf içi tartışmalar düzenlenebilir. Ayrıca öğretmenler, özel olarak hazırlanmış çeşitli videolardan, filmlerden, edebi eserlerden ve canlandırma tekniklerinden yararlanabilirler.
7. Özel Öğrencilerle Çalışmak: Hakkını aramasını öğrenme eğitimi, kurbanların veya zorbalık için kurban olmaya aday olan öğrencilerin hem pasifize olmadan hem de saldırgan olmadan zorbalıkla başa çıkmalarını sağlama da önemli bir yoldur. Bu teknikler öğrencilere öğretilir ve işe yaradığı da görülmektedir. Bu, zorbalığa uğrayan öğrenciler için danışmanlığa dayalı bir yaklaşımdır.

8. Toplum İçinde Buluşturma: Bu strateji, çatışma yaşayan insanları (örneğin okulda zorbalıkla karşılaşan bireyleri) toplum içinde bir araya getirmek biçimindedir. Her birinin yanında bir arkadaş, aileden birisi veya başka bir destek olan kişi olmak üzere zorba ve kurban bir araya getirilir. Zorba, kurbandan özür diler ve olayın böylece bittiği veya tatlıya bağlandığı kabul edilir. Avustralya’da okullarda pilot uygulaması yapılmış ve büyük ölçüde katılım olduğu ve kararlara büyük bir oranda uyum olduğu rapor edilmiştir.

Okullarda zorbalık veya her türlü şiddet davranışını veya kurallara aykırı çeşitli davranışları engellemeye yönelik olarak düşünülen önlemlerden birisi de, okulların çeşitli yerlerine kameralar yerleştirilerek, olup bitenlerin okul yönetimleri veya güvenlik birimlerince izlenmesi biçimindedir. Son yıllarda, özellikle yararlı ve çeşitli suçlar için caydırıcı bulunmasından sonra gittikçe artan biçimde kullanılmaktadır. Ancak, bazı aileler ve Amerikan Sivil Haklar Derneği gibi çeşitli karşıt gruplar, okulun her yerinde ve sürekli olarak izlenmenin sadece öğrenciler değil; aynı zamanda öğretmenler için de özel hayata müdahale biçiminde olduğu öne sürülmektedir. Öğrencilerin kendi izinleri olmadan izlenmesinin ve tümüne şüpheli suçlular gibi davranılmasının, onların ruh sağlığı açısından iyilikten çok kötülük getireceği düşünülmektedir. Ancak, yararları da göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle eğitimcilerin kameraları kullanmaları, ancak özel hayata ilişkin konuları da dikkate alarak bir denge kurmaları önerilmektedir (Dyrli, 2003).

2. Problem Cümlesi

“Genel lise öğrencileri ile bu okullarda görev yapan yöneticilerin ve rehber öğretmenlerin, okullarındaki akran zorbalığına ilişkin algıları nasıldır?”

3. Alt Problemler

Alt problemlerin sırası, bulguların sunumu sırasında okuyucuya okuma kolaylığı sağlaması düşünülerek değiştirilmiştir. Tez önerisinde verilen sıradan sadece ilk üç alt problemin yeri değişiktir ve aşağıda alt problemlerin sırası değişikliğe uygun olarak verilmiştir:

1.Genel liselerde görev yapan bazı müdürlerin ve rehber öğretmenlerin zorbalık ve önlenmesi konusundaki görüşleri nelerdir?

2. Genel liselerde görev yapan okul müdürlerinin akran zorbalığının yönetimine ilişkin yaklaşımları nasıldır?

3. Akran zorbalığına maruz kalan genel lise öğrencilerinin aşağıdaki değişkenlere ilişkin algıları nasıldır?

- Maruz kalınan zorbalığın türü
- Zorbalığa uğrama sıklığı
- Zorbalığa maruz kaldıklarında neler hissettikleri
- Zorbalığa maruz kaldıklarında neler yaptıkları
- Zorba davranışların ortaya çıktığı yerler
- Zorba davranışların olduğu zaman
- Zorbalığa uğradıklarında kimlere söyledikleri
- Zorbalığa uğradıklarında kimlerin onlarla ilgilendikleri
- Kimler tarafından zorbalık yapıldığı
- Zorbalığa maruz kaldıklarında büyüklerle paylaşma durumunda sonucun ne olduğu
- Zorbalığa uğramalarının olası nedenleri hakkındaki görüşleri

4. Zorba davranışlar gösteren genel lise öğrencileri genel olarak akran zorbalığına ilişkin olarak aşağıdaki konuları nasıl değerlendirmektedirler?

- Uygulanan zorba davranışın türü
- Bu tür davranışlara ne sıklıkla başvurdukları
- Zorbalık yaptıktan sonra neler hissettikleri

5. Genel lise öğrencilerinin zorba ya da kurban davranışlarının aşağıdaki kişisel ve ailevi değişkenlere göre dağılımı nasıldır?

a. Kişisel Değişkenler:

- Yaş
- Cinsiyet
- Okul başarısı
- Madde bağımlılığı

b. Ailevi Değişkenler:

- Ana babanın eğitim durumu
- Ana babanın çalışma durumu
- Ana babanın medeni durum
- Ana babanın varlığı
- Ailenin gelir durumu
- Ailenin okulla ilişkisi

Aile içinde şiddetin varlığı

6. Genel lise öğrencileri, akran zorbalığına ilişkin olarak aşağıdaki konuları nasıl değerlendirmektedirler?

- Öğrencilerin zorbalık yapma nedenleri
- Zorbalık hakkında genel düşünceleri
- Zorbalık hakkında duyguları
- Zorbalığa tanık olma durumunda yaptıkları
- Okullarında tanık oldukları, ancak kendilerinin herhangi bir biçimde karışmadıkları zorba davranışların türü ve sıklığı

4. Sayıtlar

1. Genel liselerde bazı öğrenciler zorba davranışlar göstermekte, bazıları zorba davranışlara maruz kalmaktadır.

2. Okul yöneticilerinin ve okullardaki rehber öğretmenlerin okul zorbalığı konusunda görüşleri vardır.

3. Zorba davranışları uygulayan, bu davranışlara maruz kalan ve tanık olan öğrenciler, araştırma sorularına içtenlikle yanıt verebilirler.

5. Sınırlılıklar:

Bu araştırma, araştırmacı tarafından geliştirilen “akran zorbalığı anketi”ne Erzurum, Van ve Malatya illerinde genel liselere devam eden öğrencilerin verdikleri yanıtlar ve yine aynı evrende okul yöneticilerinden ve rehber öğretmenlerden “görüşme” yoluyla elde edilen yanıtlar ile sınırlıdır. Ancak çalışma başladıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda şiddete ilişkin çalışmaların sadece Bakanlık tarafından yapılacağı ve diğer kuruluşlara izin verilmemesi kararı aldığını bildirerek, Van ilinde öğrenci anketinin uygulanmasına izin vermemiştir. Sonuç olarak, Van ilinde öğrenci anketleri uygulanamadığı için değerlendirmeye alınamamış; sözü edilen kararın alınmasından önce izinleri alınmış olan Erzurum ve Malatya illerindeki öğrencilerden toplanan verilerle çalışma tamamlanmıştır. Okul müdürleri ve rehber öğretmen görüşmelerinin izinleri daha önceden alınmış olduğu için her üç ilde de görüşmeler yapılabilmektedir.

6. Tanımlar

Tezde geçen kavramların bazılarının bu tezde kullanıldıkları anlamlar aşağıda sunulmuştur:

Bakanlık: Milli Eğitim Bakanlığı.

Zorba: Genel anlamıyla, ısrarlı, saldırgan ya da hakaret edici davranışlarıyla gücü kötüye kullanan kişidir. Ayrıca bu çalışma için geliştirilen ölçme aracının, zorba davranışlara ilişkin maddelerinin “hiçbir zaman” seçeneği dışındaki maddelerini işaretleyen öğrencilerdir.

Zorbalık: Genellikle kasıtlı ve tekrarlanan isim takma, tehdit etme, başkalarının karşısında küçük düşürme gibi incitici hareketler, sözler veya davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu olumsuz davranışların zorbalık olarak tanımlanması için maruz kalan kişinin kasıtlı olarak tahrikinin olmaması, uygulayan ve mağdur olan kişi arasında gerçek veya algılanan güç bakımından bir dengesizlik olması gerekir (ABD Eğitim Bakanlığı, El kitabı, 2006).

Okul Zorbalığı (Akran Zorbalığı): Bazı öğrencilerin kasıtlı ve sürekli olarak kendilerinden daha güçsüz öğrencileri rahatsız etmesine neden olacak biçimde gösterdikleri olumsuz davranışlardır. Bu çalışmada, ölçme aracı ile tanımlanan olumsuz davranışları ifade etmektedir.

Mağdur (Kurban): Zorba davranışlara uğrayan veya hedef olan kişidir. Bu çalışmada, okulda akranları tarafından zorbalık davranışlarına maruz bırakılan ve geliştirilen ölçme aracının zorba davranışlara maruz kalmaya ilişkin maddelerinin “hiçbir zaman” seçeneği dışındaki maddelerini işaretleyen öğrenciler.

Şiddet: Bireyin karşı karşıya bırakıldığı; fiziksel, ruhsal ya da bilişsel sağlıklarına zarar veren ve gelişimlerini olumsuz etkileyen tutum ve davranışların tümüdür. Bu davranışlar dövme, yaralama gibi fiziksel olabileceği gibi, reddetme, yalnız bırakma, baskı, sevgiden ve uyarandan yoksun bırakma, aşağılama, tehdit, suçlama, yok sayma, özellikle çocuk için yaşına ve özelliklerine uygun olmayan beklentiler içinde olma gibi duygusal biçimlerde de olabilir.

Madde Bağımlısı: Bu çalışmanın ölçme aracında verilen sigara, alkol, uyuşturucu, tiner (ve “diğer” başlığı altına öğrencilerin kendilerinin eklediği) maddelere bağımlı olduklarını ifade eden öğrencilerdir.

Farkındalık: zorbalık davranışlarının etkisi ve kapsamının bilincinde olma durumu.

7. Kısaltmalar:

SED: Sosyoekonomik düzey

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

BÖLÜM II

KURAMSAL YAYINLAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Alanyazın tarandığında ve yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde, zorbalığa uğrayan ve zorbalık uygulayan öğrenci oranlarının ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde hiç de küçümsenemeyecek boyutlarda olduğu görülmektedir.

Hatunoğlu'nun (1994) Erzurum'daki 5 genel lisenin son sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışma ise, çocukların ana-baba tutumları ile saldırganlık davranışları arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkate değerdir. Araştırmanın sonucunda şu bulgular elde edilmiştir;

- Otoriter ana baba tutumu sergileyen ailelerin çocukları, demokratik veya şefkatli tutum sergileyen ana-baba çocuklarına oranla daha çok şiddet veya saldırgan davranışlara eğilim göstermektedirler.
- Sert tutumlu, cezaya başvuran ve çocuğun gereksinimlerine karşı duyarsız davranan ana-babaların çocukları diğerlerine göre daha saldırgan olmaktadır.
- Cinsiyet ve saldırgan davranışlar arasında herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır.
- Çocuğun saldırganlık düzeyi ile ailenin sosyoekonomik düzeyi de ilişkili bulunmuştur.

Yine ülkemizde çocuk suçluluğuna yönelik çalışma olarak Karaman-Kepenekçi ve Yücedağ-Özcan (2000) suç işlemeye yönelik risk faktörlerini araştıran bir çalışma yapmışlar ve çocuklarda suçluluğun nedenlerini ülkemiz koşullarına göre (a) yaşanan mahalleyle ilgili olanlar, (b) aileyle ilgili olanlar ve (c) bireyle ilgili olanlar biçiminde gruplandırmışlardır.

Atan (2001), İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesinde bir lisenin 1, 2 ve 3. sınıf öğrencilerinden oluşan 1000 kişilik bir gruba, maruz kaldıkları fiziksel şiddeti ortaya koymak üzere bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre;

- Öğrencilerin fiziksel şiddet kavramına verdikleri tepkilerin en önemlisi, bu kavramı bir problem olarak algılamamalarıdır.
- Öğrenciler aile içinde yaşanan şiddeti olabildiğince dile getirmemeye çalışırken, okulda yaşadıkları şiddeti daha belirgin biçimde ifade etmekte ve tepki vermektedirler.
- Arkadaş ilişkilerinde fiziksel şiddet bir sorun çözme yolu olarak algılanmakta ve başvurulmaktadır.
- Kız öğrencilerin aile içi şiddete erkek öğrencilerden daha fazla maruz kaldıkları gözlenmiştir.
- Okulda, erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha çok şiddete maruz kalmaktadırlar.
- Aile içi şiddet ile öğrencinin kendi uyguladığı şiddet ve okulda maruz kaldığı şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.
- Anne eğitim düzeyi ile aile içi şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğu halde, babanın eğitim düzeyi ile aile içi şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Lise öğrencileri arasında zorbalık davranışlarının sıklığını ifade etmesi bakımından önemli bulguları olan bir başka çalışma ise, Karaman-Kepekçi ve Çınkır'ın (2001) lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmadır. Bu çalışma;

- Öğrencilerin yüzde 44'ünün sözel,
- Yüzde 30'unun fiziksel,
- Yüzde 18'inin duygusal
- Yüzde 9'unun ise cinsel içerikli zorbalığa maruz kaldıklarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Özdemir (2001), İstanbul'da uçucu madde kullanımı ve şiddet arasındaki ilişkiyi değerlendiren bir çalışma yapmıştır. Çalışma yapılan grubun tamamının yaş ortalaması 15'tir. Uçucu madde kullanan bu çalışma grubunun yüzde 88'nin küçük hırsızlık, yüzde 66'sının hırsızlık, yüzde 32'sinin ise kavga, saldırı, madde ile yakalanma, cinsel taciz, ateşli silah ya da kesici alet bulundurma gibi suçlara karıştıkları saptanmıştır. Araştırma grubunun yüzde 76'sı suç işlemiş ergenlerden oluşmaktadır. Uçucu madde kullanma yaşı 14-15 iken, en çok kullanılan uçucu madde yüzde 92 oran ile tinerdir.

Yıldırım (2001), zorbalık ve aile ortamı arasındaki ilişkiyi zorba, kurban, zorba/kurban ve kontrol grubu olarak tanımladığı ilköğretim okulu dördüncü sınıf öğrencileri açısından araştırmıştır. Araştırma, İstanbul'daki bir özel ilköğretim okulunda okuyan 140 dördüncü sınıf öğrencisi ile yapılmıştır. Aile ortamını belirlemek üzere "Aile Ortamı Ölçeği-Çocuk Formu"; zorba, kurban, zorba/kurban ve kontrol gruplarının belirlenmesinde ise akran tercihi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin arkadaşları arasında tutulma düzeylerine de bakılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre:

- Aile ortamı ile zorba, kurban veya zorba/kurban olma arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.
- Zorba öğrenciler davranışsal özellikler olarak lider ve kavgacı grupta yer almışlardır.
- Kurban öğrenciler ise, davranışsal özellikler bakımından çekingen ve yardım arayan gruplarında yer almışlardır.
- Kontrol grubundaki öğrenciler, işbirlikçi öğrenci kategorisinde yer almışlardır. İşbirlikçi eğilim gösteren öğrenciler, ne arkadaşlarına zorbalık yapmakta ne de başkaları onlara arkadaşlarına zorbalık yapmaktadır.
- Zorba, kurban ve zorba/kurban (hem zorbalık yapan hem de maruz kalan) üçlüsü arasından en çok sempati duyulan, hoşlanılan öğrenciler, kurban kategorisine girenlerdir.

Zorba öğrenciler diğer öğrenciler tarafından popüler bulunmasına rağmen, en az sempati duyulan öğrenciler grubunda zorbalar ve zorba/kurbanlar yer almaktalar.

Aksu (2002), Elazığ ilindeki 1100 lise öğrencisi ile psikoaktif madde kullanımı ve şiddet ilişkisi bakımından bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır:

- Öğrenciler, daha çok temini kolay olan maddeleri seçmektedir.
- Genellikle bu maddeleri arkadaş çevresinden temin etmektedir.
- Aile kontrolünden uzak sokak ortasında kullanmaktadır.
- Kenar mahalle ve gecekondu oturan, ailesinde veya çevresinde psikoaktif madde kullanan, aile içi ilişkileri kötü olan, okul başarısı düşük ve şiddet davranışı sergileyen gençler de madde kullanımı bakımından yüksek risk grubunu oluşturmaktadır.

Öğrencilerin ailelerinde ve ana babalarında gördükleri davranışları okula yansıtmasının önemini saptaması bakımından, Karataş'ın (2002), lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmanın sonuçları da dikkate değerdir. Çalışmada, ana baba saldırganlık düzeyinin

öğrencilerin saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu amaçla, Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki anne babalı 276 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda konuyla ilişkili olan önemli bulgu şöyle özetlenebilir: Anne babanın saldırganlıkları ile öğrencilerin saldırganlıkları arasında ilişki olduğu ve anne babanın saldırganlıkları arttıkça öğrencilerin de saldırganlıklarının arttığı ortaya çıkmıştır.

Pişkin (2002), akran zorbalığının ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığını saptamak amacıyla, Ankara’da 1154 ilköğretim öğrencisi ile bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre;

- Her üç öğrenciden birisi düzenli olarak zorbalığa uğramaktadır ve düzenli olarak da zorbalık yapmaktadır.
- Zorbalık yapan erkek öğrencilerin sayıları kız öğrencilerden anlamlı şekilde fazladır.
- En yaygın zorbalık biçimi sözel zorbalıktır.
- Öğrenciler, en çok sınıfta zorbalığa uğramaktadır.
- Zorbalık, en çok teneffüslerde gerçekleşmektedir.
- Herhangi bir zorbalık durumunda, öğrencilerin en çok arkadaşlarına söyledikleri ve en çok arkadaşlarından destek gördükleri görülmüştür.

Uysal (2003) da, okul sağlığı hizmetlerine yönelik olarak ilköğretim öğrenci grubu için geliştirilen “Şiddet Karşıtı Eğitim Programı”nın, öğrencilerin şiddet eğilimleri ve davranışları üzerine etkisini saptamayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Ayrıca araştırmada, öğretmenlerin okuldaki şiddet olaylarına ilişkin görüş ve gözlemlerinin incelenmesi de hedeflenmiştir. Ön-test, son-test, kontrol gruplu gerçek deneme modeli şeklinde düzenlenen bu araştırmanın bulgularına göre;

- Deney grubu öğrencilerinin eğitim sonrasında daha yapıcı/olumlu çatışma çözüm yaklaşımlarını kullandıkları saptanmış ve bu değişiklik, eğitim öncesi ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kontrol grubu öğrencilerinin, eğitim sonrasında çatışma çözüm yaklaşımlarında eğitim öncesine göre anlamlı bir fark saptanmamıştır.
- Deney grubu öğrencilerinin, eğitim sonrasında eğitim öncesine göre şiddet eğilimlerinin azaldığı ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.
- Öğrencilerin cinsiyetleri ile çatışma çözüm puan ortalamaları, şiddet eğilim puan ortalamaları ve şiddet davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir

ilişki saptanmıştır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu/yapıcı çatışma çözüm şekilleri kullandığı, erkek öğrencilerin şiddet eğilim puan ortalamalarının kızlardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

- Öğrencilerin aile tipi ve aile gelir durumlarının çatışma çözüm şekilleri, şiddet eğilimleri ve şiddet davranışlarında etkili olmadığı saptanmıştır.
- Öğrencilerin annelerinden fiziksel şiddet görmelerinin, çatışma çözümlerinde, şiddet eğilimi ve şiddet davranışlarında etkili olduğu bir başka çarpıcı bulgudur. Ayrıca, öğrencilerin babalarından fiziksel şiddet görmelerinin çatışma çözüm şekillerini etkilemediği; ancak şiddet eğilimi ve şiddet davranışlarında etkili olduğu da önemli bir başka bulgudur.
- Öğretmenlerin hepsi, son zamanlarda gençler arasında şiddet olaylarının arttığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Öğrencilerin herhangi bir spor etkinliği içinde bile şiddete başvurduklarını veya sürekli küfür ettiklerini belirtmişlerdir.
- Öğretmenlere göre, çocukların izledikleri filmlerin hatta çizgi filmlerin, bilgisayar oyunlarının şiddet içerikli olmasının çocukların şiddete başvurmalarında önemli bir rolü vardır.
- Öğretmenlerin, öğrencilerin şiddet davranışlarında okul-aile işbirliğinin önemine dikkat çektikleri görülmüştür.
- Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, fiziksel şiddetin erkek öğrenciler arasında kız öğrencilere oranla daha yaygın olduğu görüşündedir.

Alikaşifoğlu ve diğerleri (2004), İstanbul ili genel liselerinde öğrenciler arasında şiddet davranışlarının yaygınlık durumunu ve fiziksel kavganın davranışsal ve sosyal içeriğini belirlemeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada, “Okul Çocuklarında Sağlık Davranışları/1997–1998” ölçeği, uygun biçimde yeniden düzenlenerek 9–11. sınıflara devam eden 1955’i kız ve 2198’i erkek olmak üzere toplam 4153 lise öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre;

- Öğrencilerin yüzde 42’si, (kızların yüzde 22’si ve erkeklerin yüzde 61’i) araştırmadan önceki son 12 ay içinde fiziksel bir kavgaya karıştıklarını ifade etmişlerdir.
- Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok fiziksel kavgaya karıştıklarını ifade etmişler; ancak kız öğrenciler (yüzde 9,5) aile üyeleriyle fiziksel kavga ettikleri konusunu, erkek öğrencilerden (yüzde 1,5) daha sıklıkla dile getirmişlerdir. Kız öğrencilerin yüzde 8’i erkek öğrencilerin yüzde 28’i

arkadaşlarıyla fiziksel kavgaya girdiklerini ifade ederken, kız öğrencilerin yüzde 4'ü ve erkek öğrencilerin yüzde 25'i yabancılarla fiziksel kavgaya girdiklerini ifade etmişlerdir.

- Genel lise öğrencilerinin ergenlik çağındaki gençlerden oluşması nedeni ile, bu yaşlarda yaygın görülen ilişkisel şiddete ilişkin sorular da sorulmuştur. Ancak, ilişkisel şiddet bu çalışmada yaygın görülmemiştir (kızlar arasında yüzde 0,5 ve erkekler arasında yüzde 1,3).
- Öğrencilerin yüzde 7'si araştırmadan önceki 12 ay içinde tıbbi tedavi gerektirecek bir kavgaya girdiklerini ifade etmişlerdir. Yine erkek öğrencilerin oranı kızlardan daha yüksektir (erkekler yüzde 10 ve kızlar yüzde 3).
- Öğrencilerin yüzde 19'u, okulun son döneminde diğer öğrencilere zorbalık yaptıklarını belirtirken; yüzde 30'u ise, okulun son döneminde diğer öğrencilerin zorbalığına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.
- Okulun son döneminde okulda herhangi bir silahla zorbalığa uğrayan öğrenci oranı yüzde 7,5 iken, öğrencilerin yüzde 13'ü okula silahla geldiklerini ifade etmişlerdir.
- Kentsel kesimlerden gelen erkek öğrencilerin, kenar mahallelerden gelen öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışları uyguladıkları, yine araştırmanın çarpıcı bulguları arasındadır.

“Çocuk Suçluluğu ve Okullarla İlişkisi” adlı çalışmasında Işık (2004), okullarda suç ve şiddete ilişkin bir kavramsal çözümleme yapmaktadır. Bu kapsamda, suça ilişkin kuramlar, çocukları suça iten faktörler, okul ve çocuk suçluluğu ilişkisi ve çocuk suçluluğunu ortadan kaldırmaya yönelik modeller üzerinde durulmuştur.

İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, görülme sıklığı, sosyoekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı olarak farklılıklarının neler olduğu konusunda Kapıcı (2004) tarafından bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada zorbalığa maruz kalıp kalmamanın benlik saygısı, depresyon ve sürekli kaygı düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya neden olduğu da araştırılmıştır. Bu amaçla, 99 kız ve 107 erkek öğrenci olmak üzere toplam 206 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. “Şiddet-kaba güç” anketi ile toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular şöyle özetlenmektedir:

- Öğrencilerin yüzde 40'ı bedensel (itme, tekme ya da tokat gibi), sözel (ad takma, alay etme gibi), duygusal (gruptan dışlama, küçük düşürme gibi) ve

cinsel (sarkıntılık, elle rahatsız etme gibi) zorbalık türlerinden birine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

- Bedensel zorbalık sınıflandırmasında “itme” en sık rastlanan zorba davranış olmakta ve “tekme ya da tokat atma” ve “bedene yapılan kaba şakalar” sıklık bakımından ikinci sırayı takip etmektedir. Öğrencilerin bir bölümü, seyrek de olsa “silah, bıçak gibi tehlikeli bir aletle saldırı”ya maruz kalmaktadır.
- Sözel zorbalık bakımından çocukların yarısından fazlasına ad takıldığı, bunu takılma ve hakaret/küfürün izlediği görülmüştür. Çocukların yarısına yakın bir bölümü, haklarında dedikodu çıkarıldığını, en seyrek görülen sözel zorbalık davranışının da tehdit edilme olduğunu ifade etmişlerdir. Duygusal zorbalıkta, en seyrek görülen davranış gruptan dışlama iken, en sık görülen davranış ise çocuğun bir eşyasına zarar verilmesidir.
- Cinsellik en seyrek görülen zorbalık biçimi olarak bulunmuştur. Ancak yine de, çocukların yüzde 30 kadarı elle rahatsız edilmeye ve cinsellikle ilgili sözleri dinlemeye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.
- Sözel, cinsel ya da duygusal zorbalığa maruz kalma açısından, alt ve orta SED’den öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.
- Bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalan çocukların benlik saygıları, daha az maruz kalan çocuklardan önemli ölçüde düşük bulunmuştur.

Çınkır (2005), okul zorbalığına ilişkin kapsamlı ve kuramsal nitelikte bir çalışma yapmış ve zorbalığın çeşitli biçimlerde tanımlarının yanı sıra zorbalığın türlerini ve bu türlerin görülme sıklığını ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Bu çalışmada, zorbalık alanyazındaki birçok çalışmada olduğu gibi dört grupta toplanmıştır. Buna göre, okullarda zorbalık fiziksel (% 33,5), sözel (% 35,3), duygusal (% 28) ve cinsel (% 15,6) biçimlerde görülmektedir. Çalışmada ayrıca, zorbaların ve kurbanların karakteristik özellikleri ayrıntılı bir biçimde sunulmaktadır. Zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri şu başlıklar altında örnekler sunularak incelenmiştir;

- Psikolojik etkiler
- Sosyal uyum güçlüğü
- Psikolojik stres
- Fiziksel olarak rahatsız hissetme

Çalışmanın son bölümünde ise, zorbalığa ve şiddete neden olan faktörler ile bu tür davranışları engellemeye yönelik stratejiler yer almaktadır.

Deveci ve diğerleri'nin (2005), ilköğretim çocuklarının şiddeti nasıl algıladıkları konusunda 2005–2006 öğretim yılında Eskişehir il merkezinde iki ilköğretim okulunda okuyan 5. sınıf öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmanın sonuçları da aşağıda sunulmuştur:

- Öğrenciler şiddeti kavga etmek, dövmek, küfür etmek, bağırarak, incitmek, kızmak ve bıçak kullanmak olarak tanımlamaktadır.
- Öğrencilerin en çok karşılaştıkları şiddet olayları dövme, kavga etme, kapkaç, gasp, hırsızlık, hayvanlara zarar verme, bıçaklama ve öldürmedir.
- Öğrenciler şiddeti önlemek için konuşarak anlaşma, sevgi, saygı, barış, hoşgörü, uyarma, polise şikâyet etme, eğitim, ceza, sakin olma ve kavga edenleri ayırma yollarına başvurmuşlardır.
- Öğrencilerin şiddet karşısında üzüntü, korku, öç alma, heyecanlanma, kendini yerine koyma, kızma ve acıma duyguları ifade ettikleri görülmüştür.

Özcebe (2005)'nin erken ve orta dönem ergenlerde şiddet algısı ve şiddet davranışı sıklığının belirlenmesine yönelik olarak, Ankara'da 800 öğrencinin olduğu düşük sosyoekonomik yapıya sahip bir ilköğretim okulunda yaptığı çalışmanın sonuçları şöyle özetlenebilir;

- Şiddet denildiğinde, öğrencilerin ilk olarak dövme gibi fiziksel şiddet içeren davranışları algıladıkları görülmüştür.
- Orta dönem ergenlerde sözel şiddet daha fazla ifade edilmiştir.
- Öğrenciler cinsel şiddetten hiç söz etmemişlerdir.
- Şiddetin her yerde olduğunu ifade etmişlerdir (sokak, ev, televizyon, okul).
- Şiddet karşısında en çok başvurdukları yöntem, yine şiddet olmaktadır.
- Şiddet, erkek öğrenciler arasında kız öğrencilere göre daha yaygındır.
- En çok sınıfta ve teneffüs sırasında şiddete maruz kalınmaktadır.
- Sosyoekonomik düzey ile şiddet davranışı sıklığı ters orantılı bulunmuştur.
- yerine koyma, kızma ve acıma duyguları ifade ettikleri görülmüştür.

Uludağlı ve Uçanok (2005)'un, akran zorbalığına hedef olan ve akran zorbalığı uygulayan çocukların oranı, akademik başarı ile ilişkisi ve sosyometrik statüye göre dağılımını belirlemek amaçlı çalışmasında da çarpıcı sonuçlar ifade edilmiştir. Çalışma 5. ve 6. sınıfa devam eden 335 kız ve 366 erkek öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre;

- Kızlar, daha çok alay edilme ve ilişkisel saldırılara maruz kalmaktadır.
- Zorba/kurban çocuklar, olaylara karışmayan çocuklara göre akranları tarafından hem daha fazla reddedilmektedir; hem de bu çocukların akademik başarıları daha düşüktür.
- Erkek öğrencilerin, hem zorbalığa uğrama hem de zorba davranışlar gösterme oranı kızlardan daha yüksektir.

“Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği”nin İstanbul’daki okullarda 2004 yılında suç ve şiddeti önlemeye yönelik yaptığı çalışmanın sonucuna göre de, ankete katılanların yarısının en az bir kez fiziksel kavgaya karıştıkları; yarısının şiddet olayında bir başkasını yaraladığı ve ilk kez 13–15 yaşları arasında şiddet olaylarına karıştıkları bulunmuştur. Bu bulgulardan yola çıkılarak, İstanbul ili genelinde rehber öğretmen eğitim çalışmaları kapsamında suç ve şiddeti önleme eğitimi verilmiştir (Tarı, 2006).

İstanbul’daki okullarda suç ve şiddetin yaygınlık durumunu belirlemeye yönelik olarak yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göre;

- Erkeklerin fiziksel bir kavgada bulunma riskinin, kızlara göre beş kat fazla olduğu saptanmıştır.
- Erkeklerde kavga sonucu yaralanma riskinin, kızlara oranla dört kat fazla olduğu bulunmuştur.
- Hayatı boyunca en az bir kez başkasını yaralayan öğrenci oranının yüzde 26,3 olduğu saptanmıştır.
- Kendini güvende hissetmediği için devamsızlık yapanların oranı, yüzde 27,8 olarak tespit edilmiştir.
- Çalışmaya katılan öğrencilerin yüzde 10’u bir çeteye girdiklerini belirtirken, bunların sadece yüzde 3’ü çeteye kendi istekleri ile girdiklerini belirtmişlerdir.
- Çete üyesi olan öğrencilerin tabanca taşıma riskinin, yaklaşık 10 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.
- Gençlerde görülen şiddet davranışları 15–16 yaşları arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır (Eke, 2006).

Özen (2006), akran zorbalığına maruz kalmanın olası yordayıcıları ve cinsiyet ile yaş ilişkisini belirlemeye yönelik olarak ilköğretim okullarının ikinci kademe ve özel liselerin 6, 7, 8 ve 10. sınıflarında okuyan 805 öğrenci ile bir çalışma yapmıştır. Araştırma 381 kız ve 424 erkek öğrenci ile yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre;

- Erkekler kızlara oranla daha fazla terör ve açık saldırı boyutunda zorbalığa maruz kalmaktadırlar.
- Yaşla birlikte, zorbalığa maruz kalma olasılığında da anlamlı azalmalar görülmektedir.
- Ana babalarından “olumsuz” çocuk yetiştirme biçimlerine ilişkin tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalan çocuk veya ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma riskleri artmaktadır.
- Aynı biçimde, olumsuz benlik imgesine sahip olan çocuk ve ergenlerin de akran zorbalığına maruz kalma olasılıkları artmaktadır.

Tekin (2006), Karaman il merkezindeki okullarda 155’i erkek 145’i kadın olmak üzere toplam 300 sınıf öğretmeni ile bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa maruz kalmaları ile ilgili tutum ve görüşlerini belirlemek hedeflenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre;

- Zorbalık kişisel, sosyal ve eğitsel bir sorundur.
- Zorbalığın en sık görülen şekli “ad takma” biçimindedir.
- Zorbalık daha çok sınıf ortamında gerçekleşmektedir.
- Zorbalığa en çok maruz kalanlar kız öğrencilerdir.

Aynı araştırmada sınıf öğretmenlerinin tutumlarına ilişkin bulgular ise aşağıdaki biçimde özetlenmektedir;

- Hem erkek hem de kadın öğretmenler zorbalık yapanları beğenmemektedir.
- Öğretmenlerin zorbalık yapan öğrenci ile birebir konuşarak ve kötü bir davranış olduğu konusunda öğrenciyi aydınlatarak, sorunu çözme davranışı gösterdikleri ifade edilmektedir.

Yurtal (2006) da, ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığı, türü, yaşandığı yerler, yaşanma zamanları ve zorba davranışlar karşısında öğrencilerin neler yaptıkları konusunda bir araştırma yapmıştır. Yaşları 10–14 arasında olan 212’si kız ve 221’i erkek olmak üzere toplam 433 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma bulguları özetle şöyledir;

- Öğrencilerin yüzde 69’u, okulda şiddet içeren davranışlara sık sık veya bazen maruz kalmaktadır. Ayrıca, erkek öğrencilerin oranı, kız öğrencilerin oranından fazladır.

- Öğrencilerin yüzde 77,3'ü, okulda şiddet içeren davranışlara hiç bulaşmadıklarını ifade ederken; okul içinde şiddet uyguladığını ifade eden erkek öğrencilerin sayısı kız öğrencilerden fazla bulunmuştur.
- Öğrencilerin yüzde 15,4'ü, okul içinde başka öğrencilere şiddet uyguladığına hiç tanık olmadıklarını söylerken; yüzde 85,6'sı bazen veya sık sık diğer öğrencilere şiddet uyguladığına tanık olduklarını belirtmiştir.
- Araştırmada, öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türlerinden isim takma, dedikodu yayma, alay edilme gibi sözel zorbalık türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmektedir.
- Araştırmada, zorbalığın en fazla yaşandığı yerlerin sırasıyla okul bahçesi, okulun çevresi, sınıflar ve koridorlar olarak bulunmuştur.
- Zorbalığın yaşanma zamanı bakımından, araştırma bulguları şöyledir: Okuldan eve dönerken, ders aralarında, okula giderken, öğle arasında.
- Öğrencilerin zorba davranışlara maruz kaldıklarında yaptıklarının neler olduğu konusunda ise, sırasıyla şunları ifade ettikleri görülmektedir: Yakın arkadaşlarına söylemek, birisinden durdurması için yardım istemek ve öğretmenine söylemek.

2.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Rigby (1999), zorbalığın okul çocuklarında yoğun strese neden olmasından dolayı birçok fiziksel ve ruhsal problemlere yol açtığını ve kendini okulda güvende hissetmeyen çocukların sık sık devamsızlık yapacağını, hatta okuldan ayrılmayı düşüneceğini ifade etmektedir. Çalışmanın ilginç bir bulgusu ise, kendini sadece okulun kütüphanesinde güvende hisseden birçok mağdur çocuğun sosyalleşmeyi feda ederek tam bir kitap kurduna dönüşebildiği tespitidir.

Rigby (2000), okul çocuklarının sürekli olarak zorbalığa maruz kalmalarının öğrenciler üzerinde yoğun stres oluşturduğunu ve son derece önemli olumsuz etkilerinin olduğunu vurgulamıştır. Rigby, çalışmasını Güney Avustralya'da benzer sosyoekonomik düzeye sahip üç ortaokulda, yaşları 12 ila 16 arasında değişen 450 kız ve 395 erkek öğrenci ile yapmış ve çalışmanın sonucunda şu bulgulara ulaşmıştır:

- Öğrencilerin okulda sürekli zorbalığa maruz kalmaları, onların genel sağlık durumlarını olumsuz etkilemekte ve şiddetli strese neden olmaktadır.

- Sürekli olarak akran zorbalığına maruz kalan ve sosyal destek almayan çocuklar, zihinsel ve ruhsal hastalıklara yakalanma riski en yüksek grupları oluşturabilir.
- Arkadaşlarının desteği az veya hiç olmayan çocuklar zorbalılar için daha kolay hedefler olmaktadır.
- Kurban çocuklar da genellikle diğerleri tarafından küçümsenmekte ve arkadaş olarak cazip görülmemektedir.

Zorbalığa ilişkin öğretmen algılarına yönelik bir başka çalışma ise, Gibson (2003) tarafından yapılmıştır. Çalışmada öğretmenlerin zorbalığı neden fark etmedikleri veya hangi değer sistemi içinde değerlendirdikleri araştırılmıştır. Bu amaçla, çeşitli kültürel ve etnik yapıdaki, kentsel bölgede yer alan üç büyük ilkokul ve ortaokulda çalışma gerçekleştirilmiştir. Çoğunluğu kadın olmak üzere toplam 266 öğretmene anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre;

- En sık görülen zorba davranışların ad takma, dövülme, tehdit edilme ve hakkında söylenti çıkarılması olduğu görülmüştür.
- Ortaokul öğretmenleri, okullarında zorbalık olgusunun olduğunu ifade etmiş olmalarına rağmen sınıflarında olmadığını belirtmişlerdir.
- Kadın öğretmenler fiziksel zorbalığı erkeklerden daha ciddi görmüşlerdir.
- Erkeklerin kızlara ve erkeklere zorbalık yapması normal ve beklenen bir davranış olarak görülmesine rağmen, kızların erkeklere zorbalık yapması normal davranış olarak görülmemektedir.
- Erkekler sosyal dışlamayı zorbalık olarak görmezken, kadınlar bunu da zorbalık olarak görmektedir.
- Zorbalık konusunda çok az bilgiye sahip olan öğretmenler, zorbalığı bir problem olarak görmemektedir.
- Ankete katılan öğretmenler, ancak öğrenciler danışmana veya idareye gönderildiklerinde kendilerini müdahale etme konumunda görmektedirler.
- Zorbalık sınıfta ortaya çıksa bile öğretmenler, kendilerini müdahale konusunda ilk sırada görmemektedirler.

Murray (2004)'in çalışmasında da, öğrencilerin zorbalığın şiddeti ve zorbalıkla karşılaşma durumunda kaldıklarında yardıma başvurmaları konusunda öğretmen ve öğrenci algılarının karşılaştırılması yapılmıştır. Dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden öğrenciler popüler olanlar, olmayanlar ve ortalamalar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Öğretmenlere

de öğrencilere de “zorbalığın algılanan şiddeti”, “öğrencinin bir yetişkinden yardım alma olasılığı” ve “öğrencinin yetişkin yardımına başvurma veya başvurmama nedenleri” olmak üzere açık uçlu sorular sorulmuştur. Çalışmanın bulguları özetle şöyledir:

- Her iki grup da, karşılaşılan zorbalığın şiddeti arttıkça öğrencilerin de yardıma başvurma olasılıklarının artacağı konusunda görüş birliği içindedir.
- Arkadaşları arasında tutulmayan öğrenciler açısından “dalga geçme” fiziksel saldırı veya tehdit kadar ciddi algılanırken; diğer bütün öğrenciler için “dalga geçme” hafif veya orta dereceli olarak algılanmaktadır.
- Yardıma başvurma konusunda cinsiyet, arkadaşlar arasında tutulma veya diğer kişisel sınıflandırmalar arasında hiçbir fark görülmemiştir.
- Öğrenciler değil ama öğretmenler, “utanmanın” bazı zorbalık durumunda öğrencilerin yardım almaktan çekinmeleri için olası bir neden olabileceğini ifade etmişlerdir.
- Yine öğrencilerin hiç değinmemiş olmasına rağmen, öğretmenler az da olsa, “ya öğretmen yardım etmezse” düşüncesi ile öğretmenden yardım alınmayacağı olasılığında söz etmişlerdir.
- Öğretmenler, öğretmenden yardım istemenin işe yaramayacağı endişesinin öğrenciler tarafından hissedilmesi nedeni ile de yardım istenmeme olasılığında söz etmişlerdir.
- Oyun alanı bekçileri, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin en sık başvuru yardımı olarak ilk sırada gördükleri kişilerdir.
- Öğrenciler için, fiziksel saldırıya uğradıklarında başvuruda bulunulacak en önemli kaynak olarak okul yöneticisi görülmektedir.

Newton’ a (2004) göre, günümüzdeki teknolojik gelişmeler son yıllarda zorbalık ve istismar için yeni bir kapı açmıştır. Bilgisayar araçlı iletişim sayesinde, kurbanları evde de rahat olamamaktadır. Newton, çalışmasında sanal zorbalığı açıklamak için ergenlerin kendi ifadelerinden yararlanmıştır. Bu amaçla da 35 kurban öyküsünü çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir:

- Kurbanlar, en çok anlık iletilerle zorbalığa uğradıklarını ifade etmişlerdir.
- Sanal zorbalık, sözel ve dolaylı zorbalık biçiminde ortaya çıkmakta ve kurbanı etkilemektedir.
- Sözel zorbalık olarak ad takma, tehdit etme, dalga geçme, kaba ve cinsel içerikli mesajlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

- Dolaylı zorbalık daha değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin web sitesi oluşturmak ve kurbana hakaret edici ifadeler veya resimler koymak gibi.
- İnternet aracılığı ile söylentiler yaymak ve sosyal olarak dışlamak, yine en çok maruz kalınan sanal zorbalık türlerindedir.

Okulda zorbalığa karşı ilköğretim okul öğretmenlerinin algıları ve tepkilerine yönelik bir başka çalışma ise, Tintorer (2004) tarafından yapılmıştır. California'da 3 ilkokulda görev yapan 75 öğretmene 78 soruluk anket uygulanarak yapılan bu çalışmanın sonucunda da aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Okullarında çok çeşitli zorbalık davranışları mevcuttur, ancak en çok sözel zorbalık yaygındır.
- Sınıf ortamında zorbalık çok nadiren görülmesine rağmen, duygusal zorbalığa sıkça rastlanmaktadır.
- Zorbalık en çok ders aralarında, özellikle de tuvaletlerde görülmektedir.
- Öğretmenlerin sadece yarısı, okullarında zorbalığı engellemeye yönelik programlar olduğundan söz etmiştir.
- Öğretmenlerin zorbalarla ilgilenme biçimi, daha çok zorbalara sorumluluk verme biçiminde olmaktadır.
- Öğretmenlerin zorbalığı algılamaları ve tepkileri konusunda, çok az sosyodemografik farklılıklar bulunmuştur.
- Öğretmenlerin, zorbalık davranış türlerinin büyük bölümünün farkında oldukları ve zorba davranışlar görüldüğünde, yapılmış birçok çalışmada olduğu gibi, zorbalığa karşı tepki göstererek duruma müdahale ettikleri ve tekrarlanmaması konusunda önlemler aldıkları görülmüştür.

Gladden'ın (2005) çalışmasında ise, okuldaki ilişkiler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada, şiddetten arınmış güvenli okulların oluşturulmasında dört temel unsur üzerinde durulmuştur. Bu unsurlar; şiddetten uzak durmanın öğretilmesi, öğretmenler ve öğrenciler arasında yüksek düzeyde sosyal ilişkilerin sağlanması, etkili öğretim, topluma ve öğrencilerin kültürlerine duyarlılık olarak belirlenmiştir. Hem niteliksel hem de niceliksel yöntemler kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçları bu unsurların gerçekleştirilmesi ile uyumlu bulunmuştur. Çalışmanın sonunda, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artırarak okulda kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlayacak ve dolayısıyla gerginlik yaşamadığı için şiddete de başvurmayacakları bir okul ortamı için şu unsurların gerekliliği vurgulanmıştır;

- Şiddetten uzak olmayı öğretmeye kendini adanmış bir ekip

- Öğrenciler ve öğretmenler arasında güvene dayalı olarak kurulmuş bir ilişki ağı
- Akademik olarak başarılabilir bir öğretim programı
- Öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artıracak ve daha güvenli olmalarını sağlayacak duyarlıkta bir okul ortamı.

Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, güçlü okul ikliminin güvenli okulların oluşmasında anahtar role sahip olduğu görülmektedir. Öğrenciler iyi ilişkiler içinde oldukları öğretmenleri ve arkadaşlarının bulunduğu ortamda okula daha fazla bağlılık gösterecekleri için böyle bir ortamda şiddet davranışlarına başvurmaları da o ölçüde az olacaktır. Çünkü bu okullarda öğrenciler, öğretmenlerine saygı göstermek zorunda oldukları için değil kendileri de saygı gördükleri için saygılı olacaklardır. Çalışmada ayrıca etkili öğretim yöntemleri oluşturulurken, problem çözme becerilerinin de bu programların içine yerleştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Ramirez (2005), okullardaki zorba davranışları, zorbalığın kurbanı olan lise öğrencilerinin bilişsel, psikolojik, çevresel ve kişilerarası ilişkilerinin gücünü belirleyerek irdelemeye çalışmıştır. Ayrıca, öğrencilerin zorbalık sorunuyla başa çıkmaya götüren bir mekanizma olarak ailelerini, öğretmenlerini ve okul yöneticilerini nasıl algıladıklarını araştırmıştır. Çalışmada gözlem, görüşme ve okul kayıtlarından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçları şunları göstermektedir:

- Kurbanlar, zorbalıkla başa çıkmak için bilişsel, psikolojik, çevresel ve kişilerarası güçlerinden yararlanmaktadır. Aileler, öğretmenler ve okul yöneticileri de, öğrencilerin bu güçlere sahip olduğunu düşünmektedir.
- Öğrenciler, çeşitli psikolojik güçlere sahiptir ve bu güçler sayesinde hem duygularını ifade etmekte hem de özgüvenlerini korumaktadırlar.
- Öğrenciler, sahip oldukları çevresel güçleri tanımlamışlardır. Bu güçleri sadece tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda başa çıkma mekanizması olarak da kullandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bütün öğrenciler bu güç için annelerini işaret etmişler; sadece bir tek öğrenci büyük annesini, birkaç öğrenci de aynı zamanda öğretmenlerini çevresel güç olarak tanımlamıştır.
- Bütün öğrenciler çevresel güçleri anlamında en az bir arkadaşını göstermiş ve onlarla oynadıklarında, konuştuklarında, hatta sadece zaman geçirdiklerinde bile kendilerini iyi hissettiklerini ifade etmişlerdir.

- Katılımcılar kişilerarası güçleri anlamında ise, sözel ve sözel olmayan beceriler kullanarak arkadaşları veya öğretmenlerine mesajlar verdiklerini ya da mesajlar aldıklarını belirtmişlerdir.

Walker (2005), olumsuz akran etkisi ve düşük aile ilgisinin öfke ve dolayısıyla şiddet davranışlarına yol açması konusunu incelemiştir. Çalışma, 8–12. sınıflara devam eden 14–18 yaşları arasındaki ergenler üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre:

- Ergenler, özellikle aynı cinsten akranlarından ve yakın arkadaş çevrelerinden çetelere katılma ve klikler oluşturma bakımından etkilenmektedirler. Çünkü cinsiyeti aynı olan akranlar, genellikle aynı değerleri ve davranış kalıplarını benimsemektedir.
- Bu yaşlardaki erkek ergenler, karşı cinsle daha içten ve samimi ilişkiler arayışı içindedir.
- Günümüzde kız ergenler de, artık daha çok gelenek dışı feminen aktiviteler göstermekte ve çeteleşme gibi davranışlar içine girmektedir.
- Saldırgan davranışlara eğilimi erkek ergenlerin öfke düzeyleri genellikle daha yüksek bulunmuştur.
- Saldırgan davranışlara eğilimi olmayan grupta, anneye ilişkiler ile öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır.
- Saldırgan davranışlara eğilimi olmayan grupta, kız akranlarla ilişkiler ile öfke kontrolü arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Walsh (2005), zorbalık ve zorbalık mağduru olma konusundaki öğretmen algılarına yönelik çalışmasında, öğretmen algılarının zorbalık davranışlarının azaltılmasında ve öğrencilerin güvenliğinin artırılmasında büyük bir rolü olduğunu ifade etmektedir. Bu amaçla, Pennsylvania’da ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde çalışmalar yapmıştır. Çalışmada 238 öğretmene anket uygulanmıştır. Öğretmenlerin cevapları, cinsiyet, ders verdikleri sınıf düzeyi, meslekte kıdem, derse girip girmemeleri gibi değişkenlerle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda en çok şu noktalar çarpıcı bulunmuştur:

- Ciddi zorbalık davranışlarının fark edilmesi en çok ortaokul düzeyinde görülmektedir.
- Zorbalığı en az ciddi bulan öğretmenler ilkokul öğretmenleridir.
- Çalışmanın yapıldığı bölgede büyük sorun olan zorbalık davranışı, grup ile yapılan zorbalıktır.
- Yalnız öğrenciler çoğunlukla kurbandır ve nadiren zorbalık yapmaktadır.

- Zorbalık, zorbanın güçlü kurbanın da çaresiz hissetmesine yol açmaktadır.
- Zorbalık, yapının sağlam olmadığı ve denetimin eksik olduğu ortamlarda ortaya çıkıp gelişmektedir.
- Öğretmenler, kendilerini karışmadan sadece tanık olanlar olarak algılamaktadırlar.
- Zorbalığın nedeni olarak, kadın öğretmenler öğrencilerdeki özgüven yetersizliğini göstermişlerdir. Ancak meslekte yeni olan öğretmen grubu, öğrencilerin dikkat çekmek için zorbalık yaptıklarını belirtmiştir.
- Bölgenin kriz yönetimi koordinatörlerinden birisi, okul yöneticisi ve aynı zamanda araştırmacı olan Walsh, bölgedeki okulların krize müdahale ve zorbalığı önleme konularındaki seminerlerine, okulun bütün işgörenlerinin hizmet içi eğitim olarak katılmasını sağladığını; ancak yine de okulunda zorbalığın bir problem olmaya devam ettiğini ifade etmektedir.

Whitted ve Dupper (2005), okullarda görülen zorba davranışların azaltılmasının hem eğitim bilimcilerin hem de ailelerin şu anda belli başlı ilgi konuları olduğunu vurguladıkları makalelerinde, zorbalığı engellemeye yönelik bazı uygulamalar önermişlerdir. Çalışmada, okullarda en çok karşılaşılan zorbalık türleri ve öğrencilerin üzerinde zorbalığın olumsuz etkilerinden çok yönlü biçimde söz edildikten sonra, engellemeye yönelik bazı stratejiler sunulmuştur. Bu stratejiler, “zorbalığın engellenmesinde çoklu yaklaşımlar” başlığı altında verilmiştir. Çoklu yaklaşımlar ise şu unsurları içermektedir:

- Okul Düzeyinde Yapılacaklar: Okulun iklimini ve kültürünü değiştirmeyi hedefleyen yaklaşımlar.
- Sınıf Düzeyinde Yapılacaklar: Öğretmenler ve okuldaki diğer yetişkinleri de kapsayacak biçimde düzenlenen stratejiler.
- Öğrenci Düzeyinde Yapılacaklar: Kurbanlara, zorbalara ve karışmadan sadece tanık olan öğrencilere yardım amaçlı düzenlenmiş stratejiler.

Bu başlıklar altında herkesin üzerine düşenlerin neler olduğu maddeler halinde ayrıntılı biçimde verildikten sonra, stratejilerin uygulanıp uygulanmadığına dair izlemlerin nasıl yapılacağı ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

ABD Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı “Zorbalığı Önlemede Okullar ve Sivil Toplum İçin El Kitabı” adlı kaynak, zorbalığın çocukların okulda istismar edilmesi demek olduğunu ve önüne geçilmesi için bütün olarak toplumun bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (ABD Eğitim Bakanlığı, 2006). Bu el kitabında, ayrı başlıklar altında kapsamlı şekilde

zorbalığın tanımı yapılmakta ve türlere ayrılmaktadır. Alanyazınla uyumlu olacak biçimde zorbalık bu kaynakta da dörde ayrılmıştır: Fiziksel, sözel, duygusal ve cinsel. Zorbalığı engellemek üzere okul, sınıf, birey ve toplum düzeyinde yapılacak müdahale çalışmaları da sunulmuştur. Ayrıca okul yöneticileri, öğretmenler, sınıf öğretmenleri, okul işgöreni ve aileler için önerilerde bulunulmuş; toplumun bütün olarak farkındalık düzeyini artırmanın önemi vurgulanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

“Okul içinde ve çevresinde gerçekleşen akran zorbalığı” olgusuna ilişkin var olan durumu ortaya koyma ve duruma ilişkin sorunlara çözüm aramayı hedefleyen bu araştırmada “betimsel yöntem” kullanılmıştır. Betimsel yöntemde, bir konuda hâlihazırdaki durum araştırılır. Betimsel yöntem iki şekilde gerçekleştirilebilir; özaktarım araştırmaları ve gözlem araştırmaları. Özaktarım araştırmalarının verileri, örneklemde yer alan bireylerin kendilerinden bilgi alınarak toplanır. Katılımcılardan, anketler aracılığıyla yazılı olarak bilgi alınabileceği gibi, görüşmeler yoluyla sözlü olarak da bilgi toplanabilir. Gözlem araştırmalarında ise veriler, katılımcıların araştırmacı tarafından gözlenmeleriyle toplanır (Kırcaali-İftar, 1999).

Bu araştırma için veri toplamada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcılardan, üç farklı teknikle veri toplanmıştır. Genel lise öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin algılarının belirlenmesinde araştırmacı tarafından geliştirilen “Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Tanı Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Okul müdürleri ve rehber

öğretmenlerin zorbalığa ilişkin görüşlerini belirlemek üzere de, görüşme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca öğretmenlerine ve öğrencilerine anket uygulanan okulların son bir yıl içinde verilmiş disiplin kurulu cezalarının incelenmesinde ise doküman analizinden yararlanılmıştır.

Nitel araştırmada çoğunlukla üç tür veri toplama tekniği vardır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi. Bunlardan en sık kullanılanı görüşmedir. Görüşme insanların perspektiflerini, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan, oldukça güçlü bir yöntemdir. Önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci olarak da tanımlanmaktadır.

Alanyazında, genellikle iki tür görüşmeden söz edilir; “yapılandırılmış” ve “yapılandırılmamış”. Bu iki tür, bir doğrunun iki ucunu temsil eder. Bir yanda, önceden belirlenmiş bir dizi soru ve yanıtı içeren yapılandırılmış görüşme, diğer yanda açık uçlu sorular içeren yapılandırılmamış görüşme yer alır (Yıldırım, 2004).

Bu araştırmada, öğrencilerine anket uygulanan okulların müdürleri ve rehber öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmaya konu ile ilgili Türkçe ve yabancı dilde yayınlanmış kaynakların taranmasıyla başlanmış; kuramsal durum ortaya konmuştur. Daha sonra, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin algıları, zorbalık yapma ve bundan mağdur olmanın nedenleri ve okul yöneticileri ile rehber öğretmenlerin görüşlerine ilişkin veriler toplanarak; disiplin kurulu kararları ile birlikte değerlendirilmesi yapılmış ve son aşamada da bulgulara dayanılarak önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan bölümü ile nicel araştırma yoluyla elde edilemeyen daha çok “neden” ve “nasıl” gibi soruların yanıtları aranmıştır. Böylece niceliksel araştırma sorularını geliştirmek, yanıtlayıcıların anlamlandırma biçimlerini anlamak ve daha iyi formüle etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla, önceki araştırmalarla ve yurt dışındaki çalışmalarla karşılaştırma yapabilmeyi sağlayacak, ülke ihtiyaçlarına uygun bilgilerin toplanmasına yardımcı olacak, anlaşılır ve doğru yapılandırılmış soruların yer aldığı, titizlikle hazırlanmış ve güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlayacak soru kâğıtları oluşturulmuştur.

Araştırma konusunun hassas olması nedeniyle, yüzeyin biraz daha altına inilerek ayrıntıların yakalanması ve görüşülen kişinin bakış açısının bütüncül bir biçimde

kavranabilmesi için, çalışmanın bir bölümünün niteliksel araştırma yöntemlerinden, görüşme ile gerçekleştirilmesi tercih edilmiştir. Niteliksel araştırmaların kesin kalıpları olan yapılandırılmış sorulara dayanmaması ve görüşülen kişilerin konuya ilişkin görüşlerinin değişiklik göstermesi nedeni ile araştırmacının elde ettiği bilgilerin çeşitliliği ve derinliği bazı farklılıklar göstermiştir. Ancak bu farklılıklar, araştırmanın hedefleri açısından bir engel oluşturmamıştır.

Araştırmanın bu bölümünden elde edilen bilgiler, niteliksel araştırmanın da yapısı gereği, genellemeye gitmeden daha çok izlenimler ve sorulara verilen yanıtlara dayanılarak sunulmuştur. Bulguların sunulması sırasında alt problemler esas alınmış ve her alt problem başlığı altında ilgili yanıtlara yer verilmiştir. Birinci ve ikinci alt problemlerin yanıtlarının sunulmasında nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği ile toplanan verilerden yararlanılmıştır. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı alt problemlerin sunulmasında ise, nicel yöntemle toplanan verilere ilişkin bilgiler sunulmuştur. Ancak nicel yöntemlerle ulaşılan bulguların sunulması sırasında (üç, dört, beş ve altıncı alt problemler için) nitel yöntemle toplanan verilerden de yararlanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni 742316

Araştırmanın nicel boyutunun evrenini Doğu Anadolu Bölgesi oluşturmaktadır. Çalışma evrenini ise bölgenin nüfus yoğunluğu dikkate alındığında iki büyük ili olan Malatya ve Erzurum illeri oluşturmaktadır. İlk aşamada 2000 yılı genel nüfus sayımı (DİE, 2000) sonuçlarına göre Doğu Anadolu Bölgesinde, nüfus yoğunluğu bakımından ilk üç sırada yer alan Malatya, Erzurum ve Van illerinin merkezlerinde gerçekleştirilmesi planlanmış ancak çeşitli sınırlılıklardan dolayı iki büyük il olan Malatya ve Erzurum illerinin alt evren olmasına karar verilmiştir. Ayrıca seçilen iki ilin toplam nüfusu (742316), bölgenin geri kalan 13 ilinin toplam nüfusunun yarısına yakın bir bölümünü oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinin il merkezlerinin toplam nüfusu 1.900.754 iken; Malatya (381.081) ve Erzurum (361235) illerinin bu toplam içindeki payı yüzde 39'dur. (1.026.781). Diğer iller Van (284.464) Elazığ (266.495), Erzincan (107.175), Ağrı (79.764), Kars (78.473), Bingöl (68.876), Muş (67.927), Iğdır (59.880), Hakkâri (58.145), Bitlis (44.923), Tunceli (25.041) ve Ardahan (17.274) bölge nüfusunun geri kalan yüzde 61'ni (1158437) oluşturmaktadır. Ayrıca birbirine sınırı olmayan bu iki büyük ilin bölgenin coğrafik olarak farklı yerlerinden seçilmesinin nedeni, kültürel yönden tamamen benzerlik göstermeme beklentisidir (DİE, 2000). İllerde genel liselere devam eden öğrenci sayıları da, beklendiği gibi nüfusa paralel olarak şöyledir: Malatya:

27.508, Erzurum: 28.276, Van: 25.394, Elazığ: 21.777, Bingöl: 3.974, Tunceli: 2.107, Ağrı: 3.463, Muş: 4.317, Ardahan: 683, Erzincan: 6.131, Kars: 7.194, Iğdır: 5.241, Hakkâri: 7.416.

Araştırmada sadece genel liselerin tercih edilmesinin nedeni, ortaöğretim çağındaki öğrencilerin büyük bölümünün genel liselerde öğrenim görmesi ve genel liselerin okul özellikleri bakımından daha homojen olmasıdır. Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin (toplam 2.312.000) yaklaşık yüzde 70'i genel liselere devam ederken, (1.490.000 öğrenci) yüzde 30'luk bir bölümü (822.000 öğrenci) meslek liselerine gitmektedir (MEB, 2006). Bu yüzden, ortaöğretim çağındaki gençlerin genel liselerde daha çok temsil edileceği düşüncesi ile araştırmanın kapsamına genel liseler alınmıştır.

Araştırmanın nitel boyutunun çalışma evreni nicel boyutun çalışma evreninden farklılık göstermektedir. 2005–2006 ve 2006–2007 öğretim yılları içinde Malatya, Erzurum ve Van illerinin her birinden sosyoekonomik düzeye göre seçilen üçer genel lisenin öğrencileri ile bu okulların müdürleri ve rehber öğretmenleri oluşturmaktadır. Okulların seçilmesinde il Milli Eğitim Müdürlüklerinden sözlü olarak yardım alınarak, alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki okullar belirlenmiş ve her düzeyden bir okul kura yöntemi ile belirlenerek her ilden üç okul araştırma kapsamına alınmıştır. Okulların isimleri, okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin istekleri doğrultusunda gizli tutulmuştur.

3.3. Örneklem

Araştırmanın örnekleme belirlenirken, çalışmanın konusuna paralel bir şekilde “amaçlı olarak” belli ölçütler belirlenmiş ve bu ölçütlere göre yansız seçimler yapılarak örneklem oluşturulmuştur. Örneklem oluşumunda ilk ölçüt, üç farklı sosyoekonomik düzeyinden bilgi alınabilmesi için her sosyoekonomik düzeyden okullar belirlemek olmuştur.

Aynı sosyoekonomik düzeyde birden fazla lise olması nedeniyle küme örnekleme yöntemi ile bir alt, bir orta ve bir de üst sosyoekonomik düzeyden lise seçilmiştir. Bunun için Milli Eğitim Müdürlüklerinin hazırladığı listelerden kura çekilerek üç lise belirlenmiştir. Her lisede 1, 2 ve 3'üncü sınıflardan ikili öğretim nedeniyle ikişer sınıf seçilmesine karar verilmiş ve bu amaçla da listelerden kura çekilerek şubeler belirlenmiştir.

Araştırmanın nitel boyutunun örnekleme ise “amaçlı örnekleme” yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” yaklaşımı ile belirlenmiştir ve araştırmanın amacına uygun nitelikte ve öngörülen sayıda bireylerden oluşturulmuştur. Müdürleri ve rehber öğretmenleri görüşülecek okulların belirlenmesinde kullanılan ölçütler, okulların sosyoekonomik düzeyleri ve kültürel açıdan çeşitlilik ve zengin bilgi sağlama açısından Doğu Anadolu Bölgesinin birbirine komşu olmayan üç ilinin belirlenmesi olmuştur.

Nitel araştırmaların rneklemi, gerçek nüfusu temsil etmesi ve sonuçlarının nüfusa genellenmesi gibi kaygıları taşımayan ve istatistiksel kaygılarla örneklem byklği hesaplamaları içermeyen ve olasılığa dayanmayan rneklemelerdir. Görüşme yapılması öngörülen bireylerin sayısı da bu kaygılardan uzaktır. Bununla birlikte görüşme yapılan bireylerin (okul müdürü ve rehber öğretmenlerin) toplumun farklı sosyoekonomik düzeylerini temsil eden okullarda görev yapmaları nedeniyle, bu gruplara ilişkin detaylı bilgi alınması anlamında yarar sağlamaktadır. Tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmış olan “amaçlı örnekleme” yöntemlerinin, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermek gibi önemli avantajlar sağladığı bilinmektedir (Yıldırım, 2004).

Bu planlama doğrultusunda okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin görüşme formlarına ilişkin düzenlemeler bittikten sonra ve lme aracının geliştirilmesi süreci devam ederken İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden görüşmeler için izin istenmiş ve olumlu yanıtlar alınarak araştırmaya başlanmıştır. Planladığı gibi, her üç ilde üçer okulun okul müdürleri ve rehber öğretmenleri ile görüşmeler 2006 Haziran ayında okullar kapanmadan yapılmıştır. Öğrencilerden toplanacak veriler için kullanılması planlanan lme aracının geliştirilmesi süreci tamamlandıktan sonra, İl Milli Eğitim Müdürlüklerine yeniden başvurularak öğrencilerden bilgi toplanabilmesi amacıyla izin talebinde bulunulmuştur. Ancak bu süreçte beklenmeyen çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Van Milli Eğitim Mdrlği lğin öğrencilere uygulanmasının sakıncalı olacağı gerekçesi ile uygulamaya izin vermemiştir. Bunun zerine bölgenin dördüncü büyük ili olan (DİE; 2000) Elazığ’ın araştırma kapsamına alınması düşünülerek, uygulama izni için İl Milli Eğitim Mdrlği’ne başvuruda bulunulmuştur. Elazığ İl Milli Eğitim Mdrlğinin Milli Eğitim Bakanlığı’na başvurusu sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda şiddete ilişkin çalışmaların sadece Bakanlık tarafından yapılacağı ve diğer kuruluşlara izin verilmemesi kararı aldığını bildirerek Elazığ ilinde hiçbir uygulama yapılmasına izin vermemiştir. Sonuç olarak, Van ilinde ğrenci anketleri uygulaması yapılamadığı için bu ilin öğrencileri değerlendirmeye alınamamış, sözü edilen kararın alınmasından önce izinleri alınmış olan Erzurum ve Malatya illerinden toplanan verilerle ve Van ilinin sadece okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle yapılmış görüşme bilgileri ile çalışma tamamlanmıştır.

3.4. Veri Toplama Aracı

Görüşmelerde, üzerinde “araştırma soruları”nı içeren bir Okul Müdürleri Görüşme Formu (EK-1) ve Rehber Öğretmenler Görüşme Formu (EK-2) kullanılmıştır. Böyle bir formunun kullanılması, bir grup insandan aynı materyali kapsayacak şekilde bilgi toplanabilmesini mümkün kılmıştır. Görüşmeci, görüşme ortamına ve görüşmenin akışına göre, daha önceden belirlenmiş sorulara odaklanarak görüşmesini yürütmüştür.

Görüşme formlarında bulunan soruların hazırlanması sırasında, alanyazında konuya ilişkin daha önce yurtta ve yurt dışında yapılmış çeşitli araştırmaların soruları elde edilerek değerlendirilmiş; araştırmanın desen ve kapsamına uygun olacak biçimde düzenleme yapılmıştır.

Ayrıca çapraz karşılaştırma yapmak amacı ile, öğrencilerine anket uygulanan okulların son bir yılı içeren disiplin kurulu kararları da alınmış ve diğer verilerle birlikte yorumlanmıştır.

Öğrencilere uygulanacak anket için alanyazın taraması yapıldıktan sonra, okullarda görülen zorba davranışlara ilişkin bir liste oluşturulmuştur. Daha sonra, üniversitenin ilk yılındaki 55 kişilik bir grup öğrenci ile sohbet tarzında yapılan bir görüşme sonucunda, liselerde sıkça rastlanan zorba davranışlara ilişkin 70 sorudan oluşan bir anket formu geliştirilmiştir. Listelenen bu özelliklerin, 1’den 5’e doğru beş seçenekli Likert tipi bir değerlendirme ölçeği biçiminde hazırlanması uygun bulunmuştur. Daha sonra bu taslağa faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda, madde sayısı 33’e inmiş ve birbiriyle ilişkili maddeler 6 boyutta toplanarak adlandırılmıştır.

33 maddeden oluşan ölçeğin her bir sorusunun altına; (a) “Sen yaptın mı?” ve (b) “Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?” seçenekleri eklenerek zorbaları, kurbanları ve sadece tanık olanları belirlemeye yönelik olarak ölçek yeniden düzenlenmiştir.

Ölçekte zorba ve kurbanları belirlemeye yönelik olan ilk kısmın dışında, öğrencilerin zorbalık durumunda yaptıkları veya hissettiklerine yönelik birden fazla durumu işaretleyebilecekleri ayrıca 13 soru bulunmaktadır. Bu sorular, Pişkin’in (2005) okul zorbalığı anketinin ikinci bölümündeki sorulardan yararlanılarak hazırlanmıştır

Ölçeğin ikinci bölümünde ise, sosyodemografik değişkenler ile kişisel bilgilere ilişkin sorular yer almaktadır.

3.4.1. Zorbalık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Alanyazın taraması ve öğrenci görüşlerine dayanarak elde edilen 70 maddelik denemelik ölçeğin ön denemesi 2005–2006 öğretim yılının ikinci döneminde araştırmanın kapsamına dâhil olmayan genel liselerden Malatya Kubilay Lisesinin 350 öğrencisine uygulanmıştır. Ancak, yanıt formlarından 46 tanesi eksik veya yanlış doldurulduğu için çözümlene dışı bırakılarak 304 yanıt kâğıdı işleme alınmıştır. Ön deneme çalışmasıyla elde edilen öğrenci görüşleri bilgisayar ortamına aktarılarak, “Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Tanı Ölçeği”ne (EK–3) ilişkin aşağıdaki istatistiksel işlemler yapılmıştır.

Son aşama olarak veriler, çok değişkenli analiz tekniklerinden olan Faktör Analizi tekniği kullanılarak SPSS for Windows 10.0 paket programında çözümlenmiştir. Faktör analizi, değişkenler setinin varyans-kovaryans yapısını, bu değişkenlerin doğrusal birleşimleri vasıtasıyla, daha az sayıdaki faktörlerle açıklayarak yorumlanmasını sağlar (Tatlidil, 1992). Analiz sırasında 0,40 minimum faktör yükü olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni, her bir faktör üzerinde yüklemde bulunan değişkenlerin yorumlanmasında 0,30 seviyesinin genellikle minimum faktör yükü olarak kabul edilmesidir. Çünkü bu seviye faktör tarafından açıklanan o değişkenin varyansının yaklaşık yüzde 10’nu belirtmektedir (Hill, 1995).

Verilerin açımlayıcı faktör analizi için uygunluğu Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO’nun 0.60’dan yüksek, Barlett testinin anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2003). Ölçeğin geçerlik çalışmalarında ilk aşama olarak ölçme aracının uygulanması sonucu KMO değeri 0.911, Barlett Testi anlamlılık değeri 0.000 olarak bulunmuştur. Buna göre verilerin faktör analizine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo: 1’de faktör analizine ilişkin özet bilgiler sunulmaktadır. Tablodan görüldüğü gibi, özdeğerleri 1’den büyük olan faktör sayısı altıdır. Altı faktörün tümü, toplam varyansın yüzde 64,2’sini açıklamaktadır. Temel bileşenler yöntemiyle elde edilen çözüme, dik döndürme tekniklerinden Varimax yöntemi uygulanmıştır. Her bir faktörün açıkladığı varyans oranı sırasıyla şöyledir: Birinci faktörde yüzde 15,169; ikinci faktörde yüzde 12,882; üçüncü faktörde yüzde 11,318; dördüncü faktörde yüzde 9,864; beşinci faktörde yüzde 7,975; altıncı faktörde yüzde 7,049.

Tablo 1: Açıklanan Toplam Varyans

Başlangıç Özdeğerleri				Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
Bileşenler	Toplam	Varyans %	Toplamlı %	Toplam	Varyans	Toplamlı %
1	12,917	37,990	37,990	5,158	15,169	15,169
2	2,579	7,584	45,574	4,380	12,882	28,051
3	1,977	5,813	51,387	3,848	11,318	39,370

4	1,630	4,793	56,180	3,354	9,864	49,233
5	1,386	4,077	60,257	2,712	7,975	57,209
6	1,360	4,001	64,257	2,397	7,049	64,257

Analiz sonucunda kalan 33 madde, 6 faktör altında toplanmıştır. Birinci faktörde toplanan maddeler, herhangi bir dövüş aleti kullanarak veya tehdit etmek suretiyle zorbalık yapmaya ilişkin 7 soru ile yapılan analizlerin her defasında bu faktör altında toplanan ancak buraya uymadığı düşünülen “iftira atma” maddesini kapsamaktadır. Dolayısı ile faktör bir, “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” olarak adlandırılmıştır ve bu boyut altına giren “iftira atma” maddesi de anketten çıkarılmıştır. İkinci faktörde ise, sözel zorbalığa ilişkin sorular toplanmıştır. Bu yüzden bu faktöre “Sözel Zorbalık” adı verilmiştir. Üçüncü faktörde toplanan sorular ise internet, cep telefonu aracılığı ile yapılan zorbalık soruları ile cinsel içerikli çeşitli mesajlar içeren doğrudan veya dolaylı zorbalığa ilişkin soruları içermektedir. Bu faktöre de “Sanal ve Cinsel Zorbalık” adı verilmiştir. Dördüncü faktörde toplanan soruların, öğrenciler arasında yaygın olan fiziksel zorbalığa ilişkin soruları kapsamakta olduğu görülmüştür. Bu yüzden, bu boyut “Basit Fiziksel Zorbalık” biçiminde adlandırılmıştır. Beşinci faktörde ise, çeşitli biçimlerde baskı uygulayarak yapılan psikolojik zorbalık türünden sorular toplandığı için, “Duygusal Zorbalık” biçiminde adlandırılmıştır. Altıncı ve son faktörde de basit olmayan türden fiziksel zorbalığa ilişkin sorular toplandığı için, bu boyuta da “Ağır Fiziksel Zorbalık” adı verilmiştir. Tablo 2’de boyutlara göre ölçekte yer alan maddeler ve elde edilen faktör yükleri; Tablo 3’te de “Cronbach’s Alpha” ile hesaplanan güvenilirlik katsayıları verilmiştir.

Tablo 2: Ölçek Maddeleri ve Alt Ölçeklere Göre Faktör Yükleri

MADDELER	F1	F2	F3	F4	F5	F6
Jiletle tehdit etme	0,677					
Bıçakla yaralama	0,762					
Üzerine jilet atma	0,839					
Ateşli silahla tehdit etme	0,867					
Ateşli silahla yaralama	0,838					
Zararlı maddeleri satmak için tehdit etme	0,542					
Arkadaşına küfretme		0,755				
Ailesine küfretme		0,772				
Dedikodu yapma		0,602				
Kötü ad takma		0,575				
Cinsel içerikli sözler söyleme		0,670				
Laf atma		0,686				
Ailesi hakkında çirkin ve kaba sözler söyleme		0,620				
İnternette hoş gitmeyen mesajlar gönderme			0,729			
Rahatsız edici telefonlar açma			0,731			
Rahatsız edici telefon mesajları gönderme			0,683			
İsteği dışında cinsel amaçla dokunmaya çalışma			0,638			
İsteği dışında cinsel amaçla dokunma			0,613			
Cinsel tehditler savurma			0,574			
Çimdikleme				0,592		
İtme				0,723		
Boğazını sıkma				0,717		
Isırma				0,665		
Saçını çekme				0,667		
Derse hazır gelmeyenlerin baskısıyla, kendisinin hazır olduğunu söylememe					0,518	
Sınavlarda çok yüksek not almaması için baskı yapma					0,664	
Ders notlarını vermeye zorlama					0,742	
Başkası için ödev yapmaya zorlama					0,711	
Tenha köşelerde sıkıştırıp dövme						0,560
Yumruk atma						0,735
Tekmeleme						0,584
Tokat atma						0,586

Tablo 3: Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Verileri

Faktör Numaraları ve Adları	Güvenirlik (Alfa) Değeri
Boyut 1: “Saldırı Aleti kullanmak veya Tehditle Zorbalık”	0,9044
Boyut 2: “Sözel Zorbalık”	0,8722
Boyut 3: “Sanal veya Cinsel Zorbalık”	0,8944
Boyut 4: “Basit Fiziksel Zorbalık”	0,8070
Boyut 5: “Duygusal Zorbalık”	0,8342
Boyut 6: “Ağır Fiziksel Zorbalık”	0,7018

3.5. Verilerin Toplanması

Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle görüşmeler 2005–2006 öğretim yılı haziran ayı içerisinde yapılmıştır. Öğrenci anketlerinin uygulanması ve okul disiplin kurulu kararlarının alınması da, 2006–2007 öğretim yılı kasım ayı içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce gerekli izinler alınmıştır (EK–4; EK–5; EK–6; EK–7; EK–8; EK–9).

Uygulamalar, önceden sağlanan örneklem listesi doğrultusunda, her bir okula tek tek gidilerek araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Görüşme öncesinde araştırmacının hazırladığı açık ve kapalı uçlu sorular aracılığıyla müdürlerin ve rehber öğretmenlerin zorbalık olgusuna ve alınabilecek önlemlere yönelik görüşleri toplanmıştır

Araştırmada, nitel araştırmalara özgü veri toplama yöntemlerinden birisi olan “doküman analizi” yöntemi de kullanılmış; anketlerin uygulandığı ve görüşmelerin yapıldığı okulların “disiplin kurulu kararları” araştırmacı tarafından elden alınmıştır. Ancak bir okul müdürü (M5), okul disiplin kurulu kararlarını başkalarının görmesine sıcak bakmadığını özellikle belirterek vermek istememiştir. Bu durumda öğrencilerine anket uygulamak üzere izinleri alınabilmiş altı okuldan birisi de disiplin kurulu kararlarının incelenmesini istemeyince, disiplin kurulu kararlarından yararlanılabilen okul sayısı beş olmuştur.

Görüşmelerin tümü ses bant kaydına alınmış ve cevaplayıcının bant kaydı yapılmasına ilişkin onayı alınmadan görüşme yapılmamasına özen gösterimli ancak bir okulda okul müdürü (M7), ne kendisinin ne de rehber öğretmenin konuşmalarının bant kaydına alınmasına izin vermemiştir. Bu okulda görüşmeci, her ikisinin konuşmalarını da yazarak kaydetmiştir. Görüşme süreleri 45 ile 90 dakika arasında değişmektedir.

Görüşmelerin tümü bittikten sonra, görüşmelerin bant kayıt çözümlenmeleri görüşmeci tarafından bilgisayar ortamına yazı olarak aktarılmıştır. Görüşmeci bant kayıt çözümlenmelerini yaptıktan sonra, kayıt tekrar dinlenerek yazıya aktarılan metin kontrol edilmiştir. Ses kayıtları çözümlenirken, görüşülen kişinin kendini ifade biçimi aynen korunmuş; ancak konuşma sırasında kaçınılmaz olan bazı ifade bozuklukları anlam tamamen korunarak düzgün cümle biçiminde ifade edilmiştir.

Öğrencilerden verilerin toplanması ise, araştırmacı tarafından geliştirilen ölçeğin bizzat araştırmacı tarafından gözlem altında uygulanması biçiminde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere ölçekler dağıtıldıktan sonra, yanıtlarıyla sadece araştırmacının ilgileneceği ve yanıtlarının kesinlikle gizli tutulacağı açıklaması yapılmıştır. Ayrıca, öğrencilere zorbalık konusunda kısaca bilgi verilmiştir. Anketlerin öğrenciler tarafından doldurulması, bir ders süresi kadar yaklaşık 30 ila 40 dakika arasında sürmüştür.

3.6.Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada, öğrencilerden veri toplamak üzere kullanılan ölçme aracının uygulanması tamamlandıktan sonra, yanıt formları tek tek gözden geçirilmiş; 72 yanıt formu, eksik veya hatalı doldurulması nedeni ile geçersiz sayılmıştır. Geçerli sayılan yanıt formu sayısı 811 olmuştur.

Çözümlenen verilerin, 237'si alt, 305'i orta, 269'u üst sosyoekonomik düzeyde bulunan okullardan elde edilmiştir.

Öğrenci anketlerinden sağlanan bilgiler öncelikle, her bir soruya verilen yanıtların seçeneklere dağılımına göre kodlanmıştır. Buradan bilgisayar ortamına aktarılan veriler, bağımsız değişkenlere göre her boyut ve boyut içindeki her bir soruya verilen yanıtların seçeneklerdeki frekans ve yüzde dağılımlarına göre tablolara dönüştürülmüştür.

Altı zorbalık boyutu ile bunları oluşturan her bir zorbalık davranışının öğrenciler tarafından maruz kalınma, uygulama ve tanık olma düzeylerini saptamak amacıyla öğrencilerin “hiçbir zaman” ve “her zaman” arasında derecelendirdikleri yanıtların frekansı, yüzdesi, aritmetik ortalaması ve standart sapması esas alınmıştır.

İstatistiksel analizler, SPSS 10.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. İki den fazla grubun karşılaştırılmasında ANOVA testi, iki grup karşılaştırılmasında ise bağımsız gruplarda t testi (independent samples t test) kullanılmıştır. ANOVA testi sonunda farklılık gösteren gruplar için, gruplar arasındaki farkın hangi ikili karşılaştırmadan kaynaklandığını belirlemek üzere Post-Hoc testlerden Sheffee testi yapılmıştır. Bütün çözümlenmeler için, hem parametrik hem de nonparametrik testler uygulanmıştır. Parametrik ve nonparametrik testlerin

sonuçlarının anlamlılık düzeylerine bakılmış ve sonuçların her iki testte de aynı biçimde anlamlı ya da anlamsız olduğu durumlarda daha güçlü sayıtlılara sahip olduğu için “parametrik testler”, farklı bulunduğu durumlarda da “nonparametrik testler” kullanılmıştır. Uygulanacak test seçimi konusunda, Borg ve Gall’in (1989) aşağıda yer verilen görüşlerinden yararlanılmıştır (Balcı 1995):

“ Eğer veriler t testinin sayıtlılarını karşılamıyorsa, o zaman verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleriyle ilgilenilir. Örneğin, veriler üzerinde hem t-testi hem de nonparametrik bir test olarak Mann-Whitney U testi ya da Wilcoxon işaretli –sıralar testi uygulanır. Bu iki test farklı bir sonuç verirse, bu durumda demektir ki normal dağılımdan ayrılma var, o zaman nonparametrik test sonuçlarını kullanmak daha doğru olur”

Ortalamalar arasındaki farklılıklar test edilirken tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Altı boyut için kurban-zorba, kurban-tanık ve zorba-tanık puanlarının karşılaştırılmasında ise “paired sample t test” uygulanmıştır.

Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle görüşmelerden sonra görüşme yapılan müdürler, okullar ve rehber öğretmenler için kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalarda okul, aynı okulun rehber öğretmeni ve okul müdürü için aynı sıra numaraları kullanılmıştır. M1, R1, O1 biçiminde dokuz okul, okul müdürü ve rehber öğretmen kodlanmıştır. Kodlamalar ve verilerin yorumlanması sırasında, müdürlere ve rehber öğretmenlere söz verildiği gibi, kimlik bilgilerinin saklı kalmasına özen gösterilmiştir. Verilerin analizinde, okulların bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyi ve görüşme formlarında araştırmacı tarafından önceden hazırlanan sorular olmak üzere iki ölçüt belirlenmiştir. Her bir soru için aynı sosyoekonomik düzeydeki okulların müdürleri ve rehber öğretmenlerinin söyledikleri karşılaştırmalı olarak yorumlanmış ve öğrencilere ilişkin bulguların yorumlanması sırasında da bu analizlerden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda veriler ya da bulgular, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre organize edilebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım, 2004).

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Okul Müdürleri ve Rehber Öğretmenlere İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Bu bölümde araştırmaya dahil olan okulların öğrenci, öğretmen sayıları ile buldukları sosyoekonomik düzey konusunda bilgi sunulmuştur. Daha sonra, rehber öğretmenlerin ve müdürlerin özellikleri ile konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, son bölümde de bu görüşmelere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Müdür ve rehber öğretmenlerin görüşleri sunulurken görüşme formundaki soruların sırası dikkate alınmıştır. Okulların öğrenci, öğretmen sayıları ve buldukları sosyoekonomik düzey (SED) Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Okulların Öğrenci, Öğretmen Sayıları ve Buldukları Sosyoekonomik Düzey

Okul Kodları	Öğretmen Sayıları	Öğrenci Sayıları	SED
M1	30	627	Alt
M2	96	2520	Orta
M3	104	2100	Üst
M4	40	820	Alt
M5	74	1475	Orta
M6	16	153	Üst
M7	55	2306	Alt
M8	73	1500	Orta
M9	18	175	Üst

4.1.1. Okul Müdürlerinin Özellikleri

Araştırmada görüşülen bireylere ilişkin kimlik bilgileri alınmamıştır. Sadece meslekte kıdem ve yaş verileri, konuya ilişkin görüşlerini etkileyeceği düşüncesi ile not alınmıştır.

Aşağıda, görüşme yapılan bireylerin bu özellikleri kodlanarak verilmiştir. Bulgular kısmında sadece kodlara yer verileceği için, tanıtıcı özelliklerin, okuyucuya kolaylık sağlaması açısından liste halinde önceden sunulması uygun görülmüştür.

M1: Okul müdürü, erkek, 58 yaşında, 25 yılı idarecilik olmak üzere meslekte 27. yılı, şu an görev yaptığı okulda 10. yılı ve doğrudan idareci olarak göreve başlamış.

M2: Okul müdürü, erkek, 50 yaşında, 16 yılı idarecilik olmak üzere 21 yıllık öğretmen, şu an görev yaptığı okulda birinci yılının sonunda, idareci olarak gelmiş.

M3: Okul müdürü, erkek, 50 yaşında, 20 yılı idarecilik olmak üzere 26 yıllık öğretmen, şu an görev yaptığı okulda 16. yılı.

M4: Okul müdürü, erkek, 52 yaşında, 18 yılı idareci olmak üzere 28 yıllık öğretmen, şu an görev yaptığı okulda 2. yılı ve idareci olarak atanmış.

M5: Okul müdürü, erkek, 50 yaşında, 18 yıllık idareci olmak üzere 27 yıllık öğretmen, bu okulda 3. yılı ve idareci olarak atanmış

M6: Okul müdürü, erkek, 52 yaşında, 1 yılı idarecilik olmak üzere 29 yıllık öğretmen, iki yıldır bu okulda görev yapıyor.

M7: Okul müdürü, erkek, 55 yaşında, 25 yılı idarecilik olmak üzere 30 yıllık öğretmen, bu okulda 11. yılı ve kurucu müdür olarak atanmış.

M8: Okul müdürü, erkek, 54 yaşında ve 29 yıllık idareci, ilk göreve başladığı yıldan itibaren idarecilik yapıyor, bu okulda 28. yılı.

M9: Okul müdürü, erkek, 27 yaşında, 1 yılı idarecilik olmak üzere 5 yıllık öğretmen, bu okulda üçüncü yılı.

4.1.2.Rehber Öğretmenlerin Özellikleri:

R1: Erkek, 35 yaşında, 9 yıllık öğretmen ve bu okulda 4. yılı

R2: Kadın, 32 yaşında, 10 yıllık öğretmen, bu okulda 8. yılı

R3: Erkek, 33 yaşında, 13 yıllık öğretmen, bu okulda 10. yılı.

R4: Kadın, 30 yaşında, 7 yıllık öğretmen, 3 yıldır bu okulda.

R5: Erkek, 31 yaşında, 8 yıllık öğretmen, ilk görev yeri bu okul.

R6: Erkek, 26 yaşında, 1 yıllık öğretmen ve ilk görev yeri.

R7: Erkek, 27 yaşında, 5 yıllık öğretmen, bu okulda ikinci yılı bitiyor.

R8: Erkek, 27 yaşında, 1 yıllık öğretmen ve okulda 1. yılı.

R9: Erkek, 26 yaşında, öğretmenlikte ve bu okulda 4. yılı.

4.1.3. Birinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

Okul Müdürleri ve Rehber Öğretmenlerin Görüşlerine İlişkin Bulgu ve Yorum:

1. Genel liselerdeki bazı okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin zorbalık ve önlenmesi konularında görüşleri nelerdir?

Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerden görüşme yoluyla toplanan verilerin yorumlanmasında görüşme formlarında yer alan sorular esas alınmıştır. Ancak verilerin yorumlanmasında okuyucuya kolaylık sağlaması bakımından okullar, alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeye (SED) göre gruplandırılarak rehber öğretmen ve okul müdürlerinin görüşleri karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

1. Sizce okulunuzda “zorbalık” bir problem midir?

Zorbalığın okullarda bir problem olup olmadığına yönelik olan ilk sorunun cevaplandırılması konusunda, özellikle alt sosyoekonomik düzeyi temsil eden okulların yöneticileri çekingen davranmışlardır. Bu anlamda çevrenin, okullarında zorbalık ve şiddet olaylarının çok olduğu gibi bir algısının olduğuna dair kendi düşüncelerinin, okul müdürlerinde bir rahatsızlık yarattığı gözlenmiştir. Özellikle kendi okulları üzerinde konuşulması araştırmacı tarafından vurgulandığı halde, okul müdürleri öncelikle, genel anlamda zorbalığın okullarda bir problem olduğunu ve dolayısı ile kendi okullarında da bir problem olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca alt SED’ den bir okul müdürü (M1) ise, zorbalığın okullarında bir problem olmadığını özellikle vurgulamıştır ve sıkça “*her yerde var, hatta başka okullarda daha büyük boyutlarda var*” sözlerini yinelemiştir.

. Aynı sorunun, aynı okul için rehber öğretmen (R1) tarafından farklı biçimde cevaplandırıldığı okullar da olmuştur. Örneğin, okullarında zorbalığın bir problem

olmadığının müdür tarafından özellikle vurgulandığı okulun rehber öğretmeninin, zorbalığın kendi okulları için daha büyük bir problem olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir (M1;R1).

Zorbalıkla mücadelede ilk adımın okul yöneticilerinin okullarında zorbalığın sorun olduğunu kabul etmekle başladığı alanyazında çeşitli biçimlerde vurgulanmıştır. Zorbalığın sorun olarak yaşandığı okulların özellikleri arasında zorbalık gibi bir problemi yokmuş gibi davranılmasını ve dolayısı ile zorbalığı engellemeye yönelik herhangi bir programın da geliştirilmemiş olduğunu belirtmiştir. Zorbalık konusunda çok az bilgiye sahip olan öğretmenler, zorbalığı bir problem olarak görmemektedir. Ayrıca zorbalığın gittikçe artan bir problem olmasının nedenlerinden birisi de zorbalığın problem olarak görülmemesinin yansırı yardım gereksinimi olan öğrencilerin görmezlikten gelinmesidir (Coloroso, 2003).

Orta ve üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden okulların müdürleri, bu anlamda daha rahat davranmışlar ve zorbalığın okullarında problem olduğunu ifade etmişlerdir. Hatta bir okul müdürü (M5), ilin en problemlili okulunun kendi okulları olduğunu belirtmiştir. Ancak zorbalık bakımından ilin en problemlili okulu olduğu müdür tarafından özellikle belirtilmesine rağmen, rehber öğretmenin (R5) konunun kendileri için pek fazla bir problem olmadığını vurgulaması da dikkat çekicidir.

Üst SED' i temsil eden okul müdürlerinden sadece birisi (M3) ve aynı okulun rehber öğretmeni (R3), zorbalığın okullarında problem olduğunu belirtmiştir. Okul müdürü, okullarında zorbalığın olduğunu ve bu durumun farkında olduğunu şu biçimde dile getirmiştir; *“Evet var, hadiseyi görmezlikten gelmek, üstünü örtmek ya da hoş karşılamak mümkün değil. Kabul etmek gerekir ki bir problem.”*

Diğer iki müdür ve rehber öğretmen (M6, M9, R6, R9) okullarının kalabalık olmaması nedeniyle, öğrencilerin tümüyle yakından ilgilenebildiklerini ve kolayca kontrol altına alabildiklerini belirterek zorbalık açısından bir sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Üst SED' den bu üç okuldaki öğrenci sayısı da dikkate alındığında, öğrenci sayısı bakımından bu okullar arasında önemli farklılığın olması, bu tezin doğru olabileceği kanısını güçlendirmektedir.

2. Bu son dönem içinde okulunuzda yaklaşık kaç öğrenci zorbalığa maruz kaldı?

Maruz kalan öğrenciler bakımından hem okul müdürlerinin hem de rehber öğretmenlerin söylediklerinde ortak noktalar olarak; çoğunlukla maruz kalanların erkek öğrenciler olduğu ve büyük sınıfların kendilerini daha güçlü görerek, küçük sınıflar üzerinde hakimiyet kurma çabaları olduğudur. Bu bilgi alanyazın ile de uyumlu görülmektedir (Furniss, 2000). Bütün SED'deki okulların müdürlerinin de rehber öğretmenlerin de zorbalık

uygulayanların daha çok erkek öğrenciler olması nedeni ile maruz kalanların da yine erkek öğrenciler olduğunu belirttikleri görülmektedir. Benzer biçimde Uludağlı ve Uçanok da (2005), erkek öğrencilerin, hem zorbalığa uğrama hem de zorba davranışlar gösterme oranının kızlardan daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca alt SED' i temsil eden bir okulun müdürü (M1), maruz kalan öğrencilerin kişilik yapıları ile ilgili olarak alıngan veya hassas davrandıklarını ve bu tip öğrencilerin arkadaşlarının çeşitli sözel zorbalık davranışlarından alınganlık gösterdiklerini belirtmiştir. Ancak aynı okul için rehber öğretmen (R1), kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok zorbalık davranışlarına maruz kaldığını ve küçük sınıfların da büyük sınıfların zorbalığına maruz kaldığını belirtmektedir.

Bu noktada cinsiyet bir dezavantaj gibi görülmemektedir. Daha çok maruz kalanlar olarak, kız öğrencilerin yine kız öğrencilerin uyguladığı zorba davranışlara maruz kaldıkları, erkek öğrencilerinde erkek öğrencilerin uyguladığı zorba davranışlara maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Ancak zorbalığın daha çok erkek öğrenciler arasında yaygın olduğu belirtilmiştir. Erkek öğrencilerin özellikle kız öğrencilere yönelik olarak uyguladıkları zorba davranışlardan söz edilmemiştir. Ancak erkekler arasında görülen zorba davranışların bazılarının kızlar yüzünden olduğu dile getirilmiştir. Ne var ki, yapılan birçok çalışmanın bulgusu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlar uyguladığını göstermektedir (Nansel, 2001 ve Banks, 1997). Kız öğrenciler kendilerine zorbalık uygulayanların hem kız hem de erkek öğrenciler olduğunu ifade ederken, erkek öğrenciler kendilerine zorbalık uygulayanların çoğunlukla erkek öğrenciler olduğunu ifade etmişlerdir (Melton ve diğerleri, 1998; Olweus, 1993).

Erkek veya kız öğrencilerin kendi aralarında da yaşça büyük öğrencilerin, fiziki yapı bakımından güçlü olanların ve ekonomik düzey yönünden iyi durumda olan öğrencilerin kendilerine göre dezavantajlı grupta olan öğrencilere zorbalık yaptıkları orta SED' den bir okul müdürü (M2) tarafından belirtilmiştir. Aynı müdür, kendi okulları için kızların daha çok maruz kaldığını gözlemlediklerini de ifade etmiştir. Ancak aynı okulun rehber öğretmeni (R2), kızların asla zorbalık kurbanı olmadıklarını; hatta kızların erkek öğrencilere sıkça sözel zorbalık uyguladığını ifade etmiştir. Bu okulda rehber öğretmen, büyük ve küçük sınıfların sabahçı ve öğlenci biçiminde ayrı saatlerde okula gelmesinin sağlanmasıyla çözülen zorba davranışları şöyle ifade etmiştir; *“İki, üç ve birinci sınıflar ayrılmadan önce üst sınıflar alt sınıflara zorbalık uyguluyordu. Onlara her istediklerini yaptırmak ve kullanmak için fiziksel güç kullanırlardı ya da tehdit ederlerdi. Büyük sınıflarda küçük sınıfları kendilerine yapılanları kendileri büyük sınıf olduklarında da küçüklere yaparlardı. Gücü bir şekilde fazla olan öğrenci, küçük veya zayıf olan öğrenciyi hırpalaya hırpalaya sonunda o da ne yapıyor?*

Ya abisini çağırıyor, ya güçlü bir gruba katılıyor kendisini korusunlar diye ya da bir çeşit silah alıp okula gelerek diğerlerinden daha tehlikeli olabiliyor. Resmen kan davasına dönüşen zorbalık davranışları oldu.”

Orta SED’ i temsil bir okul müdürü (M5), mağdur olan grubun, seçenekler arasında yer almamış olmasına rağmen, öğretmenler ve okulla ilgilenmek isteyen öğrenciler olduğunu eklemesi dikkat çekicidir. Fiziksel zorbalık davranışlarının her an ortaya çıkabileceği kaygısı taşıyan öğretmenlerin, huzurlu ve güvenli bir okul ortamında görev yapamamanın sıkıntısını yaşadığını belirten okul müdürünün (M5) cümleleri şöyledir; *“Ayrıca, zorbalığa en çok maruz kalan, mağdur grup öncelikle öğretmenlerdir. Neden? Çünkü öğretmenlerimiz son derece huzursuz. Öğretmenin efendim, nasıl daha yararlı olabilirim düşüncesi ya da nasıl daha iyi eğitim yapabilirim düşüncesinde huzurlu ve güvenli bir ortamda öğretmenlik yapması ile ne zaman kavga çıkacak, acaba bugün ne olacak endişesi ile ders anlatması ya da okula gelmesini bir karşılaştırın. Sizce ne kadar huzur verir öğretmene böyle bir okul ortamı. Her an bir katta kavga çıkacak, nöbetçi öğretmen koşturacak, müdür yardımcısı çağrılacak, koşturacak işte efendim yok polis çağrılacak vesaire gibi şeyler ne zaman yaşanacak belli değil. Gerçekten öğretmenler çok huzursuz ve mağdur.”* Zorbalığa karışmayan öğrencilerin de diğer arkadaşlarında gördükleri çeşitli dövüş aletlerinden dolayı sürekli bir huzursuzluk ve kaygı yaşadıkları okul müdürünce şöyle ifade edilmiştir; *“Düşünün ki yanınızdaki arkadaşınızın çantasında ya da yanında ‘muşta’ ya da ‘hançer’ var. Siz bunu biliyorsunuz, görüyorsunuz, siz çalışkan bir öğrenci olarak tiril tiril titriyorsunuz ki acaba bu ne zaman kullanılacak, kime saplanacak, kime vurulacak düşüncesi ile ne kadar verimli ders yapabilir, ders dinleyebilirsiniz? Ama bazı öğrenciler de, eğer onlar yanında ya da sırasının altında olursa kendini güvende ya da huzurlu hissediyor.”* Bu noktada zorbalığın yaşandığı ortamda en az kurban kadar olumsuz etkilenen üçüncü grup olan “tanıklar” söz konusu olmaktadır. Whitted ve Dupper (2005) da tanık çocukların genellikle kendilerinin de bir gün zorbalığa maruz kalacağı endişesi duyduklarını ve korku içinde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu çocukların, dikkatlerini sürekli olarak derslerinden çok, zorbalanın hedefi olmaktan nasıl kaçınacakları konusuna yönelttikleri için okulda da başarılı olamadıkları da araştırmada vurgulanmıştır.

Üst SED okulların okul müdürlerinin söyledikleri, diğer SED okulların müdürlerinin söylediklerinden farklı değildir. Ancak bu okullarda, bir okulun rehber öğretmeni (R3) gruplaşma olgusundan söz etmiştir ve herhangi bir gruba dahil olan öğrencinin, grupla birlikte hareket etmek adına hem zorba hem de kurban olabildiğini dile getirmiştir. ABD Eğitim

Bakanlığı'nın (2005) zorbalıkla mücadele için hazırladığı el kitabında da grup baskısı ile zorbanın yanında yer alma durumunda kalan öğrencilerin durumuna dikkat çekilmiştir. Kendi isteğiyle veya zorla gruba giren öğrencilerin grupla hareket etmek zorunda kalmaları sonucunda zorba veya kurban olmalarının kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Bir başka okulda ise, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ailelerinin kültürel özelliklerine göre farklılık gösterdiği rehber öğretmen (R9) tarafından dile getirilmiştir. Şehrin yerli halkından olmayan ve şehre dışarıdan gelmiş olan memur ve bürokrat çocuklarının, diğer öğrencilerin zorba davranışlarına maruz kaldıkları ifade edilmiştir.

Okullarda zorbalığın problem olup olmamasına ilişkin ilk soru ve kimlerin maruz kaldığına yönelik olarak sorulan ikinci soruya ilişkin verilen yanıtların ışığında, özellikle okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin zorbalık konusunda farkındalık düzeylerinin artırılması ve bilgilendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Gibson (2003), zorbalık hakkında yeterince bilgiye sahip olmayan öğretmenlerin, zorbalığı problem olarak görmediklerini ifade etmiştir. Bir okul müdürünün (M1), daha çok kimlerin mağdur olduğu sorusuna karşılık yanıtı zorba davranışların küçümsendiğini ve ciddiye alınmadığını göstermek bakımından ilgi çekicidir; *“Maruz kalan yok aslında. Bazen çok alıngan, kompleksli, kırılğan öğrenciler olabiliyor. Onlara da arkadaşları eğer canım bile dese onlar bundan alınabiliyorlar. Ortada hiçbir şey yokken. İşte benim boyum kısa diye beni küçük görüyorlar derler. Ya da sene başında ben bir şey söyledim ondan beri de bana cephe aldılar, beni dışlıyorlar falan diyor.”*

3. Bildiğiniz kadarıyla öğrenciler daha çok ne tip zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadır?

Alt ve orta SED okullarda daha çok vurgulanan, erkek öğrenciler arasında fiziksel zorbalığın yaygın olduğu, kızlar arasında da sözel zorbalığın yaygın olduğudur (M7). Üst SED okullardan birisinde (M3) fiziksel zorbalığın sözel zorbalıktan daha yaygın olduğu, diğer iki okulda ise, sözel zorbalığın (M6, M9) yaygın olduğu belirtilmiştir. Orta SED'den bir okul müdürü (M2), bütün zorbalık türlerinin görüldüğünü şöyle ifade etmiştir; *“Cinsel tacizden kızlar da erkekler de şikâyet ediyorlar. Fiziksel de var, sözel de var, cinsel de var.”*

Cinsel zorbalık bütün düzeylerdeki okullarda en alt sırada gelen zorbalık türü olarak anılırken, sözel ve fiziksel zorbalık türü sıra ile bazılarında birinci bazılarında ikinci sırada yer almaktadır. Duygusal anlamda zorbalık sadece bir üst SED okulun rehber öğretmeni (R9) tarafından ifade edilmiştir. Şehre dışarıdan gelmiş olan ailelerin çocuklarının kolay kolay diğerleri tarafından benimsenmediği ve gruplardan dışlandığı ifade edilmiştir.

Bu noktada da bazı okul müdürleri ile rehber öğretmenlerin söyledikleri arasında çeşitli uyumsuzluklar olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin, alt SED’den bir okulun müdürü (M1), fiziksel zorbalık olmadığını sadece alıngan yapılı öğrencilerin sözel ifadelerden alınganlık gösterebildiklerini ifade ederken, aynı okulun rehber öğretmeni (R1) okullarında yüzde 90 oranında fiziksel zorbalık davranışlarının görüldüğünü ifade etmiştir.

Üst SED’ den bir okul müdürünün (M3), okullarında görülen zorbalık türlerini ifade ederken söyledikleri, okullardaki zorbalık ve şiddetin boyutu hakkında karamsar bir tablo çizmektedir; “*Cinsel anlamda pek bir şey duymadık. Fiziksel çok yaygın. En çok da fiziksel zorbalık, darp, vurmak ve bıçaklamak. Sözel de çok var elbette özellikle medyada yerini bulan ifadeler çok kullanılıyor. “Senin biletini kestim, buranın reisi benim, sen öldün, sen bittin” gibisinden Türkçe ile, eğitim ile örtüşmeyen kelimeler öğrenciler arasında son derece yaygın.*”

4. Öğrencileriniz en çok nerelerde zorbalığa uğramaktadır?

Bütün alt ve orta SED’lerdeki okullar ile bir üst SED okulun (M3) özellikle okul müdürlerinin ifadelerinde okul sınırları içinde öğrencilerin zorbalık davranışlarına rastlamak pek mümkün değil. En sık olarak, okulun bahçesinden çıktıktan ve okuldan belli bir mesafede uzaklaştıktan sonra öğrencilerin fiziksel veya sözel zorbalıklarının olduğu bütün okul müdürleri tarafından bilinmektedir. Okul içinde ise çok nadiren olmakla birlikte, koridorlarda, merdivenlerde, öğrencilerin çok sıkışık oldukları yerlerde, okulun bahçesinde, tuvalette kısacası öğretmenlerin o anda olmadıklarını düşündükleri her yerde olabildiği hem rehber öğretmenler hem de müdürler tarafından ifade edilmektedir.

Üst sosyoekonomik düzeydeki iki okulun müdürü (M6, M9) ise, öğrencilerin okul dışında hiçbir zorbalık davranışlarının olmadığını özellikle belirtmişler ve çok küçük bazı sözel zorbalık davranışlarının okulda sınıfta ve koridorda olabildiğini, çeşitli küfürler kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu soru için, rehber öğretmenler ile okul müdürlerinin söyledikleri birbiriyle uyumludur.

5. Zorbalık yapanlar genellikle kimler?

Rehber öğretmenlerin ve okul müdürlerinin ifadeleri okul çevresinde güvenliğin son derece yetersiz olduğunu göstermektedir. Bütün düzeylerdeki okullarda hem müdürler hem de rehber öğretmenler zorbalık uygulayan kişilerin daha çok okul dışından gelen gruplar olduğunu belirtmektedir. Okul dışından gelen gruplar, bazı okulların öğrencilerinin tanıdığı veya ait olduğu herhangi bir grup olmaktadır. Öğrencilerin okul dışına çıktıktan sonra

özellikle haber vererek bir araya getirdikleri grup veya çevrede bulunan ve denetim altında olmayan gençlerden de oluşabildiği ifade edilmiştir. Bunlar okul içinde yaşanan sorunları öğrencilerin dışarıda çözmeye girişimlerine zorbalık yaparak yardımcı olabilmektedir. Bu noktada, öğrencilerin gruplaşma eğilimi dikkat çekmektedir. Sorunlarını çözmek için başvurdukları fiziksel müdahale yöntemini destekleyecek gruplara çeşitli biçimlerde katılmakta ve bazı oluşumlar içine girdikleri görülmektedir.

Bunlar, alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki bütün okulların müdür ve rehber öğretmenlerinin ifadesinde, üst sosyoekonomik düzeydeki okulların da sadece birisinin müdür ve rehber öğretmenin ifadesinde yer almaktadır. Üst sosyoekonomik düzeydeki okulların ikisinde ise, öğrencilerin okul dışındaki gruplar veya kişilerle herhangi bir bağlantısının olmadığı belirtilmiştir.

Okul müdürlerinden bazıları, çevreden gelerek öğrencilere zorbalık yapan gençlerle birebir ilgilendiklerini, okula çağırarak konuştuklarını ya da emniyetle işbirliği yaparak çözmeye çalıştıklarını, kısmen de bunda başarılı olduklarını belirtmişlerdir.

Okul dışından gelen gruplardan sonra, okul içinde zorbalık yapan öğrencilerin daha çok büyük sınıflar olduğu, küçük sınıflara zorbalık uyguladıkları dikkati çekmektedir. Üst SED'deki okullardan bir müdür (M3), üst sınıftaki öğrencilerin büyümelerinin gereği gibi bir yanlış inanışla küçük sınıflar üzerinde hakimiyet kurma çabalarını şu şekilde dile getirmiştir; *'okulda kendini üstün olarak kabul ettirme, ben son sınıfa geldim, işte okulun reisi benim, sorumlusu benim' gibi bir yaklaşım. Bu da daha çok üst sınıflarda olduğu için birbirlerini bu anlamda çok hırpalıyorlar.'*

Cinsiyet yönünden karşılıklı olarak birbirlerine uygulamaktan çok, aynı cinsiyetteki öğrencilerin yine hemcinslerine zorbalık yaptığı belirtilmiştir. Erkek öğrencilerin erkek öğrencilere, kız öğrencilerin de yine kendi aralarında kız öğrencilere zorbalık uyguladıkları belirtilmiştir. Ayrıca kızlar erkek öğrencilerin değil de yine kızların zorbalığına uğradığı bir okul müdürü tarafından (M5) şöyle dillendirilmiştir; *"Kızlar da tek başına baktığınızda hiç öyle masum değiller. Birbirlerinin gözünü morartacak ölçüde kavga eden kızlara da tanık olduk biz. Ancak yüzde olarak bakınca kızlar, erkeklere göre fiziksel kavgalara daha az giriyorlar."*

Orta sosyoekonomik düzeyden bir okul müdürü ise, diğerlerinden farklı olarak yörenin kültürel özelliğinin zorbaları belirleyebildiğini ifade etmiştir. Örneğin, yörede aşiretlerin hakim olmasının okulu da etkilediğini, aşiret mensubu olan öğrencilerin okulda kendilerini diğerlerine göre daha güçlü hissettiklerini ve diğerlerini kontrol altına alma çabası ile onlara zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir. Bu saptama, arkasında aşiret desteğinin varlığını hisseden

öğrencinin kendisine duyduğu aşırı güven sonucunda okulda kontrolü ele alma çabasını göstermektedir. Bu noktada zorba, yaşadığı sosyal çevrenin etkisiyle ve kültürel özelliklerden doğan zorbadır. Zorbalar genel olarak kurbanlardan bir şekilde güçlü olan öğrencilerdir ve bu güç, bu olayda zorbanın sosyal çevresinden kaynaklanmaktadır. Ancak genel olarak zorbalar güçlerini kendi kişisel özelliklerinden alırlar. Öger (2005) bu özellikleri güvenli, dışa dönük, rahat, baş etme becerileri yüksek, bağımsız ve kendini güvenle ortaya koyabilme olarak tanımlamaktadır. Bu farklı durum, zorbalığa karşı önleme stratejilerinin geliştirilmesinde Stephens'in (2005) da vurguladığı gibi okulun bulunduğu yerdeki sosyal çevre ile öğrenci ve personelin kültürel özelliklerinin okul yöneticilerince dikkate alınmasının önemini göstermektedir. Okul yöneticileri, okullarında çeşitli değerlendirmeler yaparak o okula egemen olan en yaygın sorunların neler olduğunu tespit etmeli ve bu konulara hitap edecek programlar geliştirmelidir.

Okul dışından kişilerin okula girip okulda sorun çıkardıklarına ilişkin olarak bir rehber öğretmenin (R5) şu cümleleri son derece çarpıcıdır; *“Örneğin bizim okulumuzda adı ve lakabı ile bilinen birisi var; bu kişi öğrencimiz olmadığı halde okula rahatlıkla girer, öğrencilerle oturur kalkar; idare bunu engellemek için gerekli yerlere başvurduğunu söyler ama yine de bu çocuk okula gelir, sırf olay çıkarmasın diye de rahatlıkla girer okula. Bu arada bu kişi birileri için örnektir. Hatta öğrenciler bazen ‘O bizim adamımız, bizden’ gibi ifadeler kullanırlar, ben duyduğum için söylüyorum.*

6. Zorbalığa maruz kalanlar genellikle kimler?

Bu soru, daha önce de ifade edildiği gibi, 2. sorunun yerine sorulmuş ve cevaplar ve yorumları ikinci sorunun cevapları bölümünde sunulmuştur.

7. Öğrenciler bu davranışlara maruz kalmaktan ne sıklıkla şikâyet ediyorlar?

Okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin gözlemleri ve öğrencilerden çeşitli biçimlerde duydukları olaylar ile şikâyet edilen olaylar kıyaslandığında, öğrencilerin şikâyetlerinin çok fazla olmadığı görülmektedir. Bunun için rehber öğretmenler ve müdürler çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Şikâyet etmeme nedenleri arasında en çok göze çarpanı, öğrencilerin kültürel nedenlerle, sorunlarını kendi yöntemleriyle çözme girişimleri gösterilmektedir. Başka bir ifade ile, öğrencilerin kendilerini rahatsız eden sorunu başkasına iletmesinin güçsüzlük veya çocukça davranmak biçiminde yorumlanacağı endişesi, onları sorunla tek başlarına veya kendi grupları ile başa çıkma yoluna itmektedir. Orta ve alt sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin çoğu okul idaresine şikâyetçi olsaydı,

zorbaya aynı biçimde karşılık verme yolunu seçmektedirler. Orta SED’ den bir rehber öğretmenin (R5), öğrencilerin kültürel nedenlerle de şikâyet etmekten kaçındıklarına ilişkin görüşlerini ifade eden şu cümleleri oldukça ilginçtir; “*Öğrencilerimizin gelip bize okul içinde şu olaylara maruz kalıyoruz gibi bir şikâyette buldukları yok. Ama şunu söyleyen öğrenciler çoğunlukta: ‘Biz okulumuzdan çıkıyoruz ve zaman zaman kavgaya şahit oluyoruz ve bu durum bizi korkutuyor. Hatta bu yüzden okula gelmekten korkuyoruz ve okula gelmek istemiyoruz.’ Ama şunu söyleyeyim ki; acı bir gerçek ama kavgaya karışan öğrencilerimizin hiçbirisinin gelip bize problem ilettiği olmamıştır. Olmamasının nedeni de veli profilidir. Şöyle bir çevre düşünün; örneğin kahvede oyun oynamasını bilmeyenin, sigara içmeyenin, sorunu olduğunda fiziksel güçle çözemeyen ya da elinde tespahi olmayanların onaylanmadığı, kendini bir şekilde kanıtlamayanların adam yerine konmadığı bir çevre. Kırsal kesimden gelen öğrencilerimiz daha ağırlıkta. Onlar için adam yerine konmak, sorununu kendi başına çözmek demektir.*”

İçine kapanık ve sessiz kişilik özelliğine sahip olan öğrencilerin de seslerini çıkarmadıkları ve kabullendikleri rehber öğretmenlerin gözlemleri arasında yer almaktadır. Ayrıca öğrencilerin şikâyet etme durumunda arkadaşları tarafından ispiyonculukla suçlanmak korkusu ile de şikâyet etmekten çekindikleri ifade edilmiştir. Benzer biçimde Coloroso (2003)’ da öğrencilerin zorba davranışları bildirmeleri durumunda “ispiyoncu”, “dedikoducu” veya “haberci” gibi adlandırılacağı korkusu ile yetişkinleri durumdan haberdar etmediklerini ifade etmiştir.

Ancak alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki okullarda, yine de haftada birkaç kez, bir okulda da günde 10–15 kez öğrencilerin şikâyette bulunduğu müdürler tarafından ifade edilmiştir. Ancak üst sosyoekonomik düzeydeki okullarda müdür ve rehber öğretmenler, her olayın mutlaka kendilerine bildirildiğini ve buna rağmen fazla şikâyet almadıklarını ifade etmişlerdir.

Cinsiyet yönünden bakıldığında şikâyet için daha çok kız öğrencilerin başvurduğu, erkek öğrencilerin çok fazla şikâyet etmedikleri görülmektedir. Şikâyet edilen zorbalık türlerinin fiziksel, sözel ve cinsel zorbalık olduğu ve erkek öğrencilerin de kız öğrencilerin cinsel zorbalığına maruz kalmaktan şikâyet ettikleri bir okul müdürü tarafından belirtilmiştir.

Üsr SED’ den bir okul müdürü (M3), okul yönetimi olarak kendilerini de rahatsız eden ve sıkça şikâyet aldıkları bir konuyu şöyle özetlemiştir; “*Okulda bazı öğrenciler kendilerini ‘ben müdürün ya da baş muavinin akrabasıyım; bana sahip çıkar, kimse bana dokunmasın’ gibi sözler söyleyerek, arkadaşları üzerinde bir hâkimiyet kurma girişimi içine girmişlerdi Bundan çok şikâyet ediliyordu. Öğrencilere de, bu kişileri belirleyip cezalarını en şiddetli*

biçimde vereceğimi söyledim. Sonunda üç öğrenciyi buldum ve okuldan uzaklaştırdım. Öğrenciler de rahatladı, biz de. Öğrenciler son derece tedirginmiş.

8. Bu davranışların önüne geçilmesi için öğrenciler herhangi bir çaba gösteriyorlar mı?

Alt SED’de bir okul müdürü (M4) ve bir rehber öğretmen dışında (R1) bütün müdürler ve rehber öğretmenler, öğrencilerin bu davranışların önüne geçilmesi için çeşitli biçimlerde çaba gösterdiklerini belirtmişlerdir. Özellikle zorba davranışlara karışmayan öğrencilerin, kurbanlardan yana tavır aldıklarını ve zorbaları, yaptıklarının yanlış olduğu konusunda uyardıklarını söylemişlerdir. Öğrencilerin çabaları arasında, bir okulda öğrencilerin zorba davranışlarla mücadele etme ve engellemeye yönelik olarak seminerler hazırlayıp sundukları da bir rehber öğretmen tarafından belirtilmiştir.

Ancak bu noktada, yine bir rehber öğretmen tarafından vurgulanan önemli bir konu da öğrencilerin kişilik özelliklerinin zorbalığı engelleme davranışlarında belirleyici olmasıdır. Örneğin bir rehber öğretmen (R4), içine kapanık kişilik özelliğine sahip olan öğrencilerin şikayet bile etmeden durumu kabullendiklerini gözlediğini söylemesi son derece çarpıcıdır.

Orta SED’deki okullarda bir okul müdürü (M8) dışında bütün okul müdürleri ve bütün rehber öğretmenler öğrencilerin bu konuda hiçbir çaba göstermediklerini söylemişlerdir ve bu durumu farklı nedenlere bağlamışlardır. Örneğin bir okul müdürü (M2) ve bir rehber öğretmen (R5), sadece aynı biçimde karşılık verme yolunu seçtiklerini, bir okul müdürü (M5) ve bir rehber öğretmen (R8), öğrencilerin zorbalığı engellemeye yönelik olarak neler yapabileceklerini bilmediklerini belirtirken; bir rehber öğretmen (R2) de, öğrencilerin bu durumdan şikayetçi olmadıklarını ve zorbalığı güçlerini göstermek için bir yol olarak gördüklerini, sonuç olarak da bir çaba gösterme gereği duymadıklarını belirtmiştir. Aynı SED’deki okullardan sadece birinin müdürünün (M8), öğrencilerin zorbalarla konuşma yoluna gittiklerini ve sorunu birbirleriyle konuşarak hallettiğini belirtmesi, farklı bir davranış biçimi olduğunu göstermektedir. Bu okulda, öğrencilerin yaptıkları hataları anlamaları durumunda birbirlerinden özür dilemeyi bildikleri ve gerek duyduklarında da rehberlik servisine başvurdukları ifade edilmiştir. Ancak aynı okulun rehber öğretmenin, öğrencilerin zorbalık karşısında çaresiz hissettiklerini ve herhangi bir çabaya başvurmadıklarını söylemesi ilginç bir bulgudur.

Üst SED’deki okullarda ise bir müdür (M3), onur kuruluna seçilen öğrencilerden bu anlamda yararlandıklarını söylemiştir. Bu öğrenciler, okul sınırları içinde zorba davranışlara başvuran öğrencileri okul idaresine bildirmektedirler. Aynı okulun rehber öğretmeni, diğer

sosyoekonomik düzeylerdeki okullarda olduğu gibi öğrencilerin sorunlarını konuşarak çözmeye alışkanlıklarından yoksun olduklarını ve zorbalığa karşı yine zorbalıkla cevap verdiklerini ifade etmiştir. Diğer müdür ve rehber öğretmenlere göre ise, öğrenciler zorbalıkla karşılaştıkları durumlarda kendilerine başvurumaktadırlar. Üst sosyoekonomik düzeydeki okuldan bir rehber öğretmenin (R9), zorbalık mağduru öğrencilerin de kendi içlerinde bir araya geldiklerini ve kendi gruplarını oluşturduklarını söylemesi dikkat çekicidir.

9. Diğer öğretmenler, siz veya okul yönetimi ne sıklıkla bu davranışların olduğundan haberdar ediliyorsunuz?

Alt SED'deki okullarda, öğrencilerin genellikle okul idaresine de rehber öğretmenlere de gitmedikleri ifade edilmiştir. Bunların nedenleri için değişik görüşler sunulmuştur. Örneğin okul müdürü (M1) kendilerine öğrencilerin şikâyet gelmediklerini ya da herhangi bir durumu bildirmediklerini söylerken neden olarak okulda hiç olay olmadığını belirtmiştir. Ancak rehber öğretmen (R1) ise, zorba mağdurlarının öğretmenlerden yardım almak ve onları karıştırmak istemedikleri için idareye veya diğer öğretmenlere gitmediklerini söylemiştir.

Ancak müdür ve rehber öğretmenler, öğrencilerin zaman zaman kendilerine gelseler bile toplam içinde kendilerine ulaşan olay oranı konusunda kesin bir yargı belirtmemişlerdir. Sadece bir okul müdürü (M7), okulda olan olayların yarısından okul idaresi olarak haberdar olduklarını belirtmiştir. Bir rehber öğretmen de (R7), bu durumu idareye veya rehber öğretmenlere bildirenlerin zorbalara ya da kurbanlar değil, karışmayan öğrenciler olduğunu ifade etmiştir.

Orta SED'de aynı okulun müdürü (M2) ve bir rehber öğretmeni (R2), kurban öğrencilerin sıkça kendilerine başvurduğunu belirtmişlerdir. Bu düzeydeki diğer iki okulun rehber öğretmenleri ve okul müdürlerine göre de, alt sosyoekonomik düzeydeki okullarda olduğu gibi, kurban ve zorba öğrenciler değil karışmayan öğrencilerin bu tür durumları idareye bildirmektedirler.

Üst SED'de bir okul müdürü (M3) ve aynı okulun rehber öğretmeni (R3), diğer düzeylerdeki okulların müdürleri ve rehber öğretmenleri gibi, okulda gerçekleşen zorbalık olaylarından zorba veya kurban gibi doğrudan etkilenen öğrencilerin değil, diğerlerinin kendilerine bildirdiğini belirtmişlerdir. Diğer iki okulun müdür ve rehber öğretmenleri ise, (M6, M9, R6, R9) okullarında bu anlamda bir olay olmadığını, olsa da mutlaka etkilenen öğrenciler tarafından kendilerine bildirileceğini belirtmişlerdir.

Alanyazında da öğrencilerin zorba davranışlara uğradıklarında okul müdüründen, rehber öğretmenden veya ailelerinden yardım isteme eğilimi göstermediklerine dair araştırma

bulguları mevcuttur. Ancak öğrencilerin yardım başvurusunda bulunmasa bile, zorbalığın olumsuz sonuçlarından etkilendikleri ve başa çıkma konusunda yalnız kaldıkları vurgulanmıştır. Zorba davranışlara maruz kalan kurban, duygularını öğretmenlerinden ve ailesinden saklayabilir. Ancak üzüntü ve utanç duygularının olması kaçınılmazdır ve kurbanda akademik başarısızlık, depresyon, sosyal bakımdan geri çekilme, okuldan kaçma ve diğer sosyal ve psikolojik uyumsuzluklar ile kendini gösterir (Crick ve Grotpeter, 1996; Kochenderfer ve Ladd, 1996; Slee, 1995). Bu bakımdan öğretmenlerin de öğrencilerin de sorunun çapının farkında olması ve görmezden gelmemesi son derece önemlidir.

10. Sizce öğrenciler durumu her defasında size bildiriyorlar mı yoksa daha çok kendi içlerinde ve kendi yöntemleriyle mi halletmeye çalışıyorlar?

Alt SED'deki okullardan birisinde öğrencilerin herhangi bir zorbalık durumunda ne okul müdürüne ne de rehber öğretmene başvurmadıklarını görülmektedir. Okul müdürü (M1), okulda nadiren de olsa, olan zorbalık olaylarının mutlaka kendilerine yansıdığını ve her defasında haberlerinin olduğunu ifade ederken; rehber öğretmen (R1), öğrencilerin zorbalık yaşadıklarında rehber öğretmene gelmediklerini, tamamen kendi yöntemleri ile hallettiklerini, bunun da mutlaka fiziksel güç kullanmak olduğunu dile getirmiştir. Aynı SED' den bir başka okulda ise, okul müdürü (M4) bütün zorbalık olaylarının kendilerine mutlaka iletilmediğini; rehber öğretmen (R4) ise, çok sayıda şikâyet alıyor olmalarına rağmen, yine de bütün olayların öğrenciler tarafından kendilerine iletilmediğini belirtmiştir. Diğer okulda ise, (M7, R7) hem okul müdürü hem de rehber öğretmen öğrencilerin sorunlarının ancak yarısının kendilerine iletilmediğini ve öğrencilerin daha çok sorunlarını kendi yöntemleriyle halletmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu okulda aynı zamanda, aşiret mensubu olan öğrencilerin aşiretleri arasında çıkan kavgaların ve kan davalarının da okulda bir şekilde devam ettiğini ve öğrencilerin bunları da kendi yöntemleri ile çözmeyi tercih ettikleri iletilmiştir. Rehber öğretmen ise, olayların yüzde yirmisini öğrencilerin çeşitli biçimlerde intikam almak veya görmezden gelmek biçiminde kendi yöntemleri ile çözmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

Orta SED'deki okulların müdürleri (M2, M5, M8) bütün olayların kendilerine getirilmediğini, genellikle gözlemlerinden daha az sayıda olayın kendilerine iletilmediğini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin, sorunlarını okul idaresine iletmekten çok genellikle kendi yöntemleri ile halletme yoluna gitmeyi tercih ettiklerini bildiklerini ifade eden bu okul müdürleri, öğrencilerin kullandıkları bu sorun çözme yönteminin en kötü yöntem olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü bu yöntemin, genellikle intikam almak veya zorbalığa yine

zorbalıkla karşılık vermek olduğu, ayrıca karşılık veren öğrencilerin okul dışından kendilerine destek olacak bazı kişilerden de yardım aldıkları belirtilmiştir (M5). Öğrencilerin bazılarının okul dışına çıktıktan sonra karşılık vermeyi planladıkları, bazılarının ise okuldan çıkıncaya kadar bekleyemeyip okulun tuvaletinde birbirlerine fiziksel güç kullanarak şiddet uyguladıkları, yine okul müdürü tarafından ifade edilmiştir.

Ancak orta SED'deki bu okullarda, öğrencilerin rehber öğretmenlere başvurma yoluna gitmedikleri iki rehber öğretmen tarafından özellikle belirtilmiştir (R5, R8). Çünkü bu rehber öğretmenler, tanık oldukları olaylar ile kendilerine iletilen olaylar arasında çok büyük sayı farklılığı olduğunu dile getirerek, öğrencilerin bu anlamda rehberlik servislerinden yardım alma yolunu seçmediklerini ifade etmişlerdir. Bu düzeylerdeki okullardan sadece birisinin rehber öğretmenine göre de (R2), çok sayıda olayın kendilerine aksettirilmekte, hatta rehberlik servisine getirilmemesi gereken sorunları paylaşmaktadırlar.

Üst SED'deki okullardan birisinde okul müdürü (M3), olayların her defasında mutlaka kendilerine yansıdığını ve öğrencilerin bu anlamda kendilerinin kontrolü altında olduğunu ifade etmesine rağmen, aynı okulun rehber öğretmeni (R3), öğrencilerin öncelikle kendilerinin zorbalığa karşı zorbalıkla karşılık vermeden asla rehberlik servisine gelmediklerini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da rehber öğretmen, öğrencilerin öğretmenlerden yardım istemesini rakip grup karşısında yenilgi biçiminde algılıyor olmalarına bağlamaktadır. Okul müdürü olaylardan haberdar olmak üzere onur kuruluna seçilen öğrencilerden ve sınıf başkanlarından yardım aldıklarını, bu öğrencilerin diğer arkadaşlarının herhangi bir şiddet olayı planladıklarını kendilerine bildirdiğini belirtmiştir. Böylece istenmeyen olaylardan önceden haberdar olarak vaktinde öğrencilere müdahale etme ve engelleme şansını elde ettiklerini dile getirmektedir. Ancak yine de, öğrencilerin bütün olaylarına bilgileri dahilinde olmasına rağmen müdahale etmediklerini; öncelikle konuşarak kendi aralarında sorunlarını çözmelerine fırsat tanıdıklarını da ilave etmiştir. Üst SED'deki diğer okulda ise okul müdürü (M6), öğrencilerin hiçbir olay yaşamadıkları için kendilerine gelmediğini belirtmiş; rehber öğretmen (R6) ise, öğrenci sayılarının az olması nedeni ile bütün öğrencileri gözlemleyerek aralarında neler olduğunu bilebildiğini ve öğrenci olayı rehber öğretmene bildirmese bile kendisinin çağırıp konuştuğunu söylemiştir. Ayrıca aynı rehber öğretmen, çok az sayıda olayı öğrencilerin kendi çabaları ile halletmeye çalıştıklarını başka öğrenciler aracılığı ile duyduğunu; ancak öğrencilerin bu sorunları kendi aralarında çözemeyip sonunda yine rehber öğretmene başvurduklarını sözlerine eklemiştir. Bu düzeydeki diğer okulun müdürü (M9), öğrencilerin kendi aralarında sorunlarını çözmeye girişimlerinin olduğunu ve bunda başarılı olamadıkları durumda okul müdürüne

başvurduklarına dikkat çekmiştir. Aynı okulun rehber öğretmeni ise, (R9) öğrencilerin her defasında sorunlarını mutlaka rehber öğretmene getirdiklerini çünkü kendi sorunlarını kendi çözüme gibi bir çabalarının asla olmadığını ve kendilerine bu anlamda güven duymadıklarını ifade etmiştir.

Murray (2004) da, öğrencilerin karşılaştıkları zorbalığın şiddetinin arttıkça yardıma başvurma olasılıklarının artacağını öne sürmüştür. Ayrıca aynı çalışmada öğretmenler, “utanmanın” ve “ya öğretmen yardım etmezse” duygusunun bazı zorbalık durumunda öğrencilerin yardım almaktan çekinmeleri için olası bir neden olabileceğini ifade etmişlerdir. Çalışmada ortaya çıkan en çarpıcı bulgu ise, öğrencilerin, fiziksel saldırıya uğradıklarında başvuruda buldukları en önemli kaynak olarak okul yöneticisini göstermeleridir.

11. Bildiğiniz kadarıyla başka (çevredeki) okullardan gelip sizin öğrencilerinize zorbalık yapan var mı?

Alt SED’deki okullardan birisi için, başka okullardan gelip de zorbalık yapan öğrenciler bir sorun oluşturmamaktadır. Hem okul müdürü hem de rehber öğretmen (M1, R1), böyle bir durumla hiç karşılaşmadıklarını dile getirmişlerdir. Bir diğer okulda okul müdürü (M4), şu anda diğer okullardan gelen öğrencilerin okul için bir problem olmadığını; geçmişte bu anlamda sorunlar yaşadıklarını, ancak bu öğrencilerle konuşarak sorunu çözdüklerini ifade etmiştir. Rehber öğretmen ise (R2), bu anlamda öğrencilerin kendisine zaman zaman şikâyetle bulduklarını belirtmiştir. Alt SED’deki diğer okulda ise, okul müdürü (M7) bu konuda sıkıntı çektiklerini, diğer okuldan öğrencilerin gelip okulda veya çevresinde arkadaşlarına yardımcı olmak adına zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Kendi okullarındaki öğrencilerin diğer okullardaki arkadaşlarına cep telefonu ile ulaştıklarını ve onların da okul çevresinde hazır bulduklarını ve okul idaresi olarak bundan haberdar olduklarını da eklemiştir. Aynı okulda rehber öğretmen (R7), öğrencilerin diğer okullardan gelen öğrencilerin zorbalığından yakındığını, ancak bunun sayı olarak çok fazla olmadığını işaret etmiştir.

Orta SED’deki okullara bakıldığında, bir okul müdürü (M2) başka okullardan gelip de kendi okullarının sınırları içinde zorbalık yapan öğrenci hiç olmadığını belirtmiştir. Aynı okulun rehber öğretmeni, geçmiş yıllarda bu açıdan çok sıkıntılı bir okul olduklarını, ancak bu yıl içinde değişen okul idaresinin çok sıkı tedbirler alması sonucunda bu sorunun üstesinden geldiğini belirtmiştir. Diğer iki okulda da okul müdürleri de (M5, M8) rehber öğretmenler de (R5, R8), başka okullardan gelip kendi okullarındaki öğrencilere zorbalık yapan öğrenciler olduğunu belirtmişlerdir. Dışarıdan gelenlerin geçmişte okulun öğrencisi olup çeşitli disiplin suçları nedeni ile ilişkisi kesilen öğrenciler olduğu da, yine bir rehber öğretmen (R5) tarafından

dile getirilmiştir. Ancak bir okul müdürü (M8), bunun bir tek olay olduğunu ve öğrencinin ailesi ile iletişime geçerek sorunu çözdüklerini belirtmiştir. Aynı okulun rehber öğretmeni ise (R8), dışarıdan gelen ve öğrencilere zorbalık yapan öğrenciler olduğunu duyduğunu ancak tanık olmadığını belirtmekle birlikte, bu öğrencilerin başka okulun öğrencileri olup olmadığını kesin olarak bilmediğini ifade etmiştir.

Üst SED'deki okullara bakıldığında, okullardan birisinin çevresinde iki genel lise daha olması nedeniyle hem müdür (M3) hem de rehber öğretmen (R3), böyle bir durumun kendi okulları için sık yaşanan bir sorun olduğunu ifade etmişlerdir. Üst SED'deki diğer iki okulda ise, okul dışına çıktıktan sonra başıboş gençlerin görülmesinin bütün okulların çevresi için sorun olduğu gibi, kendi okulları için de sorun olduğunu ifade etmişler; ancak bunun için aldıkları önlemleri de belirtmişlerdir. Her iki okulda da benzer önlemler alınmıştır. Bu okullarda öğrenciler, okul çıkışında da okula gelirken de servislere okul bahçesi içinde bindirilip indirilmekte; ayrıca servislerde öğrencilerle birlikte öğretmenler de bulunmaktadır. Öğrencilerin okulun bahçesinde öğretmen olmadan bulunmaları kesinlikle yasaklanmıştır (R6). Servise binmeyen birkaç öğrenci ise, öğretmenler tarafından otobüslere bininceye kadar beklenmektedir. Bir okulda yine de bir tek öğrencinin geçmişte rahatsız edildiğini ve rahatsız eden öğrenci ile okul müdürü görüşerek sorunun çözüldüğü anlatılmıştır (M6, R6, R9). Üst SED'den bir okul müdürü (M9), orta SED'den bir okul müdürünün (M7) söylediklerine benzer şekilde, okul içinde değil ama okuldan çıktıktan sonra öğrencilerin kimi zaman arkadaşlarına cep telefonu ile haber vererek toplandıklarını ve bazı öğrencileri rahatsız edebildiklerini ifade etmiştir. Üst SED'deki bu okullarda çok az da olsa görülen ve okul dışından gelen öğrencilerin uyguladığı bu zorbalık davranışlarının, kız öğrencilere yönelik taciz biçiminde gerçekleştiği rehber öğretmenler (R6, R9) ve okul müdürleri (M6) tarafından söylenmiştir.

12. Sizin okulunuzdan gidip başka (çevre) okullardaki öğrencilere zorbalık yapan var mı?

Alt SED'deki okullardan iki okul müdürü (M1, M4), kendi okullarından gidip de başka okullarda zorbalık yapan öğrencinin olduğuna dair hiçbir duyularının olmadığını belirtmişlerdir. Ancak bu okulların rehber öğretmenleri (R1, R4), kendi okullarından gidip de başka okulun öğrencilerine zorbalık yapan öğrenciler olduğunu ifade etmişler, ayrıca bir rehber öğretmen (R1), öğrencilerin okul dışındaki denetim altında olmayan gençlerle işbirliği yaparak başka okulların öğrencilerine zorbalık yaptıklarını bildiğini eklemiştir. Bu bakımdan diğer okullardaki olayların okul idaresine değil, rehber öğretmenlere şikâyet edildiği

görülmektedir. Alt SED'deki okullardan sadece birisinin rehber öğretmeni (R7) de okul müdürü de (M7), başka okullardaki öğrencilerin gelip kendi öğrencilerini rahatsız etmesi gibi kendi okullarındaki öğrencilerin de gidip başka okulun öğrencilerini rahatsız ettiklerini bildiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin okul çıkışında cep telefonları ile birbirlerine haber vererek ulaşmaları ve gerekli durumda birbirlerinden yardım istemeleri, bütün öğrenciler için geçerli bir durum gibi görülmektedir. Gerek duyduğunda okuluna arkadaşını kendisine yardıma çağıran öğrencinin, arkadaşının ihtiyaç duyduğu bir anda da diğer okula onun yardımına elbette beklenen bir durumdur.

Orta SED'de okulların müdürleri (M5, M8), bu konuda az da olsa bazı şikâyetler aldıklarını ve kendi okullarından öğrencilerin gidip başka okulların öğrencilerine zorbalık yaptıklarını bildiklerini ifade etmişlerdir. Bir okul müdürü (M5), bu bakımdan diğer okul müdürleri ile iletişim içinde olduklarını ve bu yönde bir duyum aldıklarında birbirlerini arayıp haber verdiklerini dile getirmiştir. Ancak rehber öğretmenler, bu konu hakkında pek fazla bilgiye sahip değiller. Bir rehber öğretmen (R2), öğrencilerinin başka yerlere fazla gitmediklerini bildiğini, onun yerine okul dışındaki bütün vakitlerini okulun önünde, öğrenci olmayan arkadaşları ile birlikte oturarak geçirmeyi tercih ettiklerini ve bu oturma sırasında çeşitli kavga ve taciz olaylarına neden olduklarını bildiğini dile getirmiştir. Diğer iki rehber öğretmen (R5 ve R8) bu konuda herhangi bir fikre ve duyuma sahip değiller.

Üst SED' den bir okul müdürü ve (M3) ve rehber öğretmen (R3) böyle bir şeyin var olabileceği konusunda tahminleri olmasına rağmen hiç şikâyet almadıkları için kesin bir bilgileri yoktur. Diğer iki rehber öğretmen ise, (R6, R9) yine bu konuda hiçbir duyularının ve tahminlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

13. Bu konuda ailelerden hiç şikâyet alıyor musunuz?

Alt SED'deki okullara bakıldığında, üç okul müdürü de öğrencilerin ailelerinden, okulda veya okul yolu üzerinde maruz kaldıkları zorbalıktan şikâyet aldıklarını dile getirmişlerdir. Ancak şikâyet edilen nedenler ve müdürlerin tutumları farklılık göstermektedir. Bir okul müdürü (M1), okul yolu üzerinde özellikle kız öğrencilere cinsel zorbalıkta bulunan kişiler olduğunu ve yine okul dışında öğrencilerden haraç adı altında para alındığını ve ailelerin bundan şikâyetçi olduğunu belirtirken; bunun kendileri açısından bir problem olmadığını çünkü okul dışında gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu okulda rehber öğretmen, ailelerin şikâyetleri ile muhatap olmadığını ve ailelerin olumlu veya olumsuz okula hiçbir şey yansıtmadıklarını belirtmiştir. Okulda görev yaptığı yıllar içinde, bir veya iki olayı geçmeyecek kadar az şikâyetçi veli olduğunu ifade ederken, ailelerin okuldan çok uzakta ve

çocukları ile son derece ilgisiz olduklarının da altını çizmiştir. Bunun sonucunda da gözleminin, çocukların yaşadıkları sorunları ailelerine iletmekten çok kendi bildikleri yöntemler olduğunu da eklemiştir. Aynı SED’den bir başka müdür (M4) ise, birçok yetişkin gibi öğrencilerin yaşadıkları bu tip zorbalık olaylarının onların gelişim sürecinin bir parçası olarak düşündüğünü ve ailelerden aldığı çok sayıda şikâyeti dikkate almadığını şöyle ifade etmiştir; *“Velilerden çok şikâyetler var, ama ben onları hiç kaale almıyorum. Öğrenciler birbirleriyle yaşadıkları en ufak şeyi ailesine taşıyor. Ama aslında ben biliyorum ki, bu davranışlar kesinlikle onların gelişimlerinin bir parçası. Tamamen normal şeyler, tartışmalar aileye farklı yansıyor.”*

Bu okuldaki rehber öğretmen ise (R4) diğer öğretmen (R1) gibi, öğrencilerin genellikle çok çocuk sahibi olan ailelerden geldiklerini ve dolayısıyla ailelerin çocukları ile yeterince ilgilenmediklerini ve birçok olaydan haberlerinin bile olamadığı için olaylarla kıyaslandığında çok az sayıda aile şikâyeti aldıklarını belirtmiştir. Benzer ifadeler yine diğer okul müdürü ve rehber öğretmen tarafında da dile getirilmiştir. Bu okulun müdürü (M7), ailelerin sadece şikâyet için geldiklerini ancak kendilerinin önerdikleri çözüm yolları için ellerinden geleni yapmadıklarını ifade etmiştir. Gelen şikâyetlerin ise daha çok kız öğrencilerin ailelerinden geldiğini ve cinsel zorbalığa uğradıkları biçiminde olduğunu da sözlerine eklemiştir. Aynı okulda rehber öğretmen (R7), okulla iyi ilişkileri olan veya okula az da olsa gelen velilerin bu anlamda bazı şikâyetleri olduğunu söylemiştir.

Orta SED’deki okulların müdürleri ve rehber öğretmenlerinin söyledikleri, alt SED’deki okullardan çok farklı olmamıştır. Bir okul müdürü (M2), ailelerden gelen şikâyetlerin, çocuklarının zorbalığa maruz kalmalarıyla ilgili değil de öğrencilerin okulda eskisi gibi öğretmenler tarafından dövülmemesine ilişkin olduğunu söylemiştir. Öğrencilerin okulda öğretmenleri tarafından dövüldüğü yıllarda, birbirlerine zorbalık da uygulamadıklarına inandıkları için velilerin bu yönde talepleri olmuştur. Bir velinin okul müdüründen, okulda şiddetin önüne geçilmesi için yine şiddet uygulanması talebiyle okula gelmesi son derece ilginçtir. Alanyazında yer alan ve zorbalığın özelliklerinden olan güç ve saldırganlığın kökeninin aile yapısına dayandığı bilgisiyle uyumlu görülmektedir (Zaklama, 2003).

Bir okul müdürü de (M2) öğrencilerin bu tip olayları aileleri ile paylaşmadıkları için ailelerden şikâyet gelmediğini şöyle belirtmiştir;

Bunun dışında, öğrencilerin zorbalığa uğradıkları için şikâyete gelen velinin olmadığını söylerken okul müdürü, bunun nedeni olarak öğrencilerin aileleri ile bu konuda paylaşımlarının olmamasını göstermiştir. Geçmişte okulda cinsel zorbalığa uğrayan veya kendileri yüzünden kavga çıkan kız öğrencilerin velilerinin okula şikâyetçi olarak gelmek

yerine çocuklarını okuldan almayı tercih ettikleri ve okul müdürü, öğrencinin okula yeniden dönmesini sağlamak üzere gösterdiği yoğun çabayı şöyle ifade etmiştir; *“Ailelerden bu konuda hiç şikâyet almıyoruz. Ailelerin haberlerinin olduğunu da pek sanmıyorum. Yani öğrenciler, problemleri ailelerine yansıtamazlar. Çünkü bir iki defa kızların rahatsız edilmesi ya da kızlar yüzünden kavga çıkması nedeni ile kızlarını hemen okuldan almaya kalkışan veliler oldu ve biz çok çaba sarf ettik veliyi ikna edinceye kadar. Ben her gün kendi arabamla evinden alınıp tekrar evine bırakılacağını garanti ederek okula devamını sağladım. Yani bu çok hassas bir konudur bu yörede. Hele hele kızlar gidip de ailelerine bu tip şikâyetlerini söyleyemezler ve aileler de bize gelmezler.”*

Aynı okuldaki rehber öğretmen (R2) de, cinsel zorbalığa uğrayan kız öğrencilerin velilerinin zaman zaman az da olsa şikâyette bulduklarını bunun dışında velilerin çocukları ile çok fazla ilgilenmediklerini ve onları kendi haline bıraktıkları için okula bu anlamda herhangi bir şikâyet için gelmediklerini belirtmiştir. Diğer iki okuldan birisinin müdürü (M5), ailelerden çokça şikâyet aldıklarını, zaman zaman neler yapabilecekleri konusunda velilerle konuştuklarını; ancak bu tipte veli sayısının sınırlı olduğunu, bazı velilerin çocukları ile iletişimlerinin çok kötü olduğunu ifade etmiştir. Velilerin çoğunun okula gelmeyi pek sevmeyen velilerden oluştuğunu da eklemiştir. Aynı okulda velilerin şikâyetlerini sadece okul müdürüne iletmeleri nedeniyle olsa gerek, rehber öğretmen (R5), velilerden hiç şikâyet almadıklarını belirtmiştir. Aynı düzeydeki diğer okulun hem okul müdürü hem de rehber öğretmeni, ailelerin ne iyi ne de kötü hiçbir nedenle okula gelmedikleri gibi, bu anlamda herhangi bir şikâyet için de gelmediklerini belirtmiştir.

Üst SED’deki okulların birisinin müdürü (M3) ve rehber öğretmeni (R3), ailelerin okulda meydana gelen herhangi bir özel olay nedeni ile değil de, genel olarak basından ve çevreden duydukları olaylar nedeniyle endişelenerek okula geldiklerini ifade etmiştir. Bu müdürün söyledikleri orta SED’deki bir okul müdürünün (M2) söylediklerine şu anlamda benzerlik göstermektedir; aileler çocukları üzerinde otorite kuramamaktan şikâyetçidirler. Sınırsız hoşgörü gösterilen çocukların sorumluluklarını yerine getirmekten kaçındıkları ve ailelerinin hoşgörüsünü istismar ettikleri yönünde şikâyetler aldıkları ifade edilmiştir. Ayrıca ailelerin, öğrencilerin okul dışında yaşadıkları zorbalık olaylarından dolayı da şikâyette buldukları eklenmiştir. Diğer iki okulun müdürleri (M6, M9), bu tür olayların okulda çok fazla yaşanmaması nedeniyle ailelerin şikâyet için gelmediklerini belirtirlerken; rehber öğretmenler (R6, R9) benzer biçimde bir iki olay dışında velilerin okuldaki herhangi bir olay için okula gelmediklerini belirtmişlerdir.

14. Sizce öğrenciler akranlarına neden zorbalık yapıyorlar?

Öğrencilerin zorbalık yapma nedenleri, alt SED'deki okullarda iletişim kurma becerilerinden yoksun olma veya kendini ifade etme yolu olarak görme ve ailesel nedenlere dayanmaktadır. Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin genel düşüncelerinin bu yönde olduğu göze çarpmaktadır. Bir okul müdürü (M1), kendi okulunda zorbalığın olmadığını vurgulayarak, genel olarak aile içinde yaşanan şiddet olaylarından dolayı öğrencinin kendisini stres altında hissettiği için zorbalığa başvurabileceğini belirtmiştir. Rehber öğretmen (R1) ise, öğrencilerin başka iletişim kanalı bilmedikleri için zorbalığa başvurdukları görüşündedir. Bu düzeydeki bir başka okulda okul müdürü (M4), öğrencilerin okulda geçirdikleri vaktin çok fazla olması ve bu süre içinde enerjilerini harcayacak herhangi bir spor aktivitesi için olanaklarının olmaması nedeni ile çeşitli zorbalığa başvurduklarını ifade etmiştir. Ayrıca, kışın ağır geçtiği bu yörede öğrencilerin dışarıda fazla zaman geçiremediklerini ve okul sınırları içinde de spor salonu gibi sosyal olanakların olmayışı sıkılmalarına neden olduğunu ve bunun sonucunda da çeşitli istenmeyen davranışlara başvurduklarını sözlerini eklemiştir. Aynı okulda rehber öğretmen de (R4), öğrencilerin aileleriyle daha yakından iletişim kurduklarında, öğrencilerin zorba davranışlara başvurmayı ailelerinden örnek aldıklarını ve bunun çevrenin ve televizyon programlarının etkisi ile pekiştirildiğini gözlemlediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin aile ortamında şiddet davranışlarına maruz kalmalarının veya tanık olmalarının onların şiddet davranışlarını öğrenmelerine ve okulda da şiddet uygulayan bireyler olmasına neden olduğuna dair bilgiler alanyazında da vurgulanmıştır (Coloroso, 2003).

Diğer okulda ise hem okul müdürü (M7) hem de rehber öğretmenin (R7), okullarında görülen zorba davranışların birincil nedeni olarak, hem kız hem de erkek öğrencilerin karşı cinsle iletişim kurmada yetersiz olmalarını ve karşı cinsi paylaşma mücadelesini göstermeleri çok çarpıcıdır. Karşı cinsin dikkatini çekmek, gücünü göstermek ve böylece okulda otorite kurarak kontrolü eline almak adına öğrencilerin, kendilerine bahane yaratarak fiziksel zorbalığa başvurduklarının yine okul müdürü tarafından altı çizilmiştir. Ayrıca diğer okullardan veya dışarıdan gelen öğrencilerin maddi bir kaynak olarak öğrencileri görmesi sonucunda, okul dışında öğrencilerden sürekli olarak para veya cep telefonlarının alınması da, fiziksel zorbalık görülmesinin nedenleri arasında okul müdürü tarafından dile getirilmiştir.

Orta SED'deki okullara bakıldığında, nedenlerin alt SED'deki okullardan pek farklı görülmediği dikkat çekmektedir. Öğrencilerin derslerde yeterince başarı gösterememeleri, herhangi bir sosyal etkinlikte yer almamaları dolayısı ile kendilerini ifade etmek veya karşı

cinsin dikkatini beğenisini toplamak için farklı arayışlara girdikleri ifade edilmektedir (M2, R2). Okul müdürü (M2), okulunda gerçekleşen zorba davranışların nedenlerine ilişkin tespitlerini şu biçimde sıralamıştır; *“Hoşgörüyü bilmedikleri için. Kültürel altyapıları yeterli değil. Kabadayılık, kendilerini ifade etmenin ya da göstermenin tek yolu olunca böyle olayların olması da kaçınılmaz oluyor. Çocukların dersleri iyi değil, sosyal faaliyetler de yeterli değil bir başarı elde edebilmesi için. Kızların beğenisini kazanmak için, dersleri de kötüyse öğrencinin, delikanlılık gösterilerinde bulunma ihtiyacı duyuyor. Bu okulda maddi olanaklar bakımından iki uçta öğrenci var. Çok iyi ve çok kötü durumda olanlar, ama bu durum pek yansıtmıyor öğrencilere. Bundan kaynaklanan bir gruplaşma yok. Maddi olanakları iyi de olsa, kültürel olarak alt düzeyde ailelerin çocukları var burada. Olayları daha çok yapanlar da maddi sıkıntı içinde ve başarısız öğrenciler.”*

Öğrencilerin akademik başarı düzeylerinin genel lisede olması gereken bir öğrencinin başarı düzeyinin çok altında olması ve MEB’ in başarısız ve devamsız öğrenciler için sıkça af getirerek öğrencilerin sınıf tekrarı yapmasını engellemesi de, öğrencilerin okula karşı ciddiyelessiz tutumlara sahip olmasına yol açtığı düşünülmektedir. (M5, M8). Sonuç olarak, gereken titizliği ve başarıyı göstermeyen öğrencilerin de sene sonunda bir üst sınıfa devam etme hakkı kazanmasının, öğrencilerin okulda çeşitli disiplinsiz davranışlar sergilemesine yol açtığı, okul müdürlerinin gözlemleri arasında zorbalık nedeni olarak ifade edilmiştir. Okul müdürleri, bunun önüne geçilmesi için Bakanlık düzeyinde bu gibi kararlar alınırken, uygulamanın içinde olan okul müdürlerinin de görüşlerine başvurulmasını istemişlerdir.

Bu okullarda rehber öğretmenler de (R2, R5, R8), daha çok erkek öğrencilerin kız öğrencilere güçlerini göstermek, onları etkilemek amacı ile ve sahiplenme davranışları göstererek arkadaşlarına fiziksel zorbalık uyguladıklarını dile getirmişlerdir. Yine bir rehber öğretmen (R5), diğer okullardakinden farklı olarak gruplara dahil olan öğrencilerin gruba uymak adına tasvip etse de etmese de zaman zaman zorbalık davranışlarına girdiğini gözlediğini belirtmiştir.

Üst SED’deki okulların birisinde okul müdürü (M3), alt SED’de bir rehber öğretmenin (M4) söylediklerine benzer biçimde, öğrencilerin televizyon programlarının etkisinde kaldıklarını ve dizi kahramanlarını rol model aldıklarını dile getirmiştir. Televizyon programları yoluyla sürekli şiddete maruz kalan çocukların olumsuz etkilendiklerine ilişkin araştırma bulguları alanyazında da mevcuttur. Bu olumsuz etkilerin iki biçimde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Birincisi, çocukların sürekli olarak gördükleri şiddet ve zorbalık içeren davranışları bir süre sonra kabul edilebilir normal davranışlar olarak algılamaya başlamalarıdır. İkincisi de birincinin sonucu olarak şiddet içeren davranışların, kendilerine

uygulandığında herhangi bir tepki vermemeleri ve kendilerinin de aynı davranışları uygulamasının da normal olarak algılanmasıdır (Drabman ve Thomas, 1974; Brown ve diğerleri, 1981).

Bu düzeydeki okullardan bir başka okul müdürü (M6), ekonomik nedenlerin de önemli payı olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik sıkıntılar içinde olan öğrencilerin, olmayan öğrencilerin hayatlarına duydukları özlemi ve kıskançlığı, onlara zorbalık uygulayarak bir şekilde üstünlük kurmakta ve bu olumsuz duygularını dışa vurmaktadırlar. Bir başka okul müdürünün (M9) gözlemi ise, bu okulda velilerin öğrencilerin maddi anlamda bütün ihtiyaçlarını gidermekle birlikte yeterince ilgi göstermemeleri biçimindedir. Öğrencilerin televizyon programlarından ve okul dışındaki denetimsiz ortamlardan etkilenmemeleri için, ailelerin kontrol etmeleri gerektiğini vurgularken; bu anlamda bir boşluğun olmasının öğrencileri istenmeyen davranışlara yönelttiğini eklemiştir. Bu düzeydeki okulların rehber öğretmenlerinin (M6, M9) ise, genel lise öğrencilerinin ergenlik çağındaki gençlerden oluştuğunu ve bu yaşın özelliği olarak arkadaşları üzerinde otorite kurma veya onlara gücünü kabul ettirme amacıyla bazı zorba davranışlara başvurduklarını ve bu davranışlarının da gelişim sürecinin bir parçası gibi normal olduğunu vurguladıkları görülmektedir. Üst SED'deki okulların birisinde rehber öğretmen (M9), etnik kökenleri farklı olan öğrencilerin bu okulda kendi aralarında bazı gruplaşmalara girdiklerini bu davranışlarının altında da ailelerinin birbirlerine bakış açılarının farklı olmasının yattığını ifade etmiştir. Bu gruplar arasında da zaman zaman kıskançlık gibi nedenlerle zorbalık görüldüğünü sözlerine eklemiştir.

15. Öğrencilerin zorbalığı engellemek için en çok başvurdukları yöntem hangisidir?

Alt SED'deki okullarda sadece bir okul müdürü (M1), diğerlerinden farklı olarak okulda karşılaştıkları herhangi bir zorbalık davranışı için öğrencilerin mutlaka öğretmene başvurduklarını belirtmiştir. Ancak aynı okulun rehber öğretmeni (R1), bu düzeydeki diğer okulların rehber öğretmenleri ve okul müdürleri gibi öğrencilerin öğretmen veya okul idaresine başvurmaktan ziyade daha çok kendi yöntemleri halletme yoluna gittiklerini, bunun da zorbalığa karşı yine zorbalıkla cevap vermek olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin karşı koyarken, dahil oldukları gruplarındaki arkadaşlarından yardım aldıklarını; bu yüzden en çok paylaştıkları kişinin de yine kendi grup arkadaşlarını olduğunun altını çizmiştir. Bu düzeydeki diğer okul müdürleri (M4, M7) ve rehber öğretmenler (R4, R7) ise, başvurulan kişiler sırasında birinci önceliğin öğrencilerin kendi grubu veya arkadaşları olduğunu, ancak eğer

çevredeki kişilerin okul idaresine haber vermesi durumunda haberleri olduğunu ifade etmişlerdir. Ne yazık ki, bu anlamda okul idaresi ve rehber öğretmenlerin öğrenciler için yardım konusunda başvurdukları kişiler olmadığı görülmektedir. Sadece bir rehber öğretmen (R7), ancak gruplarından sonra veya yaptıklarının suç unsuru olması nedeni ile rehber öğretmene veya okul idaresine başvurduklarını sözlerine eklemiştir.

Orta SED'deki okullarda ise durum, alt SED'deki okullarda olduğundan çok farklı değildir. Burada da yine öğrencilerin ilk paylaştıkları kişiler kendi grupları veya arkadaşlarıdır (M2, M5). Bir okul müdürü (M5), öğrencilerin öğretmene veya okul idaresine başvurmaktan çekinme nedeni olarak arkadaşları tarafından ispiyonculukla suçlanmak olduğunu belirtmesi de önemli bir bulgu olarak görülmektedir. Sadece bir okulda okul müdürü (M8), öğrencilerin çoğunlukla sınıf öğretmenlerine veya okul idaresine başvurduklarını bildirmiştir. Rehber öğretmenlerin (R2, R5, R8) ise, öğrencilerin ilk yaptıkları şeyin kendi gruplarına başvurmak olduğunu söylemesi diğer rehber öğretmenlerin söyledikleri ile örtüşmektedir. Rehber öğretmenler, öğrencilerin sorunlarını asla konuşarak çözmek yoluna gitmediklerini çünkü problem çözme yollarından haberdar olmadıklarını söylemesi şaşırtıcı değildir. Çünkü, problem çözme yeterliliklerine sahip olmayan öğrencilerin, tercih edecekleri problem çözme yolunun zorbalığa karşı yine zorbalıkla karşılık vermek olması elbette beklenen bir durumdur. Ayrıca bir rehber öğretmen (R5), öğrencilerin bu davranış biçimlerinin altında tamamen kültürel yaklaşımlarının olduğunu, bölge insanlarında gözlenen genellikle içine kapanık ve sorunlarını paylaşmama eğiliminin öğrencilerde de görüldüğünü belirtmesi ilginç bulunmuştur. Öğrencilerde en çok görülen tablonun da, yaşadığı sorunla kendi başına başa çıkmak olduğunu belirtmiştir. Bir başka rehber öğretmenin (R2), öğretmenden daha fazla sözü dinlenen öğrenciler olduğuna dair söyledikleri eğitim sistemi adına gerçekten düşündürücüdür. Sınıf yönetimini sağlayamayan bir öğretmenin, dersinde sınıfta sessizliği sağlama işinin bir öğrenci tarafından kolayca ve tehditle yapılabilmesi, öğrencilerin zorbalık durumunda neden öğretmenlerine değil de kendi gruplarına gittiklerini şu cümlelerle açıklamaktadır; *“Ailenin pek haberi olmaz. Bazen ancak okuldan uzaklaştırma cezası verdiğimizde ailenin haberi olabiliyor. Çünkü biz haber vermek istesek bile öğrencinin ailesine bir türlü ulaşamıyoruz. Kendileri de pek söylemez. En çok kendi grupları ve arkadaşlarına söylerler. Bize de gelirler. Kızlar daha çok geliyor, ama yine de olaylara bakınca oran çok değil. Bazen öğretmen sınıfta öğrencileri susturamıyor, ama sınıfta gücü kabul edilmiş bir öğrenci kalkıp “sesini çıkarana gebertirim” dediği anda sınıfta çıt çıkmaz. Öğrenciler ondan öyle korkarlar. Öğrenciler üzerinde öğretmenden çok etkiye sahip olan öğrenciler vardır.”*

Üst SED'deki okullarda ise, birinci sırada başvurulan kişiler olarak okul idaresini veya öğretmenleri görmek mümkündür. Bu düzeydeki okullarda öğrenciler, kendi içlerinde çözmek veya aynı biçimde karşılık vermekten çok okul idaresi veya öğretmenlerle paylaşmaktadır. Ayrıca başvurulan veya başvurulması gereken bir kurum olan aile de, bu düzeylerdeki okullarda hem okul müdürleri (M3, M6, M9) hem de rehber öğretmenler (R3, R6, R9) tarafından anılmıştır. Alt ve orta SED'lerdeki okullarda ne yazık ki aile hemen hemen hiç bahsedilmemiştir.

16. Sızce, zorbalığı engellemek için, okul personeli ne yapabilir?

Alt SED'de okul müdürlerinin söyledikleri arasında ön plana çıkan ifade, okulda bütün personelin görevini tam ve titizlikle yapması özellikle de nöbetçi öğretmenlerin okulu o gün kontrol altında tutmasıdır. Bir okul müdürü (M1), öğretmenlerin tanık oldukları bütün yanlış davranışlara anında müdahale etmesini vurgularken; diğer iki okul müdürü (M4, M7) öğrencilerle nitelikli iletişim kurmak, bunun yollarını öğretmek ve zorbalık konusunda öğrencileri eğitmek konularının altını çizmişlerdir. Bu düzeylerdeki okulların rehber öğretmenleri de (R1, R4) benzer şeyleri söylemişlerdir. Onların cümlelerinde de öne çıkan ifadeler, bütün okul personelinin ve hatta ailelerin zorbalığın farkında olabilmesi ve öğrencilere yardımcı olabilmesi için eğitim görmesidir. Ayrıca rehber öğretmenler de (R4), okul içinde ve çevresinde polisiye tedbirlerin alınması gerekliliği ve giriş çıkışların kontrollü olmasının üzerinde durmuşlardır. Bir rehber öğretmen de (R1), okul personelinin öğrencilere rol model olması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü ailelerinin bu anlamda iyi modeller olmadıklarını ve öğrencilerin önce aileden, sonra da okuldaki personelden etkileneceklerini varsayarak, öğrenciler için okul personelinin rol model olmaları gerekliliği gibi bir sonuca ulaşmaktadır. Ancak yine aynı rehber öğretmen, okul personelinin de, konuşarak sorunları çözmek veya nitelikli iletişim kurmak yerine, fiziksel güce başvurmayı tercih ettiğini; buna da öğrencilerin tanık olduğunu sözlerine eklemiştir.

Orta SED'deki okullardan birisinin müdürü (M2), tedbir olarak okul personelinin öğrencilerle daha yakın iletişim içinde olması gerektiğini söylemiştir. Okul müdürü olarak, kendisinin öğrencilerin içinde sürekli gezdiğini ve bunun diğer okul personelinin de yapmasının ve özellikle öğretmenlerin öğrencileri yakından tanimasının bu sorunun çözümü için önemli olduğunu vurgulamıştır. Diğer iki okul müdürü ise (M5, M8), daha çok okul müdürlüğü olarak öğrencilerin sınıf geçme, kalma, okuldan atılma gibi kararlarının idare olarak kendilerinin elinde olmamasının veya Bakanlığın bu tip okul düzeyindeki kararlara

müdahale etmesinin sorunları tırmandırdığı görüşündedirler. Bu yüzden okul personeli olarak kendilerinin çok fazla bir şey yapamayacağını, öğrencilerle konuşmak ve onlara öğütler vermekten öteye gidebilecek önlemlerinin olmadığını ifade etmişlerdir (M5). Buna ek olarak bir okul müdürü (M8), okul personelinin yapacaklarının aile ve çevre tarafından desteklenme ihtiyacı içinde olduğu; okulla ve öğrencisiyle yeterince ilgilenmeyen velilerin kendilerinin yapabileceklerini engellediği düşüncesindedir (M8). Ayrıca bu müdür, uzun yıllar içinde okula tayin olan öğretmenlerin kısa süreli olarak bölgede görev yaptıktan sonra, tayin olarak başka yerlere gittiklerini, sürekli olarak yeni mezun olan deneyimsiz öğretmenlerle çalıştıklarını ve bu öğretmenlerin öğrencilerle iyi ilişkiler kuracak kadar okulda zaman geçiremeden ayrıldıklarını da bir dezavantaj olarak sözlerine eklemiştir. Okulun bölge olarak dezavantajlı bir bölgede olduğunu ve bu yüzden sık sık öğretmen değişikliği yaşandığını müdür şöyle dile getirmiştir; *“Başarı oranı yüzde 10, neden böyle olsun? 50–60 kişilik sınıflarda öğretim yapıyoruz. Öğretmenlerimiz her zaman deneyimsiz ve yeni mezun öğretmenlerden oluşuyor. Yeni mezun öğretmen geliyor ve bir yıl iki yıl, taş çatlasın üç dört yıl. Öğretmen tam yetişip adapte oluyor ve tayin olup gidiyor. Biz burada öğrenci değil, yıllardır neredeyse öğretmen yetiştiriyoruz ve gönderiyoruz. Genç delikanlı, üniversiteden yeni mezun olmuş öğretmen bize gelir, her şeyiyle deneyimsizdir. Tam her şeyi öğrenir, ondan sonra çeker gider. Bizim okulumuz köklü bir lise, ancak 20 yılını bitiren burada 3 tane öğretmen çıkmaz. Bence şiddet de bu yetersiz eğitim sisteminin sonucu. Okul içinde polisiye tedbir olmaz. Gereken her türlü önlemi okul idaresi kendisi alabilir. Polise gerek yok. Ama çevre başlı başına bir sorun. Okula ilgisi olamayan aile ve çevre bizim için bir sorun.”*

Bu düzeydeki okulların rehber öğretmenleri de, daha çok okulda insanlar arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur (R2, R5). Öğretmenlerin öğrencilerle ve öğretmenlerin öğretmenlerle ilişkilerinin iyi olmasının, bu sorunların çözümünde önemli bir rol oynayacağı ifade edilmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerle aşırı derecede ilgisiz olması kadar aşırı derecede disiplin uygulamasının da öğrenci öğretmen ilişkisini kuşkusuz olumsuz etkileyecektir; bu yüzden de öğretmenler, öğrencilerle ilişkilerinde dengeyi sağlamaya çalışmalıdır (R2). Bu rehber öğretmenin özellikle vurguladığı bir başka konu da, geçmiş yıllardaki okul idaresinin bütün öğrencilere karşı aynı mesafede olmamasıdır. Çeşitli nedenlerle bazı grupların okul idaresince kollanması veya dışlanması okulda bu tip sorunları tırmandırması kaçınılmaz olacaktır. Bu görüş, aynı düzeydeki okullardan bir başkasının da rehber öğretmeni tarafından dile getirilmiştir. Öncelikle okul idarelerinin öğrencilerin ailesel kimlikleri ile değil de, sadece okulun öğrencileri olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış ve yönetmeliklerin bütün öğrenciler için aynı biçimde işletilmesi

gerektiğinin altını çizmiştir (R5). Yine her iki rehber öğretmen de, öğrencilerin ailelerinde örnek alabilecekleri rol modellerden yoksun oldukları ve öğretmenlerin onlar için ne kadar iyi rol model olursa, insan ilişkileri bakımından o kadar iyi sonuçlar alınabileceği konusunda hemfikirler (M2, M5). Öğrencilerin, genellikle aile ortamında şiddet gördükleri ve birey olarak çok fazla değer verilmediklerini gözlemlediğini ifade eden rehber öğretmen (R5), onaylanma ihtiyacı içinde olan bu öğrencilerin örnek aldıkları kişileri taklit edeceğini, bu anlamda öğretmenlere büyük görev düştüğünü söylemiştir. Buna örnek olarak, öğretmenlerin sınıfta veya okul ortamında düzgün Türkçe konuşmaya çaba göstermesi, sigara içmemesi ve kendi aralarında da ilişkilerine dikkat etmeleri gerekliliğinin üzerinde durmuştur.

Üst SED' deki okullardan birisinde okul müdürü (M3), okul personelinin tek başına bu konuda fazla etkili olamayacağını; ancak aile ile işbirliği içinde sorunun üstesinden gelebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, okul olarak öğrencilerle velilerin bir arada olduğu toplantıların yapılmasının ve sorunu hep birlikte konuşmalarının sorunu çözmeye bir hayli yardımda bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer okul müdürleri ise (M6, M9), insan ilişkilerinin iyi olması ile çözülebileceğini ifade etmişlerdir. Okul personelinin ergenlik çağı özellikleri konusunda bilgilendirilmesi ve bu çağıdaki öğrencileri anlamalarının önemli olduğu ve öğretmenlerin eğitim işini öncelikli görerek, çevreyi de kontrol altında tutmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Bu okulların rehber öğretmenlerinden birisi (R3), öğrencilerin okul sınırları içerisinde bütün ihtiyaçlarını giderebilecekleri sosyal tesislere sahip olduklarında ve okul dışında fazla zaman geçirmeye gerek duymadıklarında sorunun büyük ölçüde giderileceğini ifade etmektedir. Kampus alanı içerisinde zengin spor etkinliklerinin olması ve öğrencilerin birlikte ve eğlenceli vakit geçirebilecekleri yerlerin bulunması, öğrencileri birbiriyle yakınlaştıracığı için iyi ilişkilere yol açacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu rehber öğretmen de, diğer rehber öğretmenlerin ifade ettikleri gibi, öğretmenlerin de bütün öğrencilere karşı aynı mesafede olmaları, bazılarının ayrıcalıklı statüye sahip olmamaları gerektiğinin yanı sıra öğretmenlerin öğrencilere rol model olmalarının önemini üzerinde durmuştur. Diğer iki okulun rehber öğretmeni de (R6, R9), yaşadıkları sıkıntının en büyük nedeni olarak veli ile işbirliği yapamamak olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarını okula gönderen ve maddi gereksinimlerini karşılayan velilerin, görevlerinin bittiği düşüncesinde olduklarını ve artık okuldan alacakları veya okula verecekleri bir şey olmadığı kanısında olduklarını ifade etmişlerdir. Veli ile işbirliği yapamadıkları için de, okul personelinin bu konuda yapabileceği pek fazla bir şey olmadığı yine bu rehber öğretmenler tarafından dile getirilmiştir.

17. Sizce zorbalıkta etkili olan başka ne gibi faktörler var?

Alt SED’de zorbalıkta etkili faktörler, genellikle sosyoekonomik duruma bağlı nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul müdürleri (M4, M7) bölgede aile içi şiddetin, çok eşliliğin ve çok çocuklu aile tiplerinin yaygınlığını ve genellikle ekonomik yönden dezavantajlı bir bölgenin söz konusu olmasını, okullarda da zorbalığı ve şiddetin çeşitli biçimlerini tetikleyen nedenler arasında saymaktadır. Aile ortamında da sorun çözme yöntemi olan şiddet ve zorbalık, öğrencinin arkadaşları arasındaki sorunları çözmesinin bir yolu olmasının kaçınılmaz olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca bir okul müdürü (M4), televizyon dizilerinin bazılarının şiddeti ve zorbalığı özellikle özendirici nitelik taşıdığı ve öğrencilerin bu dizi kahramanlarını kendilerine rol model aldıklarını da sözlerine eklemiştir. Bu SED’deki okulların rehber öğretmenlerinin söylediklerine televizyon programlarının etkisi ve kız arkadaş edinme çabaları, damgasını vurmuştur. Rehber öğretmenlerin tümü (R1, R4, R7), ailelerinde örnek alacakları modelden yoksun olan bu öğrencilerin, bazı televizyon dizilerindeki olumsuz kahramanları örnek aldıklarını ifade etmişlerdir. Bir rehber öğretmen (R4), bu konuya ilişkin gözlemlerini şöyle dile getirmiştir; *“Mesela Polat Alemdar benzeri öğrencilerimiz türedi. Erkek öğrencilerin nerdeyse hepsi çizgili takımlar giymeye ve paltolarını omuzlarına asarak gezmeye başladılar. Atkılar benzer şekilde takılmaya başladı. Bu kadar giyimini değiştiren çocuk elbette ki davranışlarını da değiştirdi; hatta daha kolay değiştirdiler. Çünkü giyim tarzını değiştirmelerinin belli bir maddi maliyeti var, ama davranışlarını değiştirmek bedava. Arkadaşlarının arasındaki davranışları da ona göre değişti ve biz de bunun farkındayız.”* Yine bir başka rehber öğretmen (R1) aynı konuyla ilişkili olarak şu saptamalarda bulunmuştur; *“Son yıllarda adını değiştirip Polat yapan öğrencilerimiz oldu. Hocalar eğer öğrencilere müdahale etmeye kalkarsa ‘hocam siz karışmayın size saygımız sonsuz; bu bizim problemimiz ve kellesini almamız lazım’ diye cevap verebiliyorlar.”*

Yine rehber öğretmenlere göre, bölgenin önemli sorunu olan ve okula olumsuz yansıyan etmenlerden birisi de, aile eğitim düzeylerinin son derece düşük olmasıdır. Öğrencilerin davranışlarındaki olumsuzluklar öğretmenler tarafından velilere iletilindiğinde bile velilerin kayıtsız kaldıkları önemli sorunlardan birisi olarak dile getirilmiştir. Orta SED’deki okullarda, başka faktörler denilince en çok aile, çevre ve öğrencinin başarı durumu üzerinde durulmuştur. Bu düzeylerdeki okulları temsil eden okulun birisinde maddi yönden hem çok iyi hem de çok kötü olmakla birlikte kültürel alt yapı yönünden aralarında çok fazla bir fark olmayan ailelerin çocuklarının olduğu okul müdürü (M2) tarafından dile getirilmiştir. Bu her

aile tipinin çocuklarına yaklaşımlarının da pek farklılıklar göstermediği ve hoşgörüsüz aile yaklaşımının öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etken olduğu yine okul müdürü tarafından dile getirilmiştir. Bir başka okul müdürünün de (M8), ailenin yeterince ilgilenmediğini, hatta okulun bazı velilere ulaşmasının imkansız olduğunu dile getirdiği şu cümleler çok çarpıcıdır ve velilerin ilgisizliğinin düzeyini açıkça ortaya koymaktadır; *“Bakın, bir senedir okula çağırdığımız veli var, ama bir tek kez gelmemiş ve aramamış. Öğrencilerimizin velilerinin bize verdiği adreslerin yüzde 80’i sahte çıkıyor. Kayıt için adres veriyorlar. Daha sonra da verilen adreste öyle kişilerin olmadığını tespit ediyoruz. 2.000 öğrencimiz var, 400 tane devamsızlıktan sınıfta kalan öğrencimiz var. Bu durumdan ailenin haberi bile yok. Biz üç kez veliye mektup gönderiyoruz yıl içinde, ama ulaşamıyoruz. Bir şekilde ulaştığımız veli olursa da, veli bize çocuğunun okula gittiğini söylüyor. ‘Her gün’ diyor veli ‘biz çocuğu okula gönderiyoruz’ ama çocuk okula gelmemiş. Bırakın okulu, çoğu evine bile gitmiyor. Mezun olan öğrenci sayısı 500, üniversiteye giren ise yalnızca 10 öğrenci. Fiziksel açıdan her şeyimiz var, ama eğitim açısından çok ciddi yetersizliklerimiz var. Bunlar da tabii ki şiddetin nedenidir. Çocuklar ailede de şiddet görüyor. Ailede sorun çözmenin tek yolu şiddet olunca, çocuk da en çok bunu kullanıyor.”*

Bir okul müdürünün (M5) sözlerinde öne çıkan ifade ise, öğrencilerin başarı durumları olmuştur. Ortaokul sonu sınavlarında yeterince başarı gösteremeyen öğrencilerin, mecburen genel liselerde toplanmasının ve MEB’ in başarısız öğrenciler için sık sık af çıkarmasının öğrencilerin okula ilgisini azalttığı, okulların kalabalıklaşmasına neden olduğu ve dolayısıyla da zorbalık davranışlarını körüklediği belirtilmiştir. Rehber öğretmenlerin söyledikleri de okul müdürlerinin söylediklerinden çok farklı değildir. Öğrencilerin, aile çevresinin ve içinde buldukları olumsuz çevrenin etkisinde oldukları, oradan edindikleri olumsuz davranışları okula yansıttıkları bir rehber öğretmen tarafından belirtilmiştir (R5). Ayrıca bu rehber öğretmen, aynı okulun müdürü gibi, (R5, M5) zorbalık davranışlarını gösteren öğrencilerin genellikle başarı düzeyleri düşük öğrenciler olduğunu belirtmiş ve neden olarak da öğrencilerin liseye gelmeden önce edinmiş olmaları gereken donanıma sahip olmamalarını göstermiştir. Öğrencilerin okulda göstermeleri gereken performansı gösterememeleri sonucunda saldırgan davranışlara başvurdukları yine rehber öğretmenin gözlemleri arasında belirtilmiştir. Bir başka okulda da rehber öğretmen (M8), ailede şiddetin kullanılmasının öğrencileri bu yönde olumsuz etkilediğini ve onların da aynı yolu kullandıklarını eklemesi ilginç bir saptamadır ve Zaklama’nın (2003) zorbalık uygulayan çocukların genellikle sert cezaların ve yetersiz sevginin hakim olduğu evlerden gelmekte olduğunu gösteren araştırma

bulgusunu da desteklemektedir. Böyle bir aile yapısı içinde zorbalanın, anti-sosyal eğilimlere sahip olması ve evlerindeki saldırgan davranış kalıplarını okula taşımaları da kaçınılmazdır.

Üst SED'deki okullarda da, diğer etkenler olarak benzer şeylerden bahsedildiği görülmektedir. Bir okul müdürü (M3), okulun yakın çevresinin ve yakın çevresinde öğrencilerin vakit geçirdikleri çeşitli mekânların denetimlerinin yeterince yapılmadığından ve öğrencilerin buralarda bazı tehlikeli ve zararlı alışkanlıklar edindiklerinden söz etmiştir. Bu anlamda şüphesiz, ailelerin dikkatli olması ve çocuklarının vakit geçirdikleri yerleri yakından takip etmeleri gereğinin altı çizilmiştir. Ayrıca okul müdürü (M3), zaman zaman öğrenciler arasında görülen şiddet davranışlarının televizyon veya gazetelerde abartılarak verilmesinin öğrencilerinde özentiyeye yol açtığını da sözlerine eklemiştir. Müdürün (M3) bu duruma bir örnek olarak anlattığı olay da konunun önemini gözler önüne sermektedir; *“Örneğin, geçenlerde bir iki kız öğrencimiz okulun yakınlarında çok kötü kavga etmişlerdi; biz de hemen gittik, müdahale ettik, çocuklarla ilgilendik. Konuşurken çocuğa nedenini sordum kavgalarının. Kız çocuğu aynen şunu söyledi: ‘Hocam kavga edilecek kadar büyük bir konu olmadığını ben de biliyorum, ama dün kavga eden kızların resmi gazetesinin baş sayfalarında verilmişti; ben de gazetelere çıkmak için bu kavgayı çıkardım.’”* Aynı okulun rehber öğretmeni (R3), okul müdürünün söylediklerine benzer şeyler söylemekle birlikte, ek olarak öğrencinin başarı durumunu, aile ortamında şiddete tanık olmasını veya ailede şiddetle eğitim görmüş olmasını ve medyanın olumsuz etkilerini de ifade etmiştir. Ayrıca öğrencilerin okulda bazı gruplara girdiği ve kendileri ile doğrudan ilişkili olmasa bile sırf gruba uymak adına bazı zorba davranışlara katıldığı da rehber öğretmenin gözlemleri arasındadır. Bir başka okulda ise, ekonomik yönden aralarında önemli farklılıklar olmasa da kültürel yönden çok farklılıklar olan ailelerin çocuklarının bir arada olmasının önemli bir faktör olduğu rehber öğretmen (R9) tarafında dile getirilmiştir. Bu okulda ise, kültürel alt yapısı yetersiz olan aile çocuklarının diğerlerine iftira atmak veya sözel zorbalıkta bulunmak gibi olumsuz yaklaşımlarından söz edilmiştir. Yine rehber öğretmen, öğrencilerin ailelerini örnek alarak hemen para kazanma çabası içinde olduklarını ve eğitimin gereğine inanmadıklarını sözlerine eklemiştir.

18. Okulunuzda (program dahilinde) zorbalığı engelleyici herhangi bir etkinlik varmı?

Alt SED'deki okullarda zorbalığı engellemeye yönelik olarak çeşitli etkinliklerden söz edilmiştir. Okulların olanakları dahilinde, seminerler düzenlemek, çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklere yer vermek ve disiplin kurallarına başvurmak bunlar arasında sayılmaktadır (M1, M4, M7, R1, R4, R7).

Orta SED'deki okullarda da program dahilinde ciddi bir etkinlik olmadığı söylenmekle birlikte, yine okulların olanakları ölçüsünde öğrencilerin çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklere yöneltildiği belirtilmiştir (M2, M5, M8, R2, R5, R8). Sosyal etkinliklere öğrencilerin katılımından çok yarar görüldüğü, öğrencilerin sorumluluk almaktan hoşlandıkları ve değer verildiği düşüncesi ile mutlu olduklarından söz edilmiştir (M2). Okullardan sadece birisinde kamera sistemi olduğu ve bütün okulun müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenler odasından izlendiği okul müdürü tarafından dile getirilmiştir (M8). Ayrıca okul müdürü de rehber öğretmen de, kameranın caydırıcı etkisi olduğunu ve öğrencilerin olumsuz davranışlarını bu sayede önemli ölçüde engellediklerini ifade etmiştir. Bu okulda aynı zamanda özel güvenlik birimleri görev yapmakta ve okul giriş çıkışları her zaman kontrol altında tutulmaktadır.

Son yıllarda okullarda zorbalık veya her türlü şiddet davranışını veya kurallara aykırı çeşitli davranışları engellemeye yönelik olarak düşünülen önlemlerden birisi de, okulların çeşitli yerlerine kameralar yerleştirilerek olup bitenlerin okul idareleri veya güvenlik birimlerince izlenmesidir. Bu okulda da, özellikle yararlı olduğu ve çeşitli suçlar için caydırıcı bulunduğu okul müdürü tarafından vurgulanmıştır. Dyrli (2003) ise okulun her yerinde ve sürekli olarak izlenmenin sadece öğrenciler değil aynı zamanda öğretmenler için de özel hayata müdahale olduğunu öne sürmektedir. Öğrencilerin kendi izinleri olmadan izlenmesinin ve tümüne şüpheli suçlular gibi davranılmasının, onların ruh sağlığı açısından iyilikten çok kötülük getireceği düşüncesi üzerinde durulmaktadır. Yararları da göz ardı edilmeden eğitimcilerin, kameraları kullanmaları ancak özel hayata ilişkin konuları da dikkate alarak bir denge kurmaları beklenmektedir (Dyrli, 2003).

Üst SED'deki okullarda da diğer okullarda olduğu gibi, hem velilere hem de öğrencilere yönelik seminer çalışmalarından ve sosyal etkinliklerin düzenlenmesinden söz edilmiştir (M3, M6, R3, R6, R9).

Bütün düzeylerdeki okullarda, genel olarak zorbalığı engellemeye yönelik düzenli bir programının geliştirilmemiş olduğu görülmüştür. Tintorer (2004) da zorbalığı engellemeye yönelik okulların programlarına ilişkin yaptığı çalışmada çalışma kapsamındaki okulların ancak yarısında öğretmenler, okulda zorbalığı engellemeye yönelik programlar olduğundan söz etmiştir.

19. Zorbalığa müdahale konusunda sizin deneyimleriniz var mı?

20. Zorbalığa müdahale konusunda fikriniz nedir? Sizce nasıl olmalıdır?

Bu sorular, okul müdürleri ve rehber öğretmenler tarafından genellikle hem deneyimler hem de genel düşünceler olarak ifade edildiği için buraya birlikte alınmıştır.

Alt SED' deki okullarda müdürlerin de rehber öğretmenlerin de zorbalığa müdahale konusunda deneyimleri var ve hepsi de benzer biçimlerde birçok olayı örnek olarak anlatabileceklerini ifade etmişlerdir. Eğer öğrencilerin zorbalık davranışlarından haberdar olurlarsa konuşarak, davranışlarının yanlışlığını anlatarak çeşitli olaylara müdahale ettikleri genel olarak ifade edilmiştir (M1, M4, M7, R1, R4, R7). Bir okul müdürü (M7), öğrencilerin fiziksel zorbalık davranışları karşısında bazen emniyete başvurduğunu, bazen velilere ulaşip onlardan yardım istediğini; bazen de kendisinin de öğrencilere birer tokat atmak suretiyle zorbalık davranışlarının önüne geçmeye çalıştığına dair deneyimlerinden söz etmiştir. Ancak, sözel ve cinsel zorbalık davranışlar karşısında ise, öğrencilerle konuşma biçiminde soruna yaklaşarak çözüme gittiklerini de sözlerine eklemiştir. Somut bir örnek, olarak bir olayda öğrencilerin grup içinde kendilerine daha çok güvendiklerini, kendilerine göstermek amacı ile müdürün kendi odasında birbirlerine fiziksel şiddet uygulamaya devam etmelerini istediğini ancak bunu orada yapmadıklarını da ifade etmiştir. Bir rehber öğretmen de (R7) örnek bir olay olarak öğrenciler arasında yaşanan iletişim yetersizliğinin neden olduğu bir olayın nasıl şiddet davranışına dönüştüğünü ve bunu çözmek için her iki öğrenciyle de ayrı ayrı ve bir arada görüşme yaptığını ve istenmedik davranışlara gitmeden çözdüğünü anlatmıştır.

Orta SED' deki okullarda da rehber öğretmenler ve okul müdürleri çeşitli müdahale deneyimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bir okul müdürü (M2), daha önce aynı okulun rehber öğretmenin de ifade ettiği gibi, geçmiş yıllarda zorbalık yapan öğrencilerin okul idaresi tarafından çeşitli biçimlerde kullandığını hatta öğretmene şiddet uygulayan bir öğrencinin okul müdürünün odasında çay ikram edildiği biçiminde bir uç örnekle anlatmıştır. Bu okul müdürü şimdi bu okulda idarenin bütün öğrencilere aynı uzaklıkta durarak, aynı yaptırımları uygulayarak çeşitli önlemleri olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca yine aynı müdür, bazı durumlarda kendisinin de şiddete başvurduğunu ancak çoğu zaman öğrencilerle yakın ilişki içinde olarak ve konuşarak sorunlara yaklaştığını belirtmiştir. Bir başka müdür (M5) ise fiziksel zorbalık sırasında okuldaki ilk yıllarında doğrudan öğrencilere müdahale ettiğini ancak bunun kendilerinin de hakarete uğramak gibi bir sonucunun olduğunu ve öğrencilerin de bu durumdan yararlandığını görerek iyi bir yöntem olmadığı kanısına varmıştır. Öğrencilerle konuşmanın ise her zaman çözüme götürmediğini, zorbalığa tanık olan diğer

öğrencilerin de zorbalardan korkarak konuşmak istemediklerini tecrübe ederek, artık bu tip sorunlarda emniyete başvurduklarını ve böyle çözüme gittiklerini sözlerine eklemiştir. Aynı okulun rehber öğretmeni de (R5), hiç müdahale deneyiminin olmadığını, müdahalenin profesyonelce yapılması gerektiğini düşündüğünü dile getirmiştir. Bir rehber öğretmen (R2), sayısız tehdit girişimlerine, zorbalık davranışlarına müdahale ettiğini, bir başkası da (R8) çok sayıda sözel zorbalığa müdahale ettiğini ifade etmiştir.

Üst SED' deki okullarda ise okul müdürleri, etkili iletişim yöntemlerini kullanmak sonucunda sorun yaşamadıklarını, genellikle öğrencilerle konuştuklarını böylece çözüme gittiklerini ifade etmişlerdir. Rehber öğretmenlerden birisi (R3), öğrencilerle konuşarak ve iletişim sorunlarının çözülmesiyle yanlışlarının gösterilmesinin sorunu çözdüğünü belirtmiştir. Bir başka rehber öğretmenin (R6) yaşadığı deneyim son derece çarpıcıdır. Okulda yaşadığı sorunlardan sonra başkalarına gücü yetmeyince öğrencinin şiddeti kendisine yönelttiğini ve kendisine zarar verme noktasına geldiğini ifade etmiştir. Öğrencinin arkadaşının bu durumdan rehber öğretmeni haberdar etmesi sonucunda rehber öğretmen olayla özel olarak ilgilendiğini ve çözüme gittiklerini belirtmesi zorbalığın sonuçları bakımından ilginç bir deneyim olarak görülmektedir. Bir başka rehber öğretmen ise (R9), ekonomik yönden iyi olan bir öğrencinin bir başkası tarafından sürekli olarak para vermekle tehdit edilmesi gibi bir tek deneyimin olduğunu bunu da konuşarak çözdüklerini söylemiştir.

Zorbalığa müdahale etme konusunda, genel olarak rehber öğretmenler, öğrencilerle konuşmanın, iletişim becerilerinin geliştirilmesinin ve öğretmenlerin bu konuda eğitim almasının gerekliliğinin altını çizmişlerdir. Bir rehber öğretmen (R6), ailenin, rehberlik servislerinin, okul idaresinin ve hatta emniyetin işbirliği ile müdahalenin yapılması gerektiğine inandığını belirtmiştir. Bir başka rehber öğretmen de (R5) öneri olarak, okullarda güvenlik birimlerinin oluşturulmasının yararından söz etmiştir. Bir başka rehber öğretmenin (R3) söylediklerinde ise, iletişim becerilerini geliştirmenin önemi vurgulanırken, etkili iletişimin dersler biçiminde anlatılmasından çok okulda öğretmenler olarak öğrencilere örnek olunarak ve iyi modeller sergileyerek öğretilmesi ön plana çıkmaktadır.

21. Sizce, sizin okulunuzun şartlarında ve ortamında zorbalık nasıl engellenebilir?

Alt SED' deki okullarda en büyük sıkıntının okulun bulunduğu çevrenin olduğu görülmektedir. Genel olarak okul müdürleri de rehber öğretmenler de okulun çevresinde kontrol altına alınamayacak olumsuz davranışlar sergileyen gençlerin olduğunu ve öğrencilerin de bunlarla yakın ilişki içinde olduğunu, ailenin de bu durum için herhangi bir tedbirinin olmayışının çok büyük bir dezavantaj olduğunu vurgulamışlardır. Değiştirilmesi

pek mümkün görünmeyen bu şartlar altında okulda zorbalığı engellemeye yönelik etkinlikleri bazı müdürler ve rehber öğretmenler için imkansız bazıları için ise zor ama bazı önerileri şüphesiz mevcut.

Bu düzeydeki okul müdürlerinden birisi (M1) görüşmenin başından beri okulda zorbalık anlamında bir sıkıntı olmadığını vurgulayarak, bu soru için de herhangi bir öneriye gereksinim duymamıştır. Ancak aynı okulun rehber öğretmeni (R1), okulun bulunduğu çevrenin çeşitli suçlara meyilli ve suçları işleyen bireyleri barındırdığını, hatta hırsızlık olaylarının sıkça görüldüğünü ve bunun okula da yansarak okulda da çok sıkça hırsızlık olaylarına rastladıklarını ifade etmiştir. Bu anlamda rehber öğretmen, bu okulda sıkça görülen eşyalarının alınması türünden zorba davranışların ancak emniyet ile işbirliği yapılarak çözülebileceğini düşünmektedir. Diğer iki okulda ise, okul müdürleri (M4, M7) okulun birçok olanaklardan yoksun olduğunu, veli ile işbirliği yapmanın çok zor olduğunu belirterek okulun şartlarında yapılabileceklerin çok sınırlı olduğunu ancak okulda bir güvenlik görevlisinin olmasının (M4) kısmen yardımcı olacağını ifade etmişlerdir. Rehber öğretmenlerin (R4, R7) söyledikleri ise, müdürlerin söylediklerine paralel olarak ailelerin okulla işbirliği yapabilmelerini sağlamak için eğitilmesi, öğrencilere okulda en azından iletişim becerileri edindirilmesi, okul giriş çıkışlarının kontrol altına alınması biçimindeki önerilerden oluşmaktadır. Bu konuda bir rehber öğretmen (R7), öğrencileri birbirine yakınlaştırmak amacı ile sosyal ve sportif faaliyetlerin artırılmasının okulları için çözüm olabileceğini vurgularken çevrenin olumsuz etkilerinden okulu koruyabilmek için, okul bahçesinin duvarlarının çevreyle irtibatı kesecek kadar yükseltilmesini vurgulamıştır. Bu rehber öğretmen, çevredeki başıboş gençlerin ve hatta uyuşturucu tacirlerinin bile okulun çok yakınına hatta okul bahçesine kadar geldiklerine dair duyum aldıklarını ve öğrenciler ve eğitim sistemi adına son derece tehlikeli bir durumla karşı karşıya olduklarını sözlerine eklemiştir. Bir başka rehber öğretmenin(R4) söyledikleri ise, belki bu kuşak veya bu okulun şartları için çözüm olmayabilir ama gelecek kuşakların aynı sorunları yaşamaması açısından dikkate değerdir. Öğrencilerin şimdiden ana-baba olarak eğitilmeleri fikri, bu öğrencilerin ana-babalarının ilgisiz kalmalarından dolayı yaşadıkları sorunları kendi çocuklarına yaşatmamak adına son derece yararlı görülmektedir.

Orta SED’ deki okullarda da durum ve öneriler alt SED’ deki okullardan çok farklı görünmemektedir. Bu okullarda da okul müdürleri ve rehber öğretmenler öncelikle okulun tek başına sorunları çözemeyeceğini vurgulayarak ailelerle işbirliğinin öneminden söz etmişlerdir. Ayrıca bir okul müdürü (M2), okulun çevresinde düzenleme yaparak spor etkinliklerini geliştirme çabalarının işe yarayacağından söz etmiş, bir başka okul müdürü ise (M5), okullarının şartlarında polisle işbirliği yapmaktan başka çarelerinin olmadığını

belirtmiştir. Bir rehber öğretmen (R2), son yıl içerisinde sırf okul idaresinin bütün öğrencilere aynı mesafede yaklaşmasının bile sorunlarının bir kısmını çözmeye yettiğini belirtmesi gerçekten çok çarpıcı bulunmuştur. Ayrıca okul müdürlerinin okulda tarafsız ve adil davranmalarının önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bir diğer rehber öğretmen de (R5), öncelikle okullarında öğrencilere konuyla ilgili anketler uygulayıp ihtiyaçların neler olduğunu ve sorunu net bir biçimde tespit ederek, çeşitli seminer çalışmalarının yapılmasının öğrencilerin farkındalık ve bilinç düzeylerini artıracak olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, okuldaki bütün etkinliklerin tamamlanmasının bir ekip işi olarak görülmesi gerektiğini ve ailelerin, çevrenin ve emniyetin de kendilerine yardımcı olmalarının öneminden söz etmiştir.

Üst SED' deki okullardan birisinin müdürü (M3) bu konuda fikir beyan etmiştir. Sosyal etkinlikleri artırmak ve bütün öğrencileri görevlendirmenin yararlı olacağı kanısındadır. Aynı okulda rehber öğretmen de, internet ve teknoloji imkanlarının artırılmasının ve konuyla ilişkili eğitim ve seminer faaliyetlerinin devam ettirilmesinin öneminden söz etmiştir. Bir diğer rehber öğretmen de (R6) halen yapmakta oldukları öğrenci ve veli seminerlerini sürdürmek, diğer rehber öğretmen de (R9) okulda bazı sıkıntılar yaşanmasına neden olan ve daha önceki soruların cevapları olarak dile getirilen farklı kültürlerin bir arada yaşamasını sağlayacak hoşgörü eğitimi tarzında kaynaştırmaya yönelik etkinlikler önermiştir.

22. Bu davranışların engellenmesinde ailenin rolü ne olabilir?

Görüşmeler boyunca çeşitli sorunların çözülmesinin veya çözümsüzlüğünün nedeni olarak anılan aile bu sorunun cevaplanması sırasında önemini bir kez daha açıkça ortaya koymaktadır. Bütün düzeylerdeki okullarda ailelerin bir şekillerde çocukları ile yeterince ilgilenmedikleri, çocuklarına gerektiği gibi sahip çıkmadıkları ve yeterli denetlemeyi yapmadıkları konularında suçlanmıştır. Farklı sosyoekonomik düzeylerdeki okullarda ailesel nedenlerin bazı farklılıklar gösterdiğinin görülmesi, ailelerin de bu tip davranışlarının altında aslında okulla nasıl iletişim kuracaklarını bilmemeleri ve eğitimsizlikleri yatıyor gibi görünmektedir.

Alt ve orta SED' deki okulların tümünde okul müdürleri de rehber öğretmenler de velilerin çocuklarına bir birey olarak hak ettikleri değeri ve önemi vermiyor olmalarından dolayı bazı sıkıntılar yaşandığını dile getirmişlerdir. Alt SED' deki okulların birisinde okul müdürü (M1), bölgelerinde aileden kaynaklanan nedenlerden birisi olarak kız ve erkek evlatlar arasındaki ayırımın okula kadar yansımaları göstermektedir. Olanaklar ölçüsünde

gereksinimleri giderilen erkek çocuğa karşılık gereksinimleri giderilmeden okula gönderilen kız çocuğunun kardeşler arasında bile bazı sıkıntılara yol açması elbette kaçınılmazdır. Kültürel özelliklerin okula ve okul içindeki davranışlara yansımaya dikkat çeken okul müdürünün ifadesi şöyledir; *““En büyük etken ailedir. Ailesi huzursuz olanların çocukları da huzursuz oluyor. Bu yörede kız erkek ayrımı yapılabiliyor. Babalar hem kızını hem oğlunu aynı okula gönderiyor ama örneğin kıza harçlık vermiyor, oğlana veriyor. Ya da erkek çocuğunun her gereksinimini gideriyor ama kızlarınkini gidermiyorlar, her şeyleri eksik derken kız öğrenci morali bozuk ve ezik olarak geliyor okula.”*

Rehber öğretmenin (R1) ise, ailelerin gece eve gitmeyen çocuklarının bile geceyi nerede geçirdiğine dair bir bilgilerinin olmayışını ailelerin ilgisizliğine örnek göstermesi çok çarpıcıdır. Çocuklarının boş vakitlerini kimlerle ve nerelerde nasıl geçirdiğini ailelerin bilmesinin olumsuz davranışların azaltılmasında önemli bir rolü olacağı rehber öğretmenlerin (R1, R4) vurguları arasında yer almaktadır. Okulda öğrencinin zorbalığa uğraması aileler için çok büyük bir problem olarak görülmemekte ve bunu dile getiren öğrencinin ailesinden bu anlamda yardım veya destek görmemesi önemli bir sorun olmaktadır (R4). Bir rehber öğretmen ise, (R7) bölgede öncelikle velilerin birçok konuda olduğu gibi bu konuda da bilinçlendirilmesi ve eğitilmesinin önemini vurgularken sende bir veya iki kez yapılan veli toplantısına bile gelmeyen velilerin eğitim toplantılarına nasıl çekilecekleri konusunda da ne yazık ki bir fikri yok.

Orta SED okul müdürlerinin söyledikleri, okul olarak velilerden beklenenleri velilerin de aslında okuldan beklediğini göstermektedir. İyi yurttaş, iyi vatandaş, iyi ve erdemli insan olmak gibi özellikleri tek başına okulun kazandırmasını bekledikleri görülmektedir. Veliler, okulu çocukları için bir bakım evi gibi göreyerek çocuğun okulun sınırlarına girdikten sonra en azından yerini bildikleri için rahat olduklarını ve geri kalanıyla ilgilenmedikleri ifade edilmektedir. Bir başka sorun ise, velinin okula gelmesinden ziyade çocuğu üzerinde herhangi bir etkisinin olmayışıdır. Bir rehber öğretmen (R2), sık sık sorun yaratan bir öğrencinin velisinin defalarca okula çağrıldığı ve diğerlerinin tersine velinin her defasında okula geldiğini ancak çocuk üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması nedeni ile öğrencinin davranışlarında hiçbir iyileşme görmediklerini söylemesi son derece ilginçtir. Aynı rehber öğretmen, bazen de okula gelen velinin öğrenciye öğretmenlerin yanında kızıp ve hatta daha ileri giderek öğrenciyi öğretmenlerinin yanında bile dövdüğüne tanık olduğunu ifade etmesi şiddetin evlerde ne kadar meşru bir sorun çözme biçimi olarak kullanıldığı gerçeğini bütün çıplaklığıyla göstermektedir. Velisi tarafından okulda bile dövülerek eğitime çalışılan, onuru zedelenen bir öğrencinin rehber öğretmenin de ifade ettiği gibi normal sınırlar içinde

davranışlar göstermesini beklemek acaba ne kadar gerçekçi olur. Diğer rehber öğretmenlerin (R5, R8) de söyledikleri çok farklı değildir. İlgisizlik en büyük problem olarak kalmaktadır. Velilerin okula olan ilgisizliği ve soğukluğu bir rehber öğretmenin (R5), bir velinin cümlesini aynen söylemesi ile netleşmekte ve düşündürmektedir: “Beni o okuldan içeri kimse sokamaz”. Okula çocuklarını sene başında kayıt yaptırmak için bir de sene sonunda kaldıkları dersler için acaba bir şeyler yapılabilir mi düşüncesiyle gelen velilerin bu ilgisizliğinin şüphesiz kendilerince bazı nedenleri vardır. Örneğin, bir rehber öğretmenin (R8) söylediği, velilerin çocuklarının şımarmaması için ilgilenmemeleri veya ilgilenseler bile bunu belli etmemeleri biçimindeki davranışları yöreye özgü kültürel bir tutumdur.

Üst SED’ deki okullarda velilerin duyarlı ve okulla ilgili olduğu ayrıca üzerine düşeni yapan veliler olduğu belirtilmiştir (M9). Rehber öğretmenler de ailelerin çocukları ile birebir iletişim kurmalarının ve sadece maddi gereksinimlerinin değil sosyal gereksinimlerinin de birlikte karşılanmasının öneminden söz etmişlerdir (R3, R6, R9). Ayrıca bir rehber öğretmen (R9) ailelerin evde çocukları yanında konuştuklarına dikkat etmeleri gerektiğinden ve ayrımcılık ifade eden konuşmalardan çekinmelerinin öneminden bahsetmiştir.

23. Okulunuzda ne gibi sosyal etkinlikler var? Sosyal etkinlikler bakımından zengin bir okul olduğunuzu söyleyebilir misiniz?

Alt SED’ deki okullarda müdürler de rehber öğretmenler de okulda çok zengin olmasa da çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler olduğunu söylemişler ancak bunların yeterli olmadığını da sözlerine eklemişlerdir. Bu okullarda yetersizliğin en büyük nedeni olarak fiziksel koşulların uygun olmaması, bir kısmında da okulun bir spor salonunun olmaması en büyük dezavantaj olarak dile getirilmiştir. Ancak eksikliklere rağmen, basketbol, futbol, masa tenisi, kayak gibi birçok spor dalı ve şiir dinletileri, tiyatro, özel gün ve haftaların okulda birlikte kutlanması, okul dergisi çıkarmak gibi kültürel etkinliklerin varlığından söz edilmiştir.

Orta SED’ deki okullarda da yine öğrencilerin birlikte ve eğlenceli vakit geçirebileceği mekanların olmadığı ve spor salonlarının yetersizliği gibi dezavantajlar dile getirilmiş ancak okulların tümünün tiyatro, resim sergisi, müzik ve şiir dinletileri gibi kültürel etkinliklere yer verdiği görülmektedir. Okul müdürlerinde birisinin (M5), spor etkinliklerinden yararlanan birçok öğrencilerinin olduğunu ve bu etkinliklere katılan öğrencilerin okulda zorbalık anlamında herhangi bir sorun çıkarmadıklarını ve yaşamadıklarını dile getirmesi oldukça çarpıcı bulunmuştur. Sosyal etkinlikler bu yönüyle öğrencilerin enerjilerini harcamalarına ve kendilerini ifade etmelerine olanak vererek şiddeti önleyici konumda özel bir yere sahip görünmektedir. Çünkü okul müdürü, bu tip etkinliklere katılmayan öğrencilerin de kendilerini

ifade etmek, arkadaşları arasında varlığını ve gücünü göstermek veya popüler olmak gibi istekleri olduğunu bunu da arkadaşlarına zorbalık yaparak veya şiddet uygulayarak yapma çabasına girdiklerini gözlemlediğini ifade etmiştir. Bu okulda rehber öğretmen (R5), geçmiş yıllarda hiç etkinlik yapmadan geçen yıllarının olduğunu ancak son iki yıldır bu anlamda bir canlılık yaşadıklarını dile getirmiştir. İlin zorbalık bakımından en sorunlu okulu olduğunun müdür (M5) tarafından dile getirildiği bu okulda, sosyal ve sportif faaliyetlerin az olması ve zorbalığın büyük bir problem olarak görülmesi belki de müdürü haklı çıkarmaktadır. Bir başka okul müdürü de (M8), okullarında zorbalığın sorun olmaktan çıkmasını, sosyal etkinliklerinin çok olmasına, yeterli bir spor salonlarının olmasına, öğrencilerinin tümünün bir şekillerde bu etkinliklere katılmasına bağlamaktadır. Aynı biçimde rehber öğretmen de (R8), okulun sosyal etkinlikler yönünden zengin olduğunu ve bütün öğrencilerin bundan yararlandığını dile getirmiştir.

Üst SED' deki okullarda ise okul müdürleri ve rehber öğretmenler, sosyal ve sportif faaliyetler yönünden oldukça iyi durumda okullar olduklarını dile getirmişlerdir. Bu okullarda öncelikle bir çok spor faaliyetine olanak tanıyacak spor salonları ve fiziki mekanların uygunluğu dile getirilmiştir.

24. Madde bağımlılığı olan öğrencileriniz var mı? Bu konuda herhangi bir bilginiz var mı?

Madde bağımlılığı konusunda en büyük sıkıntının sigara olduğu ve sigaranın lise öğrencilerinde çok yaygın olduğu bütün düzeylerdeki okullarda görülmektedir. Sigara içme yaşının çok düşük olduğunu göstermesi bakımından sonuçlar çok ilgi çekicidir.

Alt SED' deki okullardan birisinde okul müdürü (M1) çevreden bu yönde bazı duyumlar aldıklarını ancak kendilerinin hiç tanık olmadığını ifade etmiştir. Rehber öğretmen de (R1), madde bağımlısı bir öğrencilerinin geçmişte olduğunu ve okulla ilişkisinin kesildiğini ancak şu anda kendilerinin bilgisi dahilinde herhangi bir öğrenci olmadığını belirtirken, sigara içen öğrenci sayısının çok sayıda olduğunu ifade etmiştir. Bir başka okulda (M7) iki tiner, dört esrar içen öğrencilerinin olduğunu ancak kız ve erkek öğrencilerin çok büyük bölümünün sigara bağımlısı olduğu ifade edilmiştir. Rehber öğretmen de (R7) yüzde beşin altında öğrencinin esrar bağımlısı olduğunu ancak yine okul müdürü gibi o da sigaranın çok fazla olduğundan söz etmiştir. Bir okulda da (R4), rehber öğretmenin madde bağımlısı öğrenci konusunda bir bilgisi yok ancak sigara içen öğrencilerin zaman zaman rehber öğretmene başvurarak kurtulmak için gösterdikleri çeşitli çabalara destek aradıklarını ifade etmiştir.

Orta SED’ deki okullardan sadece birisi bu anlamda sıkıntılı görünmektedir. Okul müdürü de (M2) rehber öğretmen de (R2), okulda satıcı bir öğrencinin tespit edildiğini, hap kullanan bir öğrencinin kendileri tarafından bilindiğini ve yüzde seksen civarında öğrencinin de sigara kullandığını şu cümlelerle dile getirmiştir; “*Madde bağımlısı öğrenci maalesef var. Benim tespit ettiğim birkaç kişi var. Üç dört kişi gibi. Birisi hap kullanıyor. Bana bıraktığını söylüyor ama bilmiyorum. Bir gün öğrencinin birisi gelip, bir öğrenciyi adres gösterdi çantasında uyuşturucu var diye. Gidip aradım ve çantasında 250 gr esrar vardı. Satmak amacıyla getirmiş. Çaldığını söyledi. Şüphelendiğim epeyce öğrenci de var. Okulun dışında bir bayan var, kapalı bir bayan gelip okul dışında duruyor devamlı, o bayanın getirdiği söyleniyor. Öğrencilerin yüzde 80’i de sigara kullanıyor.*” Okulun çevresinin de bu anlamda sıkıntılı ve güven verici olmadığı görünüyor. Okul müdürünün ifadesine göre, okul çevresinde pazarlamasını yapan kişiler dolaşmakta ve bunlardan birisine emniyet aracılığı ile müdahale edilmiş ancak sorun gerçek anlamda ne kadar çözülmüş şu anda elbette bilinemez. Diğer iki okulda ise okul müdürleri de rehber öğretmenler de (M5, M8, R5, R8) okulda madde bağımlısı öğrencilerinin olmadığını veya bilgileri dahilinde olmadığını ancak sigaranın çok yaygın olduğunu dile getirmişlerdir.

Üst SED’ deki okullarda durum diğerlerine göre daha yüz güldürücü görünmektedir. Okul müdürleri de rehber öğretmenler de titizlikle bu konu üzerinde durduklarını ancak bir okul dışında diğerlerinde herhangi bir madde bağımlısı öğrenci olmadığı ifade edildi. Bir okulda da (M9), bir madde bağımlısı öğrenci olduğu bir de şüphe duyulan öğrenci olduğu belirtildi. Ancak bu düzeylerdeki okullarda da yine sigara içen öğrenci oranı çok yüksek olarak ifade edilmiştir.

25. Okulda ne sıklıkla arama yaparsınız? Aramada şiddete eğilimi artıracak silah ya da silahsız dövüş aletlerine ne sıklıkla rastlıyorsunuz?

Alt SED’ deki okullarda ayda bir iki veya iki ayda bir arama yapıldığı ifade edilmiştir. Bu aramalarda okul müdürleri şiddete eğilimi artıracak türden bir şeylere rastlamadıklarını ifade etmişlerse de (M1, M4) rehber öğretmenler az (R1) veya çok (R4) sayıda bıçak, jilet veya kalemtıraş gibi dövüş aletleri bulunduğunu ifade etmişlerdir. Aramaların iki ayda bir gibi gerek duyuldukça ve diğerlerine göre nispeten seyrek yapıldığının okul müdürü (M7) ifade edildiği bir başka okulda ise, rehber öğretmen de (R7) müdür de çok sayıda çakı, bıçak, muşta, kelebek bıçağı ve kama gibi dövüş aletleri bulduklarını ifade etmişlerdir. Diğer okullara göre daha seyrek arama yapılan bu okulda daha fazla dövüş aletinin bulunması

okullarda sık sık arama yapmanın dövüş aleti bulundurmak yönünde caydırıcı olduğunu göstermektedir.

Orta SED' deki okullarda da aramanın sık yapılmasının caydırıcı olabileceği yönünde bazı bulgulara rastlanmaktadır. Rehber öğretmenin (R2) geçmiş yıllarda silah, muşta, kelebek bıçağı, jilet gibi dövüş aletlerinin bulunduğunu söylediği okulda şimdiki müdürün (M2) her hafta arama yapması ile birlikte hem müdür hem de rehber öğretmen bu yıl az sayıda çakı veya bıçak bulduklarını ifade etmişlerdir. Bir başka okulda ise bir veya bir buçuk ayda bir arama yapıldığı (M5, R5) bu aramalarda ise, bıçak, kurusıkı tabanca, ekmek bıçağı, döner bıçağı, jilet, sustalı, muşta, silah gibi dövüş aletlerine rastlandığı belirtilmiştir. Okul müdürü (M5) bu öğrenciler için gerekli soruşturma işlemlerini yaptıklarını da sözlerine eklemiştir. Ayrıca bu okulda bazı öğrencilerin, kalabalıktan yararlanarak jiletle diğer arkadaşlarının giysilerine zarar verdikleri de okul müdürü tarafında dile getirilmiştir. Okulda kamera sisteminin ve özel güvenlik ekiplerinin görev yaptığı bir başka okulda ise, okul müdürü ayda iki kez arama yaptıklarını ve şiddete eğilimi artıracak türden hiçbir dövüş aletine rastlamadıklarını belirtmişlerdir.

Üst SED' deki okullardan sadece birisinde (M3) okul müdürü ve rehber öğretmen (R3), her hafta arama yapılıyor olmasına rağmen bıçak veya jilet gibi kesici aletlere rastladıklarını belirtmişler, ayrıca rehber öğretmen, arama sırasında bulunmazsa bile öğrencilerin kavga sırasında bir anda bir yerlerden çıkardıkları dövüş aletlerini kullanabildiklerini ifade etmiştir. Diğer iki okulda da okul müdürleri ve rehber öğretmenler (M6, R6, M9, R9) sıkça arama yaptıklarını ancak şiddete eğilimi artıracak türden bir şeye rastlamadıklarını belirtmişlerdir.

26. Sizce öğrencileriniz için okulun yakın çevresi ne kadar güvenli?

Genel olarak güvenlikten söz edilirken, okuldaki atmosferi her yönüyle etkileyen faktörlerin başında okul çevresi önemli bir unsur olarak karşımıza çıktığı için bu sorunun cevabı aslında birçok sorunun cevabı arasında yer almaktadır. Sosyoekonomik düzey bakımından farklı konumlarda yer alan okulların çevresi çok büyük farklılık göstermiyor. Özellikle çok yakınında başka okulların yer aldığı okullarda çevrede güvenlik sorunu özellikle dile getirilmiştir. Öğrencilerin okul çıkış saatlerinde diğer okulların önüne giderek birbirlerine zorbalık uyguladıkları büyük sıkıntılar arasında ifade edilmiştir. Ancak, üst sosyoekonomik düzeydeki bazı okullarda bu durumun hassasiyeti görülmüş ve olanaklar dahilinde okul ile çevrenin irtibatı engellenmeye çalışılarak önlem alınmıştır.

Alt SED' deki okul müdürlerinden sadece birisi (M4), okul çevresinin son derece güvenli olduğunu ve hiçbir güvenlik sıkıntısı olmadığını dile getirmiştir. Bu okulun rehber öğretmeni (R4) ise, yakınlarındaki bir başka okulun öğrencilerinin kendi okullarının güvenliği açısından olumsuz etkileri olduğunu, kız meselesi veya öğrencilerden haraç almak üzere okulun önünde istenmeyen davranışlarda bulduklarını ifade etmiştir. Diğer okul müdürleri ve rehber öğretmenler (M1, M7, R1, R7) çevrenin güvenli olmadığını dile getirmişler ayrıca bir okul çevresinin okulu benimsememiş olması nedeniyle okulun demirbaş eşyalarına, bahçedeki kamelya ve ağaçlara zarar verildiği de rehber öğretmen (R7) tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca bu okulun çevresinde sigara, sigara görüntüsünde ancak paket içinde olmayan maddeler ve ekstasi gibi bazı keyif verici maddelerin satıldığına dair duyumlardan da söz edilmiştir (R7).

Orta SED' deki okullarda okul müdürleri de rehber öğretmenler de (M2, M5, M8, R2, R5) çoğunlukla okul çevresinin güvenli olmadığından söz etmişlerdir. Güvenliği tehdit eden olaylara örnek olarak bir rehber öğretmenin (R2) anlattıkları ise sorunun ciddiyetini çok güzel açıklamaktadır; *“Güvenlik diye bir şey yok. Bizim okuldan bir grup öğrenci, başka bir grupla ama okul dışında kavga ediyorlar ve birisi diğerini bıçakladı ve öldü. Okulun bahçesinin dışına çıkınca artık bizim hiç kontrolümüz olmuyor. Öğrencilerimiz tamamen değişiyorlar. Öğrencilerin eşyaları çok sıklıkla kaybolur, çalınır. Öğrencinin saati sıranın altına düştüğü anda bile kaybolur. Okulun kapısında 10 ya da 5 milyon mutlaka vereceksin. Eğer sende bile yoksa sınıftan toplayacaksın, arkadaşlarından getireceksin diyenler oluyormuş.. Öğrenci kapıda mutlaka haraç vererek geçebiliyor, yoksa dayak yer. Hiç gözünün yaşına bakmazlar. Harçlığı dışında haraç parasını da yanında getirir.”*

Bir rehber öğretmen de (R5), aslında okul çevresinin toplumun küçük bir kesimini temsil ettiğini ve elbette toplumun bütün özelliklerini göstereceğini ifade ederken, yörede insanların çok kolay kavga edebildiklerini, birbirlerine karşı fazla hoşgörü göstermediklerini gözlediğini söylemiş ve bu tip davranışların okul çevresinde de olmasının kaçınılmaz olacağını ifade etmiştir.

Üst SED' deki okullarda yukarıda da söz edildiği gibi birtakım önlemler ile sorunun çözüldüğü dile getirilmiştir. Bir müdür (M3) ve bir rehber öğretmen (R3), okulun yakın çevresindeki kafelerin ve okul dışındaki bazı kişilerin okulun güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir. Rehber öğretmen, okulun çok yakınındaki karakolun güvenlik için bir teminat olduğunu, geçmişte bazı kişilerin okul dışında öğrencilerden haraç alma girişimlerinin çözümlenmesine yardımcı olduğunu ve bu tip sorunların çözüldüğünü dile getirmiştir. Diğer iki okulun müdürleri de rehber öğretmenleri de (M6, M9, R6, R9) öğrencilerin ulaşmalarını

saplayan servis araçlarının okul bahçesine kadar girdiğini ve öğretmenlerin de öğrencilere eşlik etmek suretiyle herhangi bir güvenlik sorunu yaşamadıklarını dile getirmişlerdir.

27. Öğrencilerinizin, okulda yaşadıkları problemleri okul ev yolu üzerinde hallettikleri konusunda duyularınız var mı?

Bu soru için alt ve orta SED' deki okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin tümü, benzer biçimde ve bu tipte duyuları olduğuna dair cevaplar vermişlerdir. Sadece bir okul müdürü (M1) böyle bir olayın sadece bir kez olduğunu söylerken rehber öğretmen (R1) diğer okullardaki müdür ve rehber öğretmenler gibi öğrencilerin sorunlarını okul ev yolu üzerinde çözdüklerini söylemiştir. Öğrencilerin okulda idareden ve öğretmenlerinden korkmaları ve alabilecekleri cezalardan çekinmeleri nedeniyle organize olup dışarıda okul ve ev yolu üzerinde birbirlerinden hesap sormaları bütün okullarda yaygın görünmektedir. Ayrıca bu yöntemi kullanmalarının bir nedeni de, dışarıdan kendilerine yardımcı olacak arkadaşlarına haber verebilmeleri de olmaktadır (M3).

Üst SED' deki diğer iki okulun müdür ve rehber öğretmenleri öğrencilerin okul dışında kavga ettiklerine dair hiçbir duyularının olmadığını dile getirmişlerdir. Bir okul müdürü (M9), öğrencileri bu konuda uyardıklarını bütün sorunların okul içinde çözülmesi gerektiğini ve okulda yaşanan bütün sorunları mutlaka okulda çözüp öğrencileri evlerine öyle gönderdiklerini belirtmiştir. Ancak bu durum elbette, okul müdürünün bu olaylardan haberdar olması ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Ancak alınan tedbirlere bakıldığında görünen neden ise, öğrencilerin okul yolunda mutlaka servislerle seyahat etmeleri ve servislerinde okuldan bir öğretmenin bulunması ve onlar için servislerin de okulun bir parçası gibi olması olabilir.

28. Okulda ve okul yolunda güvenlik nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kalan ya da devamsızlık yapan öğrencileriniz var mı? Ya da geçmişte oldu mu?

Alt SED' deki okulların müdürleri, bir okul müdürü dışında, okuldan güvenlik nedeni ile ayrılan öğrencilerinin olmadığını belirtmişlerdir (M1, M4). Okuldan ayrılan veya devamsızlık yapan çok sayıda öğrencilerinin olduğunu ancak bunların nedenlerinin güvenlik olmadığını belirtmişlerdir. Ancak rehber öğretmenler, okul ev yolu üzerinde yaşanan çeşitli güvenlik sorunları yüzünden okuldan ayrılmak durumunda olan öğrencilerinin olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir (R4, R7).

Orta SED' deki okullarda ise, güvenlik nedeni ile okuldan ayrılan veya devamsızlık yapan öğrenciler olduğunu görmek mümkün. Örneğin, bir rehber öğretmen (R2), okul

yolunda tehditler aldığı için veya dayak yediği için okuldan ayrılmak zorunda kalan öğrencileri bildiğini ifade etmiştir. Bir okul müdürü de (M5), öğrencilerin de velilerin de aslında neden olarak başka şeyleri öne sürdüklerini ancak kendilerinin durumu bildiklerini ifade ederek güvenlik nedeniyle okuldan ayrılan da devamsızlık yapan da olduğunu dile getirmiştir. Öğrencilerin ve velilerin gurur meselesi yaparak, neden olarak güvenlik dışında bazı bahaneler bulmaları ise, güvenlik sorunu yaşayan diğer okullarda da yapılan devamsızlık veya okul değiştirmelerin üstü kapalı nedeninin güvenlik olabileceğini düşündürmektedir.

Üst SED’ deki okullarda güvenlik sorunu çok fazla dile getirilmemişti. Sonuç olarak, güvenlik nedeni ile okuldan ayrılan öğrencilerinin de olmadığı ifade edilmiştir.

29. Aşağıdaki suçlardan dolayı okulunuzda geçen öğretim yılında hiç disiplin cezası alan öğrenciniz oldu mu?

- a) Herhangi bir silah kullanmak**
- b) Herhangi bir madde kullanmak, satmak, bulundurmak (sigara dahil)**
- c) Fiziksel olarak saldırı veya kavga**

Disiplin cezası alan öğrencileri yönünden baktığımızda alt SED’ deki okullardan birisinin müdürü (M1) dışında bütün okul müdürleri (M4, M7) ve rehber öğretmenler (R1, R4, R7) öğrencilerin özellikle fiziksel saldırı ve kavga nedeniyle ceza aldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bir rehber öğretmen (R4), bu üç suçun üçünden de ceza alan öğrencileri olduğunu belirtmiştir.

Orta SED’ deki okullardan sadece birisinin müdürü, madde bulundurmaktan dolayı disiplin cezası alan öğrencileri olduğunu ifade etmiştir. Onun dışında bütün okul müdürleri ve rehber öğretmenler, fiziksel saldırı veya kavgadan dolayı çok sayıda disiplin cezası verdiklerini belirtmişlerdir.

Üst SED’ deki okullarda da hemen hemen bütün müdürler ve rehber öğretmenler (M3, M6, M9, R3, R6) fiziksel saldırı veya kavgadan dolayı, ayrıca bir rehber öğretmen bıçak bulundurmaktan dolayı (R3) disiplin cezası verdiklerini söylemişlerdir.

30. Okulda şiddeti önlemeye yönelik herhangi bir programa siz, öğretmenleriniz, öğrencileriniz veya velilerden katılan oldu mu?

Alt SED’ deki okullardan sadece birisinin müdürü ve rehber öğretmeni (M1, R1) İl Rehberlik Kurulu tarafından okullarda şiddeti engellemeye yönelik bir seminere katıldıklarını bildirmişlerdir. Ancak diğer okullarda da (M1, R1, R4) okullar kendi içinde veya emniyetle

işbirliği yaparak öğrencilere, velilere ve diğer öğretmenlere yönelik olarak konuyla ilişkili seminer biçiminde bazı etkinlikler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Orta SED’ deki okullardan da yine bir okul müdürü (M5), “Şiddetle Mücadele” başlıklı bir seminere katıldığını ifade etmiştir. Bundan başka, yine okullar kendi içinde organize ettikleri seminerleri öğrencilere sunduklarını belirtmişlerdir.

Üst SED’ deki okullarda ise, sadece birisinin müdürü (M9), “Şiddet ve Öfke: Aile-Okul-Sosyal Hayat” adlı bir seminere katıldığını ve edindiği bilgileri okuldaki diğer öğretmenlere de kendisinin anlattığını belirtmiştir. Ayrıca bir rehber öğretmen de (R3) il genelinde rehber öğretmenlere yönelik bir programa katıldığını ifade etmiştir.

31. Zorba davranışlara maruz kalarak size başvuran öğrenciler için ne gibi bir yardımda bulunuyorsunuz?

32. Zorba davranışlar gösteren öğrencilerle nasıl ilgileniyorsunuz?

Bu soruların cevapları birlikte ele alınarak verildiği için değerlendirmeyi de birlikte yapmanın daha uygun olacağı düşünülmektedir. Soruların her ikisinin birlikte ele alınmasının nedeni, okullarda her ikisinin de mutlaka ilgilenilmesi ve genellikle de her ikisine de aynı yaklaşımın gösteriliyor olmasıdır. Bütün müdürler de rehber öğretmenler de hem zorba hem de kurbanla birebir görüşmeler yaptıklarını ve genellikle konuşarak çözüme gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bakımdan SED bakımından okullar arasında bir farklılık görülmemektedir.

Genel olarak müdürlerin zorba öğrencilere karşı yaptıklarının yanlış olduğunu anlatma yolunun öğrencilerin herhangi bir disiplin cezası almaları durumunda yaşayacakları sıkıntıları hatırlatmak veya bu konuda bilgilendirmek biçiminde olduğu görülmektedir (M1, M2, M3, M5). Bir okul müdürü fiziksel zorbalık yapan öğrencileri genellikle emniyete gönderdiklerini ve orada sıkıntı yaşadıkları için öğrencilerin daha sonra bu tip davranışlara girmekten çekindiklerini belirtmiştir. Ancak son zamanlarda bunun bir çözüm olmadığını, çünkü emniyette de öğrencilerin pek bir sıkıntı yaşamadıklarını ve sonucun da genellikle değişmediğini sözlerine eklemiştir. Kurban öğrencilerle ilgilenme biçimleri ise, daha çok öğrenciye destek olmak, güven vermek ve zorba davranışlara maruz kaldıklarında çekinmeden okul idarelerine başvurmaya cesaretlendirmek biçimindedir.

Zorba ve kurbanlarla ilgilenirken çok sık olmasa da sözü edilen unsurlardan birisi de aile olmaktadır. Özellikle zorba öğrencilerin yaptıkları hataları bir de ailelerinden duymalarının daha yararlı olacağını düşündüğünü ifade eden bir okul müdürü (M8), böyle bir

durumda öğrencinin ailesinden gelen herhangi birisinin bile değil mutlaka ana-babasının gelmesi konusunda ısrarcı olduklarını da belirtmiştir.

Rehber öğretmenler (R1, R4, R7) ise, genellikle kurbanlarla daha çok ilgilenmekte olduklarını ifade etmişlerdir. Onlarla yaşadıkları sıkıntılı paylaştıklarını, en azından öğrencileri dinleyerek öfkelerinin dinmesine yardımcı olduklarını dile getirmişlerdir.

Bu soruların cevapları için, orta SED' deki okullardan iki rehber öğretmen (R5, R8) zorbalığa maruz kaldığı için kendilerine başvuran veya okul idaresi tarafından gönderilen hiç öğrenci olmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin rehberliğe başvurmalarını sağlamak veya bazı sorunları çözmek için rehberlikten yardım alma anlayışının okulda olmadığını dile getirmişlerdir. Daha önceki soruların birçoğunun cevaplanması sırasında rehber öğretmenler ile okul müdürleri arasındaki ayrılıkların birçoğunun altında yatan neden aslında aynıdır: Birçok okulda rehberlik servislerinden gerektiği biçimde yararlanılmamasıdır. Okullarda şiddete başvuran çok sayıda öğrenci olduğu bazı okullarda sadece rehber öğretmenler bazı okullarda ise sadece okul müdürleri tarafından ifade edilmiştir. Çünkü görünen odur ki, bu anlamda okul idareleri ile rehberlik servisleri işbirliği içinde değildir.

Hem müdürlerin hem de rehber öğretmenlerin sözleri, öğrencilerin okulda zorba davranışlara maruz kaldıklarında asla kendilerini yalnız hissetmeyeceklerini, mutlaka yanlarında okul idaresi veya rehberlik servisini bulacaklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Ancak burada asıl sorun okul idaresin veya rehberlik servislerinin haberdar edilmesi durumudur. Daha önceki sorular cevaplandırıldığında, öğrencilerin bütün olaylarda mutlaka öğretmenlerine gitmediklerini gördük. Ancak burada öğrencilerin okul idaresinden ve rehberlik servisinden çözüm sürecine katkı anlamında yardım ve destek gördükçe, başkalarının durumu bildirmesine gerek kalmadan kendiliklerinden buralara başvuracakları ümit edilmektedir.

33. Sizin etkinizle zorba davranışlardan vazgeçen öğrencileriniz oldu mu? Olduysa bunu nasıl başardınız?

Bu sorulara genellikle okul müdürleri çok sayıda öğrencileri vazgeçirdiklerini ifade ederek cevap vermişlerdir. Bunun nedeni belki de öğrencilerin bu tip sorunlarla karşılaştıklarında ilk başvurdukları veya gönderildikleri yerin rehberlik servisleri değil de okul idareleri olmasından kaynaklanmaktadır.

Genel olarak bütün SED' deki okul müdürleri, sayısız zorba öğrenci ile ilgilendiklerini ve vazgeçirme konusunda da başarılı olduklarını belirtmişlerdir. İlgilenme yöntemleri

genellikle iyi diyalog içinde olmak, yeterli iletişim kurabilme ve ilişkilerinin sağlıklı olması biçiminde dile getirilmiştir.

Rehber öğretmenlerden (R5, R8) sadece ikisinin bu konuda kendilerine başvuran ya da yönlendirilen öğrenci olmadığı için yardımcı olabildikleri öğrenciler de olmadığını söylemişlerdir. Diğer rehber öğretmenler de okul müdürleri gibi genellikle konuşmak, yanlış davranışları göstermek, insan ilişkileri konusunda eğitmek gibi yöntemlere başvurduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerle konuşmak dışında öğrencilerin genel tavırlarını takip etmek, yanlış davranışlarını bırakıp bırakmamaları konusunda izlemek biçiminde olmaktadır.

Bir rehber öğretmen de (R9), aileden bu anlamda çocukların olumsuz mesajlar alabildiğini, kendilerinin yaklaşımları ile ailelerin yaklaşımlarının paralel olmamasının sorunların çözümünü kimi zaman sıkıntıya soktuğunu ifade etmiştir.

34. Okulunuzun velilerle ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Okulla veli ilişkisi bakımından alt ve orta SED okullar birbirlerine çok yakın görünmektedir. Her iki düzeydeki okulların müdürleri de rehber öğretmenleri de ne yazık ki aynı derecede sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu sorunu gidermek ve velileri okula getirebilmek veya en azından bir şekilde velilere ulaşabilmek için okul müdürleri çeşitli yolları denediklerini ancak yine de istedikleri sonucu alamadıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin, velilere okula gelmelerinin gerekliliği konusunda kapsamlı yazılar göndermek (M2), velilerin evlerine toplu ziyaretler yaparak diğer velileri de oraya konuk olarak çağırmak gibi yöntemler denemişler ancak iki veya üç veliden fazlasına yine de ulaşamadıklarını belirtmişlerdir (M5, R5). Bazı velilerin çocuklarının hangi sınıfta okuduğu bile bilmediğinin bir okul müdürü (M7) tarafından dile getirilmesi velilerin okula ve çocuklarına olan ilgisizliğinin en bariz örneğidir. Okula gelen velilerin de sadece sene sonunda öğrencinin geçme kalma durumundaki veya devamsızlıkla ilgili sorunun çözümü için geldiği ancak dönem içinde yaşanan herhangi bir sorun için velinin okul idaresinin yanında olmadığını da altı çizilmiştir (M8).

Rehber öğretmenler de aynı biçimde velilerin okula karşı sergiledikleri olumsuz ve ilgisiz tutumdan şikayet etmişlerdir. Okula gelen veli ile her ne kadar yakın ilişki içine girmeye çalışsalar da velilerin okula gelmeyi sevmediklerini ısrarla belirtmişlerdir. Bir rehber öğretmenin (R5), dönem içinde yaptıkları bir veli toplantısına bir tek velinin bile gelemediğini söylemesi son derece çarpıcıdır. Alt SED okullardan iki rehber öğretmen (R1, R4), velilerin bu tutumlarının nedeni olarak, okulun velilerden para beklentisi olduğuna dair inanışları biçiminde yorumlamaktadırlar.

Üst SED okulların müdürleri bu anlamda velilerden pek şikayetçi olmadıkları görülmektedir. Okul müdürleri (M3, M6, M9), velilerle ilişkilerinin çok iyi olduğunu, velilerin çok duyarlı olduklarını ve gerektiğinde de işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak rehber öğretmenlerden hiçbirisi bu düzeyde de velilerin okula karşı olan tutumlarından memnun değiller. Velilerin okula karşı yeterince ilgi göstermediklerini, işlerinin yoğunluğunu bahane ederek okuldan uzak durduklarını dile getirmişlerdir (R3, R6). Bir rehber öğretmen de (R9) velilerin çağrıldıklarında veya herhangi bir sorun olduğunda okula geldiklerini belirtmiştir ancak, sorunla ilgili yapılması gerekenler konusunda veya konuştuklarını uygulamaya koymak konusunda titiz davranmadıklarını dile getirmiştir.

35. Zorbalığı önleme konusunda okul-aile işbirliğiyle neler yapılabilir?

Okul-aile işbirliği ile kendi okullarının şartları dahilinde yapılabilecekler konusunda okul müdürleri ve rehber öğretmenler pek umutlu değiller. Okulla ilişkisi iyi olmayan veli profiline elbette işbirliği konusunda da yeterli olmayacağı açıktır.

Alt SED 'deki okulların okul müdürleri de rehber öğretmenleri de, her ne kadar şu şartlarda imkansız gibi görünse de veli ile işbirliği yapabilmeyen okuldaki birçok sorunu çözebileceğini düşünmekte. Ancak bir rehber öğretmen (R1), okula gelmesi için ısrar edilen veli yerine öğrencilerin sokaktaki herhangi bir insanı bile alıp getirebildiklerini söylerken, yapabilecekleri hiçbir şey olmadığını altını çizmektedir. Diğer rehber öğretmenler de (R4, R7) velileri bilinçlendirerek çocukları ile daha fazla ilgilenmelerini, onlara örnek davranışlar sergilemelerini ve çocuklarının en azından okul dışında denetimini veli olarak kendilerinin yapmasını sağlamanın önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Orta SED' deki okullarda da okul müdürleri, okuldaki sorunların yine sonunda okulda ancak veli desteği ile kararlı tutumlarla, bağımsız davranabilmekle çözüleceğine inanmaktadır. Bir okul müdürü (M8), okulda öğrencilerin her türlü davranışlarının veliye bildirilmesi gerektiğini ve bunu bir dereceye kadar geçmişte başarabildikleri için birçok sorunu çözebildiklerini ifade etmiştir. Rehber öğretmenler (R2, R5, R8) ise daha çok velilerle öğrencilerin ilişkilerinin iyileştirilmesi üzerinde durmuşlardır. Bu amaçla velilerin etkili iletişim konusunda eğitilerek, çocuklarına örnek davranışlar sergilemelerinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Velilerin olumsuz davranışlarına ve ilgisizliğine ilişkin olarak bir rehber öğretmen (R2) şunları dile getirmiştir; *“Şüphesiz aile çok önemli. Aile çocuğu ile ilgilense, en azından çocuğunun nerede olduğunu bilse bile az bir şey değildir. Ailenin, çocuğunun hiçbir şeyinden haberi yok. Bazı çocuklar için de ailenin de bir etkisi yok. Çok sorun çıkaran öğrencilerden örneğin birisinin velisini belki 20 kez okula çağırdık, veli de*

belki 20 kez okula geldi konuştuk, ama inanın çocukta hiçbir değişiklik olmadı. Velisi okulda bizimle konuşurken, bizim yanımızda bile, bir anda kalkıp çocuğun suratına bir tokat indiriyor. Eve gidince evde de bir daha dayak. Yani velinin de kullandığı yöntem aynı zaten. Çocuk bir de bizim yanımızda dayak yediği için, eziklik duyarak okuldan çıkıyor ve daha da hırçınlaşıyor.”

Üst SED’ deki okullarda okul müdürleri de rehber öğretmenler de işbirliğinin her iki taraf için de olumlu sonuçları olacağını çünkü her iki tarafın da sonuçta öğrencilerin iyiliğini hedef aldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bir rehber öğretmen (R3), sosyal ilişkilerin geliştirilmesi bakımından velilerin, öğrencilerin ve öğretmenlerin katılacağı yemekli toplantıların düzenlenmesini öneri olarak sunmuştur.

Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle, öğrencilerin serbest düşüncelerini yazdıkları notlarda ısrarla vurguladıkları ancak bu araştırmanın kapsamına alınmamış olan önemli bir nokta, televizyon programlarının öğrencilerin saldırgan davranışlar göstermesi konusundaki etkisidir. Öğrencilerin, özellikle örnek alacak rol modeli olmayan öğrencilerin, dizi veya filmlerdeki karakterlere özenerek onları kendilerine örnek almaları ve davranışlarını dizilerdeki gibi değiştirmeleri bu yaşlardaki öğrenciler için son derece tehlikeli bir durum olarak ifade edilmiştir. Özellikle şiddet içeren televizyon programlarının gençlerin giyim tarzlarına varıncaya kadar günlük hayatlarını, akranlarıyla ve aileleriyle olan ilişkilerini olumsuz biçimde etkilediği gerçeği hem rehber öğretmenlerin hem de okul müdürlerinin gözlemleri arasında yer almaktadır.

4.1.4. İkinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

“Okul Müdürlerinin Zorbalığın Yönetimi Konusuna Yaklaşımları Nasıldır?”

Okul güvenliğini büyük ölçüde tehdit eden zorbalığa karşı gerekli önlemlerin alınmasında birinci derecede sorumlu kişi okul müdürü olmasına rağmen, okul müdürünün tek başına üstesinden gelebileceği bir sorun olmadığını altını çizmek gerekir. Zorbalık, okulun bulunduğu çevredeki sivil toplum örgütlerinin, rehber öğretmenler başta olmak üzere bütün öğretmenlerin, okulda görev yapan diğer personelin ve ailelerin de mutlaka desteği ile başa çıkılabilecek bir sorundur. Ancak okul müdürünün buradaki birincil sorumluluğu, bir orkestra şefi gibi bütün unsurları hedef doğrultusunda işbirliği için yönlendirmek ve denetlemektir.

Bu çalışmada da okul müdürlerinin okulda zorba davranışlar uygulayan öğrencilere müdahale konusunda çeşitli deneyimlerinin olup olmadığı konusunda sorular yöneltilmiş ve onların kendi okullarında bu sorunla başa çıkmak için başvurdukları yöntemlerin neler

olduğuna ilişkin bazı saptamalar yapılmıştır. Aşağıda okul m¼d¼rlerinden g¼r¼řme yoluyla elde edilen bu yaklaşımlara yer verilmiştir:

Öncelikle okulların hiçbirisinde zorbalıkla m¼cadele için geliştirilmiş herhangi bir program olmadığı g¼r¼lm¼řt¼r. Zorbalıkla m¼cadelede öncelikle yapılması gereken okulların kendine zg¼ bir sorun profilini çıkarmaktır. Okulların hiçbirisinin sorunun bir başka okuldaki ile aynı olmayacağı gerçeğinden hareketle, ilk adım olarak soruna yönelik bir gereksinim analizinin yapılması beklenmektedir (Astor ve diğerleri, 2005). Ancak st SED'deki okullardan birisi (O6) hariç hiçbirisinde böyle bir çalışma yapılmamış ve program dahilinde bir m¼cadele etkinliği olmadığı g¼r¼lm¼řt¼r. Ancak elbette soruna karşı duyarsız kalınmamış ve çeşitli başa çıkma yöntemleri benimsenmiştir.

Zorbalıkla m¼cadelede öncelikle sorunun varlığını kabullenmek ve k¼¼msememek n koşuldur (Coloroso, 2003). Bir okul m¼d¼r¼n¼n (M1) okulunda zorbalığın problem olmadığını ısrarla söylemesi, böyle bir problemin varlığını kabullenmediğini veya görmezden geldiğini göstermesi bakımından çarpıcıdır. ¼nk¼ sorunun olmadığının d¼ř¼n¼ld¼đ¼ yerde sorunla başa çıkılmasının beklenmesi söz konusu olamaz. Ancak bu okul m¼d¼r¼ önem olarak okulda emniyetle işbirliği yaparak hem velilere hem de öğrencilere yönelik uyuşturucu ve şiddet konularında seminerler d¼zenlediklerini belirtmiştir.

Birçok okul m¼d¼r¼n¼n başa çıkma yöntemi olarak dile getirdiği bir yöntem de okullarda sosyal ve k¼lt¼rel etkinlikleri artırarak öğrencilerde birlik duygusu oluşturmaktır (M2, M3, M6, M7,). Bu yöntem okul m¼d¼rlerince etkili bir yöntem olarak dile getirilirken okullarında sosyal etkinlikleri d¼zenlemeye olanak sağlayacak fiziki alt yapı yetersizliklerinin olduğunun da altı çizilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde yer alan bu okulların, kiş Şartlarında dışarıda etkinlik d¼zenlenmesinin m¼mk¼n olmadığı, içeride etkinlikler yapılabilmesi için de spor veya seminer salonlarının olmadığı vurgulanmıştır (M4).

Bir okul m¼d¼r¼ (M7), sorumlu öğrencileri özellikle seçerek onlara bazı sorumluluklar verdiklerini ve böylece sorumlu öğrencileri kontrol altına alma yoluna gittiklerini belirtmiştir. Bu yolla öğrencilerin kendilerine değer verildiğini d¼ř¼nd¼klerini ve seçilmiş olmaktan t¼r¼ mutluluk duyarak yanlış davranışlara ynelmemeye zen gösterdiklerini gözlemlediğini şöyle dile getirmiştir; *“Zorbalığı engellemeye yönelik olarak okulumuzda sosyal faaliyetler ve k¼lt¼rel faaliyetlerimiz var. Çok problemlili çocukları özellikle seçiyoruz sorumluluk vermek için örneğin törenlerde bayrak çekme, bayrak taşıma işini onlara yaptırıyoruz, sınıf başkanlığı veriyoruz, çok sık şiddet ve zorbalık uygulayanları özellikle okulun boks takımına yerleştiriyoruz”*.

Üst SED'den bir okul müdürü (M6) okul eylem planı hazırlama çalışmaları yaptıklarını ifade etmiştir. Alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki okulların müdürlerinin sıklıkla başvurdukları bir yolda emniyetle işbirliği yapmaktır (M2, M3, M4, M5, M7). Bu işbirliği bazen emniyet yetkililerinin okulda şiddete yönelik seminerler vermesi bazen de öğrencilerin şikayet edilmesi biçiminde olmaktadır. Okul müdürleri (M5, M8) okulda gerçekleşen sorunu polisle halletmenin sağlıklı bir yol olduğuna aslında inanmadıklarını ancak çaresizlik içinde kalarak polise başvurduklarını şöyle dile getirmişlerdir; *“Okul içinde polisiye tedbir olmaz. Gereken her türlü önlemi okul idaresi kendisi alabilir. Polise gerek yok. Ama ne var ki çevre başlı başına bir sorun. Okula ilgisi olamayan aile ve çevre bizim için bir sorun”*. Bir başka okul müdürü ise (M5) kendi okulu için zorbalıkla başa çıkmanın tek yolunun polisiye tedbirler olduğunu şöyle ifade etmiştir; *“Bu okulun şartlarında, polise bildirmek durumundan başka çare yok, ilk geldiğim yıllarda doğrudan müdahale ederdim, konuşurdum, ayırmaya çalışırdım ama sonra gördüm ki olayları daha da büyütüyor siz oraya gittiğinizde dışarıdan gelenler şiddetini artırıyor ve hiç suçunuz yokken hakarete de uğruyorsunuz. Bu nedenle, artık ben karışmıyorum hemen polis çağırıyorum. Çünkü ben gidince şova dönüşüyor. O anda öğretmenin müdahale etmesi, sözel de olsa ne olursa olsun başlamadan önce müdahale ederseniz olur yoksa olmaz. Önceden söylediklerinde konuşurum ama okul içinde olursa, müdahale ediyoruz. Öğrenci gelip diyor ki falanca paramı aldı ya da telefonumu aldı vermiyor. Ne yapalım polise veriyoruz, bildiriyoruz, dilekçe vermelerini istiyoruz ama bazen öğrenciler korkuyor.”*

Üst SED'den bir okul müdürünün (M3) oldukça faydasını gördüklerini belirttiği bir yöntem ise sınıflar düzeyinde öğrenciler ve velilerle birlikte toplantı yapmak ve bütün sorunları hep birlikte değerlendirmek biçimindedir. Zorbalığın çözülmesinde velinin önemli etkenlerden birisi olduğu vurgusunu yapan bu yöntemi okul müdürü şöyle dile getirmiştir; *“Ayrıca bütün sınıflarda ayrı toplantılar yaptık. Velilerle birlikte. Hem veli hem çocuk yan yana oturup konuşturduk. Çocuklar her şeyi velilerinin yanında konuştu. Veliler kendileri ikna oldular çocuklarının hatalar yapabilecekleri, hatta yalan bile söyleyebilecekleri konusunda. Çocuklar ve veliler birlikte sözler verdiler hem diğer çocuklara hem de velilere. Bunda büyük başarı sağladık”*.

Yine bu okulda başvuru bir başka yöntem ise okuldaki bazı öğrencilerin, diğer öğrenciler arasındaki ilişkiler hakkında okul müdürünü bilgilendirmesi biçimindedir. Kurban öğrencilerin herhangi bir zorbalık davranışını çekinerek veya arkadaşları arasında ispiyoncu, dedikoducu veya haberci olarak adlandırılmak korkusu ile öğretmene veya okul müdürüne gitmemesi (ABD Eğitim Bakanlığı, 2006) engelini aşması bakımından oldukça çarpıcı bir

yoldur. Özellikle sınıf başkanları olmak üzere okul müdürü tarafından belirlenen ve bu görevi gizli tutulan bazı öğrenciler, arkadaşları arasında olan veya olması beklenen veya olması planlanan şiddet içeren her türlü davranışlar konusunda okul müdürünü bilgilendirmektedir. Ancak bu noktada okul müdürü tarafından dile getirilmemiş olan hassas bir nokta; diğer öğrencilerin aralarında okul müdürünü bilgilendiren arkadaşlarının varlığını ve kim olduklarını öğrenmeleri durumunda bu öğrencilere karşı olumsuz ve istenmeyen bazı davranışlar içine girmelerinin muhtemel olmasıdır. Bu öğrencilerin, okul müdürü tarafından mutlaka korunması gereklidir (Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2006).

Bir okul müdürü (M2), yönetici olarak göreve geldikten sonra ilk önlem olarak öğrencilere aynı mesafede durmaya çalıştığını belirtmiştir. Alanyazında da güvenli okul ortamını bozan en belirgin sorunun öğrencilere eşit davranılmaması olduğu vurgulanmıştır (Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2006). Bu okulda öğrencilere eşit davranılmamasının geçmişte çeşitli sorunlara yol açtığı okul müdürü tarafından şöyle ifade edilmiştir; *“Öğretmeni döven öğrenciye dahi yönetim tarafından yöneticilerin odasında çay ikram edildiği söyleniyor. Ben bunu asla yapmadım. Herkese aynı mesafede durdum. Bazen okul idarecileri grup çatışmaları olunca, ideolojik ya da siyasi gruplaşmalar nedeni ile kendileri de bir grubu koruma ve kollama davranışlarına girerek kendileri için ‘koruma’ gibi kullanma yoluna gitmişler. Bu tür durumları düzelterip bütün öğrencilere aynı mesafede durma ve koruma yoluna gittik”*. Bütün öğrencilere karşı aynı mesafede durmanın güvenliği sağlamada etkili bir yol olduğu bir başka okul müdürü (M4) tarafından da şöyle dile getirilmiştir; *“Öncelikle bütün öğrencilere aynı mesafede duruyoruz. Hiçbirine ayrı bir yaklaşımımız yok”*. Okullarda bazı öğrencilerin kollanması veya bazılarının özellikle olumsuz tavırlar sergilenmesi gibi bir yaklaşımın öğrencilerin kendi aralarında öfke ve düşmanlık gibi duyguları körüklemesi elbette kaçınılmaz olacaktır. Bu anlamda sorunları çözmesi beklenen kişiler olarak okul müdürlerinin öğrencilere karşı mesafesini eşit ve dengeli biçimde ayarlaması hayati öneme sahiptir.

Bazı okul müdürleri de (M7) şiddeti önlemeye yönelik bir yol olarak zaman zaman şiddete başvurmak durumunda kaldıklarını ifade etmekten çekinmemişlerdir. Bu durum öğrencilerin, sorun çözme yolu olarak şiddeti görmeleri konusunda yapılan eleştirinin belki okul müdürleri için de yapılması gerekliliğini düşündürmektedir. Bu bulgu, sorun şiddetin kendisi olduğunda bile çözümün şiddette arandığını göstermesi bakımından çarpıcı bulunmuştur. Bir okul müdürü şiddet uygulamak zorunda kaldığını şöyle ifade etmiştir; *“Bazen öğrencilerin kavgaları sırasında aralarına gireriz. Velilerine ulaşabilirsek, veli ile konuşuruz. Bazen çok zor durumda kaldığımda birer tokat attığım öğrenciler oldu, bazen*

emniyete bildiririz". Yine aynı okul müdürü müdahale ettiği bir olayda şiddeti neden uygulamaya çalıştıklarına anlam veremediğini belirterek şunları sözlere eklemiştir; *"Bir olayda örneğin öğrencileri odama getirdim ve burada istediğiniz kadar yumruklaşın, hadi size süre veriyorum dedim ama yapmadılar. Çünkü tek başlarına kavga etmiyorlar, grupları yanlarında olduğunda yapıyorlar"*. Bir başka müdür (M2) ise, zaman zaman şiddete başvurduğunu ama bu davranışını aslında kendisinin de onaylamadığını şu sözlerle dile getirmiştir; *"Müdahale konusunda, deneyimlerim oldu elbette. Gerek duyduğum, benim de bazen şiddete başvurduğum oldu. Ama öğrenci ile oturup sorun üzerinde ve yaptığı davranış üzerinde konuşmak gereklidir diyorum."*

Okul müdürlerinin sözlerinde öne çıkan bir başka baş etme yolu da şiddet ve zorbalık anlamında sorunlu öğrencilere disiplin cezası vermek veya okuldan uzaklaştırmaktır. Okulların disiplin kurulu kararları incelendiğinde hemen hemen bütün okullarda zorbalık yapan veya şiddet uygulayan öğrencilere disiplin kurulu kararı ile çeşitli cezalar verildiği de görülmüş ve bu durum okul müdürlerince dile getirilmiştir (M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9). Sadece bir okul müdürü (M1) zorbalık veya şiddet olmadığı için disiplin cezalarına da hiç başvurmadıklarını belirtmiş ancak okulun disiplin kurulu kararlarında fiziksel saldırı veya kavga nedeniyle ceza alan öğrenciler olduğu görülmüştür.

Zorbalıkla başa çıkma için bir okul müdürünün başvurduğu yöntemlerden birisi de, sorunlu öğrencilerin okuldan uzaklaştırılmasıdır. Bu durumun her ne kadar sorunun üstesinden gelinmesi için gerekli çözüm olup olmadığı konusunda tereddütleri olmasına rağmen başvurma gerekçesini okul müdürü (M3) şöyle dile getirmiştir; *"Üç öğrenciyi okuldan attım ama 71 öğrenci de ceza aldı. Belki çözüm değil ama yaptıklarının yanlışlıklarını görmeleri ve bedelini ödemeleri gerektiği düşüncesi ile böyle cezalar verdirdik. Aileye de haber verdik. Kesinlikle caydırıcı olduğuna inanıyorum"*.

Az sayıda okul müdürü de sorunlu öğrencilerle ilgilenme işinin öncelikle rehberlik servislerinin veya rehber öğretmenlerin olduğunu belirtmesine rağmen birinci alt problemde karşılaştırmalı olarak sunulan yanıtlardan hareketle rehber öğretmenlerin birçoğunun okullarında rehberlik servislerinin yeterince ve gerektiği gibi kullanılmadığından ve bu tip olaylardan çoğunlukla haberlerinin bile olmadığından yakındıkları görülmüştür. Daha öncede belirtildiği gibi zorbalıkla başa çıkma, okul müdürünün tek başına yapabileceği bir iş değildir. Ancak zorbalıkla mücadelede yapılacak etkinliklerin her okul için neler olduğu ve kimlerden bu konuda neler beklendiği konusu da net değildir. Okul müdürleri ailelere ulaşip öğrencilerin durumu hakkında bilgilendirdikleri halde de çaresiz kaldıklarını sıklıkla ifade etmektedirler.

Bu durum, işbirliği yapmaları beklenen üçlü grubun başka bir ifadeyle okul idaresi, rehber öğretmen ve aile arasında yeterince işbirliği yapılamadığı kanısını uyandırmaktadır.

Sonuç olarak okul müdürlerinin zorbalıkla mücadelede benimsedikleri yöntemler maddeler halinde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Sosyal ve kültürel etkinlikleri artırmak
2. Özellikle sorun çıkarıcı öğrencilere bazı sorumluluklar vermek
3. Emniyetle işbirliği yapmak suretiyle çeşitli seminerler ve konferanslar düzenlemelerini sağlamak veya sorun çıkarıcı öğrencileri cezalandırmak
4. Veli ve öğrencilerin bir araya getirilerek sorunu birlikte değerlendirmek
5. Bazı öğrencileri, diğer öğrenciler arasındaki sorunları bildirmekle görevlendirmek
6. Öğrencilere karşı eşit davranmayı amaç edinmek
7. Şiddete başvurmak
8. Disiplin cezası vermek veya okuldan uzaklaştırmak
9. Rehberlik servislerinden yararlanmak

4.2 Okulların Disiplin Kurulu Kararları ve Değerlendirilmesi

Nitel araştırmaların doğasından olan veri çeşitliliğini artırmak amacı ile, okulların disiplin kurulu kararlarının alınması ve görüşme formları ile birlikte değerlendirilmesi planlanmıştır. Bu amaçla okullardan alınan disiplin kurulu kararları aşağıda sunulmaktadır:

Öğrenci disiplin kurulu kararları, okul müdürlerinin kararların kullanılmasında titizlik gösterilmesini istemeleri nedeniyle okul adları ile değil; okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin benzer kodları ile sunulacaktır. Disiplin kurulu kararları da, sadece Malatya ve Erzurum illerindeki okulların kararlarını içermektedir. Orta sosyoekonomik düzeyi temsil eden okullardan birisinin (M5) müdürü disiplin kurulu kararlarını vermek istemediği için, mevcut 5 okulun disiplin kurulu kararları kullanılmıştır.

M1 kodlu okul müdürü ile R1 kodlu rehber öğretmenin okulunun kodu; O1

M2 kodlu okul müdürü ile R2 kodlu rehber öğretmenin okulunun kodu; O2

M3 kodlu okul müdürü ile R3 kodlu rehber öğretmenin okulunun kodu; O3

M4 kodlu okul müdürü ile R4 kodlu rehber öğretmenin okulunun kodu; O4

M6 kodlu okul müdürü ile R6 kodlu rehber öğretmenin okulunun kodu; O6

Son bir yıl içinde verilen disiplin suçları:

O1'in Disiplin Kurulu Kararları:

İki öğrenciye, derste kavga ve küfür ettikleri için bir gün okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmiş; aynı olaya karışan ama daha az suçlu olduğuna karar verilen bir başka öğrenci de kınama cezası almıştır.

İki öğrenciye, kitaplarındaki Atatürk resmini karaladıkları için okuldan iki gün kısa süreli uzaklaştırma cezası verilmiştir.

Bir öğrenciye okulda sigara içtiği için kınama cezası verilmiştir.

İki öğrenciye okulda kavga ettikleri için uyarı cezası verilmiştir.

Beş öğrenciye okulda kavga ettikleri için kınama cezası verilmiştir.

Bir öğrenciye dersin işlenişine engel olmak suçundan uyarı cezası verilmiştir.

Altı öğrenciye, dersin işlenişine engel olmak ve sınıfın huzurunu bozmak suçundan kınama cezası verilmiştir.

O2'nin Disiplin Kurulu Kararları:

- İki öğrenciye, okulda kavga etmek suçundan üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- On öğrenciye, okulda kavga etmek suçundan uyarı cezası verilmiştir.
- İki öğrenciye, derse sürekli geç girme nedeniyle uyarı cezası verilmiştir.
- İki öğrenciye, yoklama defterinde tahrifat yapmak suçundan üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Dersin akışını bozmak suçundan iki öğrenci beş gün iki öğrenci de üç gün okuldan uzaklaştırma cezası almıştır.
- Bir öğrenciye, öğretmene hakaret etmek suçundan beş gün uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye dersin akışını bozmak suçundan, bir öğrenciye iki gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Öğretmene karşı gelmek suçundan, iki öğrenciye beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Devlet malına zarar vermek suçundan, bir öğrenciye üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye de, uyuşturucu madde bulundurmamak suçundan üst disiplin kurulu kararı ile örgün eğitim dışına çıkarılma cezası verilmiştir.

O3'ün Disiplin Kurulu Kararları:

- Dört öğrenciye arkadaşları ile kavga etmek suçundan kınama, iki öğrenciye uyarı, bir öğrenciye de üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye, kurallara uymamak yüzünden kınama, bir öğrenciye de uyarı cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye arkadaşlarını dövme ve çağrılara uymama suçundan beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Üç öğrenciye saygısızlık yapması nedeniyle uyarı cezası verilmiştir.
- Dersin işlenişine engel olmak suçundan üç öğrenciye beş gün, bir öğrenciye de üç gün okuldan uzaklaştırma ve beş öğrenciye de kınama cezası verilmiştir.
- Okul içinde kavga etmek suçundan iki öğrenciye üç gün, bir öğrenciye de beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Saygısızlık ve hakaret suçundan, bir öğrenciye beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Beş öğrenciye, okula ait pansiyonlarındaki dolaplarında bıçak ve sopa bulundurmak suçundan uyarı cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye öğretmen saygısızlık yapmak suçundan kınama cezası verilmiştir.
- Yoklama fişinde tahrifat yapmak suçundan bir öğrenciye kınama cezası verilmiştir.
- Okula ait pansiyondaki dolabında tütün bulundurmak ve sigara içmek suçundan bir öğrenciye kınama cezası verilmiştir.
- İki öğrenciye bıçak bulundurmak suçundan kınama, üç öğrenciye de üç gün iki öğrenciye de beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye, sivri uçlu makas bulundurmak suçundan uyarı cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye, yaralayıcı unsurlarla kavga etmek suçundan 5 gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Grup halinde kavga etmek, tehdit etmek ve korkutmak gibi suçlardan üç öğrenci tasdikname ile okuldan uzaklaştırma cezası almıştır.
- Grup halinde kavga etmekten dolayı, bir öğrenci beş gün okuldan uzaklaştırma cezası almıştır.
- İzinsiz etüt çalışmalarına katılmamak ve kavga etmek suçlarından, üç öğrenci beş gün okuldan uzaklaştırma cezası almıştır.
- Dört öğrenciye, kopya çekmeye teşebbüs etmek suçundan uyarı cezası verilmiştir.
- Öğretmene saygısızlık ve dersin işlenişine engel olmak suçundan, iki öğrenciye üç gün okuldan uzaklaştırma, bir öğrenciye de kınama cezası verilmiştir.

- Sınıfın huzurunu bozmak, dersten kaçmak ve yoklama fişini çalmak ve yırtmak suçundan bir öğrenciye üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Arkadaşlarına ağır hakaret, küfür, tehdit ve korku salmak suçundan, bir öğrenciye beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- İki öğrenciye, müdür yardımcısının kaşesini çalmak ve kullanmak suçundan uyarı cezası verilmiştir.
- Bir öğrenciye, görevli öğretmene ve disiplin kurulu görevlilerine karşı gelmek suçundan beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Ders defterini ve yoklama fişini çalmak ve dışarı çıkarmak suçundan dolayı bir öğrenciye beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.
- Okul pansiyonunu izinsiz terk etmek ve dışarıda kalmak suçundan, iki öğrenciye üç gün okuldan uzaklaştırma cezası verilmiştir.

O4'ün Disiplin Kurulu Kararları:

- Bir öğrenci çeşitli kız erkek ilişkileri yüzünden disiplin cezası almıştır.
- İki öğrenci siyasi-ideolojik suçlar nedeniyle ceza almıştır.
- 14 öğrenci de kavga etmek, saygısızlık yapmak gibi adi nitelikteki suçlar nedeni ile ceza almıştır.

O6' nın Disiplin Kurulu Kararları:

- Bir öğrenci okulda maytap patlatmak suçundan, okuldan iki gün kısa süreli uzaklaştırma cezası almıştır.
- İki öğrenci, okul içinde kavga etmek suçundan okuldan iki gün kısa süreli uzaklaştırma cezası almıştır.
- Bir öğrenci, okulda küfür gibi ahlaka aykırı sözler yazmak suçundan kınama cezası almıştır.
- Bir öğrenci, ahlaka aykırı davranışta bulunmak suçundan kınama cezası almıştır.
- Bir öğrenci, okul içinde sigara içmekten dolayı kınama cezası almıştır.
- Bir öğrenci, okul içinde kavga etmek suçundan dolayı kınama cezası almıştır.
- Bir öğrenci okul içinde kavga etmekten dolayı, okuldan beş gün uzaklaştırma cezası almıştır.

Okulların disiplin kurulu kararları genel olarak incelendiğinde, öğrencilerin sayı olarak en fazla ceza aldıkları suçların fiziksel kavgalar olduğu görülmektedir. Ancak bu tablo,

öğrenciler arasında yaşanan zorbalık veya şiddet olaylarının, sadece fiziksel kavgadan ibaret olduğu anlamına tabii ki gelmez. Fiziksel kavga veya zorbalık, öğrencilerin okul idaresine yansıttıkları veya kendileri yansıtmasa bile idarenin bir şekilde haberdar olduğu veya olmak zorunda kaldığı davranışlar olduğu için en çok ceza alınan zorba davranışlar arasındadır. Ancak bütün zorba davranışların çeşitli biçimlerde okullarda yaşandığı, hem öğrencilerden anketler yoluyla elde edilen bilgilerden hem de rehber öğretmen ve okul müdürlerinden görüşme yoluyla elde edilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bunların yaygınlığı ve türlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler takip eden sayfalarda yer almaktadır. Ancak bu noktada, bazı okullarda özellikle müdürlerin (M1, M6) okullarında zorbalığın hemen hemen hiç görülmediğini bazı sorular sırasında ısrarla belirtmiş olmalarına rağmen disiplin kurulu kararlarında fiziksel kavgadan dolayı ceza alan öğrenci sayılarının, okullarında zorbalık olduğunu açıkça ifade eden müdürlerin okullarındaki durumdan çok farklı olmadığı dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, bazı müdürlerin okullarda görülen şiddet veya zorba davranışların, okul yönetiminin gevşek olmasından veya okulun yeterince kontrol altında olmadığını düşünmeleri olabilir.

Okullardan bazılarında disiplin kurulu cezalarının sayı olarak fazla olmasının nedeni, okulların öğrenci sayılarının kalabalık olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında, okulların öğrenci sayıları dikkate alındığında genel olarak cezaların ve öğrenci sayılarının paralel olduğu görülmektedir (Tablo 4).

4.3.Öğrencilere İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Öğrencilerden ölçme aracı ile toplanan verilerin sunuluşunda ve yorumlanmasında araştırma alt problemleri esas alınmıştır.

4.3.1. Üçüncü Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

Akran zorbalığına maruz kalan genel lise öğrencilerinin aşağıdaki değişkenlere ilişkin algıları nasıldır?

a.Genel Lise Öğrencilerinin Maruz kaldığı Zorbalığın Türü

Zorba davranışlarına maruz kalan kurban öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türleri, görülme sıklığı ile Tablo 5’de verilmiştir. Buna göre, birinci sırada “Sözel Zorbalık”, ikinci sırada “Basit Fiziksel Zorbalık”, üçüncü sırada “Ağır Fiziksel Zorbalık”, dördüncü sırada “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, beşinci sırada “Duygusal Zorbalık”, altıncı ve son sırada ise “Saldırı Aleti veya Tehditle Zorbalık” gelmektedir.

Tablo 5: Maruz Kalınan Zorba Davranışların Türü ve Oranı

Zorba Davranışlar	Görülme Sıklığı (%)
Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehdit Ederek Zorbalık	4,4
Sözel Zorbalık	37,7
Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık	15,2
Basit Fiziksel Zorbalık	24,1
Duygusal Zorbalık	12,2
Ağır Fiziksel Zorbalık	16,4
Bütün Boyutların Toplam Ortalaması	18,3

Her boyutun alt başlıklarında yer alan “hiçbir zaman” maddesinin yüzdelerinin ortalamalarının alınıp 100’den çıkarılması ile bütün boyutlarda öğrencilerin zorba davranışlara en az bir kez bile uğramış olma oranları elde edilmiştir (Tablo 5).

Diğer boyutlarla karşılaştırıldığında, “Sözel Zorbalık” en yaygın görülen zorbalık biçimidir (Tablo 5) Bu durum, diğer birçok çalışmanın sonuçları ile de karşılaştırıldığında uyumlu görülmektedir. Çınkır’ın (2001) genel lise öğrencileri ile yaptığı çalışmanın sonucu da, bu çalışma ile sıralama bakımından benzerlik göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, sözel zorbalık birinci sırada yer almakta, fiziksel zorbalık ikinci sırada, duygusal zorbalık üçüncü sırada ve cinsel zorbalık dördüncü sırada yer almaktadır. Benzer biçimde Yurtal’ın (2006), Tekin’in (2006), Özcebe’nin (2005), Çınkır’ın (2005) ve Gibson’ın (2003), Tintorer’in (2004) çalışmalarında da öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık türlerinden isim takma, dedikodu yayma, alay edilme gibi sözel zorbalık türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmüştür. Bütün düzeylerdeki okul müdürleri (M1 dışında) ve rehber öğretmenler de okullarında bütün zorbalık türlerinin az veya çok görüldüğünü ancak daha çok sözel ve fiziksel zorbalığın yaygın olduğunu belirtmişlerdir.

İlköğretim öğrencilerine göre yaşça daha büyük olmaları nedeniyle çok yaygın olmamakla birlikte genel lise öğrencileri arasında bir de “Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehdit Ederek Zorbalık” ve “Sanal ve Cinsel Zorbalık” türü görülmektedir. Ayrıca lise öğrencileri arasında “Fiziksel Zorbalık” davranışlarına maruz kalmak ilköğretim öğrencilerine göre daha yaygın görülmektedir. Alikashifoğlu’nun (2004) genel lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada da, öğrencilerin yüzde 42’si son bir yıl içinde fiziksel bir kavgaya dahil olduklarını ifade ederken okulda herhangi bir silahla zorbalığa uğradığını ifade eden öğrenci oranı da yüzde 7,5 ve ağır fiziksel zorbalığa uğrayarak tıbbi tedavi gerektirecek bir kavgaya girdiklerini ifade eden öğrenci oranı da yüzde 7 olarak rapor edilmiştir. Kapıcı’nın (2004) ilköğretim öğrencileri ile

yaptığı çalışmada cinsel zorbalık en seyrek görülen zorbalık biçimi olmakla birlikte, çocukların yüzde 30 kadarı elle rahatsız edilmeye ve cinsellikle ilgili sözler dinlemeye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Özcebe (2005) ise, öğrencilerin “cinsel şiddetten” hiç söz etmediklerini belirtmiştir.

Sanal ve cinsel zorbalık bu araştırmada, genel lise öğrencileri arasında yüzde 15,2 olarak bulunmuştur. Newton’un (2004) çalışmasında birinci sırada rahatsız edici nitelikte bulunan anlık iletiler ve e-postalar yoluyla zorbalık, bu çalışmada üçüncü sırada yer almaktadır. Kuşkusuz bu durum, öğrencilerin internete ulaşma olanaklarıyla da ilişkilidir.

b.Genel Lise Öğrencilerinin Zorbalığa Uğrama Sıklığı

Genel lise öğrencilerinin maruz kaldıkları zorba davranışların sıklığı aşağıdaki tablolarda boyutlara göre ayrı ayrı sunulmuştur. Buna göre öğrencilerin yüzde 18,3’ü akranları tarafından zorbalığa uğradıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 5). Bu oran ülkemizde yapılan diğer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında, zorbalığın lise öğrencileri arasında yaygınlığının çok fazla olmadığını göstermektedir. Karaman-Kepenekçi ve Çınkır’ın (2001) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da, benzer biçimde öğrencilerin zorba davranışlara uğrama oranı yüzde 25 olarak bulunmuştur.

Ancak, ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan diğer çalışmalarda bu oranın daha yüksek bulunmuş olması, akran zorbalığı olgusunun lise öğrencileri arasında çok yaygın olmadığını veya lise öğrencilerinin kurban olmaları durumunu ilköğretim öğrencileri kadar rahat ifade edemediklerini düşündürmektedir. Daha önce yapılan çalışmalardan Pişkin’in (2005) sonuçlarına göre ülkemizde zorbalığa uğrayan ilköğretim öğrencilerinin oranı yüzde 35,1; Yurtal’ın çalışmasında yüzde 64,9 ve Kapcı’nın (2004) çalışmasında da yüzde 40’ı zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6’ da görüldüğü gibi “Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehdit Ederek Zorbalık” maddelerini içeren birinci boyutta kurban öğrenci oranları çok yüksek değildir. Öğrencilerin dağılımları daha çok “hiçbir zaman” ve “seyrek olarak” maddeleri altında yoğunlaşmaktadır. Ancak “Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmek için tehdit edildim” maddesi bu boyuttaki diğer maddelerle kıyaslandığında, diğer maddelere göre daha sık yaşanan zorbalık türü olarak görülmektedir. İkinci sırada “Bıçakla yaralandım” maddesi gelmektedir ve bir sonraki madde de “Üzerime jilet atıldı” olmuştur. Daha sonra gelen, “Ateşli silahla tehdit edildim” ve “Jiletle tehdit edildim” maddelerinin görülme sıklığı birbirine son derece yakındır. Aynı biçimde,

sıralamada en son iki madde olarak yer alan “Ateşli silahla yaralandım” ve “Zararlı maddeleri satmak için tehdit edildim” maddelerinin de oranları birbirine son derece yakın bulunmuştur.

Tablo 6: 1.Boyut “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”-Kurban Bulguları

Maruz kalınan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Jiletle tehdit edildim.	783	96,5	17	2,1	8	1,0	3	0,4	-	-
Bıçakla yaralandım.	767	94,6	22	2,7	15	1,8	2	0,2	5	0,6
Üzerime jilet atıldı	778	95,9	19	2,3	8	1,0	5	0,6	1	0,1
Ateşli silahla tehdit edildim	780	96,2	14	1,7	12	1,5	-	-	5	0,6
Ateşli silahla yaralandım	795	98,0	9	1,1	5	0,6	1	0,1	1	0,1
Zararlı maddeleri satmak için tehdit edildim	798	98,4	6	0,7	2	0,2	2	0,2	3	0,4
Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmek için tehdit edildim	723	89,1	42	5,2	27	3,3	8	1,0	11	1,4

Bu boyutta öğrenci oranlarının “çoğu zaman” veya “her zaman” düzeyinde olması beklenen bir durum da değildir. Çünkü öğrencilerin okul ortamında herhangi bir saldırı aleti bulundurmaları ve tehdit unsurları kullanmaları çok olası bir durum değildir. Ancak öğrencilerin en bir kez bile olsa herhangi bir saldırı aleti ile veya tehdit edilerek zorba davranışlara maruz kalma oranı yüzde 4,4’tür (Tablo 5).

Okul müdürleri ve rehber öğretmenler okullarda sıkça arama yaptıklarını ve bu aramalarda şiddete eğilimi artıracak türden çeşitli dövüş aletlerini öğrencilerin çantalarında veya ceplerinde bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu zorbalık türüne maruz kalan öğrenci oranının çok fazla olmaması sevindirici olmakla birlikte öğrencilerin dövüş aletlerini kullanmasalar bile yanlarında taşımakla kendilerini güvende hissettikleri düşünülmektedir. Bu durum, bir okul müdürü (M5) tarafından da şöyle dillendirilmiştir; “*Ama bazı öğrenciler de, eğer dövüş aleti yanında ya da sırasının altında olursa kendini güvende ya da huzurlu hissediyor.*”

Tablo 7: 2.Boyut Bulguları: “Sözel Zorbalık”-Kurban Bulguları

Maruz kalınan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Arkadaşıma küfredildi	216	26,6	148	18,2	166	20,5	126	15,5	155	19,1

Aileme küfredildi	610	75,2	107	13,2	59	7,3	20	2,5	15	1,8
Hakkımda dedikodu yapıldı	370	45,6	161	19,9	114	14,1	74	9,1	92	11,3
Bana kötü ad takıldı	592	73,0	87	10,7	51	6,3	39	4,8	42	5,2
Bana cinsel içerikli sözler söylendi	637	78,5	77	9,5	47	5,8	23	2,8	27	3,3
Laf atıldı	448	55,2	116	14,3	107	13,2	59	7,3	81	10,0
Ailem hakkında çirkin ve kaba sözler söylendi	662	81,6	79	9,7	33	4,1	20	2,5	17	2,1

Tablo 7’de görüldüğü gibi, sözel zorbalık boyutunda yer alan maddelerin görülme sıklığı beklentilere uygun olarak daha fazladır. Öğrencilerin cevapları, “hiçbir zaman” maddesinden sonra, “seyrek olarak, bazen ve çoğu zaman” düzeylerinde yoğunlaşacak biçimde dağılım göstermiştir. Bu maddeler içinde, çoğu zaman ve her zaman düzeylerinde yer alarak en sık görülen de “Arkadaşıma küfredildi” maddesidir. Bunu “Hakkımda dedikodu yapıldı” ile “Laf atıldı” maddeleri izlemektedir. Ancak öğrencilerin en az bir kez bile “sözel zorbalığa” uğrama oranı yüzde 37,7 olarak bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 8’ de görülen sanal zorbalığa ilişkin maddeler cinsel zorbalığa ilişkin maddelerle aynı boyut altında toplanmıştır. Bunun nedeninin, internet veya cep telefonu ile yapılan zorbalık türünün cinsel zorbalığı da kapsayıcı olabilmesi veya öyle algılanması olduğu düşünülmektedir. Çünkü sanal zorbalıkta sözel olarak ad takma, tehdit etme, dalga geçilme, kaba ve cinsel içerikli mesajlarla karşı karşıya kalınmaktadır (Newton, 2004).

Tablo 8: 3. Boyut Bulguları: “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”-Kurban Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Maruz kalınan Zorba Davranışlar										
İnternet ile (chat, e-mail) hoş gitmeyen mesajlar aldım	652	80,4	64	7,9	39	4,8	19	2,3	37	4,6
Rahatsız edici telefonlar aldım	570	70,3	82	10,1	61	7,5	41	5,1	57	7,0
Rahatsız edici telefon mesajları aldım	619	76,3	96	11,8	33	4,1	20	2,5	43	5,3
İsteğim dışında cinsel amaçla dokunulmaya çalışıldı	747	92,1	31	3,8	17	2,1	7	0,9	9	1,1
İsteğim dışında cinsel amaçla dokunuldu	761	93,8	19	2,3	19	2,3	5	0,6	7	0,9
Cinsel tehditler aldım	778	95,9	20	2,5	5	0,6	3	0,4	5	0,6

Bu boyutta zorbalığa uğramış olduğunu ifade eden öğrencilerin yanıtları “seyrek olarak” ve “bazen” seçeneklerinde yoğunlaşmaktadır. En sık rastlanan zorbalık davranışları ise, sırasıyla “Rahatsız edici telefonlar aldım”, “Rahatsız edici telefon mesajları aldım” ve ise,

“İnternet (anlık ileti ve e-posta gibi) yoluyla hoş gitmeyen mesajlar aldım” maddeleridir. “İsteği dışında cinsel amaçlarla dokunulmaya çalışılması, dokunulması ve cinsel tehditler alınması” maddelerinin de “seyrek olarak” görülen zorbalık biçimleri olduğu görülmektedir. Ancak, zorbanın kimliğini saklamasına olanak tanıyan telefon veya internet yoluyla gönderilen iletiler de cinsel içerikli mesajlar taşıyabilmektedir ve doğrudan cinsel zorbalık türlerinden daha sık görülmektedir. Bu boyuttaki zorbalık türlerine bir kez bile uğrayan öğrenci oranı ise, yüzde 15,2’dir (Tablo 5).

Tablo 9: 4. Boyut Bulguları: “Basit Fiziksel Zorbalık” Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Maruz kalınan Zorba Davranışlar										
Çimdiklendim	672	82,9	67	8,3	40	4,9	16	2,0	16	2,0
İtildim	504	62,1	143	17,6	101	12,5	23	2,8	40	4,9
Boğazım sıkıldı	661	81,5	64	7,9	53	6,5	14	1,7	19	2,3
Isırıldım	713	87,9	46	5,7	27	3,3	12	1,5	13	1,6
Saçım çekildi	578	71,3	109	13,4	48	5,9	33	4,1	43	5,3

Tablo 9’ da görüldüğü gibi “Basit Fiziksel Zorbalık” boyutunda “hiçbir zaman” maddesi dışında verilen yanıtların “bazen”, “her zaman” ve “çoğu zaman” maddeleri altında dağılım gösterdikleri görülmektedir. En sık rastlanan maruz kalınan zorba davranışlardan yola çıkılarak sıralama yapıldığında, “itildim”, “saçım çekildi”, “çimdiklendim” maddelerinin ilk sıralarda yer almaktadır. “Boğazım sıkıldı” ve “Isırıldım” maddeleri de daha seyrek görülen zorba davranışlardır. Diğer zorbalık türleri ile karşılaştırıldığında “Sözel Zorbalık” türünden sonra en sık görülen zorbalık türü olduğu dikkat çekmektedir. En az bir kez bile “Basit Fiziksel Zorbalığa” uğrayan öğrenci oranı olarak bakıldığında da yüzde 24,1 olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 10: 5. Boyut Bulguları: “Duygusal Zorbalık”-Kurban Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Maruz Kalınan Zorba Davranışlar										
Derse hazır gelmeyenlerin baskısıyla, hazır olmadığımı söylemem için baskı yapıldı	682	84,1	73	9,0	24	3,0	12	1,5	20	2,5
Sınavlarda çok yüksek not almamam için baskı yapıldı	726	89,5	44	5,4	17	2,1	7	0,9	17	2,1
Ders notlarımı vermeye zorlandım	694	85,6	59	7,3	35	4,3	7	0,9	16	2,0

Tablo 10’ da görüldüğü gibi “Duygusal Zorbalığa” ilişkin maddelere maruz kaldığını ifade eden öğrencilerin yanıtları, “her zaman, bazen ve seyrek olarak” düzeylerinde” dağılım göstermiştir. Görülme sıklığına göre, sırasıyla “Derse hazır gelmeyenlerin baskısıyla hazır olmadığımı söylemem için baskı yapıldı”, “Ders notlarını vermeye zorlandım”, “Sınavlarda çok yüksek not almamam için baskı yapıldı” maddeleri yer almaktadır. “Başkası için ödev yapmaya zorlandım” maddesi bütün düzeylerde en az rastlanan maddedir. Öğrenciler arasında “Duygusal Zorbalığın” görülme sıklığı açısından bakıldığında bu oran yüzde 12, 2 olarak görülmektedir (Tablo 5).

“Ağır Fiziksel Zorbalık” boyutunda da yanıtların “hiçbir zaman” boyutu dışında “seyrek olarak, bazen ve her zaman” düzeylerinde dağılımının daha yoğun olduğu Tablo 11’ de görülmektedir. İlk sıralarda yer alan maddeler sırasıyla, “Tokat yedim” ve “Yumruk yedim” maddeleridir. “Tekmelendim” ve “Tenha köşelerde sıkıştırılıp dövüldüm” maddeleri ise bu boyutta diğer maddelere göre daha az rastlanan zorba davranışlarıdır. Bütün düzeylerde görülme sıklığı bakımından “Ağır Fiziksel Zorbalığın” oranı yüzde 16,4 olarak bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 11: 6.Boyut Bulguları: “Ağır Fiziksel Zorbalık”-Kurban Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Maruz Kalınan Zorba Davranışlar										
Tenha köşelerde sıkıştırılıp dövüldüm	748	92,2	31	3,8	18	2,2	4	0,5	10	1,2
Yumruk yedim	595	73,4	106	13,1	58	7,2	21	2,6	31	3,8
Tekmelendim	621	76,6	87	10,7	50	6,2	24	3,0	29	3,6
Tokat yedim	575	70,9	114	14,1	56	6,9	33	4,1	33	4,1

Alanyazında, akranların birbirine uyguladığı zorbalık veya şiddet davranışlarının sıklığının öğretmen veya annenin uyguladığı şiddetin sıklığından daha fazla olduğuna dair çalışmalar da mevcuttur (Deveci ve Açık, 2003). Özellikle lise çağındaki öğrencilerin akranlarıyla geçirdikleri sürenin aileleriyle geçirdikleri süreden daha fazla olduğu düşünüldüğünde, akranla harcanan sürenin zorbalıktan etkilenecek geçmesinin ergende yapacağı tahribatın daha fazla olacağını düşündürmektedir.

c. Zorbalığa Maruz Kalan Öğrencinin Hissettikleri

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, zorbalığa uğradıklarında hissettiklerine ilişkin seçeneklerin sıklık derecesi Tablo 12’ de verilmiştir.

Tablo 12: “Zorbalığa Maruz Kalan Öğrencinin Hissettikleri”

Hissedilenler	%
Moralim bozuldu, huzursuz oldum.	27,1
İntikam almam gerektiğini düşündüm	22,2
Kızgınlık duydum.	21,7
Üzüldüm	17,9
Kendimi güvende hissetmedim.	10,1
Korktum ve kaygılandım.	8,5
Acı duydum.	7,3
Kendimi değersiz hissettim.	7,0

Buna göre öğrencilerin en çok moral bozukluğu, huzursuzluk, öç alma ve kızgınlık yaşadıkları söylenebilir. Deveci ve diğerlerinin (2005) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada da, benzer biçimde öğrencilerin şiddet karşısında üzüntü, korku, öç alma, heyecanlanma, kendini yerine koyma, kızma ve acıma duyguları ifade ettikleri görülmüştür. Yine, Pişkin’in (2005) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmanın sonucunda öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarında hissettiklerinin “üzüldüm, moralim bozuldu, huzursuz oldum, kendimi değersiz hissettim, acı duydum, korktum ve kaygılandım, kendimi güvensiz hissettim” biçiminde sıralandığı görülmektedir. Walsh’ın (2005) zorbalığa ilişkin öğretmen algılarına yönelik yaptığı çalışmada ise, zorbalığın, zorba öğrencilerin kendilerini daha güçlü hissetmesine yol açarken; kurban öğrencilerin de çaresizlik hissetmelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca birçok araştırmanın sonucu da çok sayıda kurban ve zorbanın sürekli negatif etkileşimler sonucunda depresyon ve intihar düşünceleri ile mücadele etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir (Kaltaila ve diğerleri 1999; Roland, 2002). Rigby de (2000) Avustralya’da ergen çağıdaki okul çocuklarından sürekli olarak zorbalığa uğrayanların, diğer öğrencilere göre intihar fikrine daha yatkın olduklarını ifade etmiştir.

Çalışmada kullanılan anket kâğıdında her sorunun altında yer alan “diğer” maddesinin karşısına, öğrencilerin verilen maddeler dışında düşündüklerini yazmaları istenmiştir. Buna göre, “Zorbalığa uğradığında neler hissettin?” sorusuna öğrencilerin yazdıkları ve dikkate değer cümleler şu biçimde yer almıştır:

- “Ben de onu vurmak istedim.”
- “Derslerimden geri kaldım.”
- “Zorbalık yapanları öldürmek istedim.”

- “Ben kendimde zorbalık yapacak hissi ve gücü bulamadım.”
- “Ben zorbalığa zorbalıkla karşılık vermem.”
- “Küfür ettim.”
- “Bana yapılanı karşılıksız bırakmam.”
- “Dostuma söylerim.”
- “Okulda kötü öğrenciler bulunduğu için ve sürekli arkadaşlarım tehdit altında olduğundan dolayı okuldan her geçen gün uzaklaşıyorum. Ama okulu çok seviyorum ve başarılıyım.”
- “Okulu bırakmayı düşündüm.”
- “Yaptıklarının aynısını yapmak istedim ama yapamadım.”
- “Çok önemli değil, küçük mesele.”
- “Sülalesini bitirdim.”
- “Adam toplayıp, onları çok fena şekilde dövdürdüm.”
- “Olayları gereksiz gördüm.”
- “Kin duydum.”
- “Okulun ne kadar kötü bir yer olduğunu düşündüm.”
- “Onların gücünü kabullendim.”
- “Derslerde başarılı olamadım.”
- “Onu kesin okul çıkışında hastanelik ettim.”
- “Hiçbir şey, ne yapabilirdim ki?”
- “Sinirlendim ben de aynısını yaptım.”
- “O kişiyi yaralamak istedim.”
- “Basit olaylardır, kafama bile takmadım.”
- “Dayak atmak istedim.”

Öğrencilerin hem not olarak yazdıklarından hem de sorulara verdikleri yanıtlardan görüldüğü kadarıyla zorbalığa maruz kalmak onları huzursuz etmekte ve olumsuz hislere sahip olmalarına neden olmaktadır. Bu olumsuz duygulara sahip olmanın yanı sıra en fazla hissedilenin intikam duygusu olması öğrencilerde zorbalık davranışlarının kaçınılmaz biçimde nasıl karşılıklı şiddet uygulamaya dönüşebileceğini göstermesi bakımından son derece çarpıcıdır. Öğrencilerin ifadelerinden yola çıkılarak varılan bu nokta, okul müdürleri ve rehber öğretmenlerce de dile getirilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ifadelerinde, alanyazındaki diğer çalışma sonuçlarında olduğu gibi, okulda yaşanan bu olumsuz duyguların öğrencilerin okuldan uzaklaşmalarına ve okula karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine yol açtığı görülmektedir.

d.Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kaldıklarında Yaptıkları

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, zorbalığa uğradıklarında neler yaptıklarına dair ifadelerine ilişkin seçeneklerin sıklık derecesine göre sıralaması Tablo 13’te verilmiştir.

Bu tabloya göre, öğrenciler en yüksek oranda zorbalığı görmezden gelme eğilimi göstermektedir. Birçok çalışma bulgusu da, öğrencilerin hatta öğretmenlerin zorbalığı görmezlikten gelme, kabullenme ve hoşgörü gösterme eğiliminde oldukları görülmüştür. Pişkin’in (2005) çalışmasında da aynı şekilde, karşılık vermeyip görmezlikten gelme ve zorbalıkla karşılık verme, yüzde 37 sıklık oranı ile birinci sırada gelmektedir.

Tablo 13: “Zorbalığa Maruz Kalan Öğrencinin Yaptıkları”

Yapılanlar	%
Karşılık vermedim, görmezlikten geldim.	20,8
Ben de karşılık verdim	17,4
Bir yetiştikenden yardım istedim (öğretmen, müdür vb.)	13,9
Arkadaşlardan yardım istedim.	11,3
Durmalarını söyledim.	11,2
Okulda benim üyesi olduğum gruptaki arkadaşlarıma söyledim	8,4
Kaçarak uzaklaştım	5,1
Ağladım	4,2

Zorba davranışlara maruz kalan kurbanın, duygularını öğretmenlerinden ve ailesinde saklama eğilimi göstermesine rağmen, üzüntü ve utanç duygularının hissetmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Bu utanç ve üzüntü kurbanda akademik başarısızlık, depresyon, sosyal bakımdan geri çekilme, okuldan kaçma ve diğer sosyal ve psikolojik uyumsuzluklar ile kendini göstermektedir (Crick ve Grotpeter, 1996; Kochenderfer ve Ladd, 1996; Slee, 1995).

İkinci sırada da zorbalığa karşı zorbalıkla cevap verme, daha sonra da bir yetiştikenden ve arkadaşlarından yardım isteme eğilimlerinin yaygın olduğu görülmektedir. Daha sonraki sırada ise, bir yetiştikenden yardım isteme ve ağlama gelmektedir. Yurtal’ın (2006) çalışmasında ise, öğrencilerin öncelikle yakın arkadaşlarından yardım istemek, birisinden durdurması için yardım istemek ve öğretmene söylemek sırasına başvurdukları görülmektedir. Özcebe’nin (2005) çalışmasında da öğrencilerin şiddet davranışları karşısında en çok başvurdukları yöntemin yine şiddetle karşılık vermek olduğu belirtilmiştir. Deveci ve diğerlerinin (2005) çalışmasında da, öğrencilerin şiddetle karşılaştıklarında, konuşarak anlaşma, sevgi, saygı, barış, hoşgörü, uyarma, polise şikâyet etme, eğitim, ceza, sakin olma ve kavga edenleri ayırma yollarına başvurdukları ifade edilmiştir.

Anket kâğıdında verilen maddeler dışında öğrencilerin not olarak yazdıkları bazı çarpıcı ifadeler de aşağıda sunulmuştur:

- “Silah kiraladım.”
- “Dövüşmek, kavga çıkarmak için mana aradım.”
- “Sineye çekerek oradan ayrıldım ama çok zoruma gitti.”
- “Çocuğu dövdük.”
- “Uyardım, onları şikâyet edeceğimi söyledim.”
- “Yetişkinlerden yardım istedim ama yetişkinler tarafından önemsenmedim, üstelik suçlu ve sokak kızı diye adlandırıldım. Hem de üç kez disipline giden biri için”
- “O kişiyi dövdüm.”
- “İntikam aldım.”
- “Kesin hastanelik oldu.”
- “Hiçbir şey.”
- “Bana yaptığının iki katını ben de ona yaptım.”
- “Yakalayıp bir güzel vurdum.”
- “Sinirden kendime zarar verdim ama ona da vereceğim.”
- “Tehdit ettim”
- “Yakalaysaydım başka olurdu.”
- “Dayak ve tehdit uyguladım.”

Öğrencilerin bu anket sorusuna verdikleri cevaplar bir önceki anket maddesinde ifade edilen hislerin eyleme dönüştürüldüğünü veya dönüştürme çabası olduğunu göstermektedir. Zorbalık karşısında moral bozukluğu ve huzursuzluk gibi olumsuz duygular yaşayan öğrencilerin intikama yöneldikleri, aynı biçimde karşılık verme girişimleri dikkat çekmektedir. Anket kâğıdındaki cümlelerden alıntı olan “sinirden kendime zarar verdim ama ona da vereceğim” ifadesi, zorbalık karşısında çaresizlik duyguları yaşayarak intihar noktasına gelebilme tehlikesini anımsatmaktadır. Zorbalığın, sözler, hareketler ve sosyal dışlama yoluyla insanların duygularını zedeleyerek başkalarına olan güvenleri kadar özgüvenlerini de ne ölçüde tahrip ettiği öğrencilerin bu ifadelerinde açıkça görülmektedir. (Hazler, 1996 ve Roffey, 2000).

Yine öğrencilerin cümlelerinden yapılan alıntılardan dikkat çekici olan bir başka madde de “yetişkinlerden yardım istedim ama yetişkinler tarafından önemsenmedim, üstelik suçlu ve sokak kızı diye adlandırıldım. Hem de üç kez disipline giden biri için” maddesidir. Bir kız öğrencinin kâğıdından yapılan bu alıntı, zorbalık karşısında yetişkinlerin öğrencilere gerekli desteği sağlamadığını veya zorbalığın hafife alınarak görmezlikten geldiğini

göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca öğrencinin cümlesinden bu zorbalık türünün “cinsel zorbalık” olabileceği sonucuna varılmaktadır ki, bir okul müdürü (M2) tarafından da belirtildiği gibi, kültürel olarak fazla dile getirilmeyen bu tip zorbalık türlerinin yetişkinlere iletildiğinde mutlaka değerlendirilmesi ve üzerine gidilmesinin önemini göstermektedir.

e.Zorba Davranışların Genellikle Ortaya Çıktığı Yerler

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, daha çok nerelerde zorbalığa uğradıklarına dair seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14’e bakıldığında, öğrencilerin en çok okul ve ev yolu üzerinde zorbalığa uğradıkları görülmektedir. Oysaki Pişkin (2005), Tekin (2006) ve Özcebe’nin (2005) çalışmalarında da öğrenciler zorbalığın en çok sınıf ortamında görüldüğünü ifade etmişlerdir. Yurtal’ın (2006) araştırmasında ise zorbalığın en fazla yaşandığı yerlerin sırasıyla okulun bahçesi, okulun çevresi, sınıflar ve koridorlar olduğu ifade edilmiştir. Tintorer’ın (2004) çalışmasında ise, zorbalığın sınıf ortamında nadiren de olsa görüldüğü ancak; en çok tuvaletlerde yaşandığı belirtilmiştir.

Tablo 14: Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kaldıkları Yerler

Yer	%
Okul ve ev yolu üzerinde-okula gidip gelirken	15,7
Okul bahçesinde	9,0
Sınıfta	8,1
Okul bahçesinin hemen etrafında	8,0
Koridorda	7,9
Tuvalette	4,8
Spor salonunda	3,6
Soyunma odasında	2,3
Otobüste veya serviste	1,7
Kütüphanede	0,9

Öğrencilerin okul sınırları içinde, öğretmen kontrolünün olduğu yerlerde zorba davranışlara başvurmadıkları ancak okulda yaşadıkları sorunları yine okulda organize olarak okul dışında bir yerde halletme girişimleri bir okul müdürü (M3) tarafından şöyle ifade edilmiştir; “Okulun içinde fiziksel kavga olmaz, ama okulda organize oluyorlar. Şu sınıftan şu kişiler, işte şu sınıftan şu şu kişiler, şöyle araç gereçlerle, meskûn bir mahalde, işte bizim

okulun alt kısmında bizim ve polisın göremeyeceği yerlerde anlaşır, saat kararlaştırır, gidip yapacaklarını yaparlar.”

Zorba davranışların ortaya çıktığı yerler olarak, öğrencilerin ankette verilen maddeler dışında yazdıkları cümleler aşağıda verilmiştir:

- “Kaldığım yerin banyosunda.”
- “Okulun dışında.”
- “Mahallede.”
- “Tenha yerlerde.”
- “Okul çıkışında.”
- “Kalorifer dairesinde.”
- “Kantinde.”
- “Okul sırasında.”

Bu anket maddesinde öğrenciler ve bu okullarda görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler zorbalığın en çok okul ev yolu üzerinde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Bazı okul müdürleri ve rehber öğretmenler öğrencilerin öğretmen ve okul idaresinden çekinerek okulda herhangi bir zorba davranışa girmekten çekindiklerini ve okul dışında ayrıca okul dışındaki arkadaşlarından da yardım almak suretiyle akranlarına zorbalık yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, okul çevresinin öğrenciler için güvenlik açısından tehlike oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca kaldığı yerin banyosunda zorbalığa uğradığını ifade eden öğrencinin cümlesi de öğrencilerin kaldıkları pansiyon veya yurt gibi yerlerde de güvenliklerinin tam olarak sağlanamadığına dikkat çekmektedir.

f. Zorba Davranışların Gerçekleşme Zamanı

Öğrencilerin zorbalığa ne zaman uğradıklarına ilişkin seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15: Zorba Davranışların Gerçekleşme Zamanı

Gerçekleşme zamanı	%
Okul dışında	18,2
Teneffüslerde	15,7
Okul ve ev yolu üzerinde	12,8
Okulda dersler bittikten sonra	9,7
Okulda ders başlamadan önce	4,3
Ders sırasında	4,1

Zorbalığın yaşanma zamanı bakımından araştırmanın bulguları sırasıyla şunları belirtmektedir: Tablo 15’ te görüldüğü gibi, öğrenciler en çok okul dışında zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Okul sınırları içinde ise teneffüslerde, daha sonra, okul ev yolu üzerindeki zaman diliminde, okulda dersler bittikten sonra ve dersler başlamadan önce, en seyrek olarak da ders sırasında zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yurtal’ın (2006) çalışmasında da okuldan eve dönerken, ders aralarında, okula giderken ve öğle arasında sıralaması olduğu görülmektedir. Benzer sonuçlara sahip diğer araştırmalardan, Tintorer’ın (2004), Pişkin’in (2005) ve Özcebe’nin (2005) çalışmalarında da, zorbalığın en çok ders aralarında, teneffüs sırasında olduğu görülmüştür. Zaman yönünden zorbalığın ders sırasında, öğrenciler öğretmenin kontrolü altındayken olması beklenen bir durum değildir. Ancak okul sınırlarından çıktıktan sonra veya okul sınırları içindeyken de öğretmenlerin göremeyeceği yerlerde gerçekleştiği görülmektedir.

Zorba davranışların yer ve zaman olarak öğrencilerin, öğretmenlerin kontrolünün olmadığı veya okul dışında gerçekleştiği bulgusu, bir okul müdürünün önlem olarak veya caydırıcı olması bakımından önerdiği ve okullarında uyguladığı kamera ile izlemem yönteminin de etkisinin sınırlı kalacağını göstermektedir. Çünkü öğrencilerin, zorbalık yapmak istedikten sonra, zaten öğretmen kontrolünden uzak buldukları ortamları tercih ettikleri görülmektedir.

g. Öğrencilerin Zorbalığa Uğradıklarında Söyledikleri Kişiler

Öğrencilerin zorbalığa uğradığında kimlere söylediklerine dair seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16: Öğrencilerin Zorbalığa Uğradıklarında Söyledikleri Kişiler

Söylenen kişi	%
Arkadaşıma söyledim	24,7
Kimseye söylemedim.	12,1
Okul müdürü ya da yardımcılarına söyledim	8,0
Anne ve babama söyledim.	8,0
Sınıf öğretmenime söyledim.	5,8
Erkek ya da kız kardeşime söyledim	4,1
Rehber öğretmene söyledim	3,5
Başka bir öğretmene söyledim.	1,6

Tablo 16’da görüldüğü gibi, öğrencilerin herhangi bir zorbalık durumunda paylaştıkları kişiler öncelikle arkadaşlarıdır. İkinci sırada ise, en fazla bu durumu kimseyle

paylaşmadıkları seçeneği yer almıştır. Bu durum yukarıda Tablo 10'da, herhangi bir zorbalık durumunda öğrencilerin en çok yaptıkları şeyin görmezlikten gelmek olduğu gerçeği ile de uyumlu görülmektedir. Zorba davranışları görmezlikten gelmeyi tercih eden öğrencilerin hiç kimse ile paylaşmamaları da beklenen bir durumdur. Üçüncü sırada, okul yöneticileri ve daha sonra aile ile paylaştıklarını belirttikleri görülmektedir. Bu durum daha önce yapılmış çalışmalarla da benzerlik göstermektedir. Pişkin'in (2005) ve Yurtal'ın (2006) çalışmasında da öğrencilerin birinci sırada paylaştıkları kişilerin arkadaşları olduğu görülmektedir. Daha sonra öğretmenler ve anne babalar gelmektedir. Murray (2004) da çalışmasında, öğrencilerin özellikle fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarında ilk başvuracakları kişinin okul yöneticisi olduğunu ifade etmiştir. Ramirez (2005) ise, öğrencilerin zorbalıkla başa çıkmak için sahip oldukları çevresel güçler arasında ailelerini, özellikle de annelerini işaret ettiklerini belirtmiştir.

Öğrenciler, bu anket maddesinde yer alanların dışında başvurdukları kişileri, kendi anlatımlarıyla şöyle belirtmişlerdir:

- “Sevgilime söyledim.”
- “Utandım ve kimseye söylemedim.”
- “Kendi işimi kendim hallederim.”
- “Polise.”
- “Akrabalarımaya söyledim.”
- “İnternetçiye.”
- “Kız arkadaşlarıma.”
- “Milli Eğitim Müdürüne.”
- “Üyesi olduğum gruba”
- “Ben kendim varken kimseye gerek yok.”

Yurt içinde yapılan çalışmalarda öğrencilerin uğradıkları zorba davranışı paylaşma konusunda arkadaşlarını ailelerine ve okul personeline tercih etme nedeni olarak, arkadaşlık ve sosyal ilişkilere yüklenen anlamların kültürlere göre gösterdiği farklılık olduğu düşünülmektedir. Bu durum bir rehber öğretmen tarafından da şöyle ifade edilmiştir; *“Çoğunlukla kendi grubu ya da çetesiyle konuşup kendi yöntemleri ile hallederler. Öğrenci kendi yöntemini kendisi belirliyor. O da bunu nasıl yapıyor? Güç kullanarak ya da gruba dahil olup grupla beraber hareket ederek. Yani öğrenci çözümü burada buluyor. Rehber öğretmen ya da öğretmenle paylaşmamalarının nedeninin tamamen kültürel olduğunu düşünüyorum. Doğu Anadolu'da insanlar genellikle içe kapanıktır. Birçok konunun özel olduğu düşünülerek yardım alınmaktan kaçınılacağı gerçeği hâkim. Kendi sorununu kendi*

içinde düşünür ve çözmeye çalışır ve bir de bakarsınız onu uygulamış kimseye danışmak yok. Bu tabloyu çok sık görürüz. Öğrenciler de bu anlamda benzer davranışları sergiliyorlar. Başka özel bir nedeni yok.”

Rigby'nin (2000) çalışmasının sonuçları arasında yer alan ve arkadaşlarının desteği az olan veya hiç olmayan çocukların zorbalara için daha kolay hedefler olması gerçeği, öğrencilerin bu seçimlerinin haklı nedeni de olabilir. Aynı çalışmada Rigby, kurban çocukların genellikle diğerleri tarafından küçümsendiğini ve arkadaş olarak cazip görülmediğini de öne sürmektedir.

Murray'nin (2004) çalışmasında da öğretmenler, zorbalığa uğrayan öğrencilerin “ya öğretmen yardım etmezse” endişesi duyarak öğretmene gitmediklerini ifade etmişlerdir.

h.Öğrenciler Zorbalığa Uğradıklarında İlgilenen Kişiler

Öğrencilerin zorbalığa uğradığında, kimlerin onlarla ilgilendiğini gösteren seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17: Öğrenciler Zorbalığa Uğradıklarında İlgilenen Kişiler

Kişiler	%
Arkadaşlarım	29,5
Annem ve babam	13,1
Benim üyesi olduğum gruptan arkadaşlarım	9,2
Hiç kimse	9,2
Kardeşlerim	7,2
Okul müdürü ve yardımcıları	6,9
Öğretmenimiz	6,3
Okulun rehber öğretmeni	4,8

Tabloda 17’de görüldüğü gibi, öğrencilerin zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarında en çok ilgilenenler arkadaşlarıdır. Bulgulara göre, öğrenciler zorba davranışlar karşısında ilk başvurdukları kişilerin arkadaşları olduğunu ifade etmişlerdi. Zorbalık durumunda ilgilenenlerin yine arkadaşları olması beklenen bir sonuçtur. Okulların rehber öğretmenleri ve müdürleri de, öğrencilerin zorba davranışlarla karşılaştıklarında cep telefonları ile okul içinden veya dışından arkadaşlarına ulaştıklarını ve yardıma çağırdıklarını ifade etmişlerdi. Arkadaşlarından sonra, anne-babaları ve üyesi oldukları gruptan arkadaşlarının destek olduklarını ifade ettikleri

görülmektedir. Pişkin'in (2005) çalışmasında da öğrencilerin destek gördüğü kişiler, bu çalışmadaki sıra ile hemen hemen aynı görülmektedir. Birinci sırada arkadaşlar, ikinci sırada anne-baba ve üçüncü sırada öğretmenler gelmektedir.

Ankette verilen maddeler dışında öğrencilerin yanıtları aşağıda kendi anlatımlarıyla sıralanmıştır:

- “Herkes onlardan korktuğu için pek fazla ilgilenen olmadı.”
- “Ağabeyim ve grubumdakiler.”
- “Dostum.”
- “Kimseye söyleyemediğim için benimle ilgilenen de olmadı.”
- “Polis.”
- “Sevgilim.”
- “Dostlarım.”
- “Milli Eğitim Müdürü.”
- “Akrabalarım ve beni seven kişiler.”
- “Kimseye söylemem, çünkü hiç kimsenin ilgilenmesini istemem.”

i) Zorbalık Yapanların Kimler Olduğu

Öğrencilerin kimler tarafından zorbalığa uğradığını gösteren seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Zorbalık Yapanların Kimler Olduğu

Zorbalar	%
Okul dışından gruplar	14,0
Bir erkek öğrenci	12,5
Bir grup erkek öğrenci birlikte	12,2
Bir kız öğrenci	7,6
Bir grup kız öğrenci beraberce	3,8
Kızlar ve erkeklerden oluşan bir grup beraberce	1,8

Öğrencilere zorbalık yapan kişiler, birinci sırada okul dışından gelen gruplardır. Rehber öğretmen ve okul müdürlerine göre de öğrencilere zorbalık yapanlar genellikle, bazı öğrencilerin okul dışından haber vererek çağırdıkları arkadaşları, okulun mezunları, okulla herhangi bir şekilde ilişkisi kesilmiş olanlar ve okul çevresinde zaman geçiren denetimsiz gençlerdir. İkinci sırada ise, erkek öğrencilerin tek başına veya grup halinde zorbaları temsil

ettikleri görülmektedir. Daha sonra da, kız öğrencilerin tek başına ve grup halinde zorbalık yaptıkları dikkat çekmektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorbalık yaptıkları, yapılmış birçok araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır. Pişkin'in (2005) çalışmasında da, tek başına veya grup halinde erkek öğrencilerin oranı, tek başına veya grup halinde kız öğrencilerden daha fazla bulunmuştur. Zorbalık yapan bir grup kız öğrencinin oranı bu çalışmada yüzde 3,8 oranında bulunurken; Pişkin'in çalışmasında bu değer yüzde 10,6 olarak bulunmuştur. Bu bulgu, kız öğrencilerin de erkek öğrenciler gibi grup halinde zorbalık yapma eğiliminde olduklarını göstermesi bakımından çarpıcı bulunmuştur. Benzer bir sonuç Walker'ın (2005) çalışmasında da göze çarpmaktadır. Buna göre, günümüzde kız ergenler de artık daha çok gelenek dışı aktiviteler göstermekte ve çeteleşme gibi davranışlar içine girmektedir. Ancak bu çalışmalarda tek başına zorbalık yapan erkek ve kızların gruplardan daha yüksek çıkması Walsh'ın (2005) çalışmasının bulguları ile örtüşmemektedir. Walsh, çalışmasında yalnız öğrencilerin çoğunlukla kurban olduklarını ve nadiren zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir.

Anket kâğıdında öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak yazdıkları cümleler de aşağıda verilmiştir:

- “Anlayacağınız dışarıdan okula gelen, kendilerini kabadayı hisseden pislikler topluluğundan ve ben bir erkek öğrenciyim. Okulumuzdaki kavga dövüş gibi olaylar, genellikle kız erkek arasındaki sevgili olaylarından kaynaklanıyor.”
- “Karşı çetedekiler, mahalledekilerle birlikte.”
- “Okulda kendilerini diğer öğrencilerden güç bakımından büyük sanan öğrencilerin oluşturduğu grup yaptı.”
- “Bir erkek öğrenci, çıkmak istedi kabul etmedim o da beni dövdü.”

Ek bilgi olarak anket kâğıtlarına yazılan bu cümleler de hem rehber öğretmenleri hem de diğer öğrencilerin yanıtlarını onaylar niteliktedir. Ancak bir kız öğrenci tarafından dile getirilen bir erkek öğrencinin arkadaşlık teklifini reddetmesi nedeniyle arkadaşından dayak yemesi, bu araştırmanın kapsamı dahilinde olmayan bir şiddet biçimini gündeme getirmiştir. İlişkisel şiddet, ergen çağlardaki gençlerin kız erkek arkadaşlıkları girişimleri veya bu arkadaşlıkların sonucunda birbirlerine uyguladıkları şiddeti ifade etmektedir. Bu durum, karşı cinsle iletişim kurmak konusunda yetersiz olan gençlerin, istedikleri her şeyi şiddet kullanarak çözüme girişimlerinin bir sonucu olduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan kız ergenler açısından, dayak yemekten korkarak boyun eğme gibi istenmeyen bazı sonuçlara götürebilecek, tehlikeli bir şiddet biçimi olduğu söylenebilir.

j. Zorbalığın Büyüklere İletilmesi Sonucunda Olanlar

Öğrencilerin herhangi bir zorbalık davranışını büyüklere iletmesi sonucunda neler olduğunu gösteren seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Zorbalığın Büyüklere İletilmesi Sonucunda Olanlar

Sonuçlar	%
Fikrim yok	66,5
Durum düzeldi	17,6
Durum daha da kötü oldu	10,5
Durum değişmedi	5,4

Öğrencilerin üçte ikisinin konuda herhangi bir fikrinin olmaması, onların zorbalığı büyüklere iletmediğini düşündürmektedir. İkinci sırada durumun düzeldiği ifade edilirken, üçüncü sırada durumun daha kötü olduğu düşünülmektedir. Yapılmış birçok çalışmada da öğrencilerin, durumun daha da kötüye gitmesinden çekindikleri için yetişkinlerden yardım istemediklerine ilişkin bulgular mevcuttur. Murray’ın (2005) çalışmasında öğretmenler, öğrencilerin utandıkları için veya öğretmenin yardım etmeyeceğini düşündüklerinden yardıma başvurmadıkları ifade edilmiştir. Ancak hem öğretmenler hem de öğrenciler, uygulanan zorba davranışın şiddetinin de öğrencilerin yetişkin yardımına başvurma eylemini etkileyeceği konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu çalışmanın kapsamı içinde görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler de, öğrencilerin hem durumun daha kötüye gitmesinden çekindikleri; hem de arkadaşları tarafından “ispiyoncu” olarak adlandırılmaktan korktukları için yardıma başvurmadıklarını belirtmişlerdir. Bu neden başka kaynaklarda da aynı biçimde anılmaktadır. Özellikle zorba davranışlara tanık olan ve maruz kalan öğrencilerin, yetişkinleri durumdan haberdar etmek istediklerini ancak, ispiyoncu, dedikoducu ve haberci sıfatıyla adlandırılmak korkusu sonucunda geri çekildikleri ifade edilmektedir (ABD Eğitim Bakanlığı, 2006).

Öğrencilerin verilen maddelere ek olarak yazdıkları cümleler ise aşağıdaki gibidir:

- “Aynı biçimde karşılık verdi.” (Zorbalık yaparak)
- “Hocalarımız veya başka birileri duruma hakim olamıyorlar.”
- “Büyüklere söylemem.”
- “Kaydı başka okula almayı düşündük.”
- “İntikamımı almama yardımcı oldu.”

- “Söylediğim kişilere göre değişti.”
- “Zorbalar dayak yedi.”
- “Adamı indirdiler.” (Dövdüler anlamında)
- “Kavga çıktı.”
- “Kan çıktı.”

Öğrencilerin kendi ifadeleri arasından dikkate değer bulunanlardan birisi, okuldaki öğretmenlerin de zorbalık yapanlarla başa çıkamadığı yönündedir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenler arasında da bu konuya değinenler olmuştur. Özellikle bir okul müdürü, öğrencilerin derslerden zayıf alma durumunda bile öğretmenlerin bazı kişisel eşyalarına zarar verdiğini ifade etmiştir (M5).

Ayrıca öğrencilerin cümlelerine göre, iletilen veya yardımı beklenen büyüklerin ağırlıklı olarak intikam için yardımda bulunmak veya zorbalığa zorbalıkla karşılık vermek biçiminde yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. İletilen bu büyüklerin yardım veya olayı çözme biçimi de ayrıca bir problem olabileceği gibi zorbalıkla mücadele konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir.

4.3.2. Dördüncü Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

Zorba davranışlar gösteren genel lise öğrencilerinin aşağıdaki konularda görüşleri nasıldır?

a. Ne Tür Zorba Davranışlar Uygulamaktadırlar?

Zorba öğrencilerin uyguladıkları zorbalık davranışlarının türleri, görülme sıklığı ile Tablo 20’de verilmiştir. Öğrencilerin en çok uyguladıkları zorba davranışların görülme sıklığı kurban olma durumunda maruz kaldıkları zorba davranışların türü bakımından oldukça farklılık göstermiştir. Öğrenciler, uyguladıkları zorba davranışların en yaygın ve sık görüleninin “Ağır Fiziksel Zorbalık” olduğunu ifade etmişlerdir. İkinci sırada en çok görülen zorbalık türü, “Sözel Zorbalık”, üçüncü sırada “Basit Fiziksel Zorbalık”, dördüncü sırada “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, beşinci sırada “Duygusal Zorbalık”, altıncı ve son sırada da “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” türü yer almaktadır.

Tablo 20: Uygulanan Zorba Davranışların Türü ve Sıklığı

Zorba Davranışlar	Görülme Sıklığı (%)
Ağır Fiziksel Zorbalık	25,0
Sözel Zorbalık	23,9

Basit Fiziksel Zorbalık	21,6
Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık	8,6
Duygusal Zorbalık	8,1
Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehdit Ederek Zorbalık	4,1
Bütün Boyutların Toplam Ortalaması	15,2

Her boyutun alt başlıklarında yer alan “hiçbir zaman” maddesinin yüzdelerinin ortalamalarının alınıp 100’den çıkarılması ile bütün boyutlarda öğrencilerin zorba davranışlara en az bir kez bile uğramış olma oranları elde edilmiştir (Tablo 20).

Tablo 20’e göre, öğrencilerin zorba davranışlar uygulama oranı, yüzde 15,2 olarak bulunmuştur. Kurbanların oranının yüzde 18 olduğuna bakılarak zorbalıların oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak, öğrencilerin aynı okul ortamında kurban olmaları demek zorbalıların da aynı oranda mevcut olması gerektiğini düşündürmektedir. Sonuçların çok büyük olmasa da farklı çıkması, öğrencilerin zorbalık yapma durumlarını kurban olma durumları kadar rahatlıkla ifade edemediklerini veya bir grup zorba öğrencinin daha çok sayıda öğrenciye zorbalık yaptığını göstermektedir. Yurtal’ın (2005) çalışmasında da, okulda şiddete maruz kaldığını ifade eden öğrenci oranının (% 32,4), okulda başkalarına şiddet uyguladığını ifade eden öğrenci oranının (% 11,3) neredeyse üç katı olduğu görülmüştür. Benzer biçimde Alikışifoğlu da (2004), öğrencilerin yüzde 19’unun okullarındaki diğer öğrencilere zorbalık yaptıklarını belirtirken, yüzde 30’unun da zorbalığa uğradığını ifade etmiştir.

Zorba davranışlara başvurduğunu belirten öğrenciler arasında en yaygın olan zorba davranışların “Ağır Fiziksel Zorbalık”, “Sözel Zorbalık” ve “Basit Fiziksel Zorbalık” olduğu ve görülme sıklığının diğer zorbalık türlerinin hemen hemen üç katı olması da dikkat çekicidir (Tablo 20).

b.Genel Lise Öğrencileri Ne Sıklıkla Zorba Davranışlar Uygulamaktadırlar?

Genel lise öğrencilerinin uygulamış oldukları zorba davranışların sıklıkları aşağıdaki tablolarda boyutlara göre ayrı ayrı sunulmuştur.

Tablo 21: 1.Boyut Bulguları: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”-Zorba Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uygulanan Zorba Davranışlar										

Jiletle tehdit ettim	784	96,7	10	1,2	11	1,4	3	0,4	3	0,4
Bıçakla yaraladım.	770	94,9	19	2,3	19	2,3	1	0,1	2	0,2
Birinin üzerine jilet attım	778	95,9	19	2,3	8	1,0	5	0,6	1	0,1
Ateşli silahla tehdit ettim	777	95,8	18	2,2	10	1,2	2	0,2	4	0,5
Ateşli silahla yaraladım	795	98,0	8	1,0	4	0,5	3	0,4	1	0,1
Zararlı maddeleri satması için tehdit ettim	795	98,0	11	1,4	3	0,4	-	-	2	0,2
Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmesi için tehdit ettim	744	91,7	36	4,4	16	2,0	5	0,6	10	1,2

Zorbalar yönünden veriler Tablo 20’ de görülmektedir. “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” adlı birinci boyutta, “hiçbir zaman” seçeneği dışındaki seçenekleri işaretleyen öğrencilerin yanıtlarının, daha çok “seyrek olarak” ve “bazen” düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu boyutta en sık rastlanan zorba davranışı da, “Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmesi için tehdit ettim” maddesidir. İkinci sırada “Bıçakla yaraladım” maddesinin yer aldığı görülmektedir. Üçüncü sırada yer alan maddelerden “Birinin üzerine jilet attım” ve “Ateşli silahla tehdit ettim” maddeleri aynı sıklıkta görülmektedir. En son sırada yer alan “Ateşli silahla yaraladım” ve “Zararlı maddeleri satması için tehdit ettim” maddelerinin de aynı sıklıkta görüldüğü dikkat çekmektedir. Öğrencilerin bu davranışlara bir kez bile başvurmuş olmasına göre oranlarına bakıldığında bu boyutta zorba öğrenci oranının yüzde 4,14 olduğu görülmektedir (Tablo 20).

Bu boyuta ilişkin olarak kurban öğrencilerle zorba öğrencilerin cevaplarının maddeler yönünden sıralamasına bakıldığında (Tablo 6 ve Tablo 21), her ikisinde de sıralamanın aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca Boyut 1’deki maddelerin kurbanlara ilişkin ortalamalarından birbirine yakın bulunanları, aynı zamanda zorbalara ilişkin ortalamalarda da birbirine aynı biçimde yakın bulunmuştur. Böyle bir sıralamanın bulunması çalışma açısından son derece çarpıcı bir bulgudur. Bu bulgu, kurbanların ve zorbaların aynı biçimde içtenlikle anketi cevaplandırıldığını göstermekle birlikte bu boyutta kurban olanların aynı zamanda zorba da olabileceğini de düşündürmektedir.

Tablo 22: 2.Boyut Bulguları: “Sözel Zorbalık”-Zorba Bulguları

Uygulanan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Arkadaşına küfrettim	471	58,1	166	20,5	114	14,1	29	3,6	31	3,8
Ailesine küfrettim	679	83,7	63	7,8	45	5,5	13	1,6	11	1,4

Hakkında dedikodu yaptım	526	64,9	159	19,6	77	9,5	26	3,2	23	2,8
Birisine kötü ad taktım	608	75,0	99	12,2	56	6,9	28	3,5	20	2,5
Cinsel içerikli sözler söyledim	720	88,8	47	5,8	24	3,0	4	0,5	16	2,0
Laf attım	595	73,4	116	14,3	50	6,2	23	2,8	27	3,3
Ailesi hakkında çirkin ve kaba sözler söyledim	727	89,6	55	6,8	20	2,5	2	0,2	7	0,9

Tablo 22' e bakıldığında “Sözel Zorbalık” boyutunda zorbalığa uğradığını ifade edenlerin yanıtlarının büyük ölçüde “seyrek olarak”, “bazen” ve “çoğu zaman” boyutlarında yüksek puanlarda olduğu görülmektedir. Bunlar arasında en sık rastlanan olarak birinci sırada yer alan madde, “Arkadaşına küfrettim” maddesidir. İkinci sırada yer alan madde, “Hakkında dedikodu yaptım” üçüncü sırada en sık rastlanan madde “Laf attım” ve onu en yakın puanla takip eden madde olarak da “Birisine kötü ad taktım” maddesi yer almaktadır”. Daha sonra sırasıyla “Ailesine küfrettim”, “Cinsel içerikli sözler söyledim” ve “Ailesi hakkında çirkin ve kaba sözler söyledim” maddeleri gelmektedir. Bu maddelerin sırası da Boyut 1’ de olduğu gibi görülme sıklığı bakımından kurbanlarda da zorbalılar da aynı sırayı takip etmesi son derece çarpıcı bir bulgudur.

“Sözel Zorbalık” boyutunun en az bir kez bile yapılmış olması bakımından bakıldığında öğrenciler arasında görülme sıklığı yüzde 23,9’dur (Tablo 20). Ancak bu boyutun kurban oranları ile karşılaştırıldığında, zorbalıların oranının daha düşük olduğu görülmektedir. “Sözel Zorbalık”, kurbanlar boyutunda olduğu gibi zorbalılar boyutunda da en yaygın görülen zorbalık türüdür.

Tablo 23’ de, “Sanal ve Cinsel Zorbalık” boyutunda da “hiçbir zaman” seçeneği dışındaki yanıtların bütün maddelerde “seyrek olarak” görülme düzeyi yüksektir.

Tablo 23: 3.Boyut Bulguları: “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”-Zorba Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uygulanan Zorba Davranışlar										
İnternet ile (chat, e-mail) hoşla gitmeyen mesajlar gönderdim	711	87,7	53	6,5	17	2,1	6	0,7	24	3,0
Rahatsız edici telefonlar açtım	735	90,6	37	4,6	16	2,0	7	0,9	16	2,0
Rahatsız edici telefon mesajları gönderdim	741	91,4	35	4,3	17	2,1	7	0,9	11	1,4
İsteği dışında cinsel amaçla dokunmaya çalıştım	746	92,0	34	4,2	13	1,6	10	1,2	8	1,0
İsteği dışında cinsel amaçla dokundum	749	92,4	31	3,8	18	2,2	3	0,4	10	1,2
Cinsel tehditlerde bulundum	765	94,3	25	3,1	15	1,8	-	-	6	0,7

En sık görülen madde olarak Tablo 23'e bakıldığında, "İnternet aracılığı ile hoş gitmeyen mesajlar gönderdim" maddesinin birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Daha sonraki maddeler sırası ile "Rahatsız edici telefonlar açtım" ve "Rahatsız edici telefon mesajları gönderdim" maddeleridir. Zorbalarda da kurbanlar gibi, "cinsel amaçlarla dokunmaya çalışmak, cinsel amaçlarla dokunmak ve cinsel tehditlerde bulunmak" maddeleri daha alt sıralarda ve daha seyrek görülmektedir. Bu boyutta da en sık görülen zorbalık türleri, zorbanın kimliğinin gizli kalmasına olanak sağlayan iletişim araçları ile yapılanlar olması dikkat çekicidir.

Öğrencilerin bir kez bile olsa "Sanal ve Cinsel Zorbalık" yapmalarına ilişkin oranı ise yüzde 8,6 olarak bulunmuştur (Tablo 20).

Tablo 24: 4.Boyut Bulguları: "Basit Fiziksel Zorbalık" –Zorba Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uygulanan Zorba Davranışlar										
Çimdikledim	687	84,7	67	8,3	33	4,1	12	1,5	12	1,5
İttim	601	74,1	97	12,0	70	8,6	22	2,7	21	2,6
Boğazımı sıktım	659	81,3	76	9,4	43	5,3	14	1,7	19	2,3
Isırdım	748	92,2	32	3,9	17	2,1	4	0,5	10	1,2
Saçını çektim	607	74,8	92	11,3	59	7,3	24	3,0	29	3,6

"Basit Fiziksel Zorbalık" boyutunda yer alan zorba davranışları uyguladığını belirten öğrencilerin yanıtlarının, Tablo 24' de görüldüğü gibi, "bazen ve seyrek olarak" düzeyinde daha yaygın olduğu görülmektedir. Maddeler arasında en sık görülenler ise, birinci sırada "İttim" ve ikinci sırada "Saçını çektim" maddeleridir. Diğer maddeler ise, daha düşük oranlarda olmak üzere sırasıyla, "Boğazımı sıktım", "çimdikledim" ve "Isırdım" maddeleridir. Bu boyuttaki maddelerin görülme sıklığı, yine bu boyutta kurbanlara ait maddelerin görülme sıklığına paraleldir. Öğrencilerin en çok mağdur oldukları zorbalık türlerinin, kendilerinin de en çok uyguladığı zorbalık türü olduğu görülmektedir. Bu boyuttaki zorba davranışlarının öğrenciler açısından bir kez bile uygulanmış olması yönünden bakıldığında oranın yüzde 21,6 olduğu görülmektedir (Tablo 20). "Basit Fiziksel Zorbalık" türü, kurbanlar da olduğu gibi zorbalarda da "Sözel Zorbalık" tan sonra en sık görülen zorbalık türüdür.

Tablo 25: 5.Boyut Bulguları: "Duygusal Zorbalık"-Zorba Bulguları

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uygulanan Zorba Davranışlar										
Derse hazır gelmeyince diğerlerinin de hazır olmadığını söylemesi için baskı yaptım	741	91,4	34	4,2	26	3,2	3	0,4	7	0,9
Sınavlarda çok yüksek not almaması için diğerlerine baskı yaptım	753	92,8	29	3,6	10	1,2	7	0,9	12	1,5
Ders notlarını vermeye zorladım	727	89,6	41	5,1	24	3,0	8	1,0	11	1,4
Diğerlerini benim için ödev yapmaya zorladım	758	93,5	30	3,7	11	1,4	6	0,7	6	0,7

Tablo 25’ te görülen “Duygusal Zorbalık” boyutunda yer alan maddeler, “hiçbir zaman” seçeneğinden sonra en çok “seyrek olarak” ve “bazen” boyutunda görülmektedir. En sık görülen zorbalık maddesi olarak birinci sırada, “Ders notlarını vermeye zorladım” gelmektedir. İkinci sırada “Derse hazır gelmeyince diğerlerinin de hazır olmadığını söylemesi için baskı yaptım” maddesi, üçüncü sırada “Sınavlarda çok yüksek not almaması için diğerlerine baskı yaptım” maddesi gelmektedir. En az görülen zorbalık maddesi de “Diğerlerini benim için ödev yapmaya zorladım” maddesidir. “Duygusal Zorbalığın” öğrenciler arasında görülme sıklığı yüzde 8,1’dir (Tablo 20).

Tablo 26’ da görüldüğü gibi altıncı boyutta yer alan “Ağır Fiziksel Zorbalık” boyutunda yer alan zorba davranışları uygulayan öğrencilerin yanıtları, “seyrek olarak”, “bazen” ve “çoğu zaman” düzeylerinde yoğunluk göstermektedir. Birinci sırada en çok görülen zorbalık davranışı “Yumruk attım” maddesidir. İkinci sırada en çok görülen madde “Tokat attım” ve daha sonra da “Tekmeledim” maddesi gelmektedir. En az görülen madde olarak da “Tenha köşelerde sıkıştırıp dövdüm” maddesidir. Bu boyutta en sık ve en az görülen zorba davranışı, kurban davranışlarının sıklığı ile madde sırası bakımından aynıdır. Öğrencilerin en az bir kez bile “Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına başvurma sıklığının oranı ise, yüzde 25’dir (Tablo 20).

Zorba Davranışlar uygulayan öğrenciler arasında “Ağır Fiziksel Zorbalığın” oranının diğer bütün zorbalık türlerinden yüksek çıkması, müdür ve rehber öğretmenlerce de sıkça anılan, öğrencilerin televizyon dizilerinde yer alan şiddet içeren davranışlara imrendiği ve okulda varlıklarını gösterme yolu olarak kaba güce başvurma yolunu tercih ettikleri görüşünü doğrulamaktadır.

Tablo 26: 6.Boyut Bulguları: “Ağır Fiziksel Zorbalık”-Zorba Bulguları

	Hiçbir zaman	Seyrek olarak	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman

Uygulanan Zorba Davranışlar	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tenha köşelerde sıkıştırıp dövdüm	726	89,5	52	6,4	14	1,7	8	1,0	11	1,4
Yumruk attım	557	68,7	105	12,9	71	8,8	33	4,1	45	5,5
Tekmeledim	586	72,3	97	12,0	49	6,0	38	4,7	41	5,1
Tokat attım	562	69,3	102	12,6	71	8,8	35	4,3	41	5,1

c.Zorbalık Yaptıktan Sonra Hissettikleri

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, zorbalığa uğradıklarında hissettiklerine dair ifadelerine ilişkin seçeneklerin en sık olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 27’ de verilmiştir.

Tablo 27: Zorbalık Yaptıktan Sonra hissettikleri

Hissedilenler	n
Onların bunu hak ettiğini düşündüm.	13,4
Kendimi kötü hissettim.	12,3
Zorbalık yaptığım kişiye acıdım.	10,7
Eğlenceliydi	5,3
Çok mutlu oldum.	4,8
Hiç bir şey hissetmedim	4,6
Benden intikam almaya kalkışacaklarından korktum.	3,1
Öğretmen ya da ailelerine söyleyeceklerinden korktum	2,2

Buna bulgulara göre zorbalık yapan öğrencilerin büyük bölümünün karşıdakilerin bunu hak ettiklerini düşünmeleri zorbaların genel özellikleri ile uyumludur. Zorbalar Walsh’a (2005) göre kendilerini daha güçlü hissetmektedirler ve özgüvenleri yüksektir. Alanyazında zorbalık yapan öğrencilerin genel olarak zorbalığa karşı olumlu bir tutum içinde olduklarını dolayısıyla arkadaşları arasında daha çok tutulacaklarına ve zorbalık yaptıkları arkadaşlarının bunu hak ettiğine dair başka araştırma bulguları da mevcuttur (Cole ve diğerleri, 2006; Öger, 2005).

Öğrencilerin bu soruya ilişkin olarak ekledikleri bilgiler aşağıda sunulmuştur:

- “Oradan hemen uzaklaştım.”
- “Üzuldüm tabî ki ve niçin ne gerek vardı ki bana bulaştınız dedim.”

- “Kimseye acımam.”
- “Ben de onları ölümle tehdit ettim.”
- “Ayağıma basmayan kişiye zorbalık yapmam, yaptığım kişiye de acımam.”
- “Onlar da benden intikam aldılar.”
- “Üzuldüm.”
- “Bana acımayana ben hiç acımam.”
- “Daha öcümü tam olarak alamadığımı düşündüm.”
- “İntikam duygusu beni besliyor.”

Öğrencilerin önemli bir bölümü de zorbalık yaptıktan sonra üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. Kendi ifadelerinde yer alan “üzuldüm ve ne gerek vardı ki bana bulaştınız” ifadesi ve zorbalığın intikam amacıyla yapıldığını gösteren diğer ifadeler de zorbalığın bir kısmının kendilerini zorunlu hissettikleri fikrini güçlendirmektedir. Ancak öğrencilerin zorbalık yapma nedenlerinin büyük ölçüde intikam duygusu ile veya kurbanların bunu hak ettiği düşüncesi ile yapılmış olması ve zorbanın kurbanı sonradan acıdığını ifade etmesi, öğrenciler arasındaki iletişim kanallarından birisinin birbirlerine zorbalık yapmak olduğunu düşündürmektedir.

4.3.3. Beşinci Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

1. Genel lise öğrencilerinin zorba ya da kurban davranışlarının seçilmiş bazı kişisel ve ailevi değişkenlere göre dağılımı nasıldır?

Zorba, kurban ve tanıkların önce yaş, cinsiyet, okul başarısı ve madde bağımlılığından oluşan kişisel değişkenlere göre 6 boyuttaki durumunu ifade eden tablo sunulmuştur. Daha sonra ise ana-babanın eğitim durumu, ana-babanın çalışma durumu, ana-babanın birlikte veya ayrı olması, ailenin gelir durumu, ailenin okulla ilişkisi, aile içinde şiddetin varlığı gibi ailevi değişkenlere göre dağılımlarının analiz sonuçları aşağıda her boyut için ayrı ayrı sunulmuştur.

1. “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

Tablo 28: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA					KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Yaş				3,94*	0,139			2,01	0,130
14-15	374	1,05	0,19			1,07	0,20		
16	299	1,07	0,18			1,07	0,19		

17-18	138	1,14	0,33		1,11	0,27		
Cinsiyet				2,29	0,00			3,87 0,00
Kız	351	1,05	0,21		1,04	0,17		
Erkek	460	1,08	0,22		1,10	0,24		
Okul Başarısı				4,07	0,01			3,22 0,040
Başarılı	383	1,04 ^a	0,17		1,05 ^a	0,17		
Orta	367	1,08 ^b	0,25		1,09 ^b	0,24		
Başarısız	61	1,11 ^b	0,25		1,11 ^b	0,25		
Madde bağımlılığı				3,76	0,00			3,30 0,010
Var	106	1,19	0,38		1,18	0,38		
Yok	704	1,05	0,18		1,06	0,17		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*:Kruskal-Wallis Varyans Analizi X² değeri

Tablo 28’de görüldüğü gibi, saldırı aleti kullanmak veya tehditle zorbalık boyutunda yaş ne zorbalık ne de kurbanlar için önemli bir faktör değildir.

Bu boyut için cinsiyet değişkenine bakıldığında (Tablo 28), cinsiyetin de önemli bir etken olduğu görülmektedir. Herhangi bir saldırı aleti veya tehditle zorbalık yapma konusunda, erkeklerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,08$), kızlara ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,05$) göre daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir. Ayrıca bu boyutta yine erkeklerin ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,10$) kızlara ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,04$) göre daha fazla kurban oldukları da ($t=3,870$, $P=0,000$) dikkat çekmektedir. “Saldırı Aleti ile veya Tehditle Zorbalık” boyutunda, erkeklerin kızlara oranla daha fazla zorba ve kurban olmaları bulgusu başka çalışmalarla ile de uyumlu görülmektedir. Özen (2006) de erkek öğrencilerin kızlara oranla daha fazla terör ve açık saldırı boyutunda zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Bir başka önemli faktör ise okul başarısıdır. Bu boyutta “başarılı” öğrencilerin zorba ($\bar{x}^{\text{başarılı}}=1,04$) ve kurban ($\bar{x}^{\text{başarılı}}=1,05$) olarak puanlarının, “başarısız” ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,11$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,11$) veya “orta düzeyde başarılı” ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,08$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,09$) öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Kendilerini başarılı olarak ifade eden öğrencilerin zorba veya kurban olma durumları ile başarısız veya orta düzeyde başarılı öğrenciler arasında önemli bir fark bulunmuştur. Ancak başarısız öğrenciler ile orta düzeyde başarılı olan öğrenciler arasında bu boyutta anlamlı bir fark görülmemiştir. Zorbalıkla karşılaşan hem kurban hem de zorbalıların, derslerine yoğunlaşma sorunları çekeceği ve okul başarılarının düşeceği başka çalışmalarda da vurgulanmıştır. Colvin (1998), zorbalığın öğrenmeyi güçleştirdiğini ve araştırması kapsamındaki öğrencilerin yüzde 22’sinin akran zorbalığı yüzünden akademik başarısızlık yaşadıklarını ifade etmiştir. Okul ortamında zorbalık,

öğrencilerde huzursuzluğa yol açacağı için, bu ortamından kaçma eğilimi göstermeleri ve dolayısıyla derslerinde başarısız olmaları kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Madde bağımlılığı değişkenine de bakıldığında, beklendiği gibi madde bağımlılığı saldırı aleti ile ve tehditle zorbalık boyutunda önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Madde bağımlısı olmayan öğrencilerle madde bağımlılığı olan öğrenciler arasında bu boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Madde bağımlısı olanların zorba davranışlara ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,19$), diğerlerine göre ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,05$), daha fazla başvurdukları görülmektedir. Beklentilere uygun biçimde, yine madde kullanan öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,18$), zorba davranışlara diğerlerinden ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,06$) daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Madde bağımlılığı birçok konuda yetersizliğe neden olduğu gibi, öğrencilerde saldırgan davranışlara başvurma konusunda da önemli bir faktördür. Madde bağımlılığının öğrencileri çeşitli saldırgan davranışlara yönelttiğine dair birçok araştırma mevcuttur. Bu çalışmanın bulgusuna paralel olarak, çocukların suça bulaşmasında ve şiddet davranışlarına başvurmada önemli bir etken olduğu Işık (2006) ve Aksu (2002) tarafından da ifade edilmiştir.

“Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” biçiminde adlandırılmış olan birinci boyutta ailevi değişkenlere bakıldığında (Tablo 29), ne kurban ne de zorba olmanın bazı değişkenler açısından önemli olmadığı görülmüştür. Bu değişkenler; “anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, ailenin gelir durumu, velinin okul ziyareti yapması ve okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey”dir.

Anne çalışma durumu, bu boyutta öğrencilerin zorba olmaları ile ilgili bulunmuştur ve farkı yaratan grubun annesi “çalışmayan” grup olduğu görülmektedir. Yapılan Kruskal-Wallis Varyans Analizi sonucunda, annesi “çalışmayan” grupta ($\bar{x}=1,07$) yer alan öğrencilerin, annesi “emekli” ($\bar{x}=1,04$) ve “çalışan” ($\bar{x}=1,05$) grupta yer alan öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir.

Baba çalışma durumu, bu boyutta öğrencilerin kurban olmaları ile ilgili bulunmuştur. Yapılan Kruskal-Wallis Varyans Analizi sonucunda, babası emekli olan öğrencilerin, ($\bar{x}=1,04$) babası çalışan ($\bar{x}=1,05$) ve çalışmayan ($\bar{x}=1,07$) gruptaki öğrencilere göre daha fazla kurban oldukları görülmüştür (Tablo 29).

Kardeş sayısı, bu boyutta öğrencilerin zorba davranışlar göstermesi bakımından önemli bir değişkendir. Yapılan Mann-Whitney U Testi sonucunda kardeş sayısı “dört ve üzeri” ($\bar{x}=1,08$) grupta yer alan öğrenciler, kardeş sayısı “üç ve daha az” olan grupta ($\bar{x}=1,06$) yer alan öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışları göstermektedir. Bu bulgu

okul müdürleri (M4, M7) tarafından da sıkça dile getirilmiştir. Özellikle çok çocuklu ailelerden gelen öğrencilerin okulda daha fazla şiddet uyguladığını belirten okul müdürleri, bu duruma neden olarak da ailenin çok çocukla ilgilenebilme düzeyinin düşük olmasını göstermişlerdir (Tablo 29).

Anne babanın birlikte olup olmaması, bu boyutta sadece kurban olma durumu için önemli ailevi etkenlerden birisi olarak bulunmuştur. Anne babası birlikte olan öğrencilerin kurban olma puanları, anne babası birlikte olmayanlara göre daha düşüktür. Anne babası birlikte olmayan öğrenciler ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,14$), anne babası birlikte olan öğrencilere ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,07$) göre daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır. Anne babası birlikte olmayan öğrencilerin daha fazla kurban olmaları, bu öğrencilerin aileleriyle ilişkilerinin yeterli olmaması veya yetersiz aile denetiminden kaynaklandığı olabilir (Tablo 29).

Tablo 29: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA					KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				1,491	0,226			0,19	0,82
OYD	184	1,08	0,24			1,07	0,20		
OY+ilk	392	1,07	0,22			1,07	0,20		
Orta ve üstü	235	1,05	0,19			1,08	0,24		
Baba eğitimi				1,387	0,250			0,08	0,91
OYD	32	1,03	0,00			1,09	0,25		
OY+ilk	316	1,08	0,27			1,08	0,23		
Orta ve üstü	463	1,06	0,18			1,07	0,19		
Anne çalışma durumu				6,785	0,034*			0,09	0,91
Çalışıyor	104	1,05 ^a	0,23			1,08	0,25		
Çalışmıyor	681	1,07 ^b	0,22			1,07	0,21		
Emekli	26	1,04 ^a	0,22			1,06	0,17		
Baba çalışma durumu				2,550	0,079			9,343	0,009*
Çalışıyor	621	1,06	0,20			1,07 ^a	,009		
Çalışmıyor	80	1,07	0,20			1,08 ^a	0,21		
Emekli	110	1,11	0,30			1,11 ^b	0,23		
Anne baba (aile tipi)				1,486	0,141			2,03	0,04
Birlikte	732	1,06	0,21			1,07	0,20		
Değil	79	1,11	0,31			1,14	0,31		
Kardeş sayısı				2,263	0,024			7478 4,000	0,030**
3 ve daha az	336	1,33	0,56			1,06	0,03		
4 ve üzeri	475	1,35	0,62			1,08	0,22		
Aile geliri YTL				0,673	0,510			0,05	0,95

<500	280	1,08	0,23			1,07	0,19	
500–1000	336	1,06	0,18			1,08	0,21	
>1000	195	1,06	0,25			1,08	0,24	
Ailede Şiddet				25,9	0,000		32,2	0,000
Hiç yok	635	1,05 ^b	0,17			1,05 ^a	0,17	
Zaman zaman var	147	1,10 ^b	0,22			1,10 ^b	0,22	
Sıkça var	29	1,36 ^a	0,58			1,36 ^c	0,58	
Veli Okul ziyareti				1,451	0,235		4,291	0,117*
Hiç	75	1,11	0,32			1,13	0,33	
Çağrıldıkça	507	1,06	0,19			1,06	0,18	
Sık	229	1,07	0,24			1,09	0,23	
Okulun SED				0,872	0,419		1,264	0,283
Alt SED	236	1,08	0,23			1,09	0,23	
Orta SED	304	1,07	0,23			1,07	0,21	
Üst SED	271	1,05	0,20			1,07	0,20	

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X² değeri

** : Mann-Whitney U Testi U değeri

Ailede şiddet görülmesi, bu boyutta önemli bir etkidir. Ailede “sıkça” şiddetin görüldüğünü ifade eden öğrencilerin ($\bar{x}=1,36$), ailelerinde “hiç” şiddet görülmeyen ($\bar{x}=1,05$) veya “zaman zaman” görülen ($\bar{x}=1,10$) öğrencilere göre daha çok zorbalık yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin kurban davranışları göstermeleri yönünden bakıldığında ise, üç grup arasında da istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Öğrencilerin saldırı aleti veya tehditle zorbalık davranışlarına kurban olmaları, ailelerinde şiddetin görülmesi durumuyla ters bir orantı göstermektedir. Ailesinde “sıkça” düzeyinde şiddet görülen öğrencilerin ($\bar{x}=1,36$), aile içinde “zaman zaman” şiddet görülen gruba göre ($\bar{x}=1,10$) göre bu boyuttaki zorba davranışlara daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Aynı biçimde aile içindeki şiddetin “zaman zaman” düzeyinde olduğu grubun da, ailelerinde “hiç” şiddet görülmeyen ($\bar{x}=1,05$) gruba göre daha fazla zorba davranışlara maruz kaldıkları görülmektedir. Bu durum, ailede şiddet uygulayan birilerinin öğrencilere olumsuz rol model olması ve öğrencilerin şiddet davranışlarını kanıksamış olduğunu düşündürmektedir. Çünkü ailesinde şiddet olan öğrencilerin hem zorba hem de kurban olarak daha farklı olmaları, öğrencilerin şiddeti günlük hayatın bir parçası kadar normal algılamalarına neden olduğu biçiminde yorumlanmaktadır. Ayrıca, zorbalığın özelliklerinden olan güç ve saldırganlığın kökeninin aile yapısına dayandığı, zorbalık uygulayan çocukların genellikle, sert cezaların ve yetersiz sevginin hakim olduğu evlerden geldikleri alanyazında çeşitli biçimlerde vurgulanmıştır. Böyle bir aile yapısı içinde zorbaların, anti-sosyal eğilimlere sahip oldukları ve evlerindeki saldırgan davranış kalıplarını okula taşıdıkları gerçeği de bu bulguyla örtüşmektedir (Zaklama, 2003).

2. “Sözel Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

“Sözel Zorbalık” boyutunda da yaş, hem zorbalılar hem de kurbanlar için önemli bir faktördür. 17–18 yaş grubundaki öğrencilerin, ($\bar{x}=1,58$), kendilerinden küçük yaştakilerden daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir. Yine aynı biçimde ileri yaş grubundaki öğrenciler olarak 17–18 yaş grubunun ($\bar{x}=2,03$), kendilerinden yaşça küçük olan 16 yaş grubundan ($\bar{x}=1,85$) ve 14–15 yaş grubundan ($\bar{x}=1,74$) daha fazla sözel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir (Tablo 30). İleri yaş grubundaki öğrencilerin hem zorba hem de kurban olarak, sözel zorbalık yönünden en yüksek düzeyde görülmesi zorbalık yapan öğrencilerin aynı zamanda aynı tip ve yoğunlukta zorbalığa maruz kaldıklarını düşündürmektedir. Öğrencilerin şiddet davranışları göstermesinde yaşın önemli bir etken olduğunu gösteren başka araştırmalar da mevcuttur. “Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği” (2004) nin çalışmasında da öğrencilerin ilk kez şiddet davranışlarına başvurmaları 13–15 yaşlarında olmasına rağmen en yüksek düzeye ulaşma yaşınının 15–16 yaş olduğu görülmüştür.

Cinsiyet yönünden bakıldığında kızların hem zorba, hem kurban puanları bu boyutta da anlamlı ölçüde düşük bulunmuştur. Karşılaştırma yapıldığında erkek öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,52$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,88$) sözel zorbalığı, kız öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,28$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,76$), göre hem daha fazla uyguladıkları hem de daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Alanyazındaki çalışmalarda, erkek öğrencilerin genel olarak hem zorbalığa uğrama hem de zorba davranışlar gösterme oranı kızlardan daha yüksektir (Uludağlı ve Uçanok, 2005). Ancak zorbalık türü olarak sözel zorbalığa hem kızların hem de erkeklerin başvurmakla birlikte; erkeklerin daha çok fiziksel türlere kızların ise sözel zorbalık türüne başvurdukları ifade edilmektedir (Olweus, 1993; Nansel, 2001).

Tablo 30: “Sözel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA					KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Yaş				7,610	0,001				0,000
14–15	374	1,36 ^b	0,54			1,74 ^b	0,72		
16	299	1,42 ^b	0,58			1,85 ^b	0,74		
17–18	138	1,58 ^a	0,60			2,03 ^a	0,74		
Cinsiyet				5,995	0,000			2,279	0,023

Kız	351	1,28	0,49		1,76	0,72		
Erkek	460	1,52	0,61		1,88	0,74		
Okul				11,422	0,000		9,025	0,000
Başarısı								
Başarılı	383	1,32 ^a	0,45		1,73 ^a	0,70		
Orta	367	1,50 ^b	0,66		1,89 ^b	0,74		
Başarısız	61	1,52 ^b	0,55		2,11 ^c	0,79		
Madde				5,472	0,000		4,204	0,000
bağımlılığı								
Var	106	1,75	0,68		2,13	0,80		
Yok	704	1,37	0,53		1,78	0,72		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

Algılanan okul başarısı da, bu boyutta önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. “Başarılı” olan öğrencilerin ($\bar{x}=1,32$) okul başarısı “orta” ($\bar{x}=1,50$) ve “düşük” ($\bar{x}=1,52$) düzeyde olan öğrencilere göre zorba davranışlara daha az başvurdukları görülmektedir. Ayrıca zorba davranışlara kurban olma bakımından, sözel zorbalık ile okul başarısı arasında da ters bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir. Sözel zorbalığa kurban olma bakımından, başarılı grupla diğer iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Okul başarısı “düşük” olan ($\bar{x}=2,11$) öğrencilerin en çok maruz kalan grup olduğu görülmektedir. Okul başarısı “orta” olan öğrencilerin ($\bar{x}=1,89$) ise, “başarılı” ($\bar{x}=1,73$) öğrencilerle karşılaştırıldığında daha fazla sözel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Öğrencilerin okul başarıları arttıkça sözel zorbalık yapma ve sözel zorbalığa maruz kalma oranları düşmekte; okul başarısı düştükçe de zorbalık uygulama ve maruz kalma oranları artmaktadır. Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalmanın akademik başarı ile doğrudan ilişkisi konusunda, alanyazında başka çalışmalar da bulmak mümkündür. Uludağlı ve Uçanok (2005) da, zorba ve kurban çocukların, karışmayan çocuklara göre akademik başarılarının daha düşük olduğunu ifade etmiştir.

Sözel zorbalık boyutunda madde bağımlılığı da önemli bir faktördür. Madde bağımlılığı olan öğrenciler ($\bar{x}=1,75$) madde bağımlılığı olmayan akranlarına ($\bar{x}=1,37$) göre daha fazla zorba davranışlar uygulamaktadır. Ayrıca madde bağımlılığı olan öğrenciler ($\bar{x}=2,13$) madde bağımlılığı olmayan öğrencilere göre ($\bar{x}=1,78$) zorba davranışlara daha fazla maruz kalmaktadır.

“Anne eğitimi, baba eğitimi, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu, kardeş sayısı, aile tipi, ailenin gelir durumu ve okulun bulunduğu bölgenin sosyoekonomik durumu” gibi değişkenlerin “sözel zorbalık” yönünden önemli faktörler olmadığı görülmüştür (Tablo 31).

Anne babanın birlikte olup olmaması anlamında aile tipi, sözel zorbalık boyutunda öğrencilerin kurban olmaları bakımından önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Anne babası birlikte olmayan bu öğrenciler ($\bar{x}=2,04$), anne babası birlikte olan öğrencilere göre ($\bar{x}=1,81$) daha fazla sözel zorbalığa uğramaktadır (Tablo 31).

Sözel zorbalık boyutunda önemli etken olarak bulunan ailevi değişkenlerden birisi de, ailede şiddete başvurulması konusudur. Ailede şiddetin görülmesi, öğrencilerin hem zorba hem de kurban olmalarını büyük ölçüde etkilemektedir. Ailede şiddetin “sıkça”, “zaman zaman” ve “hiç” düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur. Bütün düzeyler arasında görülen bu anlamlılık, bu boyutta, ailede şiddetin görülme sıklığı ile öğrencilerin zorba veya kurban olmaları arasında ters yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ailesinde “sıkça” şiddet olan öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=2,37$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=3,07$), “zaman zaman” olan öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,55$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,97$) göre daha fazla sözel zorbalık uyguladıkları ve daha fazla sözel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Bu öğrencilerin de, aile içinde şiddet “hiç” olmayan ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,34$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,74$) gruba göre daha fazla sözel zorbalık uyguladığı ve maruz kaldığı görülmektedir. Friedman’ın, çocukta ve ergende saldırgan davranışların görülmesinde önemli bir süreç olarak gösterdiği “taklit” bu bulgu ile uyumlu görülmektedir. Friedman da çalışmasında öfke ve saldırganlık düzeyini kontrol edemeyen ve sağlıksız yollarla aktarma davranışı gösteren ana-babanın çocuklarının da insanları katı biçimde eleştirmeyi, insanlara bağırma ve sözel saldırganlığı kolayca gösterebildiğini belirtmiştir (Kuzucu, 2003).

Sözel zorbalık boyutunda velinin okulla ilişkisi de önemli bir etken olarak görülmektedir. Velisinin okulla ilişkisi ve okula gelme sıklığı, öğrencinin okulda zorba davranışlar uygulaması ve maruz kalması bakımından önemlidir. Velisi okula “hiç” gelmeyen öğrencilerin ($\bar{x}=1,73$), velisi okula “çağrıldıkça” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,40$) göre de “sık” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,34$) göre de daha fazla sözel zorbalık yaptıkları dikkat çekicidir. Benzer biçimde, velisi okula “hiç” gelmeyen öğrencilerin ($\bar{x}=2,14$), velisi okula “çağrıldıkça” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,81$) göre ve “sık” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,77$) göre daha fazla sözel zorbalık mağduru oldukları önemli bir bulgudur. Aslında öğrencinin ailesinin okulla ilişkisinin düzeyinin, ailenin çocuğa karşı olan ilgisi ile paralel olduğu düşünülebilir. Okula ilgisiz ailenin, çocuğuna karşı da ilgisiz olacağı anlamına gelmesi kaçınılmazdır. Yapılan birçok çalışmada da okulla ilişkileri iyi olmayan, okula hiç uğramayan veya ihmalkâr (Rigby, 1999; Öger, 2005) velilerin çocuklarının çoğunlukla şiddet davranışlarına başvuran çocuklar oldukları ifade edilmiştir.

Tablo 31: “Sözel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				0,252	0,778			0,360	0,697
OYD	184	1,44	0,61			1,86	0,79		
OY+ilk	392	1,41	0,55			1,81	0,70		
Orta ve üstü	235	1,42	0,57			1,84	0,75		
Baba eğitimi				0,021	0,979			0,136	0,873
OYD	32	1,40	0,62			1,88	0,85		
OY+ilk	316	1,42	0,58			1,84	0,75		
Orta ve üstü	463	1,42	0,56			1,82	0,72		
Anne çalışma durumu				1,230	0,293			0,550	0,577
Çalışıyor	104	1,34	0,48			1,88	0,74		
Çalışmıyor	681	1,43	0,59			1,82	0,73		
Emekli	26	1,36	0,38			1,93	0,78		
Baba çalışma durumu				0,600	0,549			1,387	0,250
Çalışıyor	621	1,41	0,55			1,82	0,72		
Çalışmıyor	80	1,39	0,64			1,77	0,70		
Emekli	110	1,47	0,62			1,93	0,84		
Anne baba(aile tipi)				2773	0,351**			2,225	0,029
Birlikte	732	1,40	0,54	3,000		1,81	0,71		
Değil	79	1,58	0,77			2,04	0,90		
Kardeş sayısı				0,762	0,446			0,873	0,383
3 ve daha az	336	1,13	0,38			1,80	0,67		
4 ve üzeri	475	1,16	0,43			1,85	0,78		
Aile geliri YTL				0,576	0,562			2,440	0,088
<500	280	1,40	0,60			1,80	0,74		
500–1000	336	1,44	0,58			1,79	0,69		
>1000	195	1,39	0,51			1,93	0,81		
Ailede Şiddet				56,078	0,000			54,7	0,000
Hiç yok	635	1,34 ^a	0,45			1,74 ^a	0,66		
Zaman zaman var	147	1,55 ^b	0,70			1,97 ^b	0,77		
Sıkça var	29	2,37 ^c	01,0			3,07 ^c	0,94		
Veli Okul ziyareti				13,741	0,000			7,796	0,000
Hiç	75	1,73 ^a	0,80			2,14 ^a	0,90		
Çağrıldıkça	507	1,40 ^b	0,54			1,81 ^b	0,71		
Sık	229	1,34 ^b	0,52			1,77 ^b	0,72		
Okulun SED				1,798	0,166			2,165	0,115
Alt SED	236	1,45	0,62			1,90	0,74		
Orta SED	304	1,44	0,61			1,83	0,75		
Üst SED	271	1,36	0,46			1,76	0,71		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

** : Mann-Whitney U Testi U değeri

3. “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

Tablo 32: “Siber ve Cinsel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t P	\bar{X}^1	SS	F/t P	
Yaş				3,247			4,054	0,054*
14–15	374	1,12 ^a	0,38		1,28	0,54		
16	299	1,19 ^b	0,50		1,34	0,55		
17–18	138	1,21 ^b	0,43		1,43	0,56		
Cinsiyet				3,283			0,501	0,616
Kız	351	1,10	0,40		1,31	0,53		
Erkek	460	1,20	0,46		1,33	0,57		
Okul Başarısı				6,497			4,427	0,012
Başarılı	383	1,10 ^a	0,30		1,27 ^b	0,59		
Orta	367	1,22 ^b	0,53		1,51 ^b	0,83		
Başarısız	61	1,18 ^b	0,53		1,73 ^a	0,96		
				2,801			1,997	0,004
Madde bağımlılığı								
Var	106	1,27	0,52		1,42	0,58		
Yok	704	1,14	0,42		1,30	0,54		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

“Sanal ve Cinsel Zorbalık” boyutunda yaş değişkeni, zorba öğrenciler açısından önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Sanal ve cinsel zorbalıkta, farkı yaratanın 14–15 yaş grubundaki öğrenciler ($\bar{x}=1,12$) olduğu görülmektedir. Bu grup, diğer yaş gruplarına göre cinsel ve sanal zorbalığı en az uygulayan gruptur. Diğer yaş gruplarından 17–18 yaş grubundaki öğrenciler ($\bar{x}=1,21$), ve 16 yaş grubundaki öğrenciler ($\bar{x}=1,19$) daha fazla sanal ve cinsel zorbalık uygulayan gruplardır. Cinsel ve sanal zorbalığı en çok ileri yaş grubundaki öğrencilerin uygulaması beklenen bir durumdur.

Cinsiyet değişkeni açısından, kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında sadece zorbalık yapma yönünden anlamlı bir fark olduğu görülmekte ve kurban olma yönünden iki grup arasındaki farkın anlamlı olmadığı gözlenmektedir. Sanal ve cinsel zorbalık yönünden erkek öğrencilerin ($\bar{x}=1,20$), kız öğrencilere ($\bar{x}=1,10$) göre daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir. Cinsel zorbalık türüne genellikle kız öğrencilerin maruz kaldıkları beklentisi olmakla birlikte, Coloroso (2003) da erkek öğrencilerin de cinsel zorbalığa uğradıklarını ifade etmiştir. Ancak bu çalışmada, cinsel zorbalık ile sanal zorbalığa ait maddeler aynı boyut

altında toplandığı için, sanal zorbalık türünün durumu farklılaştırdığı düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, sanal zorbalığa kızlar da erkekler kadar çok uğradığı için, cinsel zorbalık yönünden de erkeklerle kızlar arasında fark görülmemiştir.

Okul başarısı değişkeni öğrencilerin sanal ve cinsel zorbalık yapmalarında önemli bir etken olarak görülmektedir. Zorba davranışlar yönünden farkı yaratan grubun “başarılı” öğrenciler olduğu, kurbanlar yönünden de “başarısız” öğrenciler olduğu (Tablo 32) görülmektedir. “Başarılı” öğrenciler ($\bar{x}=1,10$), okul başarısı “orta” ($\bar{x}=1,22$) ve “düşük” ($\bar{x}=1,18$) olan öğrencilere göre daha az sanal ve cinsel zorbalık uygulamaktadır. Sanal ve cinsel zorbalığa en fazla maruz kaldığını ifade eden grubun da, okul başarısı “düşük” ($\bar{x}=1,73$) olan öğrenciler olduğu dikkat çekmektedir. Okul başarısının öğrencilerin zorba ve kurban olmalarıyla doğrudan ilişkili olması, öğrencilerin okulun amaçlarından çok zorbalıkla mücadele etmeyle zaman geçirmek zorunda kaldıkları biçiminde yorumlanmaktadır. Öğrencilerin dikkatlerini özellikle zorbalığa maruz kalan çocuklarda okulu sevmeme, sık sık okulu asma ve okulu terk etme gibi okula ilişkin birçok problemin yaşanması da akademik başarısızlığın nedenlerini açıklamaktadır (Forero ve diğerleri, 1999; Sharp, 1995).

Öğrencilerin madde bağımlılığının olması sanal ve cinsel zorbalık davranışlarına hem maruz kalma hem de uygulama bakımından önemli bir etken olarak görülmektedir. Madde bağımlılığı olan öğrenciler ($\bar{x}=1,27$), madde bağımlılığı olmayan öğrencilere göre ($\bar{x}=1,14$) bu zorbalık türünü de daha fazla uygulamaktadır. Tablo 32’ de görüldüğü gibi, madde bağımlılığı olan öğrenciler ($\bar{x}=1,42$) yine, madde bağımlılığı olmayan ($\bar{x}=1,30$) öğrencilere göre sanal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır.

Ailevi değişkenler açısından bakıldığında “babanın çalışma durumu, aile tipi (anne-babanın birlikte olması), kardeş sayısı, velinin okula ziyaret yapması ve okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey” gibi ailevi değişkenler bu boyut için öğrencilerin zorba veya kurban olmalarında etkili değildir (Tablo 33). Alanyazında yer alan çeşitli çalışmalarda da öğrencilerin aile tipi ve aile gelir durumlarının çatışma çözüm şekilleri, şiddet eğilimleri ve şiddet davranışlarında etkili olmadığı saptanmıştır (Uysal, 2003).

Anne eğitimi değişkeni, bu boyutta sadece öğrencinin zorba davranışlara maruz kalması bakımından önemlidir. Anne eğitim düzeyi “orta ve üstü” olan öğrencilerin ($\bar{x}=1,42$) boyut 3’teki zorba davranışlara anne eğitim düzeyi “okuryazar olmayan” ($\bar{x}=1,29$) ve “okuryazar ve ilkökul” düzeyinde ($\bar{x}=1,27$) olan öğrencilere göre daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir (Tablo 33).

Tablo 33: Siber ve Cinsel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				0,195	0,823			5,557	0,004
OYD	184	1,16	0,43			1,29 ^a	0,57		
OY+ilk	392	1,15	0,44			1,27 ^a	0,51		
Orta ve üstü	235	1,18	0,43			1,42 ^b	0,59		
Baba eğitimi				12,196	0,002*			6,438	0,002
OYD	32	1,24 ^a	0,002			1,26 ^a	0,55		
OY+ilk	316	1,12 ^b	0,370			1,24 ^a	0,46		
Orta ve üstü	463	1,18 ^c	0,480			1,38 ^b	0,59		
Anne çalışma durumu				0,463	0,630			11,170	0,004
Çalışıyor	104	1,12	0,310			1,32 ^a	0,45		
Çalışmıyor	681	1,17	0,460			1,31 ^a	0,56		
Emekli	26	1,17	0,270			1,61 ^b	0,66		
Baba çalışma durumu				1,905	0,150			1,137	0,321
Çalışıyor	621	1,15	0,440			1,32	0,56		
Çalışmıyor	80	1,12	0,340			1,25	0,41		
Emekli	110	1,23	0,510			1,37	0,56		
Anne baba(aile tipi)				1,086	0,278			0,762	0,447
Birlikte	732	1,40	0,540			1,31	0,55		
Değil	79	1,58	0,770			1,36	0,56		
Kardeş sayısı				0,696	0,487			0,507	0,612
3 ve daha az	336	1,51	0,840			1,33	0,54		
4 ve üzeri	475	1,50	0,860			1,31	0,56		
Aile geliri YTL				0,497	0,609			7,280	0,001
<500	280	1,16	0,420			1,27 ^b	0,48		
500–1000	336	1,15	0,440			1,28 ^b	0,52		
>1000	195	1,19	0,460			1,45 ^a	0,66		
Ailede Şiddet				31,257	0,000			12,191	0,002*
Hiç yok	635	1,12 ^a	0,330			1,29	0,57		
Zaman zaman var	147	1,23 ^b	0,550			1,37	0,58		
Sıkça var	29	1,74 ^c	1,00			1,68	0,82		
Veli Okul ziyareti				1,694	0,185			0,041	0,959
Hiç	75	1,25	0,600			1,34	0,52		
Çağrıldıkça	507	1,15	0,410			1,32	0,57		
Sık	229	1,17	0,440			1,31	0,52		
Okulun SED				0,237	0,789			0,070	0,933
Alt SED	236	1,15	0,37			1,32	0,51		
Orta SED	304	1,17	0,520			1,31	0,59		
Üst SED	271	1,16	0,400			1,32	0,54		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

Baba eğitim düzeyi, bu boyutta öğrencilerin hem zorba hem de kurban olma durumunda etkili bir faktördür. Zorba öğrenciler açısından bakıldığında yapılan Kruskal-Wallis Varyans Analizi sonuçlarına göre, baba eğitim düzeyi üç grupta da birbirinden farklı çıkmıştır. Babası “okuryazar olmayan” grupta yer alan öğrenciler ($\bar{x}=1,24$), zorba puanları yönünden babası “okuryazar ve ilkokul mezunu” olan öğrencilerle ($\bar{x}=1,12$) “orta ve üstü” eğitim düzeyine sahip olan öğrencilerden ($\bar{x}=1,18$) daha fazla zorbalık yapmaktadır (Tablo 33). Kurban olma bakımından ise, farkı yaratan grubun baba eğitim düzeyi “orta ve üstü” olan grup olduğu görülmektedir. Bu grup, ($\bar{x}=1,38$) baba eğitim düzeyi “okuryazar olmayan” ($\bar{x}=1,24$) ve “okuryazar ve ilkokul mezunu” ($\bar{x}=1,24$) olan gruptan daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır. Bu bulgu, üst sosyoekonomik düzeydeki okullardan birisinin rehber öğretmeni (R9) tarafında ifade edilen şehrin yerli halkından olmayan ve şehre dışarıdan gelmiş olan memur ve bürokrat çocuklarının, diğer öğrencilerin zorba davranışlarına maruz kaldıkları gözlemiyle uyumlu görülmektedir.

Anne babanın eğitim düzeyinin öğrencilerin okuldaki davranışları ile özellikle de zorba davranışlar göstermeleri ile yakından ilişkisi olduğu konusu ve bu konuda ciddi anlamda sıkıntı yaşandığı bütün alt sosyoekonomik düzeydeki okulların müdürleri ve rehber öğretmenleri tarafından da dile getirilmiştir (M1, M4, M7, M9).

Anne çalışma durumu, bu boyutta öğrencilerin yine kurban davranışları sergilemeleri ile ilgili olarak önemli bulunmuştur. Annesi “emekli” olan öğrencilerin ($\bar{x}=1,61$), annesi “çalışmayan” ($\bar{x}=1,31$) veya “çalışan” ($\bar{x}=1,32$) grupta yer alan öğrencilere göre daha fazla sanal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

“Aile geliri” değişkeni bu boyutta öğrencilerin kurban olmalarında etkili bir faktördür. Ailesinin geliri “1000 YTL” olan grubun ($\bar{x}=1,45$), ailesinin geliri “500–1000 YTL” olan grupla ailesinin geliri “500 YTL’ den az” olan gruptan ($\bar{x}=1,28$) daha fazla cinsel ve sanal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Aile geliri bu boyutta öğrencilerin internete ulaşmalarında etkili bir faktör olabileceği için, gelir durumu yüksek olan öğrenci grubunda kurban olma olasılığının fazla çıktığı düşünülmektedir. Çünkü diğer boyutların hiçbirinde ailenin gelir durumu önemli bir etken bulunmamıştır. Yapılan başka çalışmalarda da, zorba davranışların görülmesinde aile geliri önemli etken olarak ifade edilmemiştir (Uysal, 2003).

Ailede şiddetin görülmesi değişkeni, öğrencilerin sanal ve cinsel zorbalık boyutunda zorba olma durumları bakımından önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Ailede şiddetin görülmesi veya görülmemesi durumu, öğrencilerin zorba davranışlar göstermesi ile ters yönde ilişkili görülmektedir. Ailede şiddetin olması veya sıklığı arttıkça öğrencilerin sanal ve cinsel zorbalık yapma oranları da artmaktadır. Ailesinde “sıkça” şiddet olan öğrencilerin ($\bar{x}=1,74$),

ailesinde “zaman zaman” şiddet olan öğrencilere ($\bar{x}=1,23$) göre bu boyutta daha fazla zorbalık uyguladıkları görülmektedir. Ailesinde “zaman zaman” şiddet görülen öğrencilerin de, “hiç” şiddet görülmeyen öğrencilere ($\bar{x}=1,12$) göre daha fazla zorbalık uyguladıkları görülmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar da, internet ve video oyunları, spor ve müzik gibi eğlence araçlarında da öğrencilerin sürekli şiddetle muhatap olmaları sonucunda bazı olayları sıradan olaylar gibi algılayıp, kanıksadıklarını ve izledikleri şiddet davranışlarını bir süre sonra gerçek şiddet davranışları haline dönüşebildiklerini göstermektedir (Kanada Sosyal Kalkınma Konseyi Araştırma Raporu, 2003).

4. “Basit Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

Tablo 34: “Basit Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Yaş				2,801	0,061			1,614	0,200
14–15	374	1,31	0,59			1,42	0,66		
16	299	1,32	0,58			1,41	0,60		
17–18	138	1,45	0,66			1,52	0,65		
Cinsiyet				2,896	0,004			2,583	0,010
Kız	351	1,27	0,54			1,37	0,56		
Erkek	460	1,39	0,63			1,48	0,69		
				11,316	0,000			8,257	0,000
Okul Başarısı									
Başarılı	383	1,24 ^a	0,47			1,35 ^a	0,56		
Orta	367	1,42 ^b	0,68			1,48 ^b	0,67		
Başarısız	61	1,52 ^b	0,70			1,67 ^c	0,83		
				3,734	0,000			3,924	0,000
Madde bağımlılığı									
Var	106	1,60	0,79			1,72	0,82		
Yok	704	1,30	0,55			1,39	0,60		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

Basit Fiziksel Zorbalık boyutunda kişisel değişkenlerden yaşın önemli bir etken olmadığı Tablo 34’ de görülmektedir.

Bu boyutta da diğer boyutlardaki bulgulara benzer biçimde, hem zorba hem kurban olma yönünden cinsiyet önemli bir etkidir. Hem zorba ($\bar{x}^{\text{erkek}}=1,39$; ($\bar{x}^{\text{kız}}=1,27$) hem de kurban ($\bar{x}^{\text{erkek}}=1,48$; ($\bar{x}^{\text{kız}}=1,37$) davranışları yönünden bakıldığında, erkeklerin kızlara göre

daha fazla basit fiziksel zorbalık davranışları uyguladıkları görülmektedir. Bu bulgu, Pişkin'in (2002) bulgularıyla tutarlıdır.

Basit Fiziksel Zorbalık boyutunda da, diğer değişkenlerde görüldüğü gibi okul başarısı önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin kurban olmaları okul başarısı ile ters yönde ilişki göstermektedir. Okul başarısı azaldıkça, öğrencilerin basit fiziksel zorbalık davranışlarına maruz kalma durumları da artmaktadır. Zorbalık yapma yönünden, “başarılı” öğrenciler ($\bar{x}=1,24$) en az zorba davranışlara başvuran öğrenciler olarak görülmektedir. Daha sonra “orta” düzeyde başarılı olan öğrencilerle ($\bar{x}=1,42$), “başarısız” öğrenciler ($\bar{x}=1,52$) göze çarpmaktadır. Kurban davranışları yönünden de, en az mağdur olan öğrenciler “başarılı” ($\bar{x}=1,35$) olanlar ve daha sonra sırasıyla “orta” düzeyde başarılı olanlar ($\bar{x}=1,48$) ve “başarısız” ($\bar{x}=1,67$) olanlar gelmektedir. Kurban davranışları yönünden her üç grup arasında istatistiksel farklılık olduğu görülmektedir.

Madde bağımlılığı bu boyutta da önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Madde bağımlısı olan öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,60$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,72$) akranlarına Basit Fiziksel Zorbalık türünü, madde bağımlılığı olmayan öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,30$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,39$) göre hem daha fazla uyguladıkları hem de daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir.

Ailevi değişkenlere bakıldığında “Basit Fiziksel Zorbalık” boyutunda “anne eğitimi, anne çalışma durumu, baba çalışma durumu, kardeş sayısı, ailenin gelir durumu, velinin okul ziyareti yapması ve okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey” gibi değişkenlerin önemli etkenler olmadığı Tablo 35’ te görülmektedir.

Baba eğitim durumu basit fiziksel zorbalık boyutunda öğrencilerin kurban olmaları bakımından etkili bir faktör olarak bulunmuştur. Tablo 35’e bakıldığında farkı yaratan grubun babası “okuryazar olmayan” gruptaki öğrencilerden kaynaklandığı görülmektedir. Babası “okuryazar olmayan” grupta yer alan öğrencilerin babası “okuryazar veya ilkökul mezunu” olan öğrencilerle baba eğitim durumu “orta veya üstü” grupta yer alan öğrencilerden daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır. Anne baba eğitim durumunun öğrencilerin zorba davranışlar göstermesi bakımından da bu davranışlara maruz kalmaları bakımından da önemli bir etken olduğu okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin de okullarında gözlediği bir gerçek olarak ifade edilmiştir.

Aile tipi, basit fiziksel zorbalık türünde öğrencilerin hem kurban hem de zorba olmaları yönünden anlamlı bulunmuştur. Anne babası birlikte olmayan öğrencilerin ($\bar{x}=1,55$), anne babası birlikte olan öğrencilere ($\bar{x}=1,37$) göre daha fazla zorbalık yaptıkları

Tablo 35’te görülmektedir. Benzer biçimde anne babası birlikte olmayan öğrenciler ($\bar{x}=0,84$), anne babası birlikte olan öğrencilere ($\bar{x}=0,61$) göre daha fazla basit fiziksel zorbalığa uğramaktadır.

Bu boyutta ailevi değişkenler arasında, etkili faktör olarak görülenlerden bir diğeri, diğer boyutlarda da olduğu gibi ailede şiddetin olmasıdır. Ailede şiddetin görülmesi, öğrencilerin hem zorba hem de kurban olması bakımından önemli değişkenlerdir. Basit fiziksel zorbalık davranışlarını en az uygulayan öğrencilerin, ailesinde şiddetin “hiç” düzeyinde olduğunu ifade eden öğrenciler ($\bar{x}=1,28$) olduğu görülmektedir. Bu gruptan istatistiksel olarak farklı görülen diğer grup ise, ailede şiddetin “zaman zaman” uygulandığını ifade eden öğrencilerdir ($\bar{x}=1,48$). Şiddetin ailesinde “sıkça” uygulandığını ifade eden öğrenci grubunun da ($\bar{x}=1,93$), en çok zorba davranışlara başvuran öğrenciler olduğu görülmektedir. Kurban olma davranışları bakımından da, yine aynı biçimde en az kurban olan öğrenciler ailesinde şiddetin “hiç” olmadığını ifade eden öğrenci grubudur ($\bar{x}=1,39$). Ailesinde “zaman zaman” şiddetin olduğunu ifade eden öğrencilerin ($\bar{x}=1,52$) ikinci sırada en çok zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Zorbalığa en fazla maruz kalan öğrenci grubu ise, ailesinde “sıkça” şiddet olduğunu ifade eden öğrencilerdir. Alanyazında araştırmanın bu bulgusunu destekleyici nitelikte birçok çalışma mevcuttur. Çocuğun yetiştirilme sürecinde, çocuğa bakım veren kişinin sıcaklık ve yakın ilgiden yoksun olumsuz duygusal tutumu, çocuğun saldırgan davranışlarına karşı net bir sınırlamanın olmayışı veya hoşgörü ile karşılanması ve şiddet içeren duygusal patlamalar ve fiziksel cezaların kullanılması, zorba davranışların sergilenmesinde etkilidir. Bu durumların her birinde çocuğun mizacı, saldırganlık ve başkalarına karşı düşmanca tutumu artırıcı bir rol oynamaktadır. Çocuğun hem sevgi ve sıcaklıktan eksik yetişmesi, hem de net ve sınırları belli olmayan aşırı özgürlük çocuğun saldırgan davranışlara başvurma olasılığını artırmaktadır (Olweus, 1987).

Tablo 35: “Basit Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				0,659	0,518			2,297	0,101
OYD	184	1,38	0,67			1,51	0,70		
OY+ilk	392	1,32	0,61			1,39	0,62		
Orta ve üstü	235	1,33	0,52			1,44	0,61		
Baba eğitimi				0,686	0,504			6,716	0,035*
OYD	32	1,39	0,61			1,68 ^a	0,74		
OY+ilk	316	1,31	0,57			1,40 ^b	0,60		
Orta ve üstü	463	1,36	0,61			1,44 ^b	0,65		
Anne çalışma durumu				1,961	0,141			0,080	0,923
Çalışıyor	104	1,26	0,46			1,42	0,59		
Çalışmıyor	681	1,36	0,62			1,44	0,65		
Emekli	26	1,19	0,41			1,47	0,59		
Baba çalışma durumu				3,000	0,050			0,929	0,395
Çalışıyor	621	1,32	0,57			1,42	0,63		
Çalışmıyor	80	1,35	0,60			1,46	0,60		
Emekli	110	1,47	0,73			1,51	0,70		
Anne baba(aile tipi)				2,262	0,026			2,385	0,019
Birlikte	732	1,37	0,55			1,41	0,61		
Değil	79	1,55	0,89			1,65	0,84		
Kardeş sayısı				0,569	0,570			0,632	0,528
3 ve daha az	336	1,05	0,19			1,42	0,60		
4 ve üzeri	475	1,08	0,24			1,45	0,66		
Aile geliri YTL				0,049	0,953			0,849	0,428
<500	280	1,33	0,64			1,47	0,70		
500–1000	336	1,35	0,61			1,40	0,59		
>1000	195	1,34	0,50			1,45	0,62		
Ailede Şiddet				22,05	0,000			17,0	0,000
Hiç yok	635	1,28 ^a	0,47			1,39 ^a	0,56		
Zaman zaman var	147	1,48 ^b	0,75			1,52 ^b	0,69		
Sıkça var	29	1,93 ^c	1,34			2,05 ^c	1,30		
Veli Okul ziyareti				4,414	0,110*			5,235	0,073*
Hiç	75	1,52	0,86			1,62 ^a	0,86		
Çağrıldıkça	507	1,32	0,54			1,43 ^b	0,60		
Sık	229	1,33	0,60			1,39 ^b	0,63		
Okulun SED				0,165	0,848			1,752	0,174
Alt SED	236	1,36	0,62			1,50	0,69		
Orta SED	304	1,33	0,63			1,41	0,64		
Üst SED	271	1,34	0,53			1,40	0,59		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

5. “Duygusal Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

Tablo 36: “Duygusal Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA					KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Yaş				2,00	0,363*			0,523	0,593
14–15	374	1,12	0,34			1,23	0,52		
16	299	1,14	0,44			1,20	0,50		
17–18	138	1,22	0,50			1,25	0,46		
Cinsiyet				8,519	0,000			1,042	0,297
Kız	351	1,11	0,32			1,20	0,45		
Erkek	460	1,17	0,46			1,24	0,54		
				7,439	0,001			6,664	0,036*
Okul Başarısı									
Başarılı	383	1,09 ^a	0,28			1,19	0,50 ^a		
Orta	367	1,20 ^b	0,51			1,23	0,50 ^a		
Başarısız	61	1,19 ^b	0,42			1,34	0,58 ^b		
Madde bağımlılığı				2,436	0,016			1,729	0,000
Var	106	1,28	0,64			1,32	0,67		
Yok	704	1,13	0,36			1,20	0,47		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

Tabloda 36’da görüldüğü gibi “Duygusal Zorbalık” boyutunda “yaş” önemli bir faktör değildir.

Bu boyutun cinsiyet yönünden değerlendirilmesinde, cinsiyetin de zorba davranışlar yönünden önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin ($\bar{x}=1,17$) kız öğrencilere ($\bar{x}=1,11$) göre daha fazla duygusal zorbalığa başvurdukları görülmüştür. Bu boyutta kurban davranışları bakımından cinsiyet önemli bir etken değildir. Duygusal zorbalık boyutunda kurban olma bakımından kızlar ve erkekler arasında fark olmayışı, erkeklerin de kızlar kadar, dolaylı türden zorbalığa maruz kaldıklarını düşündürmektedir. Oysa kızların, kendi aralarında en çok başvurdukları zorbalık türünün, birbirlerini sosyal ortamdan dışlama biçiminde olduğu alanyazında vurgulanan noktalardan birisidir (Olweus, 2002).

Okul başarısı da, duygusal zorbalık boyutunda, hem zorba hem de kurban olmak yönünden önemli bir etken olarak görülmüştür. Zorbalarda farkı yaratan grubun, başarılı öğrenciler olduğu görülmektedir. “Başarılı” öğrencilerin ($\bar{x}=1,09$) “orta” düzeyde başarılı ($\bar{x}=1,20$) ve “başarısız” ($\bar{x}=1,19$) öğrencilere göre bu boyutta zorba puanları daha yüksek

bulunmuştur. Kurban olma bakımından ise, farkı yaratan grubun “başarısız” öğrenciler olduğu görülmektedir. Yapılan Kruskal-Wallis X^2 testi sonuçlarına göre, “başarısız” ($\bar{x}=1,34$) öğrencilerin, “başarılı” ($\bar{x}=1,19$) ve “orta” ($\bar{x}=1,23$) düzeyde başarılı öğrencilere göre daha fazla kurban oldukları görülmüştür. Orta sosyoekonomik düzeyden bir okul müdürü ve rehber öğretmen de (M5, R5) okulda şiddet içeren davranışlara en çok başvuran ve dolayısıyla da en çok maruz kalan öğrencilerin akademik başarı düzeyleri düşük olan öğrenciler olduğunu belirtmişlerdir.

Duygusal zorbalık boyutunda madde bağımlılığı, hem zorba hem de kurban davranışları açısından önemli bir etkidir. Madde bağımlılığı olan öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,28$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,32$), madde bağımlılığı olmayan öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,13$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,20$) göre duygusal zorbalığı hem daha fazla uyguladıkları hem de daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir.

Ailevi değişkenler açısından bakıldığında “anne eğitimi, anne çalışma durumu, baba çalışma durumu, kardeş sayısı, ailenin gelir durumu, velinin okul ziyareti yapması”nın önemli etkenler olmadıkları görülmektedir (Tablo 37).

Baba eğitim durumu, duygusal zorbalığa maruz kalmada önemli bir etken olarak görülmesine rağmen bu boyutta zorba davranışlar açısından önemli değildir. Farkı yaratan grubun babası okuryazar olmayan gruptaki öğrenciler olduğu Tablo 37’de görülmektedir. Babası “okuryazar olan” gruptaki öğrencilerin ($\bar{x}=1,45$), babası “okuryazar veya ilköğretim mezunu olmayan gruptaki öğrencilerle” ($\bar{x}=1,22$), babası “orta ve üstü” düzeyde eğitim almış olan gruba ($\bar{x}=1,20$) göre daha fazla duygusal zorbalığa uğramaktadır. Okul müdürleri ve rehber öğretmenler, bölgenin önemli sorunu olan ve okula olumsuz yansıyan etmenlerden birisinin, aile eğitim düzeylerinin son derece düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin davranışlarındaki olumsuzlukların öğretmenler tarafından velilere iletildiğinde bile velilerin kayıtsız kaldıkları önemli sorunlardan birisi olarak dile getirilmiştir. Ailenin ilgilenmediği, öğretmenin müdahalesine de öğrencilerin dizilerde duydukları bazı ifadeleri (“*Hocam siz karışmayın; biz kelle almaya geldik, senin biletini kestim, buranın reisi benim, sen öldün, sen bittin*”) kullanarak izin vermemesi öğrencilerin yanlışlarıyla baş başa kalmasına neden olmaktadır (R1, M3).

Tablo 37: “Duygusal Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				1,099	0,334			1,289	0,276
OYD	184	1,19	0,500			1,27	0,63		
OY+ilk	392	1,14	0,38			1,20	0,44		
Orta ve üstü	235	1,13	0,38			1,21	0,50		
Baba eğitimi				0,372	0,689			3,466	0,032
OYD	32	1,20	0,38			1,45 ^a	0,86		
OY+ilk	316	1,14	0,38			1,22 ^b	0,46		
Orta ve üstü	463	1,15	0,43			1,20 ^b	0,50		
Anne çalışma durumu				0,847	0,429			0,159	0,853
Çalışıyor	104	1,14	0,37			1,24	0,52		
Çalışmıyor	681	1,15	0,42			1,22	0,49		
Emekli	26	1,04	0,12			1,25	0,69		
Baba çalışma durumu				0,201	0,818			6,301	0,043
Çalışıyor	621	1,14	0,40			1,20 ^a	0,47		
Çalışmıyor	80	1,16	0,40			1,25 ^a	0,44		
Emekli	110	1,16	0,46			1,32 ^b	0,67		
Anne baba(aile tipi);				2599	0,036*			2,590	0,011
				1,000					
Birlikte	732	1,14	0,39			1,20	0,46		
Değil	79	1,25	0,58			1,43	0,77		
Kardeş sayısı				1,022	0,307			0,400	0,689
3 ve daha az	336	1,40	0,52			1,21	0,51		
4 ve üzeri	475	1,43	0,60			1,23	0,50		
Aile geliri YTL				0,082	0,921			1,783	0,169
<500	280	1,14	0,41			1,27	0,60		
500–1000	336	1,15	0,39			1,19	0,43		
>1000	195	1,16	0,44			1,20	0,48		
Ailede Şiddet				19,7	0,000			14,14	0,000
Hiç yok	635	1,11 ^a	0,33			1,10 ^a	0,43		
Zaman zaman var	147	1,23 ^b	0,45			1,30 ^b	0,52		
Sıkça var	29	1,54 ^c	1,0			1,64 ^c	1,20		
Veli Okul ziyareti				2,704	0,068			0,547	0,579
Hiç	75	1,25	0,61			1,28	0,60		
Çağrıldıkça	507	1,13	0,36			1,22	0,48		
Sık	229	1,14	0,42			1,21	0,52		
Okulun SED				6,572	0,037*			6,873	0,032*
Alt SED	236	1,18 ^a	0,42			1,27 ^a	0,57		
Orta SED	304	1,15 ^b	0,47			1,21 ^b	0,49		
Üst SED	271	1,12 ^c	0,32			1,18 ^b	0,45		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

*: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

** : Mann-Whitney U Testi U değeri

Bu boyutta önemli bir etken olarak görülen bir başka değişken de aile tipidir. Anne babanın birlikte veya ayrı olması, öğrencilerin duygusal zorbalığı uygulamalarında ve maruz kalmalarında önemli bir etkidir. Anne babası birlikte olmayan öğrencilerin ($\bar{x}=1,43$), anne babası birlikte olan öğrencilere ($\bar{x}=1,20$) göre daha fazla duygusal zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Benzer biçimde, anne babası birlikte olmayan öğrencilerin ($\bar{x}=1,14$), anne babası birlikte olan öğrencilere ($\bar{x}=1,25$) göre daha fazla duygusal zorbalık uyguladığı görülmektedir (Tablo 37). Anne babanın birlikte olup olmamasının öğrencilerin şiddet davranışlarına başvurmasında önemli faktör olduğu konusunda alanyazında da bazı araştırma bulguları mevcuttur. Walker (2005) Corbitt'in "parçalanmış aile" teorisine göre ebeveynlerden birisinin (özellikle babanın) olmamasının çocuğun gelecekte suç niteliği taşıyan davranışlara yönelmesini körükleyici bir etken olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak, potansiyel suç, anne babanın çocuğu yeterince denetleyememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Ailede şiddetin görülmesi, bu boyutta da yine öğrencilerin hem zorba hem de kurban olmalarında önemli faktörlerdir. Ailede şiddet değişkeni açısından, üç farklı düzey arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bu anlamda, ailede şiddetin görülmesi ile öğrencilerin zorba ve kurban davranışları sergilemesi arasında ters yönde bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir. Ailesinde "sıkça" düzeyinde şiddet görülen öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,54$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,64$), ailesinde "zaman zaman" ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,23$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,30$) ve "hiç" düzeyinde şiddet görülen öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,11$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,10$) göre daha fazla zorba ve kurban oldukları görülmektedir (Tablo 37).

Okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey, hiçbir boyutta ne kurbanlar ne de zorbalar için anlamlı bulunmamış olmasına rağmen bu boyutta her ikisi için de anlamlı bulunmuştur. Zorbalar yönünden bakıldığında bütün düzeylerde farklılığın istatistiksel olarak farklı olduğu görülmektedir. Ancak puan sıralaması olarak bakıldığında "alt" sosyoekonomik düzeydeki okullardan "üst" sosyoekonomik düzeydeki okullara doğru zorba puanlarının düştüğü görülmektedir. ($\bar{x}^{\text{alt}}=1,18$; $\bar{x}^{\text{orta}}=1,15$; $\bar{x}^{\text{üst}}=1,12$). Kurbanlarda ise farkı yaratan grup, alt sosyoekonomik düzeydeki okullardır. "Alt" ($\bar{x}=1,27$) sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin "orta" ($\bar{x}=1,21$) ve "üst" ($\bar{x}=1,18$) sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencilerine göre daha fazla duygusal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Bu boyutta öğrencilerin hem zorba hem de kurban olmaları, duygusal zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı zamanda duygusal zorbalık yaptıkları biçiminde yorumlanmaktadır.

6. “Ağır Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Seçilmiş Bazı Kişisel ve Ailevi Değişkenler Açısından İncelenmesi:

“Ağır Fiziksel Zorbalık” boyutunda, kişisel değişkenlerin tümü öğrencilerin hem zorba hem de kurban davranışları göstermesinde etkili faktörlerdir (Tablo 38).

Tablo 38: “Ağır Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Kişisel Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA				KURBAN				
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Yaş				12,375	0,000			6,429	0,002
14–15	374	1,45 ^b	0,81			1,38 ^b	0,77		
16	299	1,43 ^b	0,77			1,36 ^b	0,65		
17–18	138	1,83 ^a	0,99			1,62 ^a	0,86		
Cinsiyet				8,519	0,000			8,687	0,000
Kız	351	1,24	0,61			1,18	0,51		
Erkek	460	1,71	0,95			1,60	0,85		
				17,353	0,000			15,587	0,000
Okul Başarısı									
Başarılı	383	1,33 ^a	0,65			1,27 ^a	0,59		
Orta	367	1,64 ^b	0,96			1,51 ^b	0,83		
Başarısız	61	1,83 ^b	0,99			1,73 ^c	0,96		
				5,860	0,000			5,454	0,000
Madde bağımlılığı									
Var	106	2,12	1,19			1,92	1,07		
Yok	704	1,42	0,75			1,34	0,66		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir

Yaş değişkeninde farkı yaratan grubun 17–18 yaş aralığında bulunanlar olduğu görülmektedir. Bu yaş grubunda öğrencilerin hem zorba hem de kurban davranışları, diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklı bulunmuştur. Bu boyutta, 17–18 yaş grubundaki öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,83$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,62$), 16 yaş grubu ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,43$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,36$) ile 14–15 yaş grubunda yer alan öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,45$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,38$) göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa başvurdukları ve maruz kaldıkları görülmektedir. Bu boyutta da, diğer bütün boyutlar da olduğu gibi, zorbalığa en çok başvuran grup da en çok maruz kalan grup da ileri yaş grubundaki öğrencilerdir. Özen (2006), çalışmasında öğrencilerin yaşla birlikte zorbalığa maruz kalma oranlarının düştüğünü ifade etmiştir. Ancak bu çalışmada kurban olma durumları da yaşla birlikte bir artış göstermektedir. Bu da en çok zorbalık yapan grubun yine en çok zorbalığa maruz kalan grup olduğu görüşünü güçlendirmektedir.

Bu boyutta cinsiyet yine önemli bir etken olarak görülmektedir. Erkek öğrencilerin bu boyutta da hem zorba ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,71$) hem de kurban ($\bar{x}^{\text{kurban}}=1,60$), davranışlarının kızlardan

(\bar{x} kurban=1,24; \bar{x} zorba=1,18) anlamlı ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. “Ağır Fiziksel Zorbalık” türlerinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az zorbalık yaptıkları ve kurban olduklarına ilişkin bulgu, hem alanyazındaki bulgularla hem de genel olarak beklentilerle uyumlu görülmektedir (Alikaşifoğlu, 2004). Erkekler arasında fiziksel kavgaların daha yaygın olduğu ve erkeklerin kızlara oranla fiziksel bir kavgaya maruz kalma olasılıklarının kızlardan beş kat daha fazla olduğu Eke (2006) tarafından da vurgulanmıştır.

Okul başarısı bu boyutta da önemli bir etkidir. Ağır fiziksel zorbalığı akranlarına uygulama bakımından “başarılı” öğrencilerin (\bar{x} =1,33), okul başarısı “orta” (\bar{x} =1,64) ve “düşük” (\bar{x} =1,83) düzeyde olan öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklı oldukları Tablo 38’de görülmektedir. Kurban olma bakımından ise, bu boyutta öğrencilerin okul başarıları ile ağır fiziksel zorbalığa maruz kalmaları arasında ters yönde bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir. Farklı okul başarı düzeylerinin tümü birbirinden anlamlı biçimde farklı bulunmuştur. Okul başarısı azaldıkça, ağır fiziksel zorbalığa maruz kalma oranları da artmaktadır. “Başarılı” öğrencilerin (\bar{x} =1,27), okul başarısı “orta” düzeyde olanlardan (\bar{x} =1,51) ve “başarısız” olanlardan (\bar{x} =1,73) daha az ağır fiziksel zorbalığa uğradıkları görülmektedir.

Ağır fiziksel zorbalık bakımından, madde bağımlılığı öğrencilerin zorba ve kurban olma durumları açısından önemli bir faktördür. Madde bağımlılığı olan öğrenciler (\bar{x} kurban=1,92; \bar{x} zorba=2,12), hem zorba hem de kurban olarak madde bağımlılığı olmayan öğrencilerden (\bar{x} kurban=1,34; \bar{x} zorba=1,42) daha fazla etkilenmektedir.

Ağır fiziksel zorbalık boyutunda ailevi değişkenlerden birçoğu önemli faktörler olarak görülmemektedir. Bunlar; “anne eğitimi, baba eğitimi, anne çalışma durumu, kardeş sayısı, ailenin gelir durumu ve okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey”dir.

Baba çalışma durumu, bu boyutta öğrencilerin kurban davranışları sergilemeleri ile ilgili olarak önemli bulunmuştur. Babası “emekli” olan öğrencilerin (\bar{x} =1,53), babası “çalışmayan” (\bar{x} =1,44) veya “çalışan” (\bar{x} =1,39) grupta yer alan öğrencilere göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Aile tipi (anne babanın bir arada veya ayrı olması), ağır fiziksel zorbalığın öğrenci tarafından hem uygulanması hem de maruz kalınması bakımından önemli bir etkidir. Anne babası bir arada olmayan öğrencilerin (\bar{x} =1,69) anne babası bir arada olan öğrencilere göre (\bar{x} =1,49) daha fazla ağır fiziksel zorbalık uyguladıkları görülmektedir. Benzer biçimde, bu boyutta anne babası bir arada olmayan öğrencilerin (\bar{x} =1,71), anne babası bir arada olan

öğrencilere ($\bar{x}=1,38$) göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları da önemli bulgulardan birisidir.

Tablo 39: “Ağır Fiziksel Zorbalık” Boyutunun Zorba ve Kurban Yönünden Ailevi Bağımsız Değişkenlerle Karşılaştırılması

Bağımsız Değişkenler	ZORBA					KURBAN			
	n	\bar{X}^1	SS	F/t	P	\bar{X}^1	SS	F/t	P
Anne eğitimi				0,540	0,583			1,526	0,218
OYD	184	1,47	0,78			1,50	0,85		
OY+ilk	392	1,50	0,84			1,38	0,70		
Orta ve üstü	235	1,55	0,92			1,41	0,75		
Baba eğitimi				1,416	0,243			1,039	0,354
OYD	32	1,53	0,78			1,59	0,84		
OY+ilk	316	1,44	0,80			1,39	0,71		
Orta ve üstü	463	1,55	0,89			1,42	0,77		
Anne çalışma durumu				1,630	0,196			0,221	0,802
Çalışıyor	104	1,37	0,61			1,37	0,71		
Çalışmıyor	681	1,53	0,88			1,42	0,77		
Emekli	26	1,58	0,76			1,37	0,45		
Baba çalışma durumu				2,541	0,079			6,278	0,043*
Çalışıyor	621	1,48	0,82			1,39 ^a	0,74		
Çalışmıyor	80	1,52	0,90			1,44 ^a	0,67		
Emekli	110	1,67	0,96			1,53 ^b	0,87		
Anne baba (aile tipi)				2,056	0,040			2,770	0,007
Birlikte	732	1,49	0,82			1,38	0,71		
Değil	79	1,69	1,02			1,71	1,03		
Kardeş sayısı				0,130	0,896			0,882	0,378
3 ve daha az	336	1,17	0,49			1,39	0,71		
4 ve üzeri	475	1,15	0,41			1,43	0,78		
Aile geliri YTL				0,502	0,605			0,329	0,719
<500	280	1,48	0,83			1,43	0,79		
500–1000	336	1,50	0,86			1,39	0,71		
>1000	195	1,56	0,86			1,43	0,76		
Ailede Şiddet				23,2	0,000			31,8	0,000
Hiç yok	635	1,42 ^a	0,74			1,32 ^a	0,64		
Zaman zaman var	147	1,72 ^b	0,99			1,64 ^b	0,88		
Sıkça var	29	2,35 ^c	1,49			2,27 ^c	1,31		
Veli Okul ziyareti				2,339	0,097			4,205	0,015
Hiç	75	1,70	1,06			1,63 ^a	0,93		
Çağrıldıkça	507	1,50	0,84			1,42 ^b	0,75		
Sık	229	1,45	0,80			1,34 ^b	0,66		
Okulun SED				1,196	0,303			2,384	0,093
Alt SED	236	1,56	0,88			1,50	0,85		
Orta SED	304	1,45	0,80			1,35	0,68		
Üst SED	271	1,53	0,87			1,41	0,74		

1: Farklı harfler ortalamalar arasındaki farkı gösterir *: Kruskal-Wallis Varyans Analizi X^2 değeri

Tablo 39'a bakıldığında, ailede şiddetin görülmesi bu boyutta da öğrencilerin hem zorba hem de kurban olmalarında önemli bir faktördür. Ailede şiddet değişkeni açısından görülen fark, üç düzey arasında da istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bakımdan, ailede şiddetin görülmesi ile öğrencilerin ağır fiziksel zorbalık boyutunda hem kurban hem de zorba olmaları arasında ters yönde bir ilişki söz konusudur. Ailesinde “sıkça” düzeyinde şiddet görülen öğrencilerin ($\bar{x}^{\text{zorba}}=2,35$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=2,27$), ailesinde “zaman zaman” ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,72$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,64$) ve “hiç” düzeyinde şiddet görülen öğrencilere ($\bar{x}^{\text{zorba}}=1,42$; $\bar{x}^{\text{kurban}}=1,32$) göre daha fazla zorba ve kurban oldukları görülmektedir.

Ayrıca, velilerin okul ziyareti yapmaları ve bunun sıklığı da, öğrencilerin ağır fiziksel zorbalığa maruz kalmaları bakımından önemli bir etkidir. Velisi okula “hiç” gelmeyen öğrencilerin ($\bar{x}=1,63$), velisi okula “çağrıldıkça” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,42$) ve “sıkça” gelen öğrencilere ($\bar{x}=1,34$) göre daha fazla ağır fiziksel zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Zorba, Kurban ve Tanık İlişkileri

Bütün boyutlarda “zorba-kurban”, “zorba-tanık” ve “kurban-tanık” puanlarının analizi Tablo 40'da sunulmuştur:

Tablo 40: Zorba, Kurban ve Tanık İlişkisi

Boyutlar	Zorba-kurban		Kurban-tanık		Zorba-tanık	
	t	P	t	P	t	P
1.“Saldırı Aleti kullanmak veya Tehditle Zorbalık”	1,259	0,208	-25,501	0,000	-25,589	0,000
2.“Sözel Zorbalık”	18,914	0,000	-24,272	0,000	-31,302	0,000
3.“Sanal ve Cinsel Zorbalık”	8,592	0,000	-17,184	0,000	-21,142	0,000
4.“Basit Fiziksel Zorbalık”	6,038	0,000	-14,965	0,000	-18,821	0,000
5.“Duygusal Zorbalık”	4,608	0,000	-13,391	0,000	-15,259	0,000
6.“Ağır Fiziksel Zorbalık”	-4,829	0,000	-23,866	0,000	-22,019	0,000

Tabloda 40'da görüldüğü gibi, her boyutta ikili karşılaştırmalar arasındaki fark anlamlıdır. Başka bir ifadeyle, kurban, zorba ve tanık olma özellikleri aynı çocuklarda benzeşim göstermemektedir. Sadece birinci boyut olan “Saldırı Aleti veya Tehditle Zorbalık” boyutunda zorba-kurban arasındaki puan farkı anlamlı değildir. Bu boyutta, zorba olan çocuklar aynı zamanda da kurban özelliği göstermektedir. Bu durum, saldırı aletine maruz

kalan kurban çocukların aynı zamanda saldırı aleti kullanarak zorba da olabileceğini göstermektedir.

4.3.4. Altıncı Alt Problem Kapsamında Değerlendirme

a. Öğrencilerin Zorbalık Hakkındaki Genel Düşünceleri

Öğrencilerin zorbalık hakkında genel olarak düşüncelerinin en yaygın olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41: Zorbalık Hakkında Düşünceleri

Düşünceler	%
Zorbalık çok kötü bir şeydir.	46,0
Hoş olmayan bir şeydir.	34,0
Gerektiğinde yapılabilir	14,5
Aldırmıyorum, pek de önemli bir şey değildir.	5,5

Tablo 41’de öğrencilerin zorbalığa karşı genellikle olumsuz düşüncelere sahip olduklarının görünmesi son derece sevindiricidir. Öğrencilerin yüzde 80 gibi büyük bir bölümü, zorbalığın “kötü ve hoş olmayan” bir şey olduğunu ifade etmiştir. Her beş öğrenciden dördünün, zorbalığa karşı olumsuz düşüncelere sahip olması diğerlerini de olumlu yönde etkilemesi yönünde umut vericidir. Öğrencilerin bir kısmının da zorbalığı “gerektiğinde yapılabilir” bir davranış olarak algıladığı görülmektedir. Bu durumun okul müdürleri ve rehber öğretmenler tarafından da ifade edildiği gibi, öğrencilerin zorbalığı ve şiddeti problem çözme yollarından birisi olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü yapılmış araştırma sonuçlarında, öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde fiziksel şiddeti bir sorun çözme yolu olarak algılamakta ve başvurmakta oldukları görülmüştür (Atan, 2001). Öğrencilerin bir bölümü de zorbalığı önemsemediklerini ifade etmişlerdir. Zorbalığın gerektiğinde yapılabileceğini ve önemli olmadığını düşünen yüzde 20’lik öğrenci grubunun da bu çalışmada zorbaları temsil eden grup olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin anket kâğıdına ek olarak yazdıkları aşağıdaki düşünceleri de bulgularla aynı yöndedir.

- “Zorbalar, akılsız ve kültürsüz kişilerdir.”
- “Zorbalık yapana gözünün yaşına bakmadan hakkını vereceksin.”
- “Zorbalık, insanlık dışı bir davranıştır.”

- “Gerçekten de böyle durumlara çok üzülüyorum. Okulda, çevresinde veya okulun dışında yapılan bu tür zorbalık davranışlarını duyunca çok üzülüyorum, kızıyorum ve acı duyuyorum.”
- “Medeniyetsizliktir.”
- “Zorbalıkla hiçbir şey halledilmez. Fakat arkadaşlarımızın bazıları kendilerini göstermek için bu yola başvuruyorlar.”
- “Çok hoştur.”
- “Çok güzel bir şeydir.”
- “İnsanların seviyesini gösterir.”

Genel olarak öğrencilerin zorbalığı ve zorbaları küçümseyici düşüncelere sahip oldukları görülmektedir.

b.Zorbalar Hakkında Duyguları Nelerdir?

Öğrencilerin zorbalık hakkında duygularının en yaygın olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42: Zorbalara İlişkin Duyguları

Duygular	%
Zorbaları sevmiyorum.	40,9
Onlarla arkadaşlık yapmam.	35,1
Bu konuda bir şey hissetmiyorum.	11,6
Onlardan korkarım.	7,8
Zorbalar güçlüdür, bu yüzden hoşuma giderler.	3,3

Öğrencilerin zorbalara ilişkin duygularını ifade eden kendi cümleleri ise şu biçimdedir:

- “Zorbalar kendini erkek zannedenlerdir.”
- “Onlardan nefret ediyorum.”
- “Karşılık veririm, asla kendimi kimseye ezdirmem.”
- “Bazen severim.”
- “Gerektiğinde hak edene hak ettiği cezayı vereceksin.”
- “Gerektiğinde ölürüm.”
- “Zorbalar kendilerini güçlü sanırlar.”
- “İnsan olarak görmem.”

- “Asla korkmam.”
- “Zorbalığı sevmem, her şey konuşarak çözümlenmelidir.”
- “Onların neden böyle davranışlara girdiğini anlamıyorum.”
- “Çok terbiyesizce buluyorum.”
- “Biz delikanlıyız, gereğini de yaparız.”
- “Zorbalara zorbalık yaparım.”
- “Kendilerini çok güçlü zannederler ama aslında en güçsüz kişilerdir bunlar.”
- “Onları severim.”
- “Onların bazıları haklıdır ve severim.”

Tablo 42’ye ve ek olarak verilen cümlelere bakıldığında, öğrencilerin büyük bir bölümünün zorbalara karşı olumsuz duygulara sahip oldukları ve arkadaş olmayı istemediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Zorbalara karşı ilgisiz kalan ve hiçbir şey hissetmediğini belirten öğrencilerin yanı sıra, bazı öğrenciler de zorbalardan korktuklarını belirtmişlerdir. Çok az öğrenci grubu da zorbalanın güçlerinden dolayı, onlardan hoşlandığını ifade etmiştir. Uludağlı ve Uçanok (2005) da çalışmasında, zorba/kurban olan çocukların diğer öğrenciler tarafından reddedildiklerini ifade etmiştir. Yıldırım (2001), da zorba öğrencilerin arkadaşları arasında popüler olmasına rağmen en az sempati duyulan öğrenci grubu olduğunu rapor etmiştir. Ancak, Rigby’nin (2000) çalışmasının sonuçlarına göre, öğrenciler sadece zorbalara karşı değil, kurbanlara karşı da aynı olumsuz tutuma sahipler. Buna göre, kurban çocuklar da genellikle diğerleri tarafından küçümsenmekte ve arkadaş olarak cazip görülmemektedir.

c.Zorbalığa Tanık Olma Durumunda Neler Yapmaktadırlar?

Öğrencilerin herhangi bir zorbalığa tanık olma durumunda yaptıklarının neler olduğunun en yaygın olandan en seyrek olana doğru sıralaması Tablo 43’de verilmiştir.

Tablo 43: Bir Öğrenciye Zorbalık Yapıldığını Gördüğünde Yaptıkları (%)

Yaptıkları	%
Bir yetişkine haber vererek durdurmalarını istedim.	18,7
Zorbalara durmalarını söyledim	16,6
Sıkça müdahale ettim, ben de karıştım.	13,2
Karışmadım, ancak olanları seyretmek hoşuma gitti.	6,5
Diğer öğrenciler tarafından karışmaya zorlandım.	1,8

Tablo 43'e göre, öğrencilerin büyük bölümünün herhangi bir zorbalığa tanık olma durumunda kendilerini çeşitli biçimlerde müdahale etmek durumunda hissettikleri görülmektedir. Bu amaçla birinci sırada bir yetişkinden yardım istemek, bizzat kendisinin zorbaları durdurmayı çalışması veya olaya karışarak müdahale etmek gibi yolları seçtikleri görülmektedir. Ancak fazla olmamakla birlikte, bir grup öğrenci bu davranışlara seyirci kalmak ve onları izlemekten hoşlandığını ifade etmiştir. Bu durum, zorba davranışların veya şiddet davranışlarının sürekli olarak bilgisayar oyunlarında veya televizyon ekranlarında görülmesinin öğrenciler tarafından kanıksanmış olma ihtimalini düşündürmektedir. Nitekim Uysal (2003) da yaptığı çalışmada, öğretmenler, çocukların izledikleri filmlerin hatta çizgi filmlerin, bilgisayar oyunlarının şiddet içerikli olmasının çocukların şiddete başvurularında önemli bir rolü olduğunu ileri sürmüştür.

Çalışmada çok küçük bir grup öğrencinin başka öğrenciler tarafından müdahaleye zorlanması ise, okul müdürleri ve rehber öğretmenler tarafından da dile getirilmiş olan öğrencilerin gruplaşma ve klikleşme eğilimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğrencilerin herhangi bir gruba dahil olmaları her zaman kendi istekleri ile değil grupların baskısı ile de gerçekleşmektedir. Eke'nin (2006) çalışmasının sonuçlarına göre, bir çeteye dahil olan yüzde 10 oranındaki öğrencilerin, sadece yüzde 3'ü gruba kendi istekleri ile girdiklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin zorbalığa tanık olduklarında yaptıklarını kendi cümleleri ile aşağıdaki biçimde ifade ettikleri de görülmektedir:

- “Karışmadım ama gerçekten de üzuldüm. Benim başıma gelse ne yapardım diye düşündüm.”
- “Onlarla konuşmaya çalıştım ama olmadı, kimse de ilgilenmedi.”
- “Çok üzuldüm, vicdanım da rahatsız oldu.”
- “Beladan uzaklaşırım, ben belayı sevmem.”
- “Öğretmene haber verdim.”
- “Hak etmişti, karışmadım ve izledim.”
- “Görmezlikten geldim, işime baktım.”
- “Zorbalara her yerde zorbalık yaparım yapanı da desteklerim.”
- “Müdür ve öğretmenlere söyledim.”
- “Olaya müdahale ettim.”
- “Ölümüne ben de girerim zaten.”
- “Kaçtım.”

- “Yapanların dersini verdim.”
- “Mağdur kişiyi korumaya çalıştım.”
- “Kendi hallerine bıraktım.”
- “Oradan uzaklaştım, çünkü o da hak etmiştir, o da zorbadır diye düşündüm.”

Öğrencilerin kendi cümlelerindeki ifadelerle bakıldığında bazılarının çok duyarsız olmalarının rahatsız edici boyutta olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin zorbalara kendilerinin de müdahale etmeleri beklenen bir durum değilse de bir yetişkine haber verilmesi veya buna çaba göstermeleri beklenmektedir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenler de öğrenciler arasındaki bu tip davranışlardan ancak tanıkların bilgilendirilmesi sonucunda haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Kurbanla birlikte hareket etmenin veya yardımcı olmaya çalışmanın tanık öğrencileri zor durumda bırakabilecek bir süreçtir. Zorbalığa tanık olan birçok öğrenci, kurbanla birlikte hareket etmenin durumunda kendi statülerinin düşeceği veya zorbanın kendilerinden intikam alacağı korkusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir (ABD Eğitim Bakanlığı, 2006).

d.Okullarında Sadece Tanık Oldukları Zorba Davranışların Türü

Zorba davranışlara tanık olan öğrencilerin ifade ettikleri zorbalık türleri, görülme sıklığı ile Tablo 44’de verilmiştir,

Tablo 44: Tanık Olunan Zorba Davranışların Türü ve Sıklığı

Zorba Davranışlar	Görülme Sıklığı (%)
Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehdit Ederek Zorbalık	40,0
Sözel Zorbalık	54,0
Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık	39,0
Basit Fiziksel Zorbalık	40,2
Duygusal Zorbalık	28,3
Ağır Fiziksel Zorbalık	57,1
Toplam	56,9

Öğrencilerin en çok tanık oldukları zorba davranışlarının sıklık sırası kurban ve zorba olma durumunda ifade ettikleri zorba davranışlarının görülme sıklığı bakımından oldukça farklılık göstermiştir. Öğrenciler tanık oldukları zorba davranışların en yaygın ve sık olanının “Ağır Fiziksel Zorbalık” olduğunu ifade etmişlerdir. İkinci sırada en çok görülen zorbalık türü, “Sözel Zorbalık”, üçüncü sırada “Basit Fiziksel Zorbalık”, dördüncü sırada “Sanal ve

Cinsel Zorbalık”, beşinci sırada “Duygusal Zorbalık”, altıncı ve son sırada da “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” türü yer almaktadır.

Alanyazında, zorbalık uygulayan ve mağdur olan öğrenciler kadar zorbalığa tanık olan öğrencilerin de son derece olumsuz etkilendiklerini ifade eden araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Tanık olan öğrencilerin özellikle arkadaşlarına yardım istemeleri ancak bunu yapamamanın verdiği suçluluk ve çaresizlik duygusu yaşadıkları ve bazı durumlarda grup baskısı ile zorbanın yanında yer almaları gibi olumsuz durumlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir (US Department of Education). Ayrıca tanık öğrencilerin, kendilerini okulda güvende hissedemedikleri için okul başarılarının düşmesi de kaçınılmaz olacaktır. Çünkü zorbalığa tanık olan çocuklar, genellikle kendilerinin de bir gün maruz kalacağı endişesi duyduklarını ve korku içinde yaşamaktadır. Ayrıca bu çocuklar, dikkatlerini sürekli olarak derslerinden çok zorbaların hedefi olmaktan nasıl kaçınacakları konusuna yönelttikleri için okulda da başarılı olamamaktadır (Whitted ve Dupper; 2005).

e.Okullarında Sadece Tanık Oldukları Zorba Davranışların Sıklığı

Genel lise öğrencilerinin tanık oldukları zorba davranışların sıklıkları aşağıdaki tablolarda boyutlara göre ayrı ayrı sunulmuştur. Buna göre öğrencilerin yüzde 43,03’ü, okullarında öğrencilerin birbirlerine zorbalık yaptığını sadece tanık olduklarını ifade etmişlerdir. Bu oran öğrencilerin zorba ve kurban olma durumlarındaki oranla kıyaslandığında aradaki farkın oldukça dikkat çekici olduğu görülmektedir. Öğrencilerin, kendilerini zorba veya kurban olmaktan çok tanık olarak ifade etme yolunu seçtikleri görülmektedir. Çünkü aynı okul ortamında ve aynı öğrencilerin olaylarda kendilerinin de mutlaka zorba veya kurban olarak bir şekilde yer alması beklenmektedir. Ancak, öğrenciler daha çok tanık olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin kendilerini kurban veya zorba olarak ifade etmekten çok tanık olarak ifade etmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bu düşünceden hareketle de, genel liselerdeki zorba davranışların görülme sıklığını tanık olanların oranının daha objektif biçimde gösterdiği kanısına varılmaktadır.

Tablo 45’ te görüldüğü gibi, öğrencilerin cevapları “hiçbir zaman” seçeneğinden sonra, daha çok “seyrek olarak” ve “bazen” düzeylerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu tablodaki bulgular, kurban ve zorbaların Boyut 1’deki cevapları (Tablo 6 ve Tablo 21) ile karşılaştırıldığında, “çoğu zaman ve her zaman” düzeylerinde de tanık öğrencilerin oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Birinci sırada yer alarak en sık tanık olunan zorba davranışının “Bıçakla yaralanmaya tanık oldum” maddesi olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla “Jiletle tehdit edilmeye tanık oldum”, “Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmek için tehdit

edilmeye tanık oldum”, “Ateşli silahla tehdit edilmeye tanık oldum”, “Ateşli silahla yaralanmaya tanık oldum”, “Üzerine jilet atılmaya tanık oldum”, “Zararlı maddeleri satması için tehdit edilmeye tanık oldum” maddeleri gelmektedir.

Tablo 45: 1.Boyut Bulguları: : “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”

	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tanık Olunan Zorba Davranışlar										
Jiletle tehdit edilmeye tanık oldum	426	52,5	134	16,5	171	21,1	50	6,2	30	3,7
Bıçakla yaralanmaya tanık oldum	307	37,9	160	19,7	165	20,3	120	14,8	59	7,3
Üzerine jilet atılmaya tanık oldum	545	67,2	106	13,1	97	12,0	37	4,6	26	3,2
Ateşli silahla tehdit edilmeye tanık oldum	513	63,3	123	15,2	115	14,2	37	4,6	23	2,8
Ateşli silahla yaralanmaya tanık oldum	520	64,1	122	15,0	108	13,3	39	4,8	22	2,7
Zararlı maddeleri satması için tehdit edilmeye tanık oldum	598	73,7	102	12,6	61	7,5	33	4,1	17	2,1
Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmek için tehdit edilmeye tanık oldum	496	61,2	120	14,8	98	12,1	57	7,0	40	4,9

Bu boyuta ilişkin maddelerin tümü hem kurban hem de zorba öğrencilerin ifadelerinden büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Ayrıca, bu boyuta öğrencilerin bir kez dahi tanık olmaları yönünden bakıldığında, bu oranın yüzde 40 biçiminde oldukça yüksek düzeyde bulunması son derece ilginç bir bulgudur. Bunun nedeni, öğrencilerin zorba veya kurban olarak bu boyuta ilişkin davranışların içinde yer aldıklarını ifade etmekte çok rahat davranmadıkları düşünülmektedir (Tablo 45).

Tablo 46’da görüldüğü gibi, tanık olduğunu ifade eden öğrencilerin cevapları en çok “çoğu zaman” ve “her zaman” düzeylerinde yoğunlaşmakla beraber, “bazen” ve “seyrek olarak” düzeylerindeki oranlar da küçümsenemeyecek boyutlardadır. En fazla tanık olunan zorbalık davranışının “Arkadaşına küfredilmesine tanık oldum” maddesi, hem kurban hem de zorba öğrencilerin ifadeleri ile uyum göstermektedir. Daha sonra en sık görülen davranışlar sıra ile “Hakkında dedikodu yapıldığına tanık oldum”, “Kötü ad takılmasına tanık oldum”, “Ailesine küfredilmesine tanık oldum”, “Cinsel içerikli sözler söylendiğine tanık oldum”, “Laf atılmasına tanık oldum”, “Ailesi hakkında çirkin ve kaba sözler söylendiğine tanık oldum” maddeleridir. Genel olarak bu boyuttaki maddelerin, öğrenciler tarafından en az bir kez yaşanmış olması bakımından oranı da yüzde 54 olarak bulunmuştur.

Tablo 46: 2.Boyut Bulguları: “Sözel Zorbalık”

Tanık Olunan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Arkadaşına küfredilmesine tanık oldum	162	20,0	114	14,1	126	15,5	162	20,0	247	30,5
Ailesine küfredilmesine tanık oldum	315	38,8	134	16,5	111	13,7	114	14,1	137	16,9
Hakkında dedikodu yapıldığına tanık oldum	269	33,2	148	18,2	150	18,5	121	14,9	123	15,2
Kötü ad takılmasına tanık oldum	307	37,9	121	14,9	153	18,9	97	12,0	133	16,4
Cinsel içerikli sözler söylendiğine tanık oldum	445	54,9	130	16,0	110	13,6	58	7,2	68	8,4
Laf atılmasına tanık oldum	274	33,8	135	16,6	134	16,5	120	14,8	148	18,2
Ailesi hakkında çirkin ve kaba sözler söylendiğine tanık oldum	437	53,9	144	17,8	103	12,7	67	8,3	60	7,4

Tablo 47, öğrencilerin okul veya çevresinde “Sanal ve Cinsel Zorbalık” olaylarına tanık olma durumlarını göstermektedir. Tanık olduğunu belirten öğrencilerin yanıtları “seyrek olarak, bazen, çoğu zaman ve her zaman” düzeylerinde birbirine yakın dağılımlar göstermektedir. En sık tanık olunan zorba davranışın, “Rahatsız edici telefonlar açıldığına tanık oldum” ifadesidir. Daha sonraki maddeler ise sırasıyla “Rahatsız edici telefon mesajları gönderildiğine tanık oldum”, “İnternet ile hoşla gitmeyen mesajlar gönderildiğine tanık oldum”, “İsteği dışında cinsel amaçla dokunulmaya çalışıldığına tanık oldum”, “İsteği dışında cinsel amaçla dokunulduğuna tanık oldum”, “Cinsel tehditlerde bulunulduğuna tanık oldum” maddeleridir. Bütün maddelerin sırasının kurbanların ifadelerindeki sıra ile aynı olduğu dikkat çekmektedir. Bütün düzeylerde, öğrencilerin en az bir kez tanık olma durumlarının oranı ise, yüzde 39 olarak bulunmuştur.

Tablo 47: 3.Boyut Bulguları: “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”

Tanık Olunan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
İnternet ile hoşla gitmeyen mesajlar gönderildiğine tanık oldum	482	59,4	116	14,3	97	12,0	51	6,3	65	8,0
Rahatsız edici telefonlar açıldığına tanık oldum	400	49,3	124	15,3	130	16,0	79	9,7	78	9,6
Rahatsız edici telefon mesajları gönderildiğine tanık oldum	428	52,8	155	19,1	102	12,6	66	8,1	60	7,4
İsteği dışında cinsel amaçla dokunulmaya çalışıldığına tanık oldum	524	64,6	114	14,1	85	10,5	46	5,7	42	5,2
İsteği dışında cinsel amaçla dokunulduğuna tanık oldum	544	67,1	123	15,2	64	7,9	40	4,9	40	4,9
Cinsel tehditlerde bulunduğuna tanık oldum	587	72,4	107	13,2	56	6,9	31	3,8	30	3,7

“Basit Fiziksel Zorbalık” boyutunda yer alan maddelerin dağılımları Tablo 48’de görülmektedir. Bütün düzeylerdeki dağılımlar dikkate alındığında en fazla görülen zorbalık davranışının, “İtilmeye tanık oldum” maddesi olduğu, daha sonrakilerin de sıklık sırasına göre “Saçının çekilmesine tanık oldum”, “Boğazının sıkılmasına tanık oldum”, “Çimdiklenmeye tanık oldum” ve son olarak da “Isırıldığına tanık oldum” maddesi olduğunu görmekteyiz. Bu sıralama, zorba davranışlar gösteren öğrencilerin sıralaması ile aynı biçimdedir ancak oranlar arasında (Tablo 8 ve Tablo 24) önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. “Basit fiziksel Zorbalık” davranışlarına öğrencilerin bir kez bile tanık olma oranları ise, yüzde 40,2 olarak bulunmuştur.

Tablo 48: 4.Boyut Bulguları: “Basit Fiziksel Zorbalık”

Tanık Olunan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çimdiklenmeye tanık oldum	507	62,5	138	17,0	92	11,3	38	4,7	36	4,4
İtilmeye tanık oldum	387	47,7	140	17,3	126	15,5	79	9,7	79	9,7
Boğazının sıkılmasına tanık oldum	456	56,2	128	15,8	108	13,3	73	9,0	46	5,7
Isırıldığına tanık oldum	628	77,4	86	10,6	55	6,8	16	2,0	26	3,2
Saçının çekilmesine tanık oldum	445	54,9	133	16,4	103	12,7	67	8,3	63	7,8

Tablo 49: 5.Boyut Bulguları: “Duygusal Zorbalık”

Tanık Olunan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Derse hazır gelmeyenlerin diğerlerinin de hazır olmadığını söylemesi için baskı yapmasına tanık oldum	553	68,2	120	14,8	75	9,2	28	3,5	35	4,3
Sınavlarda çok yüksek not almaması için diğerlerine baskı yapıldığına tanık oldum	631	77,8	88	10,9	48	5,9	23	2,8	21	2,6
Ders notlarını vermeye zorlanmaya tanık oldum	578	71,3	107	13,2	69	8,5	35	4,3	22	2,7
Diğerlerinin başkaları için ödev yapmaya zorlanmasına tanık oldum	564	69,5	110	13,6	69	8,5	39	4,8	29	3,6

“Duygusal Zorbalık” davranışlarının, Tablo 49’da görüldüğü gibi daha çok “seyrek olarak ve bazen” düzeylerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Genel olarak bir sıklık sıralaması yapıldığında “Derse hazır gelmeyenlerin diğerlerinin de hazır olmadığını söylemesi için baskı yapmasına tanık oldum” maddesinin birinci sırada yer aldığı, “Diğerlerinin başkaları için ödev yapmaya zorlanmasına tanık oldum” maddesinin de bunu izlediği görülmektedir. Diğer maddelerden “Ders notlarını vermeye zorlanmaya tanık oldum” maddesinin üçüncü sırada ve “Sınavlarda çok yüksek not almaması için diğerlerine baskı yapıldığına tanık oldum” maddesinin de dördüncü ve son sırada olduğu görülmektedir. Bu boyut maddelerinin en az bir kez tanık olunmasına dair öğrenci ortalamalarına bakıldığında da bu oran yüzde 28,3 olarak bulunmuştur.

Tablo 50: 6.Boyut Bulguları: “Ağır Fiziksel Zorbalık”

Tanık Olunan Zorba Davranışlar	Hiçbir zaman		Seyrek olarak		Bazen		Çoğu zaman		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tenha köşelerde sıkıştırıp dövülmelere tanık oldum	453	55,9	109	13,4	112	13,8	71	8,8	66	8,1
Yumruk atılmasına tanık oldum	309	38,1	135	16,6	122	15,0	108	13,3	137	16,9
Tekmelenmeye tanık oldum	330	40,7	147	18,1	114	14,1	90	11,1	130	16,0
Tokat atılmasına tanık oldum	299	36,9	133	16,4	115	14,2	115	14,2	149	18,4

Tablo 50’de verilen “Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına tanık olduğunu belirten öğrencilerin yanıtlarının “seyrek olarak” ve “bazen” düzeylerinde bir yoğunluk göstermekle birlikte, bütün düzeylerde önemli dağılımlarının olduğu da dikkat çekmektedir. Maddelerin görülme sıklığının sıralanması yönünden bakıldığında birinci sırada “Tokat atılmasına tanık oldum”, ikinci sırada “Yumruk atılmasına tanık oldum”, üçüncü sırada “Tekmelenmeye tanık oldum”, son ve dördüncü madde olarak da “Tenha köşelerde sıkıştırıp dövülmelere tanık oldum” maddeleri yer almaktadır. Bütün maddelerin genel olarak en az bir kez görülme oranı ise yüzde 57,1 olarak bulunmuştur.

Öğrencilerin okul ortamında veya yakın çevresinde tanık oldukları zorba davranışların oranları ve sıklıkları yukarıdaki tablolarda (45–50) sunulmuştur. Buna göre, en çok tanık oldukları zorba davranış türünün “Ağır Fiziksel Zorbalık” olduğu görülmektedir. İkinci sırada en çok tanık olunan zorbalık türünün “Sözel Zorbalık” türü olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada da “Basit Fiziksel Zorbalık” türü gelmektedir. Buraya kadar ki sıralamada, tanıklarla zorbaların yaşadığı zorbalık türlerinin sıralaması aynıdır. Sadece kurbanlarda birinci sırada en çok görülen zorbalık türünün “Sözel Zorbalık” olduğu görülmüştür. Tanıklar için dördüncü sırada görülen zorbalık türü “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” biçimidir. Beşinci sırada “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, son ve altıncı sırada görülen zorbalık türü de “Duygusal Zorbalık” biçimindedir.

Zorbalık türlerinin tümü, kurbanlar veya zorbalarla tanıkların karşılaştırılması sonucunda bütün boyutlarda tanıkların ortalamaları oldukça yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin zorba veya kurban olma durumlarını saklama eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Çünkü bütün boyutlarda, öğrencilerin tanık olma durumları beklenenin oldukça üstünde görülmektedir.

Öğrencilerin anket kâğıtlarına “not” olarak yazdıkları bazı ifadeler çalışmanın amacı ile son derece uyumlu ve çarpıcı bulunmuştur. Önerilerin oluşturulmasında yardımcı olacağı düşünüülerek bunlardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

- “Bir arkadaşımızın okulun kapısının önünde ayağına sıkıldı ve biz de bu durumdan korkuyoruz, şikâyetçiyiz. Okulumuzun önüne düzenli bir şekilde polis gelmiyor. Hepimiz korkuyoruz.”
- “Geçen gün oklumuzda bıçaklı saldırı oldu ve biz okula gelmeye korktuk.”
- “Bir arkadaşımızın ayağına okulun kapısının önünde silahla ateş edildi. Polis bile gelmedi, arkadaşımız ameliyat oldu.”

- “Gözümüzün önünde adamı kalbinden vurarak öldürdüler. Adam gözlerimizin önünde can çekişti ve öldü. Okulda da bıçaklar ve silahlar var ve üzerlerinde taşıyorlar. Biz bunu biliyoruz ve tabii ki korkuyoruz.”
- “Ben bu anketi içtenlikle yazdım, bazıları yalan yanlış yazmış olabilirler. Ama ben tam bir içtenlikle yaptım çünkü bu sorun gerçekten bitse iyi olacak.”
- “Okul içinde ve okul dışında çok kavga oluyor. Okul içinde sigara içiliyor. Kapıda da sigara içiliyor ve birçok da kötü davranışlarda bulunuluyor. Bu gidişle gelecek pek parlak görünmüyor. Yol ortasında sevişiyorlar, kızlar da çok etek sallıyor artık erkeklere.”
- “Kızlar okula değil sanki diskoya ve gezmeye gidiyorlar, bunun önlemi alınırsa birçok sorun ortadan kalkacak. Kavga gibi, cinsel temas gibi konular gerçek, gerçekten yaşanıyor.”
- “Aslında tam olarak zorbalık değil, ben tehdit edildim ama korkmadım. Çünkü asla böyle bir şey yapamazlar. Ama zorbalık bazen gerekiyor hem de çok”.
- “Bir gün okuldan çıktık, eve giderken kapıda yetişkin bir adam bir öğrenciyi dövüyordu. Çocuğun yüzü kandan gözükmüyordu. Neden ise, kızıyla arkadaşlık kurmasıymış. Çocuk çok kötü olmuştu, çok etkilendik. Çocuk bence suçlu değildi, hak etmediği bir olayı yaşadı, çok felaket derecede dövülmüştü hiç kimse de çocuğa yardım etmedi.”
- “Okul etrafında psikopat diyebileceğimiz sivil ve öğrenci olmayan bazı gruplar var, bunlar tehlikeli olabiliyor ama kimse bunlara karışmıyor.”
- “İki grup olarak kavgaya girişmiştik. Karşı grupta kızlar da vardı ve dört kız yaralanmıştı, hastaneye götürdüler.”
- “Hiç kimse bana zorbalık yapamaz.”
- “Toplumumuzda zorbalığın özendirildiğini düşünüyorum. Örneğin, dizilerden “Kurtlar Vadisi”, “Acı Hayat”, “Hacı” gibi diziler biz gençleri özendiriyor. Öncelikle medya bu konuda bilinçli olmalıdır. Televizyon kanallarına bence bu konuda bir kısıtlama getirilmelidir”.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç

Genel lise öğrencilerinin, okul müdürlerinin ve rehber öğretmenlerin zorbalığa ilişkin görüşlerinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmanın bulguları ışığında ulaşılan sonuçlar alt problemler esas alınarak aşağıda özetlenmiştir.

5.1.1. Genel Liselerdeki Bazı Müdürlerin ve Rehber Öğretmenlerin Zorbalık ve Önlenmesi Konularındaki Görüşlerine İlişkin Sonuçlar:

- Genel liselerde akran zorbalığı olgusu bir sorundur.
- Daha çok büyük sınıflar küçük sınıflara, erkek öğrenciler erkek öğrencilere ve kız öğrenciler de kız öğrencilere zorbalık yapmaktadır.
- Örneklem okullarında sözel ve fiziksel zorbalık çok yaygın biçimde görülmektedir, ancak cinsel zorbalık yaygın değildir.
- Zorbalık en çok okuldan çıktıktan sonra olmaktadır. Okul sınırları içinde çok nadir olmakla birlikte koridorlarda, okul bahçesinde, tuvaletlerde ve öğrencilerin kalabalık oldukları yerlerde gerçekleşmektedir.
- Öğrencilere zorbalık yapanların genellikle okul dışından gelen gruplardır.
- Öğrenciler, zorba davranışlardan kurtulmak için çeşitli biçimlerde çaba göstermektedirler.
- Öğrenciler, her türlü olayda okul müdürü veya rehber öğretmene başvurmamaktadırlar.
- Öğrencilerin zorbalıkla mücadelede kendi yöntemleri vardır ve daha çok bu yöntemlere başvurmaktadırlar.
- Bazı okul müdürleri ve rehber öğretmenlere göre, başka okullardan gelen öğrenciler kendilerinin okulunda, kendi öğrencilerinin de başka okullarda çeşitli zorba davranışlar uygulamaktadır.
- Genel olarak aileler zorbalıkla ilgili herhangi bir şikâyetle okula gelmemektedirler.
- Öğrenciler zorbalığı, çoğunlukla kendilerini ifade etme yolu ve problem çözme yöntemi olarak görmektedirler.

- Öğrencilerin iletişim becerilerinden yoksun olmaları, sosyal etkinliklerden yeterince yararlanamamaları ve düşük akademik başarıları onları zorba davranışlara ve şiddete itmektir.
- Öğrencilerin kitle iletişim araçlarındaki şiddet içerikli programlardan etkilendikleri gözlenmektedir.
- Okullarda yapılan araştırmalar göstermektedir ki, bazı öğrenciler okula şiddete eğilimi artıracak çeşitli dövüş aletleri getirmektedir.
- Alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencileri zorba davranışlara maruz kaldıklarında ilk önce kendi grupları ve arkadaşları ile çözüme yoluna gitmektedir veya yine zorbalık yaparak karşılık vermektedirler.
- Üst sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencileri ise daha çok okul müdürlerine başvurmaktadır.
- Bütün okul personelinin görevini titizlikle yerine getirmesi, okullarda zorbalığı önlemede önemli bir adım olacaktır.
- Okul yönetimlerinin bütün öğrencilere aynı mesafede olmasının zorbalık ve şiddet davranışlarının önlenmesinde önemlidir.
- Öğrencilerin aile ve arkadaş çevreleri, zorbalık ve şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında etkilidir.
- Örneklem okullarında zorbalığı engellemek üzere çeşitli sosyal ve kültürel etkinlikler yapılmakta ve çeşitli seminerlerle öğrenciler bilgilendirilmektedir.
- Zorbalığa müdahale hem zorba hem de kurban öğrencilerle konuşmak ve yaptıklarının yanlış olduğuna ikna etmek biçiminde olmaktadır.
- Örneklem okullarında çeşitli sportif ve kültürel etkinlikler için olanakların artırılması, zorbalığı engellemede bir çözüm olabilir.
- Aileler çocukları ile gerektiği kadar ilgilenmemektedirler. Bunun bir nedeninin de ailelerin kültürel yapıları olduğu düşünülmektedir.
- Çok çocuklu ailelerin çocukları ile yeterince ilgilenmemekte ve çocuklarının arkadaşları ve birlikte hareket ettikleri grupların kim olduklarını bilmemektedirler.
- Zorbalığın engellenmesinde aile önemli bir etkidir.
- Ailelerin çocuklarıyla birey olarak ilgilenmesi ve değer vermesi çocukların şiddet eğilimli davranışlara yönelmesini engelleyebilir.

- Okullarda sosyal ve kültürel etkinlikler yetersizdir. Bütün öğrencilerin dahil edilebileceği olanakların bulunması durumunda zorbalık anlamında önemli mesafe kaydedilebilir.
- Genel lise öğrencileri arasında sigara son derece yaygın bir bağımlılık türüdür.
- Genel lise öğrencilerinin sigara dışında herhangi bir madde bağımlılığının olup olmadığı kesin bilinmemektedir.
- Örneklem okullarında sıkça arama yapılmakta ve bu aramalarda zaman zaman şiddete eğilimi artıracak çeşitli dövüş aletleri bulunmaktadır.
- Örneklem okulların yakın çevresi, öğrenciler açısından güvenli değildir.
- Öğrenciler okul içinde yaşadıkları bazı sorunları okul ev yolu üzerinde halletme girişiminde bulunmaktadır.
- Bazı öğrenciler güvenlik nedeni ile devamsızlık yapmakta veya okulunu değiştirmektedir. Bu durum okul müdürlerinin bilgisi dahilindedir.
- Bütün okullarda, fiziksel kavga ve saldırı nedeni ile öğrenciler ceza almıştır.
- Bazı okullarda öğrenciler herhangi bir saldırı aleti bulundurmadan dolayı ceza almıştır.
- Sadece bir okulda madde bulundurma ve satma suçundan ceza alan öğrenci olduğu belirtilmiştir.
- Sadece üç okul müdürü ve bir rehber öğretmen okulda şiddeti önlemeye yönelik bir programa katılmıştır.
- Okullarda rehber öğretmenler çeşitli biçimlerde şiddeti önlemeye yönelik seminerler düzenlemekte veya düzenlenmesine katkıda bulunmaktadır.
- Hem zorba hem de kurbanlarla ilgilenme biçimi ise, her iki grup için de konuşmak, ikna etmek veya rahatlatmak biçiminde olmaktadır. Çok sayıda öğrenci bu yolla zorbalıktan alıkonmuştur.
- Zorbalıkla ilgili yaşanan sorunların çözümünde mutlaka aile ile işbirliği yapılmasının gerekliliğine inanılmakta ve bütün güçlüklerle rağmen, bir şekilde aileye ulaşmak için çaba gösterilmektedir.
- Okul idareleri ve öğrencilerin rehberlik servislerinden yeterince yararlanmadığı düşünülmektedir.
- Öğrenciler, en çok fiziksel kavga ve sözel zorbalık yüzünden disiplin cezası almıştır.
- Bazı televizyon programlarının, öğrencilerde şiddet davranışlarına eğilimi artıracak biçimde olumsuz bir etkisi olduğuna inanılmaktadır.

- Rehber öğretmenlerden bazıları, öğrencilerin kültürel yapılarının şiddet davranışlarını tetiklediğini düşünmektedirler.
- Ailelerin eğitim düzeyinin, öğrencilerin şiddet davranışlarına başvurmalarında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin sık sık aile içi şiddete maruz kaldıklarına ve bu durumun da şiddet uygulamaya meyilli olmalarına yol açtığına inanılmaktadır. Bu düşünceden hareketle, bir rehber öğretmen ana baba eğitiminin lise düzeyinde öğrencilere verilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.
- Okul başarısı yüksek olan öğrencilerin zorba davranışlara girmedikleri görülmüştür.
- Okul müdürleri ve rehber öğretmenler sosyal etkinliklerin çeşitli ve bütün öğrencileri kapsayabilecek nitelikte olmasının şiddete eğilimi azaltacağı düşünülmektedir.
- Maddi olanakları daha iyi olan aileler öğrencilere internete ulaşma olanağı sağlamaktadır ancak yeterince kontrol etmedikleri sonucuna varılmıştır.
- Rehber öğretmenler, öğrencilerin iletişim becerileri konusunda yeterli donanıma sahip olmadıklarına inanmaktadır.
- Öğretmenler de öğrencilerin çeşitli zorba davranışlarına maruz kaldıklarını düşünülmektedir.
- Okul çevresindeki öğrenci olmayan denetimsiz gençler öğrenciler için korku kaynağı olabilmektedir.
- Öğrenciler, zorbalık yaparak arkadaşları arasındaki sosyal ilişkilerde kontrolü ellerinde tutmak amacıyla çeşitli grup oluşumları içine girmekte ve kendileri de zorba davranışlara maruz kaldıklarında bu gruplardan yardım almaktadırlar.
- Genel lise çağındaki öğrenciler ergenlik çağındaki gençlerden oluştuğu için bu yaş öğrenciler arasındaki zorbalığın önemli nedenlerinden birisi de kız-erkek ilişkileridir.
- Okulda görev yapan bazı işgörenler de öğrencilere şiddet davranışları yönünden kötü örnek olabilmektedir.
- Bazı okulların en büyük sıkıntılarında birisi velilerin okula gelmesini neden ne olursa olsun sağlayamamaktır.

5.1.2. Genel Liselerdeki Bazı Müdürlerin Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Sonuçlar:

Araştırmaya katılan genel lise müdürlerinin zorbalığın yönetimine ilişkin çeşitli yaklaşımlar benimsedikleri görülmüştür. Bu yaklaşımlar aşağıdaki gibidir:

- Sosyal ve kültürel etkinlikleri artırmak

- Özellikle sorun çıkaran öğrencilere bazı sorumluluklar vermek
- Emniyetle işbirliği yapmak suretiyle çeşitli seminerler ve konferanslar düzenlemelerini sağlamak veya sorun çıkaran öğrencileri cezalandırmak
- Veli ve öğrencilerin bir araya getirerek sorunu birlikte değerlendirmek
- Bazı öğrencileri, diğer öğrenciler arasındaki sorunları bildirmekle görevlendirmek
- Öğrencilere karşı eşit davranmayı amaç edinmek
- Şiddete başvurmak
- Disiplin cezası vermek veya okuldan uzaklaştırmak
- Rehberlik servislerinden yararlanmak

5.1.3. Akran Zorbalığına Maruz Kalan Genel Lise Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Algılarını İfade Eden Sonuçlar:

- Genel lise öğrencilerinin en çok maruz kaldıkları zorba davranışlar şu başlıklar altında toplanmıştır: “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık”.
- Akranları tarafından zorbalığa uğrayan genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 18,3’dür. Bu öğrencilerin çeşitli zorbalık türlerine en az bir kez maruz kalma oranları ise şöyledir:
 - ❖ “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” davranışlarına maruz kalan öğrencilerin oranı yüzde 4,4’ dür.
 - ❖ “Sözel Zorbalığa” uğrayan genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 37,7’dir.
 - ❖ “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık” davranışlarına uğrayan öğrenci oranı yüzde 15,2’dir.
 - ❖ “Basit Fiziksel Zorbalık” davranışlara uğrayan öğrenci yüzde 24,1’dir.
 - ❖ “Duygusal Zorbalık” davranışlarına uğrayan öğrenci oranı yüzde 12, 2’dir.
 - ❖ “Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına uğrayan öğrenci oranı yüzde 16,4’dür.
- “Sözel Zorbalık”, öğrenciler arasında en yaygın görülen zorbalık türüdür.
- Zorbalığa maruz kalan öğrenciler en çok moral bozukluğu, huzursuzluk, oç alma, kızgınlık ve üzüntü yaşamaktadır.
- Genel lise öğrencileri zorbalığa maruz kaldıklarında, en çok “karşılık vermeyip görmezlikten gelme” veya “zorbalıkla karşılık verme” yoluna gitmektedir.

- Öğrenciler en çok okul ev yolu üzerinde ve okul bahçesinde zorbalığa uğramaktadır.
- Öğrenciler en çok okuldan çıktıktan sonra, okula gelirken ve tenefüslerde zorbalığa uğramaktadır.
- Öğrenciler zorbalığa uğradıklarında en çok arkadaşlarına söylemektedir.
- Öğrenciler zorbalığa uğradıklarında en çok arkadaşlarından ilgi ve destek görmektedir.
- Öğrenciler en çok okul dışından grupların ve tek veya grup halinde erkek öğrencilerin zorbalığına uğramaktadır.
- Öğrencilerin çok büyük bir bölümü, herhangi bir zorbalık durumunda büyüklere başvurmanın, sonucu nasıl etkileyeceği konusunda fikir sahibi değildir.

5.1.4. Akranlarına Zorbalık Yapan Genel Lise Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Algılarını İfade Eden Sonuçlar:

- Genel lise öğrencilerinin en çok uyguladıkları zorba davranışlar, “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık”tır.
- Akranlarına zorbalık yapan genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 15,2’dir. Bu öğrencilerin çeşitli zorbalık türlerini en az bir kez uygulamış olma oranları ise şöyledir:
 - ❖ “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 4,1’dir.
 - ❖ “Sözel Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 23,9’ dur.
 - ❖ “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 8,6’dır.
 - ❖ “Basit Fiziksel Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 21,6’dır.
 - ❖ “Duygusal Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 8,1’dir.
 - ❖ “Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarını uygulayan öğrencilerin oranı yüzde 25’dir.
- Zorba davranışlarda bulunan öğrencilerin önemli bir bölümü, akranlarının “bunu hak ettiğini düşünürken”, bir kısmı da “kendini kötü hissettiğini” ifade etmiştir.

5.1.5. Genel Lise Öğrencilerinin Zorba Davranışlar Göstermesinin Kişisel ve Ailevi Değişkenlere Göre Dağılımına İlişkin Sonuçlar:

- “Basit Fiziksel Zorbalık ve Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” dışındaki bütün boyutlarda, zorba öğrenciler için “yaş”, önemli bir faktördür. “Sözel Zorbalık, Duygusal Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” türlerinin uygulanması, ileri yaş grubu olan 17–18 yaş grubunda en üst düzeye ulaşmaktadır. “Sanal ve Cinsel Zorbalık” türünü ise, en az uygulayan grup, 14–15 yaş grubudur.
- Cinsiyet, zorba davranışların uygulanması bakımından önemli bir faktördür. Bütün zorbalık türlerini, erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha çok uygulamaktadır.
- Okul başarı durumu, öğrencilerin zorba davranışlar uygulamasında önemli bir etkindir. “Başarılı” öğrencilerin, bütün zorbalık türlerine okul başarısı “orta” veya “başarısız” olan öğrencilerden daha az başvurdukları görülmüştür.
- Madde bağımlılığının olması öğrencilerin zorba davranışlar göstermesi bakımından önemli bir faktördür. Madde bağımlılığı olan öğrenciler, bütün zorbalık türlerine, madde bağımlılığı olmayan öğrencilerden daha az başvurmaktadırlar.
- Anne eğitim durumu, öğrencilerin hiçbir boyutta zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktör değildir.
- Baba eğitim durumu öğrencilerin “Siber ve Cinsel Zorbalık” davranışlarına başvurmalarında etkili bir faktördür. Baba eğitim durumu açısından her üç grup (“okuryazar değil”, “okuryazar ve ilkokul”, “orta ve üstü”) arasında da istatistiksel fark olduğu görülmüştür.
- Babanın çalışma durumu, hiçbir boyutta öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktör değildir.
- Anne çalışma durumu öğrencilerin “Saldırı Aleti Kullanarak veya Tehditle Zorbalık” boyutunda zorba davranışlar göstermeleri bakımından önemli bulunmuştur. Annesi “çalışmayan” grubunda yer alan öğrencileri, “çalışan” ve “emekli” grubundaki öğrencilere göre bu boyutta daha fazla zorbalık yapmaktadır.
- Aile tipi (anne babanın bir arada veya ayrı olması) öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktördür. Anne-babası birlikte olmayan öğrenciler, “Sözel Zorbalık, Basit Fiziksel Zorbalık, Duygusal Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına daha fazla başvurmaktadır.

- Ailenin sahip olduğu çocuk sayısı sadece bir boyut için zorba davranışlar gösterilmesinde etkili bir faktördür. Kardeş sayısı “4 ve üzeri” olan öğrenciler “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” türü zorbalık davranışlarına başvurmaktadır.
- Ailenin gelir durumu, öğrencilerin zorba davranışlar uygulamasında önemli bir faktör değildir.
- Ailede şiddet olması öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktördür. Ailesinde şiddet olan öğrenciler, bütün zorbalık türlerini uygulamaktadır.
- Velilerin okulla ilişkisi ve okula gelme durumları, öğrencilerin zorba davranışlar uygulamasında bir boyut için etkili bir faktördür. Velisi okula hiç gelmeyen öğrenciler, “Sözel Zorbalık” davranışlarını daha fazla uygulamaktadır.
- Okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey, zorba öğrenciler açısından sadece “Duygusal Zorbalık” boyutunda önemli bir etken olarak bulunmuştur. Üç grup arasında da anlamlı fark olduğu görülmüştür.

5.1.6. Genel Lise Öğrencilerinin Zorba Davranışlara Maruz Kalmasının (Kurban Olmasının) Kişisel ve Ailevi Değişkenlere Göre Dağılımına İlişkin Sonuçlar:

- Öğrencilerin akranları tarafından “Sözel Zorbalık, Sanal ve Cinsel Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına maruz kalmaları bakımından “yaş” önemli bir faktördür. “Sözel Zorbalık, Sanal ve Cinsel Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” türlerine en fazla ileri yaş grubu olan 17–18 yaş grubu maruz kalmaktadır.
- Zorba davranışlara maruz kalma bakımından, “Sözel Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” boyutları için cinsiyet önemli bir faktördür ve bu zorbalık türlerine en çok kız öğrenciler maruz kalmaktadır.
- Öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalmasında okul başarısı önemli bir etkidir. “Başarılı” öğrenciler, “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık, Sözel Zorbalık ve Basit Fiziksel Zorbalık” davranışlarına en az maruz kalan öğrenci grubudur. “Başarısız” öğrenciler, “Sözel Zorbalık, Sanal ve Cinsel Zorbalık, Basit Fiziksel Zorbalık, Duygusal Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına en fazla maruz kalan öğrenci grubudur.
- Madde bağımlılığının olması öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalması bakımından önemli bir faktördür. Madde bağımlılığı olan öğrenciler, bütün boyutlarda zorba davranışların tümüne daha fazla maruz kalmaktadır.

- Anne eğitimi, öğrencilerin “Sanal ve Cinsel Zorbalığa” uğramalarında etkilidir. Annelerinin eğitim düzeyi orta veya üstü olan öğrenciler, sanal ve cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır.
- Baba eğitim durumu öğrencilerin “Sanal ve Cinsel Zorbalık, Basit Fiziksel Zorbalık ve Duygusal Zorbalık” türlerine maruz kalmalarında etkilidir. Babası okuryazar olmayan öğrenciler “Duygusal Zorbalığa ve Basit Fiziksel zorbalığa”, babasının eğitim düzeyi orta veya üstü olan öğrenciler ise “Sanal ve Cinsel Zorbalığa” daha çok maruz kalmaktadır.
- Annenin çalışma durumu, sadece bir zorbalık türü için etkili görülmüştür. Annesi emekli olan öğrenciler, “Sanal ve Cinsel Zorbalığa” daha çok maruz kalmaktadır.
- Baba çalışma durumu, öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalması bakımından “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” boyutlarında önemli bulunmuştur. Her iki boyutta da babası “emekli” gruba dahil olan öğrenciler daha fazla maruz kalmaktadır.
- Anne-babanın bir arada veya ayrı olması (aile tipi) öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili bir faktördür. Anne-babası birlikte olmayan öğrenciler, “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık, Basit Fiziksel Zorbalık, Duygusal Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına daha fazla maruz kalmaktadır.
- Ailenin sahip olduğu çocuk sayısı veya öğrencinin kardeş sayısı, zorbalığa maruz kalmada “Saldırı Aleti veya Tehditle Zorbalık” boyutunda önemli bir etken olarak görülmüştür. Kardeş sayısı “dört ve üzeri” grubunda yer alan öğrenciler bu boyutta daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır.
- Ailenin gelir durumu, öğrencilerin “Sanal ve Cinsel Zorbalığa” maruz kalmalarında önemli bir faktördür. Ailesinin geliri üst düzey grubunda (1000 YTL) olan öğrenciler sanal veya cinsel zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır.
- Ailede şiddet olması, öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalmasında etkili bir faktördür. Ailesinde şiddet olan öğrenciler “Sanal ve Cinsel Zorbalık” dışında, bütün zorbalık türlerine daha fazla maruz kalmaktadır.
- Velilerin okulla ilişkisi ve okula gelme durumları, öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalmasında etkili bir faktördür. Velisi okula hiç gelmeyen öğrenciler, “Sözel Zorbalık ve Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına daha fazla maruz kalmaktadır.
- Okulun temsil ettiği sosyoekonomik düzey, kurban öğrenciler açısından sadece “Duygusal Zorbalık” boyutunda önemli bir etken olarak bulunmuştur. “Alt”

sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencilerinin, “orta” ve “üst” sosyoekonomik düzeydeki okulların öğrencilerine göre daha fazla duygusal zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

5.1.7. Genel Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Genel Düşüncelerini İfade Eden Sonuçlar:

- Öğrencilerin büyük bölümü, akran zorbalığının “kötü ve hoş olmayan bir şey” olduğunu düşünmektedirler.
- Öğrenciler genel olarak, zorbaları sevmediklerini ve onlarla arkadaşlık yapmadıklarını ifade etmektedirler.
- Öğrenciler bir zorbalık davranışına tanık olduklarında, ilk önce bir yetiştikinden yardım istemek veya zorbalara durmalarını söylemek yoluna gitmektedirler.

5.1.8. Genel Lise Öğrencilerinin Sadece Tanık Olduğu Akran Zorbalığına İlişkin Sonuçlar:

- Genel lise öğrencilerinin en çok tanık oldukları zorba davranışlar, “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık”tır.
- Okullarında zorba davranışlara sadece tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 43,0’dır. Bu öğrencilerin çeşitli zorbalık türlerine en az bir kez tanık olma oranları ise şöyledir:
 - ❖ “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık” davranışlarına tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 40,0’dır.
 - ❖ “Sözel Zorbalığa” tanık olan genel lise öğrencilerinin oranı yüzde 54,0’dır.
 - ❖ “Sanal Zorbalık ve Cinsel Zorbalık” davranışlarına tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 39,0’dır.
 - ❖ “Basit Fiziksel Zorbalık” davranışlarına tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 40,2’dir.
 - ❖ “Duygusal Zorbalık” davranışlarına tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 28,3’dür.
 - ❖ “Ağır Fiziksel Zorbalık” davranışlarına tanık olan öğrencilerin oranı yüzde 57,1’dir.

5.2.Öneriler

Araştırma, Doğu Anadolu Bölgesinin nüfus yoğunluğu en fazla üç ilinde yapılmak üzere planlanmıştır. Araştırma sürecinde yaşanan bazı problemler nedeniyle araştırmanın kapsamı daraltılmış ve öğrenci anketleri sadece iki ilde ve toplam altı okulda yapılmış, okul müdürü ve rehber öğretmenlerin görüşmeleri de üç ilde toplam dokuz okulda yapılmıştır. Bu yüzden araştırmanın bütün bölgeye veya ülkeye genellenmesi mümkün değildir. Ancak sorunların belirlenmesi ve önlemlerin alınabilmesi bakımından fikir vereceği düşüncesi ile aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

5.2.1 Uygulamacılar İçin Öneriler

1. Eğitim sistemi içindeki yöneticilerin okullardaki şiddeti özellikle zorbalığı sorun olarak kabul etmekten kaçınmaması ve sorunu kabul etmesi gerekir. Çünkü okullarda şiddet davranışlarının görülmesi yönetsel hataların olduğunun göstergesi değildir. Sorunların olduğunun kabul edilmesi, çözüm yollarının araştırılması ve uygulanması bakımından son derece önemlidir. Konu ile ilgili olarak yapılacak araştırmaların miktarı veya yapan birimler yöneticileri rahatsız etmemelidir. Üniversiteler ve araştırmacılar sorunun niteliğine ilişkin araştırmaları yaparak çözüm yolları önermeyi amaçlamaktadır.
2. Öğrencilere, zorbalığa başvurmanın, saygısız ve tehlikeli bir davranış olduğu ve okulda buna izin verilmeyeceği; gerektiğinde kesinlikle caydırıcı disiplin cezaları uygulanacağı anlatılmalıdır. Ayrıca eylem planlarının birinci maddesi de, bunu ifade edecek biçimde düzenlenmelidir.
3. Araştırmada zorbalığa uğrayanların bu davranışları görmezlikten gelmek veya zorbalıkla karşılık vermek gibi yanlış iki yola başvurdukları görülmüştür. Büyük oranda öğrenilmiş bir davranış olması nedeniyle zorbalık davranışlarının temelleri ilk çocukluk dönemine kadar inmektedir. Sorunlu ve ailede şiddet gören öğrencilerin daha çok şiddet uyguladığı ve şiddet gördüğü gerçeğinden hareketle; ailelere de çocuklarla birlikte psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmelidir. Rehber öğretmen

sayısının yetersiz olduğu veya rehber öğretmen olmadığı sorunlu okullara ivedilikle il Milli Eğitim Müdürlüklerince takviye yapılmalıdır.

4. Rehberlik servisleri okul yönetimlerince daha etkin hale getirilerek öğrencilerin zorba davranışlara maruz kaldıklarında kendi grup veya arkadaşlarından önce başvurdukları birimler olmalıdır.
5. Sorunlu ve öğrenci sayısı fazla okullarda, bina giriş kapısına üst araması için metal dedektör konabilir.
6. Okulların çevresinde sivil ve üniformalı polis ekipleri yer almalıdır.
7. Her okulda ziyaretçi defteri ve yaka kartı gibi standart güvenlik önlemleri alınabilir.
8. Gençlerin fiziksel enerjilerini boşaltmaları, kendilerini ifade etmeleri, birlik ve ekip duygusunu öğrenmeleri ve sosyal ilişkilerinin iyileştirilmesi amacıyla;
 - a) Okullarda spor etkinlikleri artırılabilir ve öğrenciler bu etkinliklere özendirilebilir
 - b) Sık okul gezileri ve ağaç dikme faaliyetleri gibi doğa turları düzenlenebilir. Bu tip etkinlikler, okul arkadaşlığı duygusunu geliştirici faaliyetler olarak son derece yararlı olacak uygulamalardır.
9. Herhangi bir zorbalık davranışının büyüklere iletilmesinde sonucun ne olduğuna dair öğrencilerin büyük bölümünün herhangi bir fikrinin olmaması sonucu okul müdürleri ve rehber öğretmenlere bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenler öğrencilerle görüşmeler yaparak zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerine başvurmaları ve sorunun çözümüne katkıda bulunacakları konusunda öğrencilerin güvenini sağlamalı ve bu konuda öğrencileri mutlaka aydınlatmalıdır.
10. Okul müdürleri, rehber öğretmenler ve aileler, öğrenciler arasında görülen zorba davranışları, onların gelişimlerinin bir parçası gibi görmemeleri ve zararlı sonuçları olan tehlikeli bir durum olduğu konusunda bilinçlendirilmelidir.
11. Öğrencilerin zorba davranışlar açısından zorba veya kurban olmalarında çeşitli kültürel faktörlerin etkili olması, zorbalıkla mücadelede tek tip programların bütün okullar veya bölgeler için etkili olmayacağını düşündürmüştür. Buna göre, bütün okullar için gereksinim analizi yapılarak, kendine özgü sorunlar ve olanaklar içinde önleme stratejileri geliştirilmelidir.
12. Zorbalığa müdahale ve önleme stratejileri sadece yönetimin görevi değildir. Bütün okul işgörenleri zorbalık ve okulun zorbalığı önleme stratejileri hakkında bilinçlendirilmelidir. Ayrıca zorbalığa müdahale ve kurbanı destekleme konusunda da yapılması gerekenler önceden planlanarak bütün okul işgörenlerince kabullenilmelidir.

13. Her okulda zorbalıkla mücadelenin etkili olabilmesi için herkesin üzerine düşenleri yapmasının yanı sıra programların yürütülmesinden veya olabilecek aksaklıkları anında saptayıp düzeltme yoluna gidecek, sorumlu ve öğrencilerden de bir grubun dahil olacağı güvenlik ekipleri oluşturulmalıdır.
14. Okul başarısı ve zorbalık arasındaki doğrudan ilişki, sürekli zorbalık yapan veya zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okuldan uzaklaştıklarını ve akademik başarısızlık yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum, aileler ve öğretmenler tarafından dikkate alınmalıdır.
15. Madde kullanımı ve bağımlılığının tehlikeli boyutları hakkında öğrenciler mutlaka bilgilendirilmelidir.
16. Öğrenciler iletişim becerileri, çatışma çözüm yolları ve sosyal ilişkilerin iyileştirilmesi konusunda eğitilmelidir.
17. Ailelerle iletişim kurulup çocuklarıyla ilişkilerinin niteliğini artırmak, çocuklarıyla etkili zaman geçirmek veya en azından çocuklarına örnek rol model olmalarını anlamalarına yönelik seminerler düzenlenmelidir.
18. Velilerin okula olan ilgisizliği nedeniyle, okul dışında sosyal buluşma alanları belirlenmesi ve yemekli toplantılar yapılması çözüm olabilir. Bu toplantılar sırasında velilere yönelik görsel sunumlarla eğitim seminerleri gerçekleştirilebilir.
19. Aileler çocuklarının nerelerde zaman geçirdiklerini öğrenmeleri ve kontrol etmeleri konusunda bilinçlendirilmelidir.
20. Çocukların internet kullanımı konusunda aileler de bilgi sahibi olmalıdır.
21. Aileler, çocukların maruz kaldıkları şiddet davranışlarının hem uzun hem de kısa vadede gelişimlerini olumsuz biçimde etkileyeceği konusunda bilinçlendirilmelidir.
22. Yöresel basın yayın organlarından yararlanılarak ailelerin okula yönelik olumsuz tutumlarının aşılması düşünülebilir.
23. Özellikle rehber öğretmenlerin ısrarla üzerinde durdukları gibi, TV dizilerindeki yanlış rol modelleri çocuklar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. RTÜK gibi resmi, sanatçı dernekleri gibi sivil örgütler, bu konuda uyarılmalıdır. Ayrıca öğrencilere ve velilere bilinçli TV izleme konusunda rehberlik yapılabilir.
24. Bakanlık, RTÜK gibi resmi örgütlerle işbirliği yaparak “eylem planı” kapsamında;
 - ❖ Gençleri ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimini zedeleyecek türden programların, çocukların seyredebilecekleri saatlerde olmamasına özellikle dikkat edilmesini;

- ❖ Ayrıca bu tip dizi veya programların reklâmlarını yapan alıntılarının da gündüz kuşağında veya çocuk programları arasında da verilmemesine özen gösterilmesini;
- ❖ Aile içindeki şiddetin çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi konusunda kamuoyunu bilinçlendirici ve eğitici yönde çalışmalara ağırlık verilmesini sağlayabilir.

25. Ancak en çok üzerinde durulması gereken de bu tip şiddet içeren programların izleyici kitlesinin bilinçlendirilmesi ve bu programların zararları hakkında aydınlatılması gerekliliğidir. Öğrenciler ve velilerin, ticari kaygılar taşıyan medya yapımcılarına karşı toplumsal duyarlılık düzeyi artırılmalı, gençlere verdikleri zararlar ön plana çıkarılarak, bu tür programların yayınlardan kaldırılması için izlenmemesi gerekliliği vurgulanmalıdır. Bu bilgilere özellikle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim müfredatına yeni eklenen “medya okur-yazarlığı” dersinin içinde ağırlık verilmesi çözüm olabilir.

5.2.2 Araştırmacılar İçin Öneriler

Böyle bir çalışmaya yönelen araştırmacılar için aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Aile içinde şiddet gören veya şiddete tanık olan öğrencilerin bütün boyutlardaki şiddet davranışlarına daha çok başvurmaları ve maruz kalmaları bulgusundan hareketle, aile içinde maruz kalınan şiddetin ciddiyet derecesi, sıklığı ve okul yaşamına etkisi, değişik suç türleri ve suçun ciddiyeti arasındaki ilişki bakımından geniş çaplı olarak araştırılmalıdır.
2. Velilerin okula olan ilgisizliği ve okula gelmeme nedenlerinin ev ziyaretleri yapılarak ve görüşme yöntemleri kullanılarak araştırılması yararlı olabilir.
3. Okul çevresinde zorbalık ve şiddet bir asayiş sorunu da olduğundan, konunun emniyet boyutunu ortaya koymaya yönelik olarak yetkililerle görüşme, anket ve kayıt incelemesi gibi araştırmalar yapılabilir.
4. Genel liselerin, meslek liselerinin ve ilköğretim okullarının farklı basamaklarında benzer araştırmalar yapılarak karşılaştırmalar yapılabilir.
5. Zorbalık konusuna ilişkin veli algıları araştırılabilir.
6. Zorbalığın nedenlerine ilişkin olarak “gözlem” yöntemine dayalı ve uzun vadeli araştırmalar yapılabilir.
7. Okullarda zorbalığı önleyici programlar, projeler, eylem planları ve bunların etkilerine yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksu, A., (2002). Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı. *Uzmanlık Tezi, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Elazığ.*
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D. A. ve İter, Ö. (2004). Violent Behaviour Among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fighting. *European Journal of Public Health, 14, 173–177.*
- Amburgey, Jo A., (2005). Connecting Students to Four Dimensions High School Climate: The Role of Administration in Promoting the Safe School Concept. *A Dissertation Submitted to the Graduate School in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree Doctor of Education, Department of Leadership, Educational Psychology and Foundations, Dekalb, Illinois.*
- Astor, R. A., Meyer, H. A., Benbenishty, R., Marachi, R., Rosemond, M., (2005). School Safety Interventions: Best Practices and Programs. *Children & Schools, 27(1);17–32*
- Atan, Y., K., (2001) Lise Öğrencilerine Yönelik Fiziksel Şiddetin Değerlendirilmesi: Bir Pilot Çalışma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.*
- Balcı, Ali (1995). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler, 72TDFO *Bilgisayar-Yayıncılık San. Tic. Ltd.Şti., Ankara.*
- Baker, Ö., E., Güneri, O., Y., Altun, S., A., (2006). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Çocukları ve Gençleri Nasıl Etkiliyor? *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği,, İstanbul.*
- Banks, R. (1997). Bullying in Schools. *ERIC Report No. EDO-PS-97-170.) University of Illinois Champaign, III.*
- Bitney, J., ve Title, B. (1997). No-bullying Program: Preventing Bullying/Victim Violence at School (programs directors manual). *Central City, MN: Hazelden and Johnson Institute.*
- Boivin, M., Hymel, S., ve Bukowski, W.M. (1995). The Roles of Social Withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in Children. *Development and Psychopathology, 7, 756–786*

- Bowen, N.K., ve Bowen, G.L. (1999). Effects of Crime and Violence in Neighbor hoods and Schools on the School Behavior and Performance of Adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 14(3), 319–342
- Bryant J., Careth R. A. And Brown D:, (1981). Television viewing and anxiety: An Experimental Examination. *Journal of Communication*; 31: 418–21
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Charach, A., Pepler, D.J, ve Ziegler, S. (1995). Bullying at School: A Canadian Perspective. *Education Canada*, 13–18.
- Cole, Joanna C. M., Cornell, Dewey G., Sheras, Peter, (2006). Identification of School Bullies by Survey Methods., *Professional School Counseling*, 10962409, 9,(4)305-319
- Coloroso, B. (2003). *The Bully, The Bullied, and The Bystander*. New York, NY: Harper Collins
- Colvin, Geoff, PhD., Tary Tobin, Ph.D., Kelli Beard, M:A., Shanna Hagan, M.A., and Jeffrey Sprague, Ph.D.(1998). The School Bully: Assessing the Problem, Developing Interventions, and Future Research Directions. *Journal of Behavioral Education*, 8(3), 293–319.
- Cooper, D., ve Snell, J. L. (2003). Bullying. *Educational Leadership*, 22–25
- Crick, N. R. ve, Grotpeter, J. K. (1996) Children’s Treatment by Peers: Victims of relational and OvertAggression. *Development and Psychopatology*, 8, 367–380.
- Çınkır, Ş., (2006) Okullarda Zorbalık: Türleri, Etkileri ve Önleme Stratejileri. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği*, İstanbul.
- Dake, J. A. Price, J.H., ve Telljohann, S. K. (2003). The Nature and Extent of Bullying at School. *Journal of School Health*, 73, 173–181.
- Deveci, H., Karadağ, R., Yılmaz, F. (2005). İlköğretim Çocuklarının Şiddet Algıları. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği*, İstanbul.
- Deveci, S. E., Açık, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34,236–253

- Dönmez, Burhanettin. (2001) Okul Güvenliği Sorunu ve Okul Yöneticisinin Rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 7(25), 63–74.
- Drabman, R. S. And Thomas M. H., (1974). Does Media Violence Increase Children’s Toleration of Real-life Aggression? *Developmental Psychology*; 1; .418–21
- Dwyer, K., Osher, D. ve Warger, C. (1998). Early Warning, Timely Response: A Guide to Safe Schools. *Washington, DC: U.S. Department of Education*
- Dyrli, O. E., (2003) Big Brother 24/7 School Webcams May Help Reduce the Violence But Also Raise Privacy Issues., *TheOnlineEdge*. www.DistrictAdministraton.com (Erişim Tarihi: 05.04.2007) 20:30
- Eke, Y. (2005) Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. *Yeniden Sağlık ve Eğitim Özel Sayısı-www.yeniden.org.tr* (Erişim Tarihi: 13.02. 2006) 12:30
- Elliott, D., S., Hamburg, B., ve Williams, K., R., (1998). Violence in American Schools: An Overview. In D.S. Elliott, A.H. Beatrix, ve K. R. Williams (Eds.), *Violence in American Schools: A New Perspective*. (3- 28). *New York, Ny: Cambridge University Pres.*
- Fontaine, Nancy S. (2003); Threats to the Quality of School Safety Data. *Research in Education*, No:69; Florida A&M University.
- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C., ve Bauman, A. (1999). Bullying Behaviour and Psychological Health Among School Students in New South Wales, Australia. *British Medical Journal*, 319, 344–348
- Fried, S., ve Fried, P. (1996), Bullies and Victims: Helping your child survive the schoolyard battlefield. *New York: M. Evans and Company*
- Furlong, Michael J., Erika D Felix, Jill D Sharkey, Jim Larson; (2005). Preventing School Violence: A Plan for Safe and Engaging Schools. *Principal Leadership*; 6 (1) 11–20

- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime-is it? *Education and the Law*, 12 (1), 9–29.
- Garrity, C., Jens, K., Porter, W. W., Sager, N., ve Short-Camilli, C. (1997). Bullyproofing your school: Creating a positive climate. *Intervention in School and Clinic*, 32, 235–243.
- Gibson, W., A., (2003); Elementary and Middle School Teachers' Perceptions of Bullying. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Georgia State University, Atlanta*
- Gladden, R., M.; (2005). Building School Communities and Making Schools Safer. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, The City University of New York.*
- Grinberg, I., Dawkins, M., Dawkins, M. P., Fullilove, C., (2005). Adolescents at Risk for Violence: *An Initial Validation of the Life Challenges Questionnaire and Risk Assessment Index. Adolescence; Health and Medical Complete; 40(159) 573–599.*
- Hatunoğlu, A. (1994) Ana-Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler. *Yayımlanmamış Master Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum*
- Hazler, R. J. (1996). Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization. *Washington, DC: Accelerated Development*
- Hill, G. G. and Petty, G. C. (1995), A New Look at Selected Employability Skills: A Factor Analysis of the Occupational Work Ethic. *Journal of Vocational Education Research. Vol: 20, No. 4, S. 59-73*
- Kanada Sosyal Kalkınma Konseyi Araştırma Raporu, (2003) Children's Exposure to Violence in Canada: What it Means for Parents; *Research Report and Forum Proceedings; September, Canadian Council on Social Development* <http://www.ccsd.ca>, (Erişim Tarihi: 14.01.2006)13:00
- Milli Eğitim Bakanlığı istatistikleri, <http://www.meb.gov.tr/stats/Apk2002> (23.03.2006) 16:00
- Milli Eğitim Bakanlığı Web Sayfası, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2006;13:30 http://www.meb.gov.tr/html/22188_0.html
- Işık, H. (2004). Okul Güvenliği: Kavramsal Bir Çözümleme. *Milli Eğitim Dergisi*,32(164),154–161
- Işık H. (2006). Çocuk Suçluluğu ve Okullar ile İlişkisi. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.*
- Kaltiala-Heino, R. ve Rimpela, M. (1999). Bullying, Depression, and Suicidal Ideation in Finnish adolescents: School Survey. *British Medical Journal*, 319, 348–352.

- Kapıcı, E. G., (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1),1-13
- Karaman-Kepenekçi, Y. ve Yücedağ-Özcan, A. (2000). Okullarda suçun önlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33(1-2), 153-163.
- Karaman-Kepenekçi, Y., ve Çinkır, Ş. (2002). Lise Düzeyinde Öğrenciler Arasında Kabagüç. *Yayımlanmamış araştırma raporu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*.
- Karataş, Z., B., (2002). Anne-Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.
- Kırcaali-İftar, G. ve Arkadaşları (1999), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, *Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 601*, Eskişehir
- Kochenderfer, B. J., ve Ladd, G. W. (1996). Peer Victimization: Manifestations and Relations to School Adjustment in Kindergarten. *Journal of School Psychology*, 34(3), 267-283.
- Köknel, Ö., (2000). Bireysel ve Toplumsal Şiddet. 2. Basım, *Özcan Köknel Dizisi 9, Altın Kitaplar Yayınevi*, İstanbul
- Kuzucu, Y., (2003). Aile İçi Şiddetin Çocuğa Etkisi. Radyo Programı, *Mamak RAM*, www.mamakram.com (Erişim Tarihi: 14. 01. 2006) 15:00
- MacDonald, I. M., (1997). Violence in Schools: Multiple Realities. *The Alberta Journal of Educational Research*, XLIII (2/3), 142-156.
- MacDonald, I., M., (1998). School Violence: Administrative Leadership in Decision Making. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Alberta Üniversitesi, Edmonton, Alberta, Kanada*.
- Melton, G. B., Limber, S., Flerx, V., Cunningham, P., Osgood, D.W., Chambers, J., Henggler, S., ve Nation, M. (1998). Violence Among Rural Youth. *Final Report to the Office Of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*.
- Murray, B., J., (2004) Peer Harassment at School: A Comparison of Teachers' and Students Perceptions of Help Seeking Behavior in Relation to Type and Severity of Harassment. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of California, Riverside*.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B., Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors Among USA Youth: Prevalance and association with psychological adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285, 2094-2100.
- Nelson, J. Ron, Martella, Ronald M., Marchand-Martella, Nancy, (2002). Maximizing Student Learning: The Effects of a Comprehensive School-Based Program for Preventing Problem Behaviors. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 10(3)153-161.

- Newton, P. A. E., (2004). Cyberbullying: When Bullies Follow You Home. *Yayımlanmamış Master Tezi, University of North Texas.*
- Olweus, D. (1987). Schoolyard Bullying: Grounds for Intervention. *School Safety, 6, 4–11.*
- Olweus, D. (1991). Bully/victim Problems Among Schoolchildren: Basic Facts and Effects of a School-based Intervention Program In D. Pepler & K. Rubin (Eds.). *The development and treatment of childhood aggression (411–448). Hillsdale, NJ: Erlbaum.*
- Olweus, D. (1993). Bullying At School: What We Know and What We Can Do. *Blackwell UK: Oxford.*
- Olweus, D., ve Endresen, I. (1998). The Importance of Sex-of-Stimulus Object: Age Trends and Sex Differences in Empathic Responsiveness. *Social Development, 7, 370–388.*
- Ontario Halk Sağlığı Derneği, (1999). *Yıllık Genel Toplantısı Sunusu, Toronto, website: www.opha.on.ca* (Erişim Tarihi: 15. 02.2006) 14:00
- Öger, K., Tarı I., Yılmazçetin, E, C., (2005) Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. *Yeniden Sağlık ve Eğitim Özel Sayısı- www.yeniden.org.tr* (Erişim Tarihi: 13.02. 2006) 12:30
- Özcebe, H., Uysal, D., Soysal, S., Polat, B., Şeker, A., Üner, S., (2005). Ankara’da Bir İlköğretim Okulunda Erken ve Orta Dönem Adolesanlarda Şiddet Algısı ve Şiddet Davranışı Sıklığının Değerlendirilmesi–2005 I. *Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul*
- Özen, D., Ş., (2006). Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Olası Yordayıcıları ve Cinsiyet ile Yaşa Bağlı Değişimleri. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.*
- Özdemir, S., (2001). Uçucu Madde Kullanımı ve Şiddet. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.*
- Pepler, D. J., Craig, W. M., ve Roberts, W. L. (1998). Observations of Agressive and Nonaggressive Children on the School Playground. *Merrill-Palmer Quarterly, 44, 55–76.*
- Perry, D. G., Williard, J. C., ve Perry, L. C. (1990). Peers’ Perceptions of the Consequences that Victimized Children Provide Aggressors. *Child Development, 61, 1310–1325.*

- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, 2(2), 531–562.
- Pişkin, M. (2005). Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği*, İstanbul.
- Ramirez, Octavio. (2005). Victims of Direct and Indirect Bullying at a Junior High School from a Strengths Perspective. *School of Health and Human Services, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Walden University*.
- Reid, P., Mosen, J, Rivers, I., (2004). Psychology's Contribution to Understanding and Managing Bullying Within Schools. *Educational Psychology in Practice*; 20(3) 241–258
- Rigby, K., (2000). Effects of Peer Victimization in Schools and Perceived Social Support on Adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57–68
- Rigby, K. (2002). New Perspectives on Bullying. *London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher*.
- Rivers, I., (2003). Bullying: Implications for Mental Health. *Paper presented at the Child Mental Health Research Networking Day, Postgraduate Medical Education Centre, York*.
- Roffey, S. (2000). Addressing Bully in Schools: Organisational Factors from Policy to Practice. *Educational and Child Psychology*, 17(1), 6–19.
- Roland, E. (2002). Bullying, Depressive Symptoms and Suicidal Thoughts. *Educational Research*, 44, 55–67.
- Schwartz, D., Dodge, K. A., ve Coie, J. D. (1993). The Emergence of Chronic Peer Victimization in Boy's Play Groups. *Child Development*, 64, 1755–1772
- Sharp, S. (1995). How Much Does Bullying Hurt? *Educational and Child Psychology*, 12, 81–88.
- Slee, P. T. (1995). Peer Victimization and its Relationship to Depression among Australian Primary School Students. *Personality and Individual Differences*, 18 (1), 57–62.

- Smith, P. ve Sharp, S. (1994). *School Bullying: Insights and Perspectives*. London: Routledge
- Smith, Peter K., Ananiadou K., Cowie, H., (2003). Interventions to Reduca School Bullying. *The Canadian Journal of Psychiatry-In Review*, 48(9) 22-31
- Stephens, R. D. (1995). *Safe Schools: A Handbook for Violence Prevention*. Bloomington, IN: National Educational Service
- Solok, Ö, (1996); Yapı Kredi Yayınları; Önsöz Yerine. Cogita “Şiddet” sayısı, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı; 6–7- Kış-Bahar.
- Sullivan, K. (2000). *The Anti-Bullying Handbook*. Auckland, New Zealand: Oxford.
- Tatlıdil, H. (1992). Uygulamalı, Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz. *Ziraat Matbaacılık A.Ş.*, Ankara
- Tarı, I. (2006). Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği*, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, www.die.gov.tr, (04.01.2006); 11:45
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, www.tdk.gov.tr (28.05.2007) 16:30
- Tekin, M. (2006). Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalmaları İle İlgili Tutum ve Görüşleri. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği*, İstanbul
- Tintorer, J. (2004) “Elementary Teachers’ Perceptions of and Responses to School Bullying” *Unpublished Thesis Presented to the Department of Social Work*, University of California, Santa Barbara
- Uludağlı, N. P. ve Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarıları ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba-Kurban Davranışı Türleri, *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56) 77–92

- Uysal, Aynur (2003). Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümler, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, İzmir.*
- Walker, J., R. (2005). Negative Peer Influence and Low Levels of Parental Involvement Variables Affecting Anger Leading to Violent Behavior in Adolescent Minority Males *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Regent University..*
- Whitted K. S., David, R., Dupper; (2005). Best Practises for Preventing or Reducing Bullying in Schools. *Children and Schools, 27(3),167–175*
- ABD Eğitim Bakanlığı El Kitabı, (2006). Preventing Bullying-A Manual for Schools and Communities Source: www.LDOnline.org (11.01.2006); 10:00
- Öğretmenin Sandalyeli Öfkesi; Medyadan Haberler/ Eğitim www.memurlar.net/haber/55144, (11 Ekim 2006); 15:00
- Öğrenci Terbiyesizliği Bu Kez Adana'da; Medyadan Haberler/Eğitim www.memurlar.net/haber/54806/ (05. 10. 2006); 11:00
- Öğrenciden Öğretmene Terör; Medyadan Haberler/Eğitim www.memurlar.net/haber/54656/ (04.10.2006); 14:30
- “Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği” *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme* Özel Sayısı, “İdareci Eğitimi” www.yeniden.org.tr (Erişim Tarihi: 23.04.2006) 17:30
- Yıldırım, A., Şimşek, H., (2004). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Seçkin Yayınevi, Ankara.*
- Yıldırım, S. (2001). The Relationship of Bullying, Family Environment and Popularity. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara*
- Yurtal, F. (2006). İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi. *I. Şiddet ve Okul Sempozyumu, MEB ve Unicef İşbirliği, İstanbul.*
- Zaklama, C. (2003). The Bullying Spectrum in Grade Schools: Parents, Teachers, Child Bullies and their Victims. *Yayımlanmamış Master Tezi, McGill University, Montreal, Canada.*

EKLER

EK-1: OKUL MÜDÜRLERİ GÖRÜŞME FORMU

EK-2: REHBER ÖĞRETMENLER GÖRÜŞME FORMU

EK-3: LİSELERDE AKRAN ZORBALIĞI TANI ÖLÇEĞİ

EK-4: GÖRÜŞME İLE İLGİLİ İZİN YAZISI (MALATYA İÇİN)

EK-5: GÖRÜŞME İLE İLGİLİ İZİN YAZISI (VAN İÇİN)

EK-6: GÖRÜŞME İLE İLGİLİ İZİN YAZISI (ERZURUM İÇİN)

EK-7: ANKET UYGULAMASI İÇİN İZİN YAZISI (MALATYA İÇİN)

EK-8: ANKET UYGULAMASI İÇİN İZİN YAZISI (ERZURUM İÇİN)

EK-9: ÖĞRENCİ ANKETİNİN UYGULANMASININ UYGUN GÖRÜLMEDİĞİNİ
BELİRTEN TUTANAK (VAN İÇİN)

OKUL MÜDÜRLERİ GÖRÜŞME FORMU

Sayın Müdürüm,

Bu görüşme, okulunuzdaki öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin zorba davranışlar bakımından niteliğini, sizin yönetim olarak bu konudaki görüşlerinizi ve zorbalığı engellemeye yönelik politikalarınızı belirlemeye yöneliktir. Araştırmanın uygun şekilde sonuçlanması için sizin yardımınız ve işbirliğiniz bizim için son derece önemlidir.

1. Kaç yıllık öğretmensiniz?
2. Kaç yıllık idarecisiniz? (müdür veya müdür yardımcısı olarak?)
3. Bu okulda kaçınıcı yılınız?
 - a. Öğretmen olarak?
 - b. İdareci olarak?
4. Sizce okulunuzda “zorbalık” bir problem midir?
5. Bu son dönem içinde okulunuzda yaklaşık kaç öğrenci zorbalığa maruz kaldı?
 - a. Kızlardan?
 - b. Erkeklerden?
 - c. Birinci sınıflardan?
 - d. İkinci sınıflardan?
 - e. Üçüncü sınıflardan?
 - f. Varsa hazırlık sınıflarından?
6. Bildiğiniz kadarıyla öğrenciler daha çok ne tip zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadır?
 - a. Fiziksel
 - b. Sözel
 - c. Duygusal
 - d. Cinsel
 - e. Diğer
7. Öğrencileriniz en çok nerelerde zorbalığa uğramaktadır?
 - a. Sınıfta
 - b. Koridorda
 - c. Tuvalette
 - d. Okul bahçesinde
 - e. Okul bahçesinin hemen etrafında
 - f. Okul ve ev yolu üzerinde-okula gidip gelirken
 - g. Kütüphanede
 - h. Otobüste veya serviste
 - i. Soyunma odasında
 - j. Spor salonunda
 - k. Diğer
8. Zorbalık yapanlar genellikle kimler?
 - a. Okul dışından gelen gruplar
 - b. Kızlar
 - c. Erkekler
 - d. Kızlar grup olarak
 - e. Erkekler grup olarak
 - f. Aynı sınıftaki öğrenciler
 - g. Büyük sınıflar

- h. Genellikle kendi aralarında gruplaşmış olanlar (çete üyeleri)
 - i. Diğer
9. Zorbaliğa maruz kalanlar genellikle kimler?
- a. Kızlar
 - b. Erkekler
 - c. Küçük sınıflar
 - d. Fiziksel olarak daha güçsüz ve minyon tipliler
 - e. Herhangi bir gruba dahil olmayanlar
 - f. Grubu dahil olanlar
 - g. Diğer
10. Öğrenciler bu davranışlara maruz kalmaktan ne sıklıkla şikâyet ediyorlar?
11. Bu davranışların önüne geçilmesi için öğrenciler herhangi bir çaba gösteriyorlar mı?
12. Öğretmenler ya da siz veya diğer idareciler ne sıklıkla bu davranışların olduğundan haberdar ediliyorsunuz?
13. Sizce öğrenciler durumu her defasında size bildiriyorlar mı yoksa daha çok kendi içlerinde ve kendi yöntemleriyle mi halletmeye çalışıyorlar?
14. Bildiğiniz kadarıyla başka (çevredeki) okullardan gelip sizin öğrencilerinize zorbalık yapan var mı?
15. Sizin okulunuzdan gidip başka (çevre) okullardaki öğrencilere zorbalık yapan var mı?
16. Bu konuda ailelerden hiç şikâyet alıyor musunuz?
17. Sizce öğrenciler neden akranlarına zorbalık yapıyorlar?
18. Öğrencilerin zorbalığı engellemek için en çok başvurdukları yöntem hangisi (aileye söylemek, öğretmene söylemek, size söylemek, arkadaşlarına söylemek, kardeşlerine söylemek, kendi grubuna ya da çetesine söylemek, karşılık vermek, zorba ile konuşarak halletmek, vs)?
19. Sizce, zorbalığı engellemek için, okul personeli ne yapabilir?
- a. Öğretmenler
 - b. İdareciler
 - c. Diğer personel
20. Sizce zorbalıkta etkili olan başka ne gibi faktörler var?
21. Sizin okulunuzda zorbalığı engelleyici herhangi bir etkinlik var mı?
22. Zorbaliğa müdahale konusunda sizin deneyimleriniz ya da fikriniz nedir?
23. Sizce, sizin okulunuzun şartlarında ve ortamında zorbalık nasıl engellenebilir?
24. Bu davranışların engellenmesinde ailenin rolü ne olabilir?
25. Okulunuzda ne gibi sosyal etkinlikler var? Sosyal etkinlikler bakımından zengin bir okul olduğunuzu söyleyebilir misiniz?
26. Madde bağımlılığı olan öğrencileriniz var mı? Bu konuda herhangi bir bilginiz var mı?
27. Okulda ne sıklıkla arama yaparsınız? Aramada şiddete eğilimi artırabilecek silah ya da silahsız dövüş aletlerine ne sıklıkla rastlıyorsunuz?
28. Sizce öğrencileriniz için okulun yakın çevresi ne kadar güvenli?
29. Öğrencilerinizin, okulda yaşadıkları problemleri okul-ev yolu üzerinde hallettikleri konusunda duyularınız var mı?
30. Okulda ve okul yolunda güvenlik nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kalan ya da devamsızlık yapan öğrencileriniz var mı? Ya da geçmişte oldu mu?
31. Aşağıdaki suçlardan dolayı okulunuzda geçen öğretim yılında hiç disiplin cezası alan öğrenciniz oldu mu?
- a. Herhangi bir silah kullanmak
 - b. Herhangi bir madde kullanmak, satmak, bulundurmak (sigara dahil)
 - c. Fiziksel olarak saldırı veya kavga

32. Okulda şiddeti önlemeye yönelik herhangi bir programa siz, öğretmenleriniz, öğrencileriniz veya velilerden katılan oldu mu?
33. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerle nasıl ilgileniyorsunuz?
34. Zorba davranışlar uygulayan öğrencilerle nasıl ilgileniyorsunuz?
35. Sizin etkinizle zorba davranışlardan vazgeçen öğrencileriniz oldu mu? Olduysa bunu nasıl başardınız?
36. Okulunuzun velilerle ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
37. Zorbalığı önleme konusunda okul-aile işbirliğiyle neler yapılabilir?

Kimlik Bilgileri:

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Unvanınız:

Okulunuzun Adı:

Okulun Bulunduğu Şehir:

NOT: Bu bilgiler iletişim için kullanılacaktır ve araştırma içinde isimlerle değil kodlar veya numaralar ile değerlendirilecektir.

EK-2

REHBERLİK ÖĞRETMENLERİ İÇİN GÖRÜŞME FORMU

Sayın öğretmenim,

Bu görüşme, okulunuzdaki öğrencilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin zorba davranışlar bakımından niteliğini, sizin rehber öğretmen olarak bu konudaki görüşlerinizi ve zorbalığı engellemeye yönelik politikalarınızı belirlemeye yöneliktir. Araştırmanın uygun şekilde sonuçlanması için sizin yardımınız ve işbirliğiniz bizim için son derece önemlidir.

38. Kaç yıllık öğretmensiniz?

39. Bu okulda kaçınıcı yılınız?

40. Sizce okulunuzda “zorbalık” bir problem midir?

41. Bu son dönem içinde okulunuzda yaklaşık kaç öğrenci zorbalığa maruz kaldı?

- Kızlardan?
- Erkeklerden?
- Birinci sınıflardan?
- İkinci sınıflardan?
- Üçüncü sınıflardan?
- Varsa hazırlık sınıflarından?

42. Bildiğiniz kadarıyla öğrenciler daha çok ne tip zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadır?

- Fiziksel
- Duygusal
- Sözel
- Cinsel
- Diğer

43. Öğrencileriniz en çok nerelerde zorbalığa uğramaktadır?

- Sınıfta
- Koridorda
- Tuvalette
- Okul bahçesinde
- Okul bahçesinin hemen etrafında
- Okul ve ev yolu üzerinde-okula gidip gelirken
- Kütüphanede
- Otobüste veya serviste
- Soyunma odasında
- Spor salonunda
- Diğer

44. Zorbalık yapanlar genellikle kimler?

- Okul dışından gelen gruplar
- Kızlar
- Erkekler
- Kızlar grup olarak
- Erkekler grup olarak
- Aynı sınıftaki öğrenciler
- Büyük sınıflar
- Genellikle kendi aralarında gruplaşmış olanlar (çete üyeleri)
- Diğer

45. Zorbalığa maruz kalanlar genellikle kimler?

- a. Kızlar
 - b. Erkekler
 - c. Küçük sınıflar
 - d. Fiziksel olarak daha güçsüz ve minyon tipliler
 - e. Herhangi bir gruba dahil olmayanlar
 - f. Grubu dahil olanlar
 - g. Diğer
46. Öğrenciler bu davranışlara maruz kalmaktan ne sıklıkla şikâyet ediyorlar?
 47. Bu davranışların önüne geçilmesi için öğrenciler herhangi bir çaba gösteriyorlar mı?
 48. Diğer öğretmenler, siz veya okul yönetimi ne sıklıkla bu davranışların olduğundan haberdar ediliyorsunuz?
 49. Sizce öğrenciler durumu her defasında size bildiriyorlar mı yoksa daha çok kendi içlerinde ve kendi yöntemleriyle mi halletmeye çalışıyorlar?
 50. Bildiğiniz kadarıyla başka (çevredeki) okullardan gelip sizin öğrencilerinize zorbalık yapan var mı?
 51. Sizin okulunuzdan gidip başka (çevre) okullardaki öğrencilere zorbalık yapan var mı?
 52. Bu konuda ailelerden hiç şikâyet alıyor musunuz?
 53. Sizce öğrenciler neden akranlarına zorbalık yapıyorlar?
 54. Öğrencilerin zorbalığı engellemek için en çok başvurdukları yöntem hangisi (aileye söylemek, öğretmene söylemek, size söylemek, arkadaşlarına söylemek, kardeşlerine söylemek, kendi grubuna ya da çetesine söylemek, karşılık vermek, zorba ile konuşarak halletmek, vs)?
 55. Sizce, zorbalığı engellemek için, okul personeli ne yapabilir?
 - a. Öğretmenler
 - b. İdareciler
 - c. Diğer personel
 56. Sizce zorbalıkta etkili olan başka ne gibi faktörler var?
 57. Okulunuzda (program dahilinde) zorbalığı engelleyici herhangi bir etkinlik var mı?
 58. Zorbalığa müdahale konusunda sizin herhangi bir deneyiminiz var mı?
 59. Zorbalığa müdahale konusunda fikriniz nedir? Sizce nasıl olmalıdır?
 60. Sizce, sizin okulunuzun şartlarında ve ortamında zorbalık nasıl engellenebilir?
 61. Bu davranışların engellenmesinde ailenin rolü ne olabilir?
 62. Okulunuzda ne gibi sosyal etkinlikler var? Sosyal etkinlikler bakımından zengin bir okul olduğunuzu söyleyebilir misiniz?
 63. Madde bağımlılığı olan öğrencileriniz var mı? Bu konuda herhangi bir bilginiz var mı?
 64. Okulda ne sıklıkla arama yaparsınız? Aramada şiddete eğilimi artırabilecek silah ya da silahsız dövüş aletlerine ne sıklıkla rastlıyorsunuz?
 65. Sizce öğrencileriniz için okulun yakın çevresi ne kadar güvenli?
 66. Öğrencilerinizin, okulda yaşadıkları problemleri okul-ev yolu üzerinde hallettikleri konusunda duyularınız var mı?
 67. Okulda ve okul yolunda güvenlik nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kalan ya da devamsızlık yapan öğrencileriniz var mı? Ya da geçmişte oldu mu?
 68. Aşağıdaki suçlardan dolayı okulunuzda geçen öğretim yılında hiç disiplin cezası alan öğrenciniz oldu mu?
 - a. Herhangi bir silah kullanmak
 - b. Herhangi bir madde kullanmak, satmak, bulundurmak (sigara dahil)
 - c. Fiziksel olarak saldırı veya kavga
 69. Okulda şiddeti önlemeye yönelik herhangi bir programa siz, öğretmenleriniz, öğrencileriniz veya velilerden katılan oldu mu?

70. Zorba davranışlara maruz kalarak size başvuran öğrenciler için ne gibi bir yardımda bulunuyorsunuz?
71. Zorba davranışlar gösteren öğrencilerle nasıl ilgileniyorsunuz?
72. Sizin etkinizle zorba davranışlardan vazgeçen öğrencileriniz oldu mu? Olduysa bunu nasıl başardınız?
73. Okulunuzun velilerle ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
74. Zorbalığı önleme konusunda okul-aile işbirliğiyle neler yapılabilir?

Kimlik Bilgileri:

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Okulunuzun Adı:

Okulun Bulunduğu Şehir:

NOT: Bu bilgiler iletişim için kullanılacaktır ve araştırma içinde isimlerle değil kodlar veya numaralar ile değerlendirilecektir.

EK-3 AKRAN ZORBALIĞI TANI ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler,

Bu uygulamanın amacı, öğrenciler arasında zaman zaman gözlenen ve “zorbalık” olarak adlandırılan davranışların ne sıklıkla meydana geldiğini belirlemektir. Ankete vereceğiniz cevaplarla, sorunun daha iyi anlaşılmasına ve çözümüne katkıda bulunmuş olacaksınız.

Sizden aldığım tüm bu bilgiler, kesinlikle gizli kalacaktır çünkü sadece araştırma yapan kişi ilgilenecektir ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır, bu konuda hiçbir kişi ya da kuruma bilgi verilmeyecektir. Bunun dışında HİÇ KİMSE– NE ÖĞRETMENİNİZ NE OKUL MÜDÜRÜ– CEVAPLARINIZI GÖRMEYECEKTİR. Bu nedenle aracın üzerine kimliğinizi yansıtacak herhangi bir işaret koymayınız ve lütfen **tüm maddeleri** dikkatlice okuyunuz ve **içtenlikle cevaplayınız.**

Araştırma sürecine yapacağınız katkı için çok teşekkür ederim.

Doktora Öğrencisi
Gülten GENÇ

BÖLÜM I BU YIL OKUL DÖNEMİ BOYUNCA

	Aşağıdaki söz ve eylemlerden size uygun olan olanı ilgili kutucuklara X işareti koyarak belirtiniz.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Seyrek olarak	Hiçbir zaman
1	Jiletle tehdit edildim.	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
2	Bıçakla yaralandım.	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
3	Üzerime jilet atıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
4	Ateşli silahla tehdit edildim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
5	Ateşli silahla yaralandım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
6	Zararlı maddeleri satmak için tehdit edildim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
7	Oyunu/yarışmayı/maçı kaybetmek için tehdit edildim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
8	Arkadaşıma küfredildi	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
9	Aileme küfredildi	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
10	Hakkımda dedikodu yapıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
11	Bana kötü ad takıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐

	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
12	Bana cinsel içerikli sözler söylendi	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
13	Laf atıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
14	Ailem hakkında çirkin ve kaba sözler söylendi	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
15	İnternet ile (chat, e-mail) hoş gitmeyen mesajlar aldım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
16	Rahatsız edici telefonlar aldım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
17	Rahatsız edici telefon mesajları aldım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
18	İsteğim dışında cinsel amaçla dokunulmaya çalışıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
19	İsteğim dışında cinsel amaçla dokunuldu	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
20	Cinsel tehditler aldım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
21	Çimdiklendim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
22	İtildim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
23	Boğazım sıkıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
24	Isırıldım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
25	Saçım çekildi	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
26	Derse hazır gelmeyenlerin baskısıyla, hazır olmadığımı söylemem için baskı yapıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
27	Sınavlarda çok yüksek not almamam için baskı yapıldı	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
28	Ders notlarımı vermeye zorlandım	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
29	Başkası için ödev yapmaya zorlandım	☐	☐	☐	☐	☐

	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
30	Tenha köşelerde sıkıştırılıp dövüldüm	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
31	Yumruk yedim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
32	Tekmelendim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐
33	Tokat yedim	☐	☐	☐	☐	☐
	a) Peki sen yaptın mı?	☐	☐	☐	☐	☐
	b) Diğer öğrencilere yapıldığını duydun mu?	☐	☐	☐	☐	☐

(Aşağıdaki Soruların Tümü İçin Birden Çok Seçeneği İşaretleyebilirsiniz)

34. Okulda zorbalığa uğradığında neler hissettin?

- Üzüldüm.
- Korktum ve kaygılandım.
- Kendimi güvende hissetmedim.
- Acı duydum.
- Kızgınlık duydum.
- Moralim bozuldu, huzursuz oldum.
- Kendimi değersiz hissettim.
- İntikam almam gerektiğini düşündüm
- Diğer (lütfen yazınız).....

35. Okulda zorbalığa uğradığında neler yaptın?

- Ağladım.
- Kaçarak uzaklaştım.
- Karşılık vermedim, görmezlikten geldim.
- Durmalarını söyledim.
- Arkadaşlardan yardım istedim.
- Bir yetişkinden yardım istedim (öğretmen, müdür vb.)
- Ben de karşılık verdim.
- Okulda benim üyesi olduğum gruptaki arkadaşlarıma söyledim
- Diğer (lütfen yazınız).....

36. Kimler sana zorbalık yaptı?

- Bir erkek öğrenci
- Bir grup erkek öğrenci birlikte
- Bir kız öğrenci
- Bir grup kız öğrenci beraberce
- Kızlar ve erkeklerden oluşan bir grup beraberce
- Okul dışından gruplar
- Diğer (lütfen yazınız).....

37. Ne zaman zorbalığa uğradın?

- Okulda ders başlamadan önce
- Ders sırasında
- Teneffüslerde
- Okulda dersler bittikten sonra
- Okul dışında
- Okul ve ev yolu üzerinde
- Diğer (lütfen yazınız).....

38. Okulda zorbalığa uğradığında kimlere söyledin?

- Kimseye söylemedim.
- Sınıf öğretmenime söyledim.
- Başka bir öğretmene söyledim.
- Rehber öğretmene söyledim.
- Okul müdürü ya da yardımcılara söyledim.
- Anne ve babama söyledim.
- Erkek ya da kız kardeşime söyledim.
- Arkadaşlarıma söyledim.
- Diğer (lütfen yazınız).....

39. Zorbalığa uğradığında seninle kimler ilgilendi?

- Annem ve babam
- Öğretmenimiz
- Okulun rehber öğretmeni
- Okul müdürü ve yardımcıları
- Arkadaşlarım
- Kardeşlerim
- Hiç kimse
- Benim üyesi olduğum gruptan arkadaşlarım
- Diğer (lütfen yazınız).....

40. Nerede zorbalığa Uğradın?

- Sınıfta
- Koridorda
- Tuvalette
- Okul bahçesinde
- Okul bahçesinin hemen etrafında
- Okul ve ev yolu üzerinde-okula gidip gelirken
- Kütüphanede
- Otobüste veya serviste
- Soyunma odasında
- Spor salonunda
- Diğer (lütfen yazınız).....

41. Herhangi bir zorbalık davranışını sen ya da bildiğin birisi büyüklere iletğinde sonuç ne oldu?

- Bilmiyorum
- Durum daha da kötü oldu
- Durum değişmedi
- Durum düzeldi
- Diğer (lütfen yazınız).....

42. Zorbalık yaptıktan sonra neler hissettin?

- Çok mutlu oldum.
- Eğlenceliydi.
- Onların bunu hak ettiğini düşündüm.
- Hiç bir şey hissetmedim.
- Kendimi kötü hissettim.
- Benden intikam almaya kalkışacaklarından korktum.
- Öğretmen ya da ailelerine söyleyeceklerinden korktum.
- Zorbalık yaptığım kişiye acıdım.
- Diğer (lütfen yazınız)

43. Zorbalık hakkında neler düşünüyorsun?

- Zorbalık çok kötü bir şeydir.
- Hoş olmayan bir şeydir.
- Aldırmıyorum, pek de önemli bir şey değildir.
- Gerektiğinde yapılabilir
- Diğer (lütfen yazınız).....

44. Zorbalara ilişkin duyguların nelerdir?

- Zorbalar güçlüdür bu yüzden hoşuma giderler.
- Onlardan korkarım.
- Onlarla arkadaşlık yapmam.
- Zorbaları sevmem.
- Bu konuda bir şey hissetmiyorum.
- Diğer (lütfen yazınız)

45. Okulda bir öğrenciye zorbalık yapıldığını gördüğünde neler yaptın?

- Sıkça müdahale ettim, ben de karıştım.
- Zorbalara durmalarını söyledim.
- Diğer öğrenciler tarafından karışmaya zorlandım.
- Karışmadım, ancak olanları seyretmek hoşuma gitti.
- Karışmamaya çalıştım ve bir şey yapamadığım için üzuldüm.
- Bir yetişkine haber vererek durdurmalarını istedim.
- Diğer (lütfen yazınız)

BÖLÜM I**1.Sınıfınız: (Lütfen yazınız):****2.Yaşınız: (Lütfen yazınız):****2. Cinsiyetiniz:****(1)Kız:** **(2)Erkek:** **3. Anne babanızın eğitim durumunu nedir?**

	Okuma yazma bilmiyor	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Anne						
Baba						

4.Anne ve babanızın çalışma durumunu nedir?

	Çalışıyor	Çalışmıyor	Emekli
Anne			
Baba			

5. Anne Baba Hakkında: (Yaşadığınız evde aşağıdakilerden hangisi söz konusu?)

Her ikisi sağ beraber: Boşanmış anne: Boşanmış baba : Eşi ölmüş anne: Eşi ölmüş baba: Üvey anne: Üvey baba: İki de yok: Diğer:

Lütfen Belirtiniz:

6. Kardeş sayısı (sen dahil): Kız:Erkek:.....

Sen kaçınıcı çocuksun:

7.Ailenizin Aylık Geliri:

500 YTL ‘den az:

500–1000 YTL arası:

1000 YTL ‘den fazla:

8.Herhangi bir madde bağımlılığınız: var:

yok: Varsa seçiniz;

Sigara: Alkol: Uyuşturucu: tiner:

Diğer (belirtiniz): ...

9.Okulda bildiğiniz madde bağımlısı öğrenci; var: yok: Varsa seçiniz;

Sigara: Alkol: Uyuşturucu: tiner:

Diğer (belirtiniz):

9.Geçen yılki Başarı Durumunuz: Başarılı: Orta: Başarısız:

10.Aile içinde sorunları çözmek üzere şiddete (dayağa) ne sıklıkla başvurulur?

a.Hiç:

b. Ara sıra:

c.Sık sık:

11.Veliniz okula ne sıklıkla gelir?

a.Hiç:

b. Okuldan çağrıldığında:

c. Sık sık:

12. Boş zamanlarınızda daha çok neler yaparsınız?

a. Kitap:

b müzik, resim, şiir:

c. Spor:

d. Arkadaşlarla birlikte:

e.İnternette:

f. Sinema :

g. Diğer (Lütfen yazınız)

Sevgili öğrenciler, buraya kadar anketi doldurdunuz. İlginiz ve araştırmaya katkılarınız için teşekkür ederim. Lütfen cevaplarınızı içtenlikle verdiğinizden emin olunuz. Ayrıca, buraya yazılmamış olan herhangi bir deneyiminiz veya tanık olduğunuz bir olay varsa aşağıya yazarak ya da şu adrese e-mail lütfen bize ulaşın ve güvenli okulların yaratılmasına yardımcı olunuz.

E-mail:

anketim@gmail.com

EK4

T. C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.44.00.07.0.21/22417
Konu : Anket İzni

22 Mayıs 2006

VALİLİK MAKAMINA

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Gülten GENÇ "Genel Liselerde Akran Zorbalığı Konusunda Bir Araştırma: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği" konulu doktora tezi hakkındaki, İnönü Üniversitesi Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı 15.05.2006 tarih ve 00-500/1256/1871 sayılı yazısı ile izin isteğinde bulunmaktadır.

İlimiz ortaöğretim okullarında, adı geçen öğrencinin anket uygulaması yapması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde tensiplerinize arz ederim.

Mehmet BULUT
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR

18.../05/2006

Abdullah KUÇUK

Vali a.

Vali Yardımcısı

ER 5

T.C
VAN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.65.00.03-020- 9225
KONU : Anket Çalışması

08 HAZ 2006

İL MAKAMINA

Ünönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora öğrencisi Gülten GENÇ'in 08 Haziran 2006 tarih ve 18060 sayılı dilekçesine istinaden, adı geçen öğrenci, "Genel Liselerde Akran Zorbalığı Konusunda Bir Araştırma: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği" konulu anket çalışmasını, Müdürlüğümüze bağlı Ortaöğretim Okullarında görev yapan Okul Müdürleri ve Rehber öğretmenler ile anket çalışması yapmak istemektedir. Söz konusu anket çalışması kişisel bilgilerde isim belirtilmemesi şartıyla uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

M. Nesim ALKAN
Müdür a.
Milli Eğitim Şube Müdürü

OLUR
.../06/2006

Yahya YILDIZ
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

CUMHURİYET	
MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	
08.06.06	
399	
010	

EK 6

T.C
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.25.01.05
Konu : Anket uygulanması.

18182 10.05.06

İL MAKAMINA
ERZURUM

İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 15.05.2006 tarih ve 1871 sayılı yazıları ile; Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Gülten GENÇ "Genel Liselerde Akran Zorbalığı Konusunda Bir Araştırma: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği" konulu doktora tezi ile ilgili ilimizdeki Okul Müdürleri ve Rehber öğretmenlere anket uygulanması teklif edilmekte olup Müdürlüğümüzce de uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde; olurlarınıza arz ederim.

ERZURUM
15/05/2006
Mustafa ŞAHİN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Nihat DAL
Millî Eğitim Müdür V.

T. C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.44.00.07.0.21/ 613-58473
Konu : Anket İzni

30 Ekim 2006

VALİLİK MAKAMINA

İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığının 13.10.2006 tarih ve 500-5064/4006 sayılı yazısında, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim dalı Doktora öğrencisi Gülten GENÇ' in, ilimiz genel liselerinde tezi ile ilgili anket yapması için izin isteğinde bulunmaktadır.

Adı geçen öğrencinin genel liselerde anket uygulaması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde tensiplerinize arz ederim.

Mehmet BULUT
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR

13.10/2006

Erdinç FİLİZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 8

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.25.01.05/
Konu : Anket Uygulaması.

43023 *07.11.2006

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nun
13.10.2006 tarih ve 4006 sayılı yazısı.

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Gülten GENÇ, "Genel Liselerde Akran Zorbalığı; Doğu Anadolu Bölgesi Örneği" konulu tez çalışmasını, İlimiz merkez genel liselerinde uygulama yapması teklif etmektedir.

Söz konusu anket çalışması ile ilgili İlimiz Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğünce oluşturulan komisyonca görüşülmüş olup İlimiz ortaöğretim okullarında uygulanmasında sakınca görülmemektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde; olurlarınıza arz ederim.

Ahmet DOĞAN
Millî Eğitim Müdürü V.

O L U R
07/11/2006

Kasım YEKELER
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 3

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

SAYI :B.08.4.MEM.4.65.00.03.020/ 12774
KONU :Anket Çalışması

08.11.2006

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

13.10.2006 tarih ve 5064/4006 sayılı yazınız gereği Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Gülten GENÇ'in "Genel Liselerde Akran Zorbalığı;Doğu Anadolu Bölgesi Örneği " konulu tez'in ilimiz okullarında yapılmasının uygun görülmediğine ait tutanaklar yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim

Yahya YILDIZ
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü a.

EKİ:1 Ad.Tutanak

EK 2 EKİ

TUTANAKTIR

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi Gülten GENÇ'in "Genel Liselerde Akran Zorbalığı; Doğu Anadolu Bölgesi Örneği" konulu Doktora tezi ile ilgili lise öğrencilerimize uygulamak istediği anket maddelerinin öğrencilerimizde olumsuz yönde merak ve ilgi uyandıracığı, bu maddelerin şiddete yönlendirici olduğu mütalaa edilmiş ve bahse konu anketin lise öğrencilerimize uygulanması Komisyonumuzca uygun görülmemiştir.

07.11.2006

Komisyon Başkanı
M. Nurettin ARAS
Milli Eğitim Şube Müdürü

Öye.

Erinc ÖZDEMİR
Rehb. Arş. Mrk.
Rehber Öğretmen

Hacı MUFTUOĞLU
Rehb. Arş. Mrk.
Rehber Öğretmen